Ceza Hükümleri Açısından

Tevrat ve Kur'ân

Dr. Adil Öksüz

CEZA HÜKÜMLERİ
AÇISINDAN
TEVRAT ve KUR'ÂN

ÖZGEÇMİŞ

1967 yılında Kahramanmaraş'ın Andırın ilçesi Hacıveliuşağı Köyünde doğdu. İlkokulu aynı köyde okudu. Orta ve lise tahsilini Dörtyol İmam Hatip Lisesinde tamamladı. 1985 senesinde Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesine kayıt yaptırdı ve 1991 de aynı fakülteden mezun oldu. 1994 senesi SA.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri Tefsir Bilim Dalında açılan yüksek lisans programına dahil oldu. Aynı yıl Sosyal Bilimler Enstitüsü Araştırma Görevlisi olarak vazifeye başladı. "Tefsir Usulü Açısından Haris el-Muhasibi'nin Fehmu'l-Kur'ân'ı" adlı tez çalışmasını tamamladı. 1996-1997 öğretim yılında SA.Ü. S.B.E. Temel İslam Bilimleri Tefsir Bilim Dalında doktora programına başladı. "Ceza Hükümleri Açısından Tevrat ve Kur'ân" isimli doktora çalışmasını tamamladı. Halen SA.Ü. İlahiyat Fakültesi'nde Tefsir Araştırma Görevlisi olarak vazife yapmaktadır.

Ceza Hükümleri Açısından

Tevrat
ve
Kur'ân

Dr. Adil Öksüz

CEZA HÜKÜMLERİ AÇISINDAN TEVRAT VE KUR'ÂN

Editör
Şahika AKYÜZ

Görsel Yönetmen
Engin ÇİFTÇİ

Kapak
İhsan DEMİRHAN

Mizanpaj
İbrahim AKDAĞ

ISBN
975-6079-14-2

Yayın Numarası
15

Basım Yeri ve Yılı
Çağlayan Matbaası / İZMİR Tel: (0232) 252 20 96
Ocak 2006

Genel Dağıtım
Gökkuşağı Pazarlama ve Dağıtım
Alayköşkü Cad. No: 12 Cağaloğlu/İSTANBUL
Tel: (0212) 519 39 33 Faks: (0212) 519 39 01

Yeni Akademi Yayınları
Emniyet Mahallesi Huzur Sokak No: 5
34676 Üsküdar/İSTANBUL
Tel: (0216) 318 42 88 Faks: (0216) 318 52 20
wwwyeniakademiyayinlari.com

İçindekiler

İkinci Bölüm

TEVRAT ve KUR'ÂN'A GÖRE ORTAK SUÇ SAYILAN FİİLLER ve CEZASI

Üçüncü Bölüm

CEZANIN İNFAZ ŞEKİLLERİ

KISALTMALAR

AÜ	: Ankara Üniversitesi
age.	: Adı geçen eser
a.s.	: Aleyhisselam
a.y.	: Aynı yer
b.	: Bin, İbn
bkz.	: Bakınız
çev.	: Çeviren
d.	: Doğumu
ed.	: Editör
DEÜ. Sos. Bil. Ens.	: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Der.	: Dergisi
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
Hz.	: Hazreti
h.	: Hicrî
m.	: Milâdî
JPS.	: Jewish Publication Society
JIC	: Jewish Ideas and Concepts
md.	: Maddesi
M.E.B	: Milli Eğitim Bakanlığı
MÜ.	: Marmara Üniversitesi
M.S.	: Milâttan Sonra
ö.	: Ölümü
ra.	: Radıyallahu anh/anha

SA.Ü. S.B.E.	: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
s.	: Sayfa
sas	: Sallallâhü Aleyhi Vesellem
T.D.V.	: Türkiye Diyanet Vakfı
thk	: Tahkik eden
ts.	: Tarihsiz
TB	: Talmud Bavlî, Talmud Babilî
yay.	: Yayınları

TAKDİM

Farklı dinlere mensup olan insanlar, geçmiş asırlarda ekseriya ayrı yerlerde yaşadıklarından birbirlerinin dinleri hakkında fazla bilgi sahibi olmuyorlardı. Fakat bu duvarları kaldırıp birlikte yaşayanlarda bile bu bilgisizliğin devam etmesi, anlaşılması zor bir realitedir. Uzak maziye gitmeye hacet yok, yakın bir örnek olarak Osmanlı devletinde Müslümanlar, Hıristiyanlar ve Yahudiler bir arada yaşamalarına rağmen birbirlerinin dinleri hakkında pek bilgi sahibi olmadıklarını görüyoruz. Bunda birbirlerine karşı müstağni davranmaları kadar, insanların dinlerini kendilerine has bir alan telakki etmelerinin de etkili olduğunu düşünüyorum. Bir taraftan ilgiye değer bulmama, diğer taraftan ise işi kendisine tahsis ederek başkasını yaklaştırmama neticesinde, bir ömür boyu beraber yaşayan insanlar, birbirlerinin dini hükümleri hakkında neredeyse hiçbir şey bilmeme durumunda kalmışlardır.

Kur'ân-ı Kerim Tevrat ve İncile ve bu kitapların mensuplarına, onların inançlarına, tutum ve davranışlarına çok yer ayırır. Fakat bu vakıa bile tarafların birbirlerinin dinlerini, tarihlerini, kültürlerini araştırmalarını sağlamamıştır.

Ahkam açısından Tevrat ile Kur'ân'da paralelliklerin hatırı sayılır derecede varlığı dikkat çekmektedir. Zira bu iki kitap dini, sosyal ve kültürel hayatı düzenlemeye ve hayata damgalarını vurmaya özel ihtimam gösterirler. Bu özellik İncillerde fazla yer tutmaz. Esasen bunu beklemek de gerekmez. Zira Hıristiyanlığa göre İncil Tevratı nesh etmemiş, yeni bir şeriat getirmemiş olup, ondaki hükümler Hıristiyanlar için de yürürlüktedir. Hatta Matta İncili Hz. İsa (a.s.)'ın şöyle dediğini öne sürmüştür: "Sanmayın ki ben Şeriatı ve peygamberleri yıkmaya geldim. Ben yıkmaya

değil fakat tamam etmeye geldim.Çünkü doğrusu size derim: Gök ve yer geçip gitmeden, her şey vaki oluncaya kadar, şeriattan en küçük bir harf veya bir nokta bile yok olmayacaktır. Bundan dolayı bu en küçük emirlerden birini kim bozar ve insanlara öylece öğretirse, göklerin melekutunda kendisine "en küçük" denilecektir" (Matta 5, 17-19). Ne var ki bu prensip, nazariyede kalmış, daha Havariler neslinden itibaren Hıristiyanlıkta önemli değişiklikler yapılmıştır.

Şeriat anlamına gelen Tevrat sert hükümler ihtiva ediyordu. Bunun hikmeti belki de şu idi: Yahudiler Mısırda esir ve köle olarak yaşadıkları için şahsiyetleri yara almıştı. Onlara özgüvenlerini iade için ciddi, sert hükümler ve sıkı bir disiplin gerekiyordu. Ama onlar daha sora Filistin'de devlet kurup idareleri altında olanlara kendileri de katı davranmaya başladılar. Cenab-ı Allah onları tadil etmek için Hz. İsa (a.s.)'ı şefkat ve sevgi tarafı ağır basan bir risaletle gönderdi. Kur'ân'a göre Hz. İsa eski sert hükümleri bazı hususlarda yumuşatan, daha müsamahalı bazı hükümler de tebliğ etmiştir. Demişti ki: "Benden önce gelen Tevratı tasdik edici olarak ve size haram kılınan birtakım şeyleri helal yapmak için gönderildim " (Al-i İmran 50). Görüldüğü üzere Kur'ân-ı Kerim onun, Hz. Musa (a.s)'ın şeriatına bağlı olmakla birlikte bazı farklı hükümler getirdiğini veya birtakım esneklikler yaptığını bildirmektedir. Böylece Kur'ân-ı Kerim, daha önceki semavi kitaplar hakkındaki "musaddıken ve muheyminen" vasfının bir tezahürünü, başka alanlarda olduğu gibi, bu konuda da ortaya koymaktadır. Demek ki Hz. İsa yeni olan hiçbir şey getirmemiş değil, en azından bazı müsamahalı hükümler getirmiştir.

Daha önce de işaret ettiğimiz gibi, Tevrat İncillere göre oldukça fazla hukuki hüküm içermektedir ve bu hükümleri Hıristiyanlık da benimsediğini deklare etmektedir. Bu itibarla Tevratı incelemek sadece Yahudi dinindeki değil, aynı zamanda Hıristiyanlıktaki hükümleri incelemek sayılmaktadır. Bu itibarla, değerli Dr. Adil Öksüz'ün **Ceza Hükümleri Açısından Tevrat ve Kur'ân adlı** kitabı (İstanbul, 2005, Işık Yayınları), ilk anda sanıldığından çok daha geniş bir alanı, bütün Hıristiyan âlemini de ilgilendirmektedir.

Diğer taraftan Tevrat ile Kur'ân'ı birbirinden tamamen ilgisiz düşünmek gerçeğe uygun değildir. Bilakis İslam, Hz. Adem (a.s.)'dan beri gelen, özellikle Hz. Nuh, Hz. İbrahim, Hz. Musa ve Hz. İsa (aleyhimüs

selâm) tarafından yenilenen silsilenin son halkasıdır, aynı dinin tecdid edilmiş nihai şeklidir. Dolayısıyla İslam, o peygamberlerin dinlerindeki temel inanç, ibadet, ahlak ve muamelat hükümlerini güçlendirip olgunluk çağına ulaşmış insanlığın yeni şartlarına uyarlanmasından ibrettir. Rabbü'l-âlemîn'in, yani bütün insanların terbiye edicisinin iradesi beşeriyeti değişik evrelerinde böyle bir terbiyeye tabi tutmak istemiştir. Bebeklik, çocukluk, ilk gençlik merhalelerinden geçen insanlık olgunluk çağına ulaşıp artık bir tek Muallimin terbiyesine girecek olgunluğa ulaştığında Allah Teala mutlak Peygamberini göndermiştir. Önceki peygamberlerin getirdikleri kitaplar maalesef tarihi belge teşkil edecek güvenilirlikte muhafaza edilememişlerdir. Ancak m. 610 yılında Mekke'de peygamberliğini bildiren, 622'de Medine'ye hicret eden, 630'da Mekke'yi feth eden, devrinin süper güçleri Bizans ve Sasani imparatorlukları ile diplomatik ilişkiler kuran ve Arap yarımadasını İslam'a kazandıktan sonra 632'de vefat eden Hz. Muhammed (a.s.)'ın Kur'ân adlı kitabı teblig ettiği ve ondan kaynaklanan bir topluluğu yönettiği itirazı mümkün olmayacak tarihi bir gerçek ve kesin bir veridir. Ve bu kitap, az önce zikrettiğimiz Peygamberlerin ve daha başkalarının talimatlarını özetle nakl etmektedir. Dolayısıyla Kur'ân, sadece Hz. Muhammed (a.s.)'ın değil aynı zamanda nübüvvet silsilesinin bir senedi hükmündedir. İşte İslam Usul-i Fıkıh ilminde "Şer'u men kablena" diye meşhur olan delilin de dayanağı budur. Böylece onlardan geldiği sabit olan, yani Kur'ân ve Hadis tarafından açıkça veya zımni olarak onaylanan önceki hükümler Müslümanlarca da delil sayılmaktadır. Bu da bütün insanlık tarihindeki nübüvvet mirasına sahip çıkma adına, ideal ve evrensel bir tezahürdür. Kendilerinden objektif, tarihen kesin belgelerin hemen hemen kalmadığı önceki peygamberlerin tarihi gerçekliklerinin başlıca belgesi de Kur'ân olmaktadır.

Değerli Adil Öksüz bu çalışmasıyla, az önce ima ettiğimiz bakir bir alana giriyor. Müslümanlar tarafından pek yapılmayan, mukayeseli ahkâm incelemesine girişiyor. Ne var ki fıkıh alanına dahil olan hükümler çok fazla olduğundan araştırmacı, bunlar arasında sadece Tevrat ile Kur'ân'ın suç **kabul ettikleri fiillere** ilişkin **cezaları mukayeseli bir tarzda incelemeye çalışmıştır.** Özellikle hukuki açıdan müeyyidesi olan suçlar üzerinde durmuştur. Bunların çoğu dünyevi yaptırımları olan suçlardır. Bunun yanında az da olsa cezası ahirete bırakılan suçlara da temas etmiştir.

Her iki kitapta belirlenen cezaların delillerini göstermiş, mezkûr kitap mensuplarının bilginlerinin yorumlarını da göz önünde bulundurarak karşılaştırma çalışmasını gerçekleştirmiştir.

Araştırmacı "Tevrat" derken, aslı Hz. Musa (a.s.)'a gönderilmiş olan kitabı kast etmektedir. Bu kitap Tekvin, Çıkış, Levililer, Sayılar ve Tesniye bölümlerinden oluşmakta olup genel olarak da Tevrat'dan bu bölümler kast edilmektedir. Bazen ise bu isim, daha geniş anlamda Hıristiyanların Eski Ahit adını verdikleri 40 kadar bölümü de kapsayan külliyat hakkında kullanılmaktadır. Bununla beraber araştırmacı az da olsa teyit maksadıyla Tevrat dışındaki Eski Ahit bölümlerine de atıfta bulunmaktadır.

Yazar birinci bölümde araştırmasına esas teşkil eden kutsal metinlerin mevsukiyet derecelerini ele almıştır. Bu mantıken de gereklidir. Zira hükümleri incelemeye başlarken, her şeyden önce onların içinde yer aldıkları metinlerin tarihi gerçekliklerini araştırma ihtiyacı bulunmaktadır. Yazarımız, Tevratın hiç değişmeden Hz. Musa'nın tebliğ ettiği gibi kaldığını kabul eden klasik Yahudi-Hıristiyan inancını nakl etmekle beraber Spinoza gibi Yahudi münekkitlere de dayanarak, mevcut Tevrat metninin vahiy mahsulü ilahi kelam olamayacağı kanaatine varmıştır.

"Bir dinin metinlerini en iyi anlayıp yorumlayanlar, o dine mensup olanlardır" düşüncesinden hareket eden Dr. Adil Öksüz, Tevrat hükümlerini açıklamak için onun en muteber tefsiri sayılan Talmud'a, ayrıca aşağıda isimlerini yazacağımız tefsirlerine müracaat etmiştir: *Pentateuch With Rashi's Commentary*, The Sancino Chumaash, The Pentateuch (New York, The Judaica Pres, 1986), The Code of Maimonides, *The JPS (JewshPublicaüion Society) Torah Commentary*. Bu eserlerin İngilizcesine başvurmuştur. Ayrıca Arapça *Kamusu'l-Kitabi'l-Mukaddes* ile Türkçe *Yahudilik Ansiklopedisi* de Tevrat mensupları tarafından hazırlanmış kaynakları arasındadır. Araştırmacının İbranice kaynaklara başvurmaksızın Tevrat metni üzerinde çalışmasının bir dezavantaj olduğunda şüphe yoktur. Fakat görüldüğü üzere o bu eksiğini, Tevrat araştırmacılarının başta İngilizce olarak Arapça ve Türkçe yayınladıkları eserlerden yararlanmak suretiyle telafi etmeye çalışmıştır. Öte yandan Kur'ân ahkâmı hakkındaki ayetlerin tefsiri için başta onları açıklayan hadis-i şerifler olmak üzere, Ebu Hanife, Malik, Şafii gibi müçtehid imamların içtihadlarını nazar-ı itibara almıştır. Taberi'nin *Camiu'l-beyan'ı*, el-Cassas'ın *Ahkâmu'l-Kur'ân*'ı,

el-Kurtubi'nin *el-Cami li Ahkâmi'l-Kur'ân*'ı gibi Kur'ân hükümlerini tefsirde temel kaynaklara dayanmıştır.

Yazar; adam öldürme (kasden veya hata sonucu katil), cinayet şahitliği, yalancı şahitlik, zina, zina iftirası (kazif), cinsel sapıklık çeşitleri, hırsızlık, puta tapma, küfür ve lanet, ana-babaya itaatsizlik, haram ve yasak yiyecek ve içecekler konularında Tevrat ve Kur'ân hükümlerini karşılaştırmıştır.

Aynı suçlar için belirlenen cezalarda Tevrattaki hükümlerin Kur'ân'daki paralellerine göre daha sert olduğu görülmektedir. Mesela: Tevrat kasden adam öldüren katilin mutlaka kısas olarak öldürüleceğine hükm etmektedir.Kur'ân-ı Kerim ise katilin velisine tercih hakkı vererek kısas edilme, diyet yani kan bahası alma veya tamamen affetme seçeneklerinden birine imkan verir. Tevrat Rab Tealaya sövenin recm edilmesini (taşlanarak öldürülmesini) emr eder (Levililer 24,10-16). Anne ve babasından birini döven veya lanet edenin de taşlanarak öldürülmesi hükmünü verir (Çıkış 21, 15-17). Kur'ân-ı Kerim ise bu fiilleri kesin olarak haram saymakla beraber onlar için dünyevi bir ceza tayin etmez, sorumluluklarını ve cezalarını ahirete bırakır. Tevrata göre herhangi bir hayvan ile cinsel ilişki kuran insan öldürülecek, o hayvan ise kesilecektir (Levililer 20, 15) . Kur'ân böylesi cinsel ilişkileri sapıklık sayıp haram kılmakla beraber faili için belirli bir ceza tayin etmez. Müslümanlar bu konuda tazir cezası uygulamaya imkan olduğu hükmüne varmışlardır. Çünkü bu davranışların haram olduğunda Müslümanların ittifakı vardır. Buna mukabil Tevrat livata yapanın (eşcinsel ilişki kuranın) mutlak surette öldürülmesine hükm eder (Levililer 20, 13). Hal böyle iken son yıllarda Tevrata göre hükm ettiklerini deklare eden bazı kişi ve kurumların Amerikada ve bazı Avrupa ülkelerinde eşcinsel örgütlerini tanıma ve böylesi anormallikleri meşrulaştırma temayüllerini anlamak kolay değildir.

Allah Teala imtihan hikmetiyle, farklı ümmetlere farklı hükümler koyabilir. Nitekim şu ayetler bunu açıkça bildirir: "Yahudilere bütün tırnaklı hayvanları haram kıldık. Sığır ve koyunun iç yağlarını da haram kıldık. Yalnız sırtlarında yahut barsaklarında bulunan veya kemiğe karışan yağları haram kılmadık. **Haddi aşmalarından ötürü onları bu şekilde cezalandırdık.** Şüphe yok ki Biz hep doğru söyleriz" (En'am 146). "Hasılı o Yahudilerden taşan bir zulüm, insanları Allah yolundan men etmeleri, kendilerine yasaklanmış olmasına rağmen faiz almaları, halkın **mallarını haksızlıkla yemeleri yüzündendir ki Biz , kendilerine daha önce**

helal kılınan bazı temiz nimetleri haram kıldık ve içlerinden kafir olanlara can yakıcı bir azap hazırladık" (Nisa 160-161).

Bunları ifade ettikten sonra elinizdeki bu çalışmanın önemli katkılarından birine geçmek istiyorum: Tevrat ile Kur'ân hükümleri arasında ilk bakışta paralellikler bulan bazı oryantalistler, Kur'ân'ın ondan alıntı yaptığını iddia etmişlerdir. Bu çalışma, iki kitap arasındaki paralelliklerin yanında gerek hükümlerinde, gerekse onlara getirilen yaptırımlarda ve gerekse onlarla ilgili uygulamalarda birçok farklılıkların bulunduğunu ispatlamakla bu zannın yüzeysel bakıştan ileri gelen tutarsız bir iddiadan başka bir şey olmadığını ortaya koymuştur.

Aslında farklılıklar gibi benzerlikler de vardır. Bunların olması da gayet tabiidir. Zira Tevrat da, Kur'ân da aynı kaynaktan gelmişlerdir. Dolayısıyla benzerlikler de öne çıkarılabilmelidir. Yanılmıyorsam, bende kalan intibaa göre yazarımız benzerliklere değinmekle birlikte onları ortaya koymaya çalışmamaktadır. Belki de bunu yapmanın yanlış anlaşılmaya yol açabileceğini düşünerek bu tutumu tercih etmiş olabilir.

Bu çalışmanın ortaya koyduğu bir netice de şudur: Kur'ân, insanların en temel meseleleri olan hayat hakkına hizmet etmek ve onu teminat altına almak için bazı ferdi ve içtimai düzenlemeler yapmış, birtakım prensipler ve hükümler koymuştur. Hayatları söndüren, aile yuvalarını yıkan, insanlığı çürüten, zulüm ve gaspı, anarşi ve terörü hâkim kılmaya yönelen katil, zina, terör, hırsızlık gibi suçları önlemek için birtakım yaptırımlar getirmiştir. Bu zulümlere maruz kalarak canları yanmayan bazı kimseler, veya patolojik bir duygusallıkla yaratıklarına şefkat göstermede Yaratandan daha ileri olduklarını sananlar veya İslâm'ı tenkit etmek için tutamak arayanlar, bu yaptırımları büyüteç altına almak suretiyle insanları Kur'ân'dan ürkütmeye çalışmışlar ve çalışmaktadırlar. Oysa bu yaptırımlar yalnız başlarına değil, genel İslami bütün içinde yer alan diğer itikadi, ruhani, ahlaki ve içtimai esaslarla birlikte mütalaa edilmelidirler. Böyle yapıldığı takdirde Kur'ân medeniyetinin nasıl bir fazilet toplumu gerçekleştirdiği kolayca anlaşılır ve her hüküm yerli yerine oturtulur. Bu gerçeği görmezlikten gelip Kur'ân hükümlerini sert ve gayr-ı insani bulanlar öteden beri buluna gelmiştir. Bunu yapanlar mesela Budistler, Hinduistler olsa, kendi açılarından anlayışla karşılamamız mümkün olabilirdi. Fakat bu ithamlar kendilerini Yahudi veya Hıristiyan kabul edip Tevrat hüküm-

lerini benimsemeleri gereken bir kısım oryantalistlerden ve genel olarak batılılardan gelmektedir. Oysa bunların böylesi ithamlarda bulunmaya hiçbir hakları olamaz. Çünkü o hükümlerin çok daha ağır ve sert olanları, az önce bazılarına değindiğimiz üzere, bizzat kendilerinin kutsal metinlerinde bulunmaktadır. İşte bu çalışma, ayrıntılı olarak bu hükümleri karşılaştırmalı bir şekilde göz önüne sermektedir.

Dr. Adil Öksüz'ün bu çalışmasının dinî ve fikri alanda ciddi bir boşluğu doldurduğuna inanıyorum. Bu eser gibi, olabildiğince insaflı, kırıcı olmaksızın gerçekleştirilmeye çalışılan bu tarzdaki başka mukayeseli çalışmaların da yapılmasını temenni ediyor, kendisine bu gayretinden dolayı tebriklerimi sunuyorum.

Prof. Dr. Suat YILDIRIM
İstanbul, 11 Eylül 2005

ÖNSÖZ

Yüce Yaratıcı, Zatının tanınıp bilinmesini istediği gibi, insanlık tarihi boyunca zaman zaman gönderdiği peygamberlerle ve onların sundukları mesajlarla tekvinî ve teşriî emirlerin beraberce mütalââ edilmesini istemiştir. Böylelikle bir tür bilgi edinme yolları olan gözlerden ve kulaklardan kalbe akan manaların beraberce değerlendirilip insanda ulûhiyet ve rubûbiyet anlayışının ortaya konması hedeflenmiştir. Bu anlayışın gerçekleşmesi durumunda ise insan, hem kendi sorumluluklarının farkına varacak hem de bu yükümlülükleri Cenab-ı Hakk'ın emir ve yasakları doğrultusunda yerine getirecektir. Binaenaleyh Cenab-ı Hakk, "Gün gelecek, o gün her ümmetten birer şahit[1] getireceğiz. Artık ne o kâfirlere konuşmaları için izin verilecek, ne de özür dileme imkânı bırakılacak"[2] ihbar ve ihtarıyla ve "Gün gelir, her ümmetten kendilerine birer şahit getiririz. Seni de ümmetin üzerine bir şahit olarak getirip dinleriz. Ey Resûlüm, işte sana bu kutlu kitabı indirdik ki her şeyi açıklasın, doğru yolu göstersin"[3] tenbihiyle ve yine "Biz peygamber göndermediğimiz hiçbir halkı cezalandırmayız"[4] beyanlarıyla, yeryüzünü hemen her zaman bir peygamber'in varlığıyla şereflendirmiş ve peygamber göndermediği bir topluluğa da azab etmeyeceğini açıklamıştır.

---

1 Şahit, o ümmetin peygamberi veya onun tebligatını güncelleştiren peygamber vârislerinden biridir.
2 Nahl, 84.
3 Nahl, 89.
4 İsra, 15.

Zamanı tam olarak bilinmemekle birlikte beşer tarihinde münhasıran belli bir kavme gönderilen peygamberlerden birisi de Hz. Musa (a.s.)'dır. Söz konusu kavim Yahudi milletidir. Bugün mevcut olan kutsal kitapların tarihi bakımından en eskisi, Yahudiliğin kutsal kitapları kabul edilen Eski Ahid'in ilk bölümünü oluşturan Tevrat'tır. Bu bakımdan Tevrat, kutsal kitaplar arasında ayrı bir yere sahiptir. Öte yandan Tevrat'ın İslâm kültürü açısından önemli bir yere sahip olduğu da söylenebilir. Nitekim daha İslâm'ın ilk yıllarında Ehl-i Kitap arasında, Müslümanların en çok temasta bulunduğu topluluk Yahudiler olmuştur. Keza Kur'ân-ı Kerim, Hz. Musa (a.s.)'dan ve o'na verilen kitapla birlikte Yahudilerden sıkça bahseder. Hadislerde ise bunların ayrıntılı açıklamalarını bulmak mümkündür. Bu yüzden Tevrat, İslâm âlimleri için ilgi çekmiş ve üzerinde fikir beyan edilen bir kitap olmuştur. Burada şunu ifade edelim ki, Kur'ân'da Yahudiler ve Hristiyanlar'dan bahsedilirken Kur'ân'ın tavrı şahıslara değil, yanlış davranış, yanlış düşünce ve gerçek karşısında ayak direyip düşmanlık üretme ve tasvip edilemeyecek daha değişik sıfatlara karşı olmuştur. Bu sıfatlara karşı çok daha sert ifadeleri bizzat Tevrat'ta görmek mümkündür. Kur'ân-ı Kerim'de Hristiyanlık ve Yahudilik hakkında kullanılan ifadelerin çok sert olduğu söylenir. Oysa ki geçmiş dönemlerde, belli Hristiyan ve Yahudi gruplarının apaçık gerçek karşısında gösterdikleri inat, ayak direme ve düşmanlığı ifade için Kur'ân'ın kullandığı aynı üslûp, bugünün Yahudi ve Hristiyanları için de kullanılacak diye bir şart, bir mecburiyet söz konusu olmayabilir. Bu âyetlerin Kur'ân âyetleri olduğu kesindir. Fakat, o âyetlerin ilk günden bu yana bütün Yahudileri içine aldığı kesin değildir. Dolayısıyla her hadiseyi kendi şartları ve konumu içinde değerlendirmemiz ve bugünkü davranışlarımızda da bugünkü tavırları esas almamızın gerekli olduğu söylenebilir.

Şüphesiz Kur'an'ın o günkü muhatapları tarihsel Yahudilerdi. Kur'an, yalnız kendi dönemindeki Yahudilerin agresif tutumlarını değil, Hz. Musa dönemindeki kadim Yahudilerin tavırlarını da yer yer karşımıza getirir. Bu tarihsel sunumlarda; düşüncede, inançta, ahlâkta ve davranışta açık bir yozlaşmaya dikkat çekilir. İşte Kur'an'ın ağır tehditleri bu yozlaşmış insan eylemlerine yöneliktir. Evet Kur'an'ın vurgularından açık bir Yahudileşme eğiliminin varlığını çıkarmak mümkündür. Yani tarihsel Yahudiler düşünce, inanç ve eylemlerini öylesine yozlaştırdılar ki, neredeyse her türlü er-

demsizliğin ve yozlaşmanın sembolü haline geldiler. Uzun tarihleri içerisinde Yahudileşme temayülü hemen hemen her tür yoz eylem için ifade edilen bir kavram oldu. Bu gerçeğe rağmen Kur'an'ın tavrı o tarihsel Yahudilere ve art niyetli tavırlarına yönelik olmuştur. Ancak Yahudilik dini, milliyetçi bir din olduğu için, Yahudi kavmine ve davranışına yönelik her hitap, doğrudan Yahudiliğin kendisine yönelmiş gibi kabul edildi. Bugün bazı kesimler Kur'an'daki hitapları hala böyle algılamaktadırlar. Yani Kur'an, onlara göre, sanki Yahudilik karşıtı bir söylem içermektedir. Oysa bu telâkki yanlıştır. Zira Kur'an evrensel bir kitaptır. Onun tavrı, kimden olursa olsun her türlü yozlaşmış inanç ve vicdan eylemine yöneliktir.

İslâmiyetin ilk yıllarından itibaren, Müslümanlarla Yahudiler arasındaki inanç ve din farklılığı günümüze dek devamedegelmiştir. Gerek Tevrat'ın tahrif edildiğine dair Müslüman inanışı ve Kur'ân'ın evrensel son kitap oluşu, gerekse buna karşı bugünkü Tevrat'ın Hz. Musa (a.s.)'ya Sina Dağı'nda vahyedilen kitap olduğuna dair Yahudi iddia ve inanışı hep tartışma konusu olmaya devam etmiştir. Biz bu konulardan biri sayılabilecek olan Tevrat ve Kur'ân'ın suçlulara vermiş oldukları cezaları, tartışmalara ışık tutacağı ümidiyle incelemeye çalıştık.

Çalışmanın giriş kısmında konunun önemi, konunun sınırlandırılması, araştırmada takip edilen metod ve araştırmada kullanılan kaynaklarla ilgili bilgi verildi. Birinci bölümde, Tevrat ve Kur'ân'ın tarihi ele alındı. İlâhî bir kitap olarak Tevrat ve Kur'ân'ın başlangıçta sahip oldukları özellikleri bugün itibarıyla da taşıyıp taşımadıkları anlaşılmaya çalışıldı. İkinci bölümde, konu suç ve ceza ilişkisi açısından mukayeseli olarak incelendi. Araştırmanın çerçevesi Tevrat ve Kur'ân'ın ortak suç kabul edip faillerine uyguladıkları cezaî hükümlerle sınırlandırıldı. İncelemede kaynak olarak her iki kitabın inananlarınca güvenilir kabul edilen eserler tercih edildi. Mevzu Yahudi ve İslâm âlimlerinin yorumlarıyla tahlil edilmeye gayret gösterildi. Üçüncü bölümde Tevrat ve Kur'ân'ın cezalandırmada uyguladıkları yöntemlere değinildi. Sonuç bölümünde ise araştırmanın sonunda ulaşılan neticeler kaydedildi.

Böyle bir konunun incelenmesinde yardımlarını esirgemeyen, hazırlanmasında yerinde ve zamanında yönlendirici fikirlerini cömertçe takdim eden ve yaptığım bu çalışmada katkısına gönülden inandığım muhterem Hocam Prof. Dr. Suat Yıldırım'a minnet ve şükranlarımı arzederim. Yine

çalışmamla ilgili müşkillerimi gidermek için müracaat ettiğimde her zaman yakın ilgisini gördüğüm Yrd. Doç. Dr. İsmail Acar'a da teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca gerek konunun incelenme aşamasında gerekse müsvedde kısımlarının okunup tashihi esnasında değerli katkılarını gördüğüm tüm arkadaşlarıma müteşekkir olduğumu ifade etmek isterim.

Adil ÖKSÜZ
Eylül - 2005

GİRİŞ

A. KONUNUN ÖNEMİ

Bugün şahit olduğumuz bir çok yeni buluş ve icatlar, olumlu ya da olumsuz bir kısım sonuçları da beraberinde getirmiştir. Özellikle ulaşım ve haberleşme alanlarındaki ilerlemeler insanların, geçmiş dönemlere göre birbirileri ile daha çabuk ve daha hızlı bir şekilde iletişim kurmalarına ve etkileşimlerine neden olmuştur. Bunun en çarpıcı örneklerinden birini, din müntesipleri arasındaki diyaloğun oluşturduğu söylenebilir. Bu bakımdan böyle bir diyaloğun gündemde olduğu bir dönemde her iki semavî dinin kitapları içinde yer alan ortak bir konunun, karşılaştırmalı bir şekilde incelenmesinin ayrı bir önemi olacağı kanaatindeyiz. Nitekim incelememizle ilgili yapılan ön araştırmalarda, Tunus Cumhuriyeti Zeytûniye Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi bünyesinde Abdulmecid b. Hamde danışmanlığında Inâd Necir el-Atîbî tarafından yapılan *"el-Cerîme fi'l-Yahûdiyye ve'l-Mesîhiyye ve'l-İslâm"* adlı doktora çalışması ve yine aynı üniversitede Süleyman eş-Şevâşî danışmanlığında Havle el-Garbî tarafından yüksek lisans çalışması olarak tamamlanan *"Ukûbetü Cerîmeti'z-Zina fi'l-Edyâni's-Semâviye"* isimli bir tez tesbit edilmiş olup böylesi bir konunun bu açıdan pek fazla incelenmediği müşahede edilmiştir.

Öte yandan İslâm dininin suç işleyenlere takdir etmiş olduğu cezalar açısından haksız bir kısım tenkitlere maruz kaldığı da gözlemlenmektedir. Bu itibarla mukayeseli olarak yapılacak böyle bir çalışmanın söz konusu tenkitlere de ışık tutacağı kanaatiyle araştırma konusunun adı: "Ceza Hükümleri Açısından Tevrat ve Kur'ân" olarak belirlenmiştir.

Diğer yandan Allah Tealâ, hemen her devri ve bazı dönemler itibarıyla her kıtayı ayrı bir peygamberle şereflendirmiş ve beşeriyeti de hiçbir zaman nebîsiz bırakmamıştır. Söz konusu bu nübüvvet müessesesinin son halkasını ise tercih ve takdiri mutlak sûrette Yüce Yaratıcı'nın dilemesine bağlı olarak "İşte şimdiye kadar zikrettiğimiz resûllerden kimini kimine üstün kıldık"[5] ve "Allah peygamberliği kime vereceğini pek iyi bilendir"[6] mantukunca Hz. Muhammed (s.a.s.) oluşturmuştur. Hz Peygamber (s.a.s.) temsil ve tebliğ etmiş olduğu bu tavzifle, din olarak İslâm'ı, Kitap olarak da Kur'ân'ı, kıyamete dek yürürlükte kalmak üzere, diğer semavî dinlerde bulunmayan bir özellik olarak tüm insanlığa talim buyurmakla emrolunmuştur. İlâhî disiplinlerde değişmeyen bazı esaslar vardır. Bunlar tevhid, nübüvvet, ahiret ve ibadet gibi bütün ilâhî dinlerin temel özelliklerini oluşturmaktadır. Her Peygamberin en birinci vazifesi bunları tebliğ ve talim olmuştur. Şu kadar var ki Cenab-ı Hak, insanlık tarihi boyunca her milletin ilim ve ihata seviyesine ve ihtiyaçlarının türüne göre teferruatta bir kısım özel direktiflerde –bu direktifler imtihan içerikli ve tedip amaçlı da olmuş olabilir- bulunmuştur. Ve her bir kitap temel disiplinler saklı kalmak şartıyla bir öncekinin zamana ve şartlara bağlı hükümlerini tashih edip yeniden yürürlüğe koymuştur.

Kıyamete dek yürürlükte olan son ilâhî kitap olması sebebiyle Kur'ân, önceki kitapların Allah'ın birliğine ve iman esaslarına davet eden, adaleti ve ihsanı emreden, önceki peygamberlerin ümmetlerinin yaşayış ve tarihlerinin, haber ve eserlerinin başka başka olmasıyla değişmeyecek olan temel hükümler gibi muhkem ilkelerini güçlendirerek veya genişleterek yeni baştan yürürlüğe koymuştur. Ayrıca hikmet-i teşriî gereğince zaman, mekân ve yükümlü milletlerin özelliklerine uygun düşecek şekilde hak ve hayır açısından onların işlerine yarayacak hükümleri ve şer'î ayrıntıları yeniden tanzim ve ta'dil ederek Hak dini, bütün zaman ve mekânlarda ve bütün insanların hayatında geçerli olabilecek geniş kapsamlı bir teşrî ilmi de öğretmiştir. Böylece Kur'ân, ilâhî kitapları aralıksız olarak birbirlerinin tasdikinden ve yürürlük alanından geçirerek süzmek sûretiyle hepsinin doğru ilkelerini hakkıyla kendi uhdesine almış ve yüklenmiş bulunduğundan, önceki kitaplardan ve şerîatlardan Kur'ân'ın şahadeti ile tasdik edilmedikçe ne peygamberliklerinde, ne de o kitapların delâletle-

---

[5] Bakara, 253.

[6] En'am, 124.

rinde hak oldukları tasdik edilemez. Yani geçmiş devirlerde yaşamış olan önceki peygamberlere gönderilmiş olanların ilâhi temyiz ve tefrik açısından son tasdik mercii Hâtemü'l-Enbiyâ Hz. Muhammed (s.a.s.) ile Kur'ân-ı Hakim'in, muhkem âyetlerle ortaya konmuş hükümleridir. Bu gerçek, Fıkıh Usûlü ilminde şu teşrî kaidesi ile ifade olunmuştur: "Allah ve Resûlü tarafından tasdik edilmiş olarak nakledilmek şartıyla, bizden öncekilerin şerîatleri bizim de şerîatımızdır."[7]

Ana hatlarıyla burada işaret edilen bu bakış açısıyla, üç büyük semavî dinden ikisi olan Yahudilik ve İslâmiyet' te yer alan bahse konu hükümler ele alınmış, her iki dinin buyruklarını ihtiva eden Tevrat ve Kur'ân'ın suç kabul ettikleri fiillere ilişkin takdir etmiş oldukları cezaların mukayeseli olarak incelenmesi hedeflenmiştir. Cezaî müeyyidelerin uygulanabilir olmaları ve caydırıcılık faktörü önemli bir husustur. Bununla birlikte suçluya verilecek cezanın şiddeti ve sertlik dereceleri ile dünya ve ahiret mutluluğuna katkısı, her iki kitap hakkında bir fikir veriyor olması açısından dikkate değer önemli bir diğer noktadır. Tarihte ve özellikle günümüzde çokça tartışılan bu konunun, delilleri ve müntesiplerince yapılan yorumları dikkate alınarak karşılaştırılmasına gayret edilmiştir. Bu açıdan çalışmamızın suç ve ceza ilişkisi bakımından Tevrat ve Kur'ân'a dolayısıyla Yahudilik ve İslâmiyet'e objektif bir bakış açısı getireceğini umuyoruz.

B. KONUNUN SINIRLANDIRILMASI

Bu araştırma, Tevrat ve Kur'ân'ın suç kabul edip failine cezaî bir yaptırım uyguladıkları fiiller ve bunlara ilişkin Tevrat cümleleri ve Kur'ân âyetleri esas alınarak yapılan bir araştırmadır. Çalışmamız, Tevrat ve Kur'ân'dan hareketle oluşmuş olan hukukî ahkâma yer yer başvurulmakla birlikte iki kitabın ele aldığı konular ile sınırlandırılmış ve burada özellikle hukukî açıdan müeyyidesi olan suçlar üzerinde durulmuştur. Bunlar çoğunlukla dünyevî suçlar ve bunların müeyyidelerini kapsamakla birlikte -örneğini daha çok Kur'ân-ı Kerim'de gördüğümüz- cezası ahirete bırakılan suçlara da değinilmiştir. Dolayısıyla çalışmamız bir bütün olarak ceza içerikli Tevrat ve Kur'ân hükümleri ile sınırlı olup Tevrat ve Kur'ân'ın tüm ahkâmına şamil değildir.

---

[7] Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul, 1982, II, 1021.

Çalışmamızda Tevrat ya da Ahd-i Atîk/Eski Ahit dediğimizde, öncelikle Kutsal Kitab'ın ilk beş sifrini oluşturan ve Yahudilerce de "Tora" tabir olunan kısmı kasdetmekteyiz. Tevrat'la ilgili incelememize esas teşkil eden kısım bu kısımdır ve buradaki cezaî hükümleri ihtiva eden Tevrat ibareleridir. Ancak bu arada Yahudi kutsal kitapları arasında sayılan Peygamberler (Nev'îm) ve Kitaplar (Ketuvîm) bölümleri içerisinde yer alan konuyla ilgili cümleleri teyit sadedinde zikretmek de ihmal edilmemiştir. Kur'ân-ı Kerim'e gelince, Onun tamamı araştırma kapsamındadır ve cezaî hüküm ihtiva eden, ilgili tüm âyet-i kerimeler'i kapsamaktadır.

C. ARAŞTIRMANIN METODU ve KAYNAKLAR

1. Araştırmanın Metodu

Araştırmanın metodik çerçevesini şu dört ana husus oluşturmaktadır:

1. Giriş. Bu bölümde konunun önemi, tercih sebebi, konunun sınırlandırılması ve araştırmanın metodu ile birlikte incelemede müracaat edilen belli başlı temel kaynaklardan bahsedilmiştir.

2. Birinci bölümde ise, Mevzunun işlenmesinde asıl kaynak konumunda bulunan iki semavî dinin Kitabı, Tevrat ve Kur'ân'ın tarihi açıdan incelenmesi ele alınmıştır. Bu inceleme sonucu insanlık tarihinde önemli bir yer işgal eden Tevrat ve Kur'ân'ın, ilahî bir kitap olarak başlangıçta havî bulundukları özellikleri bugün itibarıyla da koruyup korumadıkları anlaşılmaya çalışılmıştır. Zira böylesi mukayeseli bir incelemede isabetli sonuçlara ulaşmak için referansın şaibe ve şüpheden uzak bulunmasının önemli olduğu kanatindeyiz. Bu açıdan Tevrat ve Kur'ân'ın bu özelliklerine bugün de sahip bulunduklarını anlamak için, müntesiplerinin, 'Bu kitap bütünüyle vahiy mahsulüdür ve nazil olduğu şekliyle herhangi bir müdaheleye maruz kalmadan günümüze kadar ulaşmıştır' şeklindeki beyanlarından ziyade, tarihin verilerine ve kayıtlarına test ettirmek sûretiyle her iki kitabın da öyle olup olmadıkları karşılaştırmalı olarak sunulmaya çalışılmıştır.

3. İkinci bölümde ise konu, suç ve ceza prensipleri açısından ele alınarak incelenmiştir. Az önce 'Konunun Sınırlandırılması' bahsinde de değindiğimiz gibi araştırmanın çerçevesi, Tevrat ve Kur'ân'ın suç kabul edipte cezâî müeyyide uyguladıkları hususlarla kayıtlı kalmıştır. Mevzular karşılıklı

olarak tartışılıp tahlile tabi tutulurken konuyla ilgili Tevrat ve Kur'ân metinleri ilk önce zikredilmiştir. Bu arada Tevrat metinleri için "cümle" ya da "pasaj", buna karşılık Kur'ân metinleri için de literatürde yer aldığı gibi "âyet" şeklinde ifade edilmeye özen gösterilmiştir. Ayrıca 'bir dini, öncelikle en iyi bir şekilde o dinin mensupları ve inananları anlayıp yorumlama hakkına sahiptir' anlayışından hareketle, Tevrat cümlelerinin yorumu ile ilgili olarak "Araştırmanın Kaynakları" başlığı altında kaydettiğimiz Tevrat tefsirlerine ve "sözlü yasa"ya (Talmud) müracaat edilmiştir. Konuyu Kur'ân açısından ele alırken ise, ilgili âyetleri kaydettikten sonra Hz. Peygamber (s.a.s.)'in hadisleri de serdedilmiştir. Tefsir kitaplarından Cessâs'ın "*Ahkâmu'l-Kur'ân*"ı ve Kurtubî'nin "*el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*"ı gibi fıkhî tefsir niteliği taşıyan eserlere öncelik tanınmıştır. Görüş farklılıklarının bahis konusu olduğu ve tercih durumunda kaldığımız yerlerde Ebû Hanife'nin görüşü tercih edilmiş olup, zaman zaman diğer İslâm âlimlerinin (mezheb imamları) görüşlerine de yer verilmiştir.

Kaynaklara müracaat edilirken kronolojik sıraya uyulmakla birlikte tamı tamına yapılan alıntılarda iktibas edilen eser adı önce zikredilmiştir. Kaynak gösteriminde genel metoda uyarak bir müellifin birden fazla eserinden istifade edilmiş ise dipnotta soyadı ve eser adı birlikte verilmiştir. Eğer tek bir eserinden yararlanılmışsa ilk iktibas ettiğimiz yerde diğer eserlerde olduğu gibi müellifin adı, soyadı, eser adı, basım yeri ve tarihi zikredilmiş olup sonraki alıntılarda sadece soyadı ile eserin cilt ve sayfa numarası verilmekle yetinilmiştir. Kur'ân tefsirlerine ait dipnot gösteriminde farklı baskılar göz önünde bulundurularak referans kaynaklara daha kolay ulaşma imkanı sağlama maksadıyla genel metoda ilâve olarak sûre ve âyet numaraları kaydedilmiştir.

4. Sonuç bölümü: Bu bölümde çalışmamızın sonunda ulaştığımız neticeler ve bunların değerlendirilmesi yer almıştır.

2. Araştırmanın Kaynakları

Araştırmada istifade edilen kaynaklar, Yahudi ve İslâm literatüründe yer alan ve müntesiplerince de muteber addolunan kaynaklar olmak üzere iki ana grupta toplanabilir. Bunlardan kendilerine oldukça sık müracaat edilen Tevrat ve Kur'ân'la ilgili belli başlı eserler şunlardır:

Araştırmada Tevrat'ın Türkçe, Arapça ve İngilizce versiyonları kullanılmıştır. İncelemede sıkça başvurduğumuz Türkçe Tevrat ise Kitabı

Mukaddes Şirketi tarafından neşredilen Tevrat Zebur ve İncil'i muhtevî İstanbul-1995 tarih baskılı "Kitabı Mukaddes" nüshasıdır.

İstifade edilen Tevrat tefsirlerine gelince isimleri ve kısaca özellikleri şunlardır:

1. *"Pentateuch With Rashi's Commentary":* Bu eser, Tevrat'ı oluşturan ilk beş kitap "Pentateuch" üzerine Rashi'nin yapmış olduğu yorumları İngilizceye kazandırmak amacıyla ortaya konmuştur. Kitapta Tevrat'ın (Musa'nın ilk beş kitabı) İbranice metni "Targum Onkelos" ve "Hapthtaroth" ile birlikte verilmistir. Bu metinlere dayanılarak yapılan İngilizce çevirilerin altına Rashi lâkabıyla meşhur Rabbi Shelomoh Yitschaki, Solomaon b. Isaac (ö. 1105)'a ait yorumlar cümle numarasına göre kaydedilmiştir. Kitap sağdan başlar ve sağdaki sayfalarda İbranice metinler soldaki sayfalarda da İngilizce metinler yer alır. Her iki sayfada en üstte cümleler sonra diğer metinler gelir. Soldaki sayfada Rashi'nin yorumları ile tercümelerin birbirine karışmaması için yorumların içinde geçen cümleler büyük harflerle yazılmıştır. Önce cümlelerin çevirisi daha sonra da Rashi'nin yorumları gelir. Eser, Levililer iki cilt diğerleri birer cilt olmak üzere toplam altı ciltten oluşmaktadır.

2. *"The Sancino Chumash":* Musa'nın beş kitabı ve Haphtaroth'un İngilizce tercümesiyle birlikte yan yana basılan bu eser, ilk defa 1947 yılında İngiltere'de basılmıştır. 1203 sayfadan oluşan tek cilt bir eserdir. İbranice aslına uygun olarak sağdan başlar. Metin ile İngilizce çevirisi yan yana iki sütun halinde ve sayfanın üstünde yer alır. Altta Arron Cohen editörlüğünde Maurice Simon tarafından Ortaçağ Yahudi müfessirlerince yapılmış yorumlar arasından seçilerek oluşturulan derleme tefsir tek sütun halinde yer almaktadır. Klâsik dönem Yahudi âlimlerinden Rashi, Abraham b. Ezra (d. 1092), Rashi'nin torunu olan ve Rashbam adıyla bilinen Rabbi Shumuel b. Meir (1085-1174), Nacmanides adıyla bilinen Rabbi Mosheh b. Nachman (1194-1270), Obadiah b. Jacob Sforano (1475-1550), David Kimchi (1160-1235) ve Gersonides adıyla meşhur Levi b. Gerson (1288-1344) gibi müfessirlerin yorumlarınının yanına parantez içinde ilgili şahsın baş harfi konmuştur. Karışıklığı ve tekrarı önlemek için burada Mikroath Gedeloth adıyla meşhur Tevrat baskısı örnek alınmıştır.

3. *"The Pentateuch":* Rabbi Samson Raphael Hirsch (1808-1888) tarafından yapılan Almanca çeviri ve bunlara ait yorumların Epraham Oratz editörlüğünde Gertrude Hirschler tarafından İngilizce'ye çevrilerek The

Judaica Press tarafından 1986 yılında New York'ta basılan büyük boy tek cilt ve 1058 sayfadan oluşan bir eserdir. Musa'nın beş kitabına ilâve olarak "Special Haftaroth" ve "Megilloth" da eserde yer almaktadır. Sayfanın üst tarafında İbranice metin ve İngilizce tercümesi yan yana iki sütun halinde altında da Hirsh'in yorumları cümle numarasına göre yer almaktadır.

4. *"The Code of Maimonides" (Mishneh Torah):* Moses Maimonides (1135-1204) İspanya'da doğmuş Mısır'da vefat etmiştir. Hayatının büyük bir kısmını Müslümanlarla birlikte Mısır'da geçirdiği için Müslümanlar arasında daha çok Rabbi Musa b. Meymun adıyla bilinir. İbn Meymun, Maimonides veya Rambam (Rabbi Musa Bin Meymun'un baş harfleri: RaMBaM) lakaplarıyla meşhurdur. Misneh Torah *(İkinci Hukuk)* adlı İbranice eser 1937 yılında "The Code of Maimonides" adıyla Yale Üniversitesi bilim adamları öncülüğünde İngilizce'ye tercüme edilmeye başlanmıştır. Eserin tercümesi de aslı gibi 14 ciltten oluşmaktadır. Eser kendi alanında Yahudi hukukunu tümüyle tanıtan önemli bir eserdir. Tevrat'ın "Deuteronomy" kısmı esas alınarak hazırlanmış olsa da Yahudi hukukunun bütün bölümlerini içine alır. Konumuzu ilgilendiren ceza hukuku bölümü medeni hukuk ile iç içedir. Yazar bu eserle Yahudi hukukunu sistematize etmiştir. Eser'in daha sonra yazılan birçok Yahudi hukuku ile ilgili eserlere öncülük yaptığı söylenmektedir.

5. *"Talmud" (Sözlü Yasa):* Mişna'nın Amoraim (yorumcular) tarafından yapılmış yorum ve tartışmalarını içeren dinsel bir kitaptır. Talmud veya Gemara dinsel yasaları, hukuk, tıp, sağlık, ziraat sahalarından kaynaklanan malzemeyi ve yasama önerilerini içerir. Talmud, altı Mişna dizisinden meydana gelir ve 63 kitapçıktan oluşur.[8] Her bir kitapçığa

---

[8] Talmud'u oluşturan altı Mişna dizisi ve 63 kitapçık şunlardır: 1. *Zeraim Bölümü:* [1-*Berahot*: Kutsamalar (Bu bölümde geri kalan diğer şu fasıllar Babil Talmudu'nda bulunmamaktadır. 2- *Pe'ah*: Hasat Toplama. 3- *Demai*: Şüpheli bir şekilde ziraî sunu kesiri ayrılmış ürünler. 4- *Kilayim*: Değişik Şekiller. 5-*Şevi'it*: Ziraî Sene. 6- *Terumot*: Kaldırma Sunuları. 7- *Ma'aserot*: Ziraî ürünlerin sunuya ayrılan ondalıkları. 8- *Ma'aser* Şeni: İkinci Ondalık. 9. *Hallah*: Hamur Sunuları. 10. *Orlah*: Genç ağaçların meyvaları. 11. *Bikkurim*: İlk Meyvalar)] 2- *Mo'ed Bölümü*: [1-*Şabat*: Cumartesi. 2-*Eruvin*: Cumartesi'nin sınırlarının kaynaşması. 3-*Pesahim*: Pesah Bayramı. 4- *Şekalim*: Şekel olarak kefaret borçları (Bu fasıl, Babil Talmudu'nda yoktur.) 5- *Yoma*: Kefaret Günü. 6- *Sukka*: Çardaklar Bayramı. 7-*Betsa*: Bayram kutlamalarının yasaları. 8- *Roş Aşana*: Çeşitli yılbaşılar. 9- *Ta'anit*: Oruç Günleri. 10- *Megilla*: Purim. 11- *Mo'ed Katan*: Bayramların Ara Günleri. 12- *Hagiga*: Bayramlardaki Sunular]. 3- *Naşim Bölümü*: [1-*Yevamot*: Levir'in (erkek kardeşi ölüp de, yengesi ile evlenmesi gereken kişi) evliliği. 2- *Ketubot*: Evlilik Akitleri. 3- *Nedarim*: Adaklar. 4-

Masehet adı verilir. Talmud, milât yıllarını izleyen beşyüz yıl içinde yazılan bütün Yahudi eserleri ve 3.000'i aşkın düşünürlerin çalışmalarını kapsar ve çok sayıda konuyu işler. Talmud Yeruşalmi (Yeruşalim Talmudu) ve Talmud Bavlî (Babil Talmudu) olmak üzere iki ayrı kitaptır. Talmud Bavlî Babil'de yaşamış Yahudi bilginleri tarafından yazılmıştır ve Talmud Yeruşalmi'ye göre daha kapsamlı olduğundan halk arasında tercih edilmiştir. Talmud Bavli ilk kez 1520-1522 yılları arasında Venedik'te basılmıştır. Talmud, M.Ö. 200'den M.S.500'e dek yaklaşık olarak yediyüz yıl boyunca süren çalışmaların sonucunda oluşmuştur.

6- *"The JPS (Jewish Publication Society) Torah Commentary"*: Tevrat'ın ilk beş kitabı farklı yorumcular tarafından bu başlık altında tefsir edilmiştir. Her bölüm müstakil bir cilt halinde ele alınmıştır. "Çıkış" (Exodus) bölümüyle ilgili istifade ettiğimiz nüsha Nahum M. Sarna tarafından tefsiri yapılan Philadelphia, New York, Jerusalem-1991 baskı tarihli nüshadır. Aynı eserin "Levililer" (Levitucus) bölümü Baruch A Levine tarafından, "Sayılar" (Numbers) bölümü ise Jacob Milgrom tarafından tefsir edilmiş olup Philadelphia, New York, Jerusalem-1989 tarihinde neşredilmiştir. "Tesniye" (Deuteronomy) bölümüyle ilgili yararlandığı-

---

Nazir: Nazir'in Adakları. 5- *Sotah*: Zina işlediğinden şüphe edilen kadın. 6- *Gittin*: Boşanma. 7. *Kiduşin*: Evlilik]. 4- *Nezikin Bölümü*: [1- *Bava Kamma*: Haksız Muameleler. 2- *Bava Mezia*: Sivil Yasa. 3- *Bava Batra*: Mal-mülk Yasası. 4- *Sanhedrin*: (Dini) Hakimler. 5- *Makkot*: Kırbaçlama. 6- *Şevu'ot*: Yeminler. 7- *Edduyot*: Geleneksel Şahitlikler. (Bu fasıl, her iki Talmud'da da yoktur.) 8- *Avoda Zara*: Puta Tapma. 9- *Avot*: Ahlaki Vecizeler. (Bu fasıl, her iki Talmud'da da yoktur ve Pirke Avot olarak da bilinir) 10- *Horayot*: Mahkemenin (Sanhedrin) yanlış karar vermesi]. 5- *Kodaşim Bölümü*: [1- *Zevahim*: Hayvan Sunuları. 2- *Menahot*: Yiyecek Sunuları. 3- *Hullin*: Yiyecek için kesilen hayvanı. 4- *Behorot*: İlk doğan hayvanlar. 5- *Arahin*: Adakların Değerlendirilmesi. 6- *Temurah*: Telafi edilmiş sunu. 7- *Keritot*: (Kavminden) ihraç Edilme. 8- *Me'ilah:* Kutsal şeylere saygısızlık. 9- *Tamid*: Günlük Kurbanlar. 10- *Middot*: Bet-Amikdaş'ın Ölçüleri. 11. *Kinnim*: Kuş Sunusu]. 6- *Tohorot Bölümü*: [(Bu bölümdeki 12 fasılın sadece Nidda adlı olanı her iki Ta1mud'da mevcuttur. Geriye kalan fasıllar, ne Babil, ne de Yeruşalayim Talmudu'nda yer almaktadır). 1- *Kelim*: Eşyanın Murdarlığı. 2- *Oholot* (Ahilot): Dolaylı olarak murdar olma durumu. 3- *Nega'im*: Cüzzam. 4- *Para*: Kızıl İnek. 5- *Tohorot*: Ritüel Temizlik. 6- *Mikva'ot*: Ritüel Yıkanma. 7- *Nidda*: Adet dönemindeki kadın. 8- *Makşirin*: Yiyeceğin ritüel bakımdan murdar olmasına zemin hazırlayan sıvı. 9- *Zavim*: (Bedensel) Akıntılar. 10- *Tevul Yom*: Ritüel yıkanma ile gün batımı arasında ritüel bakımdan murdar olma durumu. 11- *Yadayim*: Ellerin ritüel bakımdan kirli olma durumu. 12- *Ukzim:* Bitki sapları, bitkilerin kirli olmaya meyilli kısımları (Yusuf Besalel, Yahudilik Ansiklopedisi, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., İstanbul,2001, Talmud md., III, 703-704)].

mız nüsha ise Jeffrey H. Togay tarafından yorumlanıp Philadelphia, Jerusalem-1996 tarihinde baskısı yapılan nüshadır.

Bunlardan başka *"Encyclopedia of Judaica",* Yusuf Besalel tarafından Türkçe olarak hazırlanıp Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş. tarafından İstanbul-2001'de üç cilt halinde baskısı yapılan *"Yahudilik Ansikopedisi"* ve Arapça olarak neşredilen *"Kâmûsu'l-Kitâbi'l-Mukaddes"*, Beyrut-2001 baskı tarihli nüsha ve yukarıda zikrettiğimiz diğerleri Tevrat'la ilgili başvurduğumuz belli başlı kaynakların bir kısmıdır. Bu kısımda kaydetmediğimiz diğer kaynakların tamamı bibliyografya kısmında sunulmuştur.

İncelemede Kur'ân'la ilgili müracaat edilen belli başlı kaynaklara gelince bunlar, Hadis kitapları, Tefsirler, Fıkıh kitapları ve Lügatler, olarak sıralanabilir. Hadis kitaplarından bir kısmı şunlardır: Muhammed b. İsmail b. İbrahim el-Buhârî'nin (256/870) *"el-Câmiu's-Sahih"*i, Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî'nin (261/874) *"el-Müsnedu's-Sahih"*i, Muhammed b. İsa b. Sevre et-Tirmîzî'nin (279/892) *"el-Câmiu's-Sahih"*i (Sünenu't-Tirmîzî), Ebû Dâvûd, Süleyman b. el-Eş'as b. İshak b. el-Ezdî es-Sicistânî'nin (275/888) *"Sünen"i*, Ebû Abdirrahman Ahmed b. Şuayb b. Ali b. Bahr b. Sinan b. Dinâr en-Nesâî'nin (214/829) *"Sünen"*i, İbn Mâce künyesiyle meşhur Ebû Abdillah Muhammed b. Yezid el-Kazvînî'nin (273/886) *"Sünen"i* ve Ahmed b. Hanbel'in (241/854) *"Müsned"i* Ayrıca İbn Hacer el-Askalânî'nin (773/1371) *"Fethu'l-Bârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî"*si ve el-Mübarekfûrî'nin (1283/1866) *"Tuhfetu'l-Ahvezî bi-Şerhi Câmi't-Tirmîzî"*si müracaat edilen Hadis şerhlerindendir. Tefsirlerden ise**,** Ebû Cafer Muhammed İbn Cerîr et-Taberî'nin (310/922) *"Câmiu'l-Beyân an Te'vîli'l-Kur'ân"*ı, Ebû Bekir Ahmed İbn. Ali er-Râzî el-Cessâs'ın (370/981) **"***Ahkâmu'l-Kur'ân"*ı, Ebû Muhammed Hüseyn İbn Mes'ûd el-Begavî'nin (516/1122) *"Meâlimu't-Tenzil"*i, Ebu'l-Kâsım Carullah Mahmud İbn Ömer ez-Zemahşerî'nin (538/1143) *"Tefsîru'l-Keşşaf an Hakâiki Gavâmidi't-Tenzîl ve Uyûni'l-Ekâvîli fi Vucûhi't-Te'vîl"*i, Ebû Abdillah Muhammed b. Ömer er-Râzî'nin (544/1149) *"Mefâtihu'l-Gayb"(Tefsîr-i Kebîr)'*i, Ebu Abdillah Muhammed İbn Ahmed el-Ensârî el-Kurtubî'nin (671/1273) *"el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân"*ı, Ebu'l-Fidâ İsmail b. Ömer İbn Kesir'in (774/1372) *"Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azîm"*i, Ebu's-Senâ Şihâbuddin Mahmûd el-Âlûsî'nin (1270/1853) *"Rûhu'l-Maânî fi tefsîri'l-Kur'âni'l-Azîm ve's-Seb'i'l-Mesânî"*i, Muhammed Reşit Rıza'nın (1354/1935) *"Tefsîru'l-Kur'ân'il-Hakim" (Tefsîru'l-Menâr)* ve Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın (1361/1942) *"Hak Dini Kur'ân Dili"* bunlardan sıkça müracaat edilenlerdendir. Fıkıh kitapların-

dan ise Kemaleddin Muhammed b Abdi'l-Vâhid İbnü'l-Hümâm'ın (681/1283) *"Fethu'l-Kadîr"*i, Alâüddin Ebû Bekir İbn Mesûd el-Kâsânî'nin (587/1191) *"Bedâiu's-Sanâi' fi Tertibi'ş-Şerâi"*, adlı eseri, Ebû Muhammed İbn Ahmed el-Aynî'nin, (h. 855) *"el-Binâye fi Şerhi'l-Hidâye"*si, Şemsü'l-Eimme Ebû Bekir Muhammed İbn Ahmed es-Serahsî'nin (483/1090), *"el-Mebsût"*u ve Abdulkadir Avdeh'in *"et-Teşriu'l-Cinâiyyu'l-İslâmî"* adlı kitapları zikredilebilir. Lügatlerden de Ebu'1-Fadl Cemalu'd-Din Muhammed İbn Manzur'un (ö. h. 711) *"Lisanu'l-Arab"*ı, Hüseyn İbn Muhammed el-Maruf bi'r-Râğıb el-İsbehânî'nin (502, 565) *"el-Müfredât fi Garibi'l-Kur'ân"*ı, Mecdü'd-Din Muhammed İbn Yakub Fîruzâbâdî'nin (ö. h. 817) *"Besairu Zevi't-Temyiz fi Letaifi Kitabi'l-aziz"* adlı eseri ve İbn Fâris'in (ö. h. 395) *"Mekâyîsü'l-Lüga"*sı sayılabilir.

Birinci Bölüm

TEVRAT VE KUR'ÂN TARİHİ İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER

A. TEVRAT TARİHİ

Bu bölümde öncelikle "Tevrat" denildiğinde neyin kastedildiği incelenip "Tevrat"ın etimolojik tahlili yapılmıştır. Ayrıca Tevrat tarihi; Tevrat'ın nüzûlü, indiği toplum, Tevrat'ın vahyedilişi, kayda geçirilmesi, çoğaltılması ve günümüze ulaşması hususları tarihî ve ilmî verilere dayanarak incelenmeye çalışılacaktır.

1. Tevrat

Türkçe'de Tevrat, hem bu isimle hem de Ahd-i Atik (Eski Ahit) adıyla bilinir. Kitab-ı Mukaddes Şirketi'nce, "Kitab-ı Mukaddes" başlığı ile neşredilen külliyat, Yahudilik ve Hristiyanlığın bütün kitaplarını bir arada sunmaktadır. Biz "Tevrat" derken, "Hristiyanlarca da, Yahudilerin kutsal kitabı olarak kabul edilen Ahd-i Atîk'i"[9] kastediyoruz. Gerçekte Ahd-i Atik, Yahudi kitaplarının toplamının genel adıdır. Tevrat ise, Ahd-i Atik'ten sadece bir cüzdür. Fakat bu kitapların hepsine birden Tevrat denmesi, ya bir cüzün umuma ıtlakı yahut da içlerinde en ehemmiyetli

---

[9] Ö. Faruk Harman, "Ahd-i Atik" md., *DİA*, İstanbul, 1998, I, 494.

olması ve Hz. Musa'ya nisbet edilmesi sebebiyledir.[10] Biz bu çalışmamızda Tevrat ifadesi ile sadece Ahd-i Atik'in ilk bölümünü oluşturan, ilk beş kitabını[11] değil, Ahd-i Atik'in bütününü kastediyoruz. Zira ülkemizde "Tevrat" denildiğinde halk arasında Ahd-i Atik (Eski Ahit) anlaşılmaktadır. Yahudi kaynaklar, daha çok isim olarak "Torah" kelimesini, ilk beş kitabın tanımlanması olarak[12] tercih etmekle birlikte, bazen 39 kitaptan oluşan Ahd-i Atik'in bütününü de bu isimle adlandırırlar.[13] Kur'ân-ı Kerim'de buna mukabil "Tevrat" kelimesi yer almaktadır.[14] Hristiyanlar ise Ahd-i Atik'in karşılığı olarak "Old Testament"ı kullanırlar. Yahudiler 'Ahd-i Atik' tabirini pek beğenmezler. Çünkü 'Ahd-i Atik' kavramını kabul etmek demek daha sonra gelen "Ahd-i Cedid"i kabul etmek demektir. Bu nedenle Yahudiler "Old Testament" yerine, Kitab-ı Mukaddes karşılığı olarak da kullanılan "Bible" kelimesini "Yahudi" veya "İbrânî" sıfatı ile birlikte (The Jewes Bible/Hebrew Bible) kullanmak sûretiyle Yahudilere ait kutsal yazıların bütününü ifade etmişlerdir.[15]

"Tevrat'a, İbranîce'de "Torah", Aramca'da "Orayta", Yunanca'da "Pentatecos" ve "Nomos" isimleri verilmektedir. Yunanca "Pentatecos", İbranîce "Beş Kitap" anlamındaki "Hamişa Humaşim"in karşılığıdır. "Nomos" ise, "Torah" karşılığı olup, "Kanun" demektir. "Pentateuch" ismini ilk defa, M.S. III. asırda, Hristiyan Kilise Babası Origen kullanmıştır. Bu isim, daha sonra, Batı dillerinde Tevrat için özel isim olmuştur. Tevrat"ın, İbranîce"de, "Torah"dan başka birçok ismi daha bulunmaktadır. Bemidbar Rabah'da, Tevrat'ın yetmiş adet isminden bahsedilmekte, ancak bunlar tek tek sayılmamaktadır."[16]

Yahudiler, kendi kaynaklarında "kutsal kitaplar" veya sadece "kitaplar" denilen kutsal yazıların tamamını ifade etmek üzere *Tanah* (Tanakh)

---

10 Ahmet çelebi, *Mukâranetü'l-Edyân*, Mektebetü'n-Nahdati'l-Mısrıyye, Kahire, 1996, I, 238.

11 Ahd-i Atik'in ilk beş kitabı şunlardır: Tekvin, Çıkış, Levliliier, Sayılar ve Tesniye.

12 *Jewish Ideas and Concepts*, New York, 1977, s. 183; Yusuf Besalel, *Yahudilik Ansiklopedisi*, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., İstanbul, 2001, III, 738; *Ana Biritannica*, Ana yayıncılık, İstanbul, 1994, I, 145; *el-Müncid*, (tvr-ت و ر) md., Daru'l-Meşrık, Beyrut, 1973.

13 Besalel, III, 738.

14 Muhammed Fuad Abdulbaki, *el-Mu'cemu'l-Müfehres li Elfazı'l-Kur'ani'l-Kerim,* el-ektebetü'l-İslâmiyye, İstanbul, 1982, Âl-i İmrân, 3, 48, 50, 65, 93; Mâide, 43, 44, 46, 66, 68, 110; A'raf, 157; Tevbe, 111; Fetih, 29; Saf, 6; Cum'a, 5.

15 Ö. Faruk Harman, "Ahd-i Atik" md., *DİA*, I, 494.

16 Baki, Adam, *Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat*, Ankara, 1997, s. 15.

kelimesini kullanmaktadırlar. Bu kelime Ahd-i Atik' i teşkil eden üç ana bölümden (Torah, Neviîm, Ketuvîm) her birine verilen isimlerin ilk harflerinin bir araya getirilmesiyle oluşmuştur.[17] Ancak, "Torah" ve "Tevrat" kelimeleri, Yahudilik'te, Hz. Musa'ya vahyedildiğine inanılan "kitab"a isim olarak kullanılmaktadır.[18] İsrailoğullarına indirilen vahyin özü ve Tanrı'nın vahyedilmiş şeriatı anlamındadır.[19]

"ToRaH"; "atmak", "ateş etmek" anlamındaki "YaRaH" illetli sülâsî fiilinin "HiF'îl" kalıbından olan "HoRaH"dan türetilmiş müennes bir isimdir ki, "işaret etti", "emretti" "öğretti" manalarına gelen[20] "HoRaH"dan türemiştir. "ToRaH"ın lügat anlamı ise, "eğitim", "öğretim" ve "doktrin"dir.[21] "Torah" kelimesi, lügat anlamları dışında, klâsik ve modern Yahudi kültüründe şu anlamlara da gelmektedir: Eğitim, öğretim, bilim, şeriat, kanun, namus, mezhep, Musa'nın şeriati, Musa'nın Beş Kitabı (Pentateuch) ve bundan kinaye Eski Ahid'in tümü, teori, sistem, bilimin herhangi bir branşıyla ilgili prensipleri ihtiva eden kılavuz kitap. Böylece Yahudi kültüründe geniş bir anlam alanı bulunan "Torah", dinî sahada dört boyutlu bir muhtevaya sahiptir. Bu boyutlardan birincisini Musa'ya Sina'da verildiğine inanılan Tevrat, ikincisini "Yazılı Tevrat" (Torah Şebihtav) olarak tanımlanan Eski Ahid'in tümü ile "Sözlü Tevrat"[22] (Torah Şebealpeh) olarak isimlendirilen

---

17 Ö. Faruk Harman, "Ahd-i Atik" md., *DİA*, I, 494-495.

18 Süheyl Reyb, *et-Tevrat Beyne'l-Veseniyye ve't-Tevhîd*, Beyrut, 1985. s. 4.

19 *Ana Biritannica*, I, 145.

20 *Jewish Ideas and Concepts*, New York, 1977, s. 183; Ernest Klein, *A Comprehensive Etymological Dictionary of the Hebrew Language*, Israel, 1987, s. 696.

21 *Jewish Ideas and Concepts*, s. 183.

22 "Sözlü Tevrat": Yazılı Tevrat'ın açıklaması mahiyetinde olarak nesilden nesile intikal eden ve Yahudilerce o olmaksızın Tevrat'ın anlaşılması mümkün olmayacağı kabul edilen Talmud'dur. Talmud: "öğretmek" manasında İbranice bir isim olup, iki kısma ayrılır: "Mişna" ve "Gemara". Mişna asıl metindir. Tekrar ederek öğrenmek anlamındadır. Gemara ise, Mişna'nın şerhidir. Mişna Yahudilerin, Tevrat'tan sonra kendileri için koydukları ilk kanunî prensiplerdir. Judah ha-Nasi tarafından M.S.190-200 tarihleri arasında derlenmiştir. Gemara'ya gelince, tefsir etmek manasınada olup, o da iki kısımdır: Yeruşalimî (Kudüs Talmudu) ve Babilî (Babil Talmudu). İşte bu şekliyle, Mişna ve Gemara'dan teşekkül eden Talmud, Yahudi diyanet ve terbiyesinin öğreticisidir. Bunlardan, kendisinde Filistin hahamlarının ilâveleri bulunan Mişna ve onun şerhlerine "Yeruşalim Talmudu", Babil hahamlarının ilâveleri bulunan Mişna ve onun şerhlerine de "Babil Talmudu" denir. Kudüs Talmudunun derlenmesi yaklaşık olarak M.S.400'e kadar varırken, Babil Talmudu'nun derlenmesi, M.S.500'de sona ermiştir. Mutlak manada Talmud denilince, kastedilen budur. Ve Yahudiler arasında yaygındır. Yahudilerin ekseriyeti, Talmud'u, Allah tarafından inzal edil-

Mişna ve Talmud teşkil etmektedir. Üçüncü boyut, kanun, hüküm ve din anlamlarından meydana gelmektedir. Dördüncü boyut daha geniştir. Sina'daki vahiyden bugüne kadar, Yahudi dininde olup biten her şey bu boyuta girmektedir. Hatta, Filistin topraklarında konuşulan sıradan sözler bile bu boyuta dahil edilmektedir.[23]

Anlaşılan o ki, İsrailoğulları'nın dinini tarihlerinden ayırmak oldukça zordur. Hatta denebilir ki, Eski Ahid, İsrailoğulları'nın tarihinden başka bir şey değildir. Gerçekten de Tevrat onlar için her şeydi. Fıkıhçılar bütün hükümlerini ondan çıkarmışlar, din filozofları ona dayanmışlar ve Yahudiler en karanlık günlerinde onda ümit kaynağı bulmaya çalışmışlardır.[24] Bu açıdan "Torah" kelimesinin, Yahudi inancına göre, "yazılı gelenekle" beraber (Tevrat), "sözlü geleneği"n bütününden Yahudi dinî eserlerine, hatta zeki bir öğrencinin kendi dinî yorumuna ve çözümüne kadar uzanan geniş bir anlam alanı bulunmaktadır.[25]

2. Tevrat Kelimesinin Etimolojik Tahlili

Kur'ân-ı Kerim'de ve İslâm literatüründe, Yahudilerin kutsal kitabına ad olarak kullanılan "Tevrat" kelimesinin iki şekilde yazılışı vardır. Bunlardan biri "Tevrat/توراة" diğeri "Tevriye/ تورية"dir. Her ikisinin de anlamı

miş bir kitap kabul ederler ve onu Tevrat'la aynı değerde tutarlar. Aynı zamanda Allah'ın, Musa'ya, Tevrat'ı Tûr-u Sîna'da müdevven olarak verdiğine, Talmud'u ise şifahî olarak gönderdiğine inanırlar. Bununla beraber bazı Yahudiler, Talmud'un bu mertebesine de kanaat etmeyip onu Tevrat'tan daha üstün görmüşlerdir. Hatta bazıları, Talmud'un esaslarını bırakıp sadece Tevrat'la meşgul olanların asla kurtulamayacakları görüşündedirler. Çünkü, onlara göre, Talmud âlimlerinin sözleri, Musa'nın şerîatındakilerden daha üstündür. Hatta Yahudilerden biri hahamların sözlerine muhalefet ettiğinde cezanın en şiddetlisine çarptırılır. Musa'nın Şeriatına muhalefet edenin hatası affedilir ama, Talmud'a muhalefet edenin cezası ölümdür. İşte muhteviyatı kısaca bu şekilde olan ve Yahudi alimlerince derlenen bu "sözlü geleneğe" Talmud denmektedir. Yaklaşık olarak M.Ö. 200'den M.S.500'e dek yediyüz yıl boyunca süren çalışmaların sonucunda oluşmuştur(Besalel, Talmud md., III, 695-710; *Kâmûsu'l-Kitâbi'l-Mukaddes*, Beyrut, 2001, Talmud md., s. 222; Zaferu'l-İslâm Han, *et-Talmud Târîhuhû ve Teâlîmuhû*, Beyrut, 1989, s. 11-12; Yusuf Nasrullah, *el-Kenzu'l-Mersûd fi-Kavâidi't-Talmud*, Dımeşk, 1999, s. 47-49; Günay Tümer-Abdurrahman Küçük, *Dinler Tarihi*, Ankara, 1988, s. 121).

23 Adam, s. 34; Bkz., *JIC*, 187; Pirke Aboth, (İngilizce'ye çev: J.H. Hertz), U.S.A 1945, s. 13; Luis Jacobs, *A Jewish Theology*, New York, 1973, s. 201; Nicholes de Lange, *Judaism*, Oxford University Press, Gr.Britain, 1986, s. 26.

24 Örs, Hayrullah, *Musa ve Yahudilik*, İstanbul, 1999, s. 29.

25 Adam, s. 35.

farklıdır. "Tevriye/تورية" "gizlemek"[26] demektir. Ünlü dil bilgini Ferra'ya göre "Tevrat", "ziya" ve "nur" anlamındadır. Kendisiyle hak zuhur ettiği için bu ismi almıştır.[27] Ancak bu kelime, Kur'ân-ı Kerim'de "Tevriye/تورية" şeklinde yazılıp "Tevrat/توراة" olarak telâffuz edilmektedir. Oysa kelimenin aslı "Fev'ale/فوعلة" vezninde "Vevreye/وورية"dir. Birinci "vav/و" "te/ت"ye dönüşmüştür. Bu dönüşüm şekli, "Tücah/تجاه", "Türas/تراث" ve "Tüklân/تكلان" kelimelerinde olduğu gibi Arap dilinde sıkça görülen değişikliklerdendir. Burada, öncesi "fetha" ile harekeli olan "ye/ي" harfi "elif/ا"e dönüşmekle "Tevrat/توراة" şeklini almıştır. Fakat yazılırken kelimenin aslına uygunluk açısından "ye/ي" olarak yazılıp, öte yandan telaffuzda da dil kurallarına uyum sağlanmıştır.[28]

Zikredilen bu görüşleri tetkik eden bazı bilginler, Kur'ân'daki "Tevrat/Tevriye" (توراة /تورية) lâfzının Arapça olmadığı ve bu kelimeye Arapça temel bulmaya çalışmanın beyhude olduğunu söylemişlerdir.[29] Zemahşeri (ö. 538-1143)'ye göre "Tevrat", Yabancı bir isim olup türevleriyle uğraşmak faydasızdır.[30] Şiî müfessir et-Tabatabaî de, bu lâfzın İbranîce kökenli bir kelime olduğunu belirtmiştir.[31]

---

[26] İbn Manzur, Ebu'l-Fadl Cemalu'd-Din Muhammed, *Lisânu'l-Arab*, Beyrut, 1990, (vry-وري) md.; Hadiste: " ان النبي صلي الله عليه وسلم كان اذا أراد سفرا ورى بغيرها" şeklinde "gizlemek" anlamındadır. (Buhari, Mağazî, 75; Müslim, Tevbe, 54); Ebu Mansur Muhammed İbn Ahmed el-Ezherî, *Tehzîbu'l-luga*, Kahire, 1967, XV, 304. Ayrıca "Tevriye" Edebî bir sanat olup şüpheye düşürme, birkaç manaya gelen sözden istifade ederek, maksadı şaşırtıcı bir şekilde anlatma demektir (*M.E.B., İslâm Ansiklopedisi*, XII, 222).

[27] Fahruddin er-Râzi, *et-Tefsiru'l-Kebir* (Mefâtihu'l-Gayb), Daru İhyai't-Türasi'l-Arabî, Beyrut, 1995, Âl-i İmran, 3, III, 131.

[28] Râzi, *Mefâtih*, Âl-i Imran, 3, III, 131-132.

[29] ez-Zebîdî, Ebu Feyz es-Seyyid Muhammed Murtazâ el-Hüseynî el-Vâsıtî, *Tâcu'l-Arûs Min Cevâhiri'l-Kâmus*, (vry-وري) md., (thk., Ali Şeyrî), Daru'l-Fikir, 1994.

[30] Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Carullah Mahmud İbn Ömer İbn Muhammed, *Tefsîru'l-Keşşaf an Hakâiki Gavâmidi't-Tenzîl ve Uyûni'l-Ekâvîli fi Vucûhi't-Te'vîl*, Beyrut, 1995, Âl-i İmran, I, 330-331.

[31] Muhammed Hüseyin et-Tabatabaî, *el-Mizân fi Tefsîri'l-Kur'ân*, Beyrut, 1997, III, 9. Arapça'daki yabancı lâfızlar üzerine karşılaştırmalı ve titiz bir çalışma yapmış olan Ebu Mansur El-Cevâlikî (465-540 H.), Arapça'ya giren yabancı kelimeler arasında "Tevrat" kelimesine yer vermemiştir. Cevâlikî, bunla birlikte, "İncil" kelimesinin yabancı bir kelime olduğunu ileri sürmüştür (bkz. Cevâlikî, *El-Muarrab Mine'l-Kelâmi'l-A'cemî Alâ Hurufi'l-Mu'cem*, Beyrut, 1990). Cevalikî'nin eserine haşiye hazırlayan İbrahim es-Samarrâî de "Tevrat" ke-

3. Tevrat'ın Nüzûlü

Hz. Musa'nın hangi yıllar arasında yaşadığı hususunda kesin bir bilgiye sahip değiliz. Bazı yazarlar tarafından ileri sürülen tarihlerin bir kısmı kesin gibi görünüyorsa da bunlar gerçeği yansıtmamaktadır.[32] Bugün elde bulunan ve Yahudi öğretilerinin temelini teşkil eden Tevrat/Ahd-i Atîk'in nüzûlü hakkında kesin bir şey söylemek oldukça zordur. Tevrat'ın Hz. Musa'ya Sina dağında vahyedilmesi ile başlayan Yahudilik'ten önce İsrailoğulları'nın durumu hakkında yazılanlar da söylenenler de an'anelere dayanır. Buna rağmen bu hususta birçok teoriler ortaya atılmış, derin çalışma ve tartışmalar yapılmış ve hâlâ da yapılmaktadır.[33]

Tevrat'ın nüzûlüyle ilgili Yahudi kaynakları ve belgeleri çelişkili bilgiler ihtiva etmektedir. Eski Ahit'in verdiği bilgilerle Rabbanî kaynakların verdiği bilgiler arasında uzlaştırılması mümkün olmayan farklılıklar bulunmaktadır. Bunlardan bir kısmı mevcut Tevrat'ın, kelime kelime, Rab Yahve tarafından Hz. Musa'ya indirildiğini iddia ederken diğer bir kısmı ise bunu reddetmektedir. Örneğin Alman Protestan Kilisesi Komisyonu'nun kontrolünden geçmiş olan Eski ve Yeni Ahit çevirisinde şu cümleler yer almaktadır: "Kutsal Kitap (Yani Eski ve Yeni Ahit) gökten inmiş değildir. Eski Ahit'in 39 kitabı yaklaşık bir milenyumda dört incil ise üçyüz yıla varan bir sürede yavaş yavaş gelişmiş ve son şeklini almıştır."[34] Filozof Baruch Spinoza 1670'te adını vermeden yayınladığı "Tractatus theologia-politicus" adlı kitabında şöyle demiştir: "Kutsal Kitabın, olduğu gibi, bir insana gökten inen Tanrı mektubu olduğuna inanan kişi, hiç şüphesiz beni, Kutsal Ruh'a karşı günah işlemekle suçlayacaktır. Çünkü ben burada Tanrı kelâ-

limesine yer vermemiştir (bkz. es-Samarrâî, *Fi't-Ta'rib ve'l-Muarrab*, Beyrut, 1985). Bu konuda ayrıca bkz. Ömer Rıza Kehhâle, *El-Alfâzu'l-Muarraba ve'l-Mevsuatu'l-Vâridatu fi's-Senavâti'l-Aşer-Râbia*, Dımaşk-1972.

32 Mesela: Robert Isaac Wilberforce, The Five Empires an Outline of Ancient History, London-1847, s. 27'de Hz. Musa'nın yaşadığı dönem için M.Ö.1201 tarihini verir. M.Ö. 1461 yılında Hz. İbrahim'in ölümünden 260 yıl sonrasına gelerek bu tarihi bulur. Ancak dinler tarihi araştırmacılarının çoğunluğu, M.Ö. 1200'den önce olduğu görüşündedir. Bkz., R.H. Pfeiffer, Introduction to the Old Testament, s. 21-23; Yine Martin Noth, The History of Israel, London-1960, s. 112'de M.Ö. 1205 tarihini ileri sürer. Oysa bu tarih bir papirüste bulunan bir yahudi ismine ait olan bir tarihtir(Yaşar Kutluay, *İslâm ve Yahudi Mezhepleri*, AÜ İlahiyat Fakültesi yay., Ankara, 1965, s. 116).

33 Kutluay, s. 116.

34 Örs, s. 5.

mının yanlışlarla dolu, birçok yerleri kesilmiş, değiştirilmiş ve birçok yerlerinde kendi kendisiyle çelişir hale gelmiş olduğunu ileri sürmekteyim. Ama eğer onlar da düşünecek olurlarsa hiç şüphesiz bağırmaktan vazgeçeceklerdir."[35] Zira Rabbanî geleneğe muhalefet eden rabbilerden biri Midraş Rabah'da şöyle demiştir: "Tanrı Musa'ya bütün Torah'ı (Tevrat) öğretmiş midir? Zira "ölçüsü dünyadan uzun, denizden geniştir"[36] yazılıdır. Musa, kırk günde bunların hepsini öğrenmiş midir? Hayır! Fakat, Rab, sadece genel kuralları öğretmiştir."[37]

Diğer yandan Rabbî Yosi'nin[38] Babil Talmudu'nun *Sukkah* Bölümünde nakledilen bir görüşü, Tevratın vahyi ile ilgili bütün Rabbanî anlayışa muhalefet etmektedir. Rabbî Yosi, Tevrat'ın "Rab Sina'dan geldi"[39] cümlesine ve genel Rabbanî anlayışa muhalefet ederek "Ne Rabbimiz yeryüzüne indi, ne de Musa göğe çıktı. Çünkü (Eski Ahid'de) 'Gökler, Allah'ın gökleridir, fakat yeri insanoğluna vermiştir'[40] yazılıdır" demiştir. Rabbî Yosi'nin bu sözünün anlamı, yorumlara açıktır, fakat herşeyden önce, Tanrı'nın Tevrat'ı vermek için Sina Dağı'na indiğini belirten Tevrat'ın ifadelerine[41] ve genel Rabbanî anlayışa muhalefet etmektedir. Daha açık bir deyişle Tevrat'ın, Allah kelâmı olmadığı vurgulanmaktadır.[42]

Bununla birlikte Yahudilere göre bugünkü Tevrat, kelime kelime, Rab Yahve tarafından Hz. Musa'ya vahyedilmiştir. İsrailoğullarına göre Rab Yahve, en büyük peygamber olan Hz. Musa aracılığı ile ilâhî kanunlarını bildirmiştir.[43] Genel olarak Rabbanî gelenekte, Tevrat'ın, tefsiri Mişna ve Talmud ile birlikte, bir defada, kırk günlük Sina Dağı buluşmasında verildiği ve hatta ileride din adına vaki olacak meselelerin çözümlerinin dahi Musa'ya öğretildiği, geriye vahyedilecek birşeyin kalmadığı iddia

35 Örs, s. 5.
36 Eyub, 11: 9.
37 Adam, s. 56. Ayrıca bkz. MR. Semot Rabah, XLI:6.
38 Rabbi Yosi, Tannaîmin üçüncü neslindendir. O Rabbi Ismael'in en seçkin öğrencilerinden biridir. Bununla birlikte, Mişna'da onun ismi ve görüşleri yer almamıştır (bkz. Strack, Herman L. *Introduction to the Talmud and Midrash,* New York, 1983, s. 114).
39 Tesniye, 33: 2.
40 Mezmurlar, 115: 16.
41 Bkz. Çıkış, 19, 20, 24'üncü bablar.
42 Adam, s. 59.
43 Ömer Faruk Harman, *Metin, Muhteva ve Kaynak Açısından Yahudi Kutsal Kitapları*, (basılmamış doçentlik çalışması) İstanbul, 1988, s. 41-42.

edilmiştir.[44] Bugün aşağıdaki şu ifadenin, bütün Yahudilerce olmasa bile büyük çoğunluğu tarafından kabul edilerek, günlük dua kitaplarına dahil edilen[45] ve sinagogta ibadet esnasında Torah havaya kaldırıldığında ayinin bir parçası olarak okunması, Yahudi iman esaslarından sayılmıştır: "Ve bu Rabbin emrine uygun olarak, Musa'nın İsrail'in çocuklarının önüne koyduğu Torah'tır."[46] Aynı şekilde Yahudi iman esasları arasında şu ifade de yer almaktadır: "Ben tam bir imanla inanırım ki, bugün elimizde olan Torah üstadımız Musa'ya (selâm onun üzerine olsun) verilenin aynısıdır."[47] Bu ifade Yahudi inanç esaslarının sekizinci maddesini teşkil etmektedir. Söz konusu inanç esaslarını tesbit eden Maimonides[48] bu maddeyi şöyle açıklamıştır: "Torah gökten vahyedilmiştir. Bu ifade Torah'ın bütününün Musa tarafından sonraki nesillere nakledilen Torah'ın aynısı ve tamamen ilâhî kaynaklı olduğu şeklindeki inancımıza delâlet eder. Bununla iletişimin gerçek tabiatını Torah'ın kendisine geldiği Musa'dan başka kimsenin bilmediği ve mecâzen "konuşma" diye isimlendirilen bir şekilde, Torah'ın bütününün Tanrı katından geldiğini kastediyorum."[49]

Bugün birçok Tevrat okuyucusu, Eski Ahit'in tamamının Tanrı katından geldiğini, ellerindeki Kitab-ı Mukaddes'lerin giriş kısmında okumuş oldukları bilgileri tekrarlayarak ve "Jewish Encyclopedia" ve "Hasting'in Dictionary of the Bible"ı gibi çalışmalardaki maddelere başvurmalarını salık vererek ispatlamaya çalışırlar; yani bu kitabın Ruhulkudüs vasıtasıyla ilhama mazhar olan insanlar tarafından yazılmakla beraber tamamının müellifinin yine de Tanrı olduğunu söylerler.[50]

---

44 Adam, s. 55.

45 Kutluay, s. 128.

46 Singer's Prayer Book, s. 69.

47 Singer's Prayer Book, s. 90.

48 Moşe Maimonides, Endülüs'lü meşhur bir Yahudi din bilginidir(d.1135-ö.1204). Rambam yani Moşe Ben Maimon veya Araplar arasında Ebu Musa Bin Maimun diye bilinir. Çağının bütün bilimlerini kendinde toplamış bir matematikçi, gökbilimci, doktor, dilbilimci, filozof, görkemli bir Talmudist'tir. Yahudi teoloji ve düşüncesine pek büyük tesiri olmuştur. Yahudi inancının on üç esasını "Sanhedrin" kitabına yazdığı mukaddimede ortaya koymuştur(Besalel, II, 374-379).

49 Louis Jacobs, Torah ve Modern Tenkitçilik, çev., Mahmut Salihoğlu (Louis Jacobs'ın We Have Reason to Believe –Vallentine Mitchell: London, 1995-isimli eserinin 57-69 sayfaları arasındaki 6. bölümün tercümesidir.

50 Maurice Bucaille, *Tevrat, İnciller, Kur'an-ı Kerim ve Bilim* (La Bible, le Coran, et la science), (çev., Suat Yıldırım) İzmir-ts, s. 3.

El-Hindî şöyle der: Hiç şüphesiz, bugün Yahudilerin elinde bulunan Eski Ahit mevcut haliyle Allah katından nâzil olmuş bir kitap olmadığı gibi, Hristiyanların elinde bulunan İncil'de Hz. İsa'ya indirilmiş İncil değildir.[51] Ancak bu durum, onları bütünüyle efsane koleksiyonlar dehlizine atmayı gerektirmez. Yaratmanın gerçek olduğuna, Allah tarafından Hz. Musa'ya buyrukların verildiğine, meselâ Hz. Süleyman (a.s.)'ın zamanında olduğu gibi, insanların işlerine Allah'ın müdahalelerine pekâlâ inanılabilir ve bu olayların özünün bize bildirildiği düşünülebilir. Ancak başlangıçtaki sözlü rivayetin yazıya geçirilmesinde insanların payı son derece fazla olduğundan, tasvir edilen hususların ayrıntılarının titiz bir şekilde eleştiriye tabi tutulması gerektiği aslâ gözden uzak tutulmamalıdır. Bir başka deyişle bütün bu kitapların içinde vahiy vardır. Fakat bugün sahip olduğumuz kitaplar, yaşamış oldukları şartlara ve karşı karşıya kaldıkları zaruretlere bağımlı olarak, canlarının istediği gibi metinleri değiştiren insanların, bize bırakmayı arzu ettiklerinden ibarettir.[52] Aynı düşünceyi Yahudi tarihinde, Yahudi dinine ve dolayısıyla Tevrat'a en katı eleştiriyi yapan meşhur Yahudi psikanalist Sigmund Freud da desteklemektedir. Zira Freud'a göre, mevcut haliyle vahyî bir kitap olmayan Tevrat, beşerî bir kitap olarak bile bir çok değişikliğe maruz kalmıştır. Bir zamanlar, Tevrat'ın muhtevası yeniden ele alınmış, güdülen gizli amaçlara uygun olarak tahrif edilmiş ve genişletilmiştir.[53]

Evet tahrife uğramamış Tevrat Allah katından nazil olmuş bir kitaptır.[54] Ama bugün elimizde bulunan Tevrat, o Tevrat değildir. Her ne kadar Yahudi kaynaklar ve Yahudi din adamları, mevcut Tevrat'a bir kutsallık ve bir ilâhîlik atfedip, bugünkü Tevrat'ı, Allah katından nazil olmuş ve olduğu şekliyle de günümüze ulaşmış Tevrat olarak nitelemeye çalışsalar da, bu bir ümniye ve idealden öteye geçememişdir.[55] Zira bu konuda Kur'ân-ı Kerim, insanlara doğru yolu gösteren, içerisinde hidayet ve aydınlık bulunan, Allah'dan başka mabud tanımayıp O'na hiçbir şeyi ortak

---

[51] el-Hindî, Rahmetullah İbn Halilirrahman el-Osmânî el-Kîrenâvî, *İzhâru'l-Hak*, Kahire, 1994, II, 399-400.

[52] Maurice Bucaille, s. 12.

[53] Adam, s. 164.

[54] Âl-i İmran, 3, 48, 50, 65, 93; Mâide, 43, 44, 46, 66, 68, 110; A'raf, 157; Tevbe, 111; Fetih, 29; Saf, 6; Cum'a, 5.

[55] Bkz. el-Hindî, I, 112-128.

koşmayan Tevrat'ın Allah tarafından gönderildiğini belirtirken;[56] gönderilen bu Kitab'ın daha sonra, İsrailoğulları tarafından kelimelerinin yerleri değiştirilip, arzu ettikleri şekle sokmaları sûretiyle tahrif edildiğini de şu âyet-i kerimelerle beyan etmektedir: "Nasıl olur onların size güvenmelerini beklersiniz ki? Onlardan bir zümre vardı ki; Allah'ın kelâmını işitip akılları aldıktan sonra, bile bile onu tahrif eder, değiştirirlerdi."[57] Yine "İşte o Yahudileri, verdikleri kesin sözü bozduklarındandır ki lânetledik, onların kalblerini katılaştırdık. Böylece onlar kelimeleri yerlerinden oynatarak tahrif ederler. Kendilerine tebliğ edilen hususlardan pek çoğunu unuttular."[58] Burada söz konusu tahrifin "lâfzî tahrif"le birlikte "manevî tahrif" olabileceği bir kısım müfessirlerce de belirtilmiştir. "Zira Yahudilerden bir grup vardı ki; Allah'ın kelâmını, yani Tevrat'ı işitirler, bellerlerdi de sonra yine onu tahrif ederlerdi, manasını değiştirecek bir sûrette kelimelerin ve harflerin yerlerini, manalarını değiştirirlerdi. Hem bunu anlayamadıklarından, akıl ve idrak noksanlığından dolayı değil, akılları erdikten, ne manasında, ne de Allah kelâmı olduğunda asla şüpheleri kalmadıktan sonra bile bile ve kasten yaparlardı."[59]

4. Tevrat'ın İndiği Toplum

Kur'ân-ı Kerim'in dışındaki diğer bütün semavî kitaplar, ebedî olarak meriyette kalmak üzere değil, muvakkat birer merci olmak üzere gönderilmiştir.[60] Tevrat da bunlardan biridir. O da, diğer semavî kitaplar gibi muvakkat olup belli bir topluluğu hedef almıştır. Hedef kitlesi İsrailoğullarıdır. Yahudiler, bu Kutsal Kitab'ın kendilerine özgü bir kitap olduğunu ve Rab Yahve tarafından Sina Dağı buluşmasında Hz. Musa'ya verildiğini iddia etmişlerdir.[61] Müslümanlar Tevrat'ın belli bir topluluğa ve belli bir ırka gönderildiğini kabul ederlerken, Yahudiler bunu çok farklı bir şekilde yorumlamışlardır. Onlar için, Tevrat'ın İsrailoğulları'na ve-

56 Âl-i İmran, 3, 64; Mâide, 48.
57 Bakara, 75.
58 Mâide, 13; bkz., Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, II, 1362-1363, III, 1609, 1681, IV, 2310, 2317.
59 Yazır, Bakara, 75, I, 391; Râzî, Mefâtih, Bakara, 75, I, 560-561; Reşit Rıza, *Tefsîru'l-Kur'an'il-Hakim* (Tefsîru'l-Menâr), thrc., İbrahim Şemseddin, Beyrut, 1999, Mâide, 13, VI, 235-236.
60 Draz, Muhammed Abdullah, *En Mühim Mesaj Kur'an*, (çev., Suat Yıldırım), İzmir, 1994, s. 5.
61 Bkz.Çıkış, 19, 20, 24. bablar; Tesniye, 33: 2.

rilmiş olması kendilerinin üstün bir ırk olduğu şeklinde anlaşılmıştır. Allah'ın, Tevrat'ını vermek için, diğer milletler arasından İsrailoğulları'nı seçtiğini iler sürmüşlerdir. Bazı Haggadacılar[62], Tevrat'ın "Rab Sina'da geldi, Seir'den doğdu, ve Paran'da parladı"[63] cümlesinin yorumunda Allah'ın, Tevrat'ı bütün dünyaya sunduğunu, fakat reddedildiğini, daha sonra gelen İsrailoğulları'nın onu kabul ettiğini belirtmişlerdir.[64] Rabbanî telâkkiye göre, İsrail, kutsaldır.[65] Tevrat onların yüzü suyu hürmetine yaratılmıştır. Bu açıdan eğer idare Yahudilerin elinde olmazsa onlar sürgün ve esarette addedilirler. Toplumun tamamının servet ve idaresi kendilerinin eline geçinceye kadar, bütün diğer milletlerle savaş halindedirler.[66] Talmud'da, İsrail'in Allah indinde meleklerden daha değerli olduğu beyan edilir. Yahudi, İlâh'dan (haşa) bir parçadır. Eğer bir yabancı bir Yahudiye vurursa, o ilahî kuvvete vurmuş kabul edilir.[67] Yahudiler, Yehova'nın, İbrahim'e, diğer milletlere karşı Yahudi milletini üstün kılacağını vadettiğine inanırlar.[68] Tevrat'ta ise buna ilişkin şu ifadelere yer verilir: "Ben sizi milletlerden ayırt eden İlâhınız Rabbim. Bana mukaddes olacaksınız; çünkü Ben, Rab, mukaddesim ve benim olmanız için sizi kavimlerden ayırt ettim."[69] Yine "Çünkü Sen, Ey İsrail, İlâhın Rabbe mukaddes bir kavimsin. İlâhın Rab, yeryüzünde olan bütün kavimlerden kendine has kavim olmak üzere seni seçti. Rabbin sizi sevmesi ve seçmesi bütün kavimlerden daha çok olduğunuz için değildi. Çünkü bütün kavimlerden az idiniz. Fakat Rab sizi sevdiği ve atalarınıza ettiği andı tutmak istediği için Rab sizi kudretli elle çıkardı..."[70] Bu yüzden İsrailoğulları, kendilerini seçkin bir millet ve üstün bir ırk olarak görmektedirler. Hatta Yahudiler için, Yahudi olmayanlara şefkat göstermek doğru değildir. "Bir

---

62 Haggada, İbranice'de 'anlatı' demektir. Haham metinlerinin, efsane ve masal gibi unsurlar içeren ve bağlayıcı olmayan bir türü. Dar anlamda İsrailoğulları'nın Mısır'dan çıkışının hikayesidir. Musevî din kitaplarının efsane kısmı. Bu tür kitap yada tefsir yazanlara da Haggadist denir(*Ana Britanika*, XIV, 301).

63 Tesniye, 33: 2.

64 Adam, s. 52; bkz. TB, Avoda Zarah, 2b.

65 TB, Şabat, 86a.

66 Yusuf Nasrullah, *el-Kenzu'l-Mersûd fî-Kavâidi't-Talmud*, s. 71.

67 Yusuf Nasrullah, *age*., s. 73.

68 Wells, *The Outline of History*, II, 291.

69 Levililer, 20: 24, 26.

70 Tesniye, 7: 6-8.

Yahudinin, tehlikede olan bir yabancıyı kurtarması, düştüğü çukurdan çıkarması haramdır. Kurtarmak bir tarafa, eğer bir yabancının çukura düştüğünü görürse o çukuru taşla örtmelidir. Zira Yahudi olmayanlara şefkat yasaktır."[71] Allah, arsızlıkları dolayısıyla, "Siz arsızlık ediyorsunuz" dediğinde, onlar; "Bize böyle davranmak yakışmaz mı? Çünkü, bizden başka senin Tevrat'ını kabul eden olmadı"[72] şeklinde cevap vermişlerdir. Buna karşılık Babil Talmudu'nda, İsrailoğulları'nın Tevrat'ı kabulde zorluk çıkardıklarını ve başlangıçta Tevrat'ı kabulü reddetiklerini ifade eden rivayetler de vardır. Tevrat'ın "...ve dağın eteğinde durdular"[73] cümlesinin yorumunda, şöyle denmiştir: "Kutsal Bir, hamd O'na, dağı bir kapak gibi kaldırdı ve onlara dedi: 'Tevrat'ı kabul ederseniz ne âlâ; yoksa, burası size mezar olacak.' Bu cümleler Tevrat'ın kabulünde büyük bir direnmenin olduğunu göstermektedir.[74] Kur'ân-ı Kerim'de ise, bu durumu teyid eder mahiyette şu âyetler yer almaktadır: "Ey israil'in evlâtları! Bir vakit de Tevrat'ı uygulayacağınıza dair sizden söz almış, sonra bu ahdi bozduğunuz için dağı üzerinize kaldırarak demiştik ki: Size verdiğimiz Kitaba kuvvetle sarılın ve muhtevasını iyi inceleyip ders alın ki kötü akıbetten korunasınız."[75] Ve "Hem bir vakit biz o dağı bir gölgelik gibi İsrailoğulları'nın başlarının üstüne kaldırmıştık da onlar, dağın üzerlerine düşeceğini sanmışlardı. O zaman demiştik ki: Size verdiğimiz bu Kitaba ciddiyetle sarılın ve içindeki gerçekleri düşünüp hiç hatırınızdan çıkarmayın ki Allah'ı sayıp kötülüklerden sakınasınız."[76]

Öte yandan Tevrat gibi diğer semâvî kitapların da belli bir kavme gönderildiği ve aynı zamanda muvakkat birer merci olup ebedî ve âlemşûmul bir dinin kitabı olmadıkları; bunun yanında Kur'ân'ın bütün insanlığa gönderilen son kitap olduğu hadislerde de ifade edilmiştir. Nitekim Peygamberimiz (s.a.s.) "Bana, benden önce hiçbir nebiye verilmeyen beş şey verildi" diyerek bunları sırasıyla sayarken beşincisi olarak, "benden önceki peygamberler sadece kendi ümmetlerine gönderilmişti

---

71 Yusuf Nasrullah, *Talmud Şeriat-u İsrail*, 40-41, s. 90-91.
72 Adam, s. 53.
73 Çıkış, 19: 17.
74 Bkz. TB, Şabat, 88a; TB, Avoda Zarah, 2b.
75 Bakara, 63.
76 A'raf, 171.

ben ise bütün insanlara gönderildim"[77] buyurmuş, keza "Diğer bütün peygamberler sadece kendi kavimlerine gönderilmişti; ben ise siyah olsun beyaz olsun bütün insanlara gönderildim"[78] demiştir.

Görüldüğü üzere Tevrat, belli bir topluma gönderilmiştir. İndiği toplum, İsrailoğullarıdır. Haklarındaki bilgi, -gerek Yahudi kaynakları, gerekse Kur'ân-ı Kerim'in verdiği haberler[79] olsun-Tevrat'ı canlarının istediği gibi yorumlayan, değiştiren, bir millet oldukları istikametindedir. Aslında Yahudiler, dünyayı aydınlatmış bir kitaba, harikalarla dolu bir tarihe mensup olduklarından dolayı bir dereceye kadar aydın ve en azından geçmişleri ile şimdiki durumları arasındaki oranlama itibariyle dikkate değer idiler. Geçmişte Allah'a dayanması dolayısıyla çok feyizli ve bereketli olan dinlerini daha sonraları milliyetçilik çemberi ile bağlayarak devamlı hakkın üzerine çıkmak (hakkı ezmek) istemişler ve bunu istedikçe de sukût etmişlerdir.[80] İslâmiyette ise bu anlayıştaki bir kavmiyetçilik reddedilip, üstünlüğün ancak takva ile olabileceği bildirilmiştir.[81]

5. Tevrat'ın Vahyedilişi

Bir kitabın tam manasıyla vahiy mahsulü ve güvenilir bir kitap olduğuna inanılabilmesi için, o kitabın hiçbir şüpheye yer bırakmayacak keyfiyette olması gerekir. Bu hem muhteva açısından hem de o kitabın ilâhî bir kitap olduğuna dair esaslı ve devamlı bir sened veya belgenin bulunmasıyla doğrudan alâkalıdır. Bu hususta sadece birkaç kişinin veya bir kurulun 'belli bir kişiye ilhamla gelmiştir' sözü yeterli sayılmaz. Üstelik hemen ifade edelim ki, mevcut Tevrat böyle bir muhteva ve senetten yoksundur. Tevrat'ın vahyedilişi ile ilgili Yahudi kaynaklar, çelişkili bilgiler ihtiva etmektedir. Tevrat'ın Vahiy şekli Rabbiler arasında tartışmalı bir konudur. Bir grup Rabbi, Tevrat'ın bir defada; diğer bir grup ise, çeşitli zamanlarda parça parça vahyedildiğini ileri sürmüştür. Tevrat'ın bir defada, bütün olarak

---

77 Buhari, *Teyemmüm*, 1; *Mesâcid*, 23; Ahmed İbn Hanbel, *Müsned* (el-Kavlu'l-Müsedded fi'z-Zebbi an Müsnedi'l-İmamı Ahmed), y.y., Daru'l-Fikir-1991, VIII, 161-162; Ayrıca bu hadisin farklı rivayetleri için bkz. Heysemî, *Mecmeu'z-Zevâid ve Menbeu'l-Fevâid*, (thk., Abdullah Muhammed Dervîş), Beyrut, 1994, VIII, 462-466.

78 Müslim, *Mesâcid*, 3.

79 Bakara, 75; Mâide, 13, 82.

80 Yazır, Fatiha, 7, I, 140.

81 Hucurât, 13.

vahyedildiğini ileri sürenlerin başında Rabbi Akiba[82] ile Rabbi Şim'on ben Lakiş; parça parça değişik zamanlarda vahyedildiğini iddia edenlerin başında ise Rabbi Ismael gelmektedir. Rabbi Akiba'ya göre Tevrat, bir defada, bütün olarak Sina Dağı'nda verilmiş daha sonra iki defa Toplanma Çadırı'nda(Ohel Moed) ve Moab ovasında tekrar edilmiştir.[83] Rabbi Şim'on ben Lakiş de, Tesniye Kitabı'nın "Bu Tevrat kitabını al"[84] cümlesini delil göstererek, Tevrat'ın bütün olarak vahyedildiğini iddia etmiştir. O'na göre, "Bu Tevrat kitabını al" demek, "kitabı tamamıyla al" manasına gelmektedir.[85] Rabbi Akiba'nın çağdaşı ve muhalifi olan Rabbi Ismael ise, Tevrat'ın iki defada vahyedildiği kanaatindedir. O'na göre, Tevrat'ın genel prensipleri Sina Dağı'nda, detayları ise Toplanma Çadırı'nda vahyedilmiştir.[86]

Bu iki görüş, bütün Rabbiler tarafından genel kabul görmemiştir. Rabbiler, Tevrat'ın bir bütün olarak yahut parça parça indirildiğini söyleyenlerin delillerini zayıf bulmuşlardır.[87] Aslında bütün bu tartışmalar, yani Tevrat'ın vahyediliş şekli ve vahyîliği tartışmaları, asliyetini kaybetmiş Tevrat'ın üzerine bina edilen tartışmalardır. Yoksa sabık semâvî dinlerin ilahîliği ve asıl kitaplarının vahyîliği konusunda değildir. Şayet bu kitapların asılları indirildikleri günden bugüne vahyedildiği gibi korunup bizlere ulaşmış olsa idi, bahse konu olan proplemler kendiliğinden çözülürdü. Şu kadar var ki bugün Hıristiyan ve Yahudiler, Kutsal Kitap'larının, kendi toplumunun dilini bilen ve konuşan Peygamberler'e vahiy yoluyla geldiğini ve aynı zamanda ya bizzat kendilerinin yazdığını yahut kâtiplere dikte ettirdiklerini ileri sürmekle birlikte, söz konusu bu vahiy mahsulü kitaplar'ın asıl nüshalarının hiçbirisinin kendilerine ulaşmadığını, ulaşanların ise, asıl nüshalardan alıntılar şeklinde meydana geldiği iddia edilen metinler olduklarını ifade etmişlerdir.[88] Dolayısıyla bugün özellikle Yahudi kaynaklarda Tevrat'ın nüzûlü ve nüzûl keyfiyetiyle ilgili sağlam bir bilgi olmadığı gibi olanlar da birbiriyle çelişmektedir. Klâsik Ya-

---

82 Rabbi Akiba Yahudi geleneğinde önemli bir isimdir. Tannaim'in ikinci neslinin genç kuşağındandır. Onun öğretileri, bir ekol oluşturmuştur. Sadece Mişna'da, 270 defadan fazla ismi zikredilmiştir. Rabbanî kaynaklarda onunla ilgili efsanevî menkîbeler anlatılmıştır (bkz. Avot de Rabbî Natan, II:1-10;TB, Menachot, 29b).

83 Bkz. TB, *Hagigah*, 6b; TB, *Menahot*, 29b.

84 Tesniye, 31: 26.

85 TB, *Gittin*, 60a.

86 Bkz. TB, *Hagigah*, 6b; TB, *Sotah*, 37b; *Zebahim*, 115b.

87 Adam, s. 56-57.

88 *Kâmûsu'l-Kitâbi'l-Mukaddes*, s. 763.

hudiliğin[89] temel doğmalarından[90] kabul edilen, Tevrat'ın baştan sona, bütün harf ve kelimeleriyle vahiy mahsulü olduğu inancı, içinde yaşadığımız Modern dönemde farklı bir durum göstermektedir. Bugün, artık onun, insan hayatında tek otorite kabul edilmemesi bir yana, vahyîliği de sorgulanmaya başlanmıştır.[91] Şu kadar var ki Kur'ân'da, Tevrat'ın vahyediliş şekline ışık tutan âyetler bulunmaktadır. Meselâ Furkan sûresinde "Bir de o kâfirler dediler ki: 'Bu Kur'ân ona toptan, bir defada indirilmeli değil miydi?' Halbuki Biz vahiyle Senin kalbini pekiştirmek için böyle ara ara indirdik ve onu parça parça okuduk"[92] buyurulmaktadır. Burada muhatap, Kureyş kâfirleri olabileceği gibi, İbn Abbas, (r.a.)'a göre muhatap, Kur'ân'ın parça parça inişine şahit olan Yahudilerdir. Zira onlar bu Kur'ân'ın tencimi karşısında, içine düştükleri hasreti şöyle dile getirmişlerdir: "Ne olurdu bu Kur'ân da, O'na; Hz. Musa (a.s.)'ya Tevrat'ın, Hz. İsa (a.s.)'ya İncil'in, Hz. Davud (a.s.)'a Zebur'un toptan bir defada indirildiği gibi indirilseydi" demişlerdir.[93] Suyûtî, Kur'ân'ın parça parça indirilişine mukabil, Tevrat'ın, toptan bir defada vahyedilişine ilişkin, "A'raf, 144-145, 150, 154, 171"inci âyetleri delil göstermiştir.[94] Burada, toptan bir defada indirilen Tevrat'tan maksadın –

---

89 Burada, "Klâsik Yahudilik" terimiyle, geleneğe bağlı Rabbanî zihniyetin hâkim olduğu dönemdeki Yahudilik kastedilmektedir. Zamanı ise, Rabbanî yorumların toplum hayatında ön plana çıktığı M.Ö. II.asır ile reformist düşüncelerin belirmeye başladığı XVIII. asır arasında kalan dönem olarak sınırlandırılmaktadır.

90 Bkz. Moshe ben Maimonides, *Commentary on the Mishnah Tractate Sanhedrin*, İngilizceye çev: Freed Rosner, New York, 1981, s. 155-156.

91 Bkz. Adam, s. 120-160.

92 Furkan, 32.

93 Taberî, Muhammed İbn Cerîr et-Taberî, *Câmiu'l-Beyan an Te'vîli'l-Kur'an*, Beyrut, 1992, Furkan, 32, IX, 386-387; Kurtubî, Ebu Abdilleh Muhammed İbn Ahmed el-Ensârî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, Beyrut, 1995, Furkan, 32, XIII, 28; İbn Kesir, Ebu'l-Fidâ İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim*, İstanbul, 1985, Furkan, 32, VI, 117-118.

94 Suyûtî, Celalu'd-Din Abdurrahman, *el-İtkân fi Ulûmi'l-Kur'an*, I, 134-135, (thk., Dr. Mustafa Dibboğa), Daru İbnKesir, Dımeşk, 1993. Bu âyetler meâlen şunlardır: "Allah buyurdu ki: "Mûsâ! Ben seni risaletlerim, mesajlarımla ve hitabıma mazhar etmemle öbür insanlar arasından seçip mümtaz kıldım. Şimdi şu sana verdiğim nübüvveti al ve bu nimetime şükreden kullarımdan ol! Ona verdiğimiz levhalarda, insanlara öğüt olmak üzere her şeyi tafsilatlı olarak buyurduk. Sen bunlara kuvvetle sarıl ve ümmetine de o hükümlerin daha sevaplı olanlarına sarılmalarını emret. İtaat dışına çıkanların diyarlarını ise nasıl târumar ettiğimi yakında size göstereceğim"(Araf, 144-145). "Mûsâ pek öfkeli ve üzgün olarak halkına dönünce: "Benden sonra arkamdan ne kötü işler yapmışsınız! Rabbinizin emrini çarçabuk terk mi ettiniz!" dedi ve... levhaları yere bırakıverdi. Kardeşini başından tuttu, kendisine doğru çekiyordu. Harun ise ona: "Ey annemin oğlu!" dedi: "İnan ki bu millet beni fena

doğrusunu Allah bilir-bugün elimizdeki mevcut Tevrat değil de, Sina Dağı'nda Hz. Musa'ya verilen levhalarda yazılı olan "On Emir" olabileceği kuvvetle muhtemeldir. Zira "On Emir" ve verilişi ile ilgili, Tevrat Kitabı'nın Çıkış bölümünde ifade edilen,[95] "On Emir"le, En'am sûresi 151-152'inci ve İsrâ sûresi 22-24, 31-35 ve 39'uncu âyetlerinde belirtilen on prensip arasında benzerlikler vardır. Kur'ân'da sayılan bu prensipler diğer semâvi şeriatlerde de emredilip yürürlükten kaldırılmayan hükümlerdir.[96] Öte yandan Kur'ân-ı Kerim'de, İncil'in Hz. İsa (a.s.)'ya,[97] Zebur'un Hz. Davud (a.s.)'a[98] verildiği apaçık belirtilmekteyken, Tevrat'ın verildiği peygamber ismi açıkça zikredilmemiştir. Bununla birlikte Bakara sûresinde: "Musa'ya Kitap ve Furkan'ı verdik"[99] âyet-i kerimesindeki "el-Kitap"tan maksadın Hz. Musa (a.s.)'ya verilen Tevrat olduğunda ihtilâf edilmeyip,[100] hemen hemen müfessirlerin tümü, Hz. Musa (a.s.)'ya 'kitap' verildiğini bildiren âyetlerdeki[101] "El-Kitab"ı Tevrat olarak açıklamışlardır.[102] Hadislerde ise Tevrat'ın Hz. Musa'ya verildiği belirtilmektedir.[103] Ne var ki, İncil'in Hz. İsa (a.s.)'ya, Zebur'un Hz. Davud (a.s.)'a tahsisinin yanında, Tevrat'ın Hz. Musa (a.s.) ile birlikte zikredilmeyişinin sebebi üzerinde pek durulmamıştır.

---

halde hırpaladı, nerdeyse beni linç edip öldüreceklerdi. Ne olur, düşmanlarımı üstüme güldürme, beni bu zalim milletle bir tutma!"(Araf, 150). "Mûsâ'nın öfkesi yatışınca, levhaları yerden aldı. Onlardaki yazıda, Rab'lerinden çekinenler için hidâyet ve rahmet vardı(Araf, 154). Hem bir vakit biz o dağı bir gölgelik gibi İsrailoğulları'nın başlarının üstüne kaldırmıştık da onlar, dağın üzerlerine düşeceğini sanmışlardı. O zaman demiştik ki: Size verdiğimiz bu kitab'a ciddiyetle sarılın ve içindeki gerçekleri düşünüp hiç hatırınızdan çıkarmayın ki Allah'ı sayıp kötülüklerden sakınasınız (Araf, 171).

95 Bkz. "On Emir"in veriliş şekli: Çıkış, 19: 1-5, 16-20'de, "On Emir" ise, Çıkış, 20: 1-17'de belirtilmiştir.

96 Bkz. Yazır, III, 2091-2096.

97 Mâide, 46.

98 Nisa, 163.

99 Bakara, 53.

100 Bkz. Yazır, I, 352.

101 Bakara, 53, 87; En'am, 154; Hud, 17, 110; İsrâ, 2; Mü'minûn, 49; Furkân, 35; Kasas, 43; Secde, 23; Sâffât, 117; Fussilet, 45.

102 Bkz. Taberî, *Câmiu'l-Beyan*, I, 323-324; Yazır, I, 352, 405, IV, 2828; Begavî, Ebû Muhammed el-Hüseyn İbn Mes'ûd, *Meâlimu't-Tenzîl*, I, 95; Zemahşerî, Keşşâf, I, 142, II, 42, 88; Râzi, Mefâtih, VIII, 458, 601; Kurtubî, Ahkâm, XIII, 28, 30, 290;; Âlûsî, Ebu'l-Fadl Şihâbu'd-Din es-Seyyid Mahmûd, *Rûhu'l-Maânî fi Tefsîri'l-Kur'ani'l-Azîm ve's-Seb'i'l-Mesânî*, XIV, 18, XX, 84.

103 Müslim, *Hudud*, 26, 27; *Kader*, 14; Buhari, *Tefsir*, 3.

Kısaca Hz. Musa (a.s.)'ya, üzerinde bir kısım ahkâmın yazılı bulunduğu levhaların[104] ve dolayısıyla, bir "Kitab"ın verildiğini Kur'ân haber vermektedir. Ancak bu "Kitab"ın bugünkü şekliyle mevcut Tevrat olduğu iddiası gerçeği yansıtmamaktadır. Söz gelimi mevcut Tevrat sifirleri içerisinde yer alan: "Ve Rabbin kulu Musa orada, Moab diyarında öldü. Ve bu güne kadar kimse onun kabrini bilmez"[105] cümlesinin Hz. Musa (a.s.)'ya inmiş olması ve onun bunu yazmış olması mantıkî değildir. Bu açıdan biz, bu konuda, Kur'ân'ın bize bildirdiklerine inanmakla mükellefiz. Çünkü Kur'ân, insanlık için yegâne doğru bilgi ve haber kaynağıdır. Nitekim Müslümanlar, gerek Kur'ân-ı Kerîm'de ve gerekse Hz. Peygamber (s.a.s.)'in hadislerinde Tevrat'la ilgili mevzulardan onda, Hz. Musa'ya nazil olmuş olan bir kısım âyetlerin bulunduğunu kabul ederler. Ama bununla birlikte Tevrat'ın pek çoğunun tahrif edildiğine de yine hem Kur'an'ın, hem de hadislerin açık ifadelerinden dolayı inanırlar. Zaten Tevrat'ın içerdiği bazı hakikatlerin Kur'an muhtevasıyla mukayesesinden de onun vahye ait bir kısım kalıntılara sahip olduğu anlaşılır. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.) Tevrat'ın çoğunun tahrif edilmesiyle birlikte içinde az da olsa vahiy mahsulü âyetlerin bulunduğunu ima eder bir şekilde şöyle buyurmuştur: "Ehl-i kitab'ın sözlerini ne doğrulayın ne de yalanlayın. Ancak: 'Biz Allah'a, bize indirilen Kur'ân'a, keza İbrahim'e, İsmail'e, İshak'a, Yakub'a ve onun torunlarına indirilene ve yine Musa'ya, İsa'ya, hülâsa bütün peygamberlere Rab'leri tarafından verilen kitaplara iman ettik. Onlar arasında asla bir ayırım yapmayız. Biz yalnız O'na teslim olan Müslümanlarız'[106] deyiniz"[107] buyurmuştur.

6. Tevrat'ın Kayda Geçirilmesi

Malûmdur ki bir kitabın güvenilirliği, onun vahyedildiği andan itibaren titiz bir şekilde kayda geçirilmiş olması ve bu esaslı belgelerin herhangi bir değişikliğe maruz kalmadan, asıllarının korunup, nesilden nesile intikali neticesinde günümüze ulaşmış olmasıyla değerlendirilir. Tevrat'ın bu bakış açısıyla ele alınması çalışmamıza ışık tutması açısından önemli-

104 A'raf, 145.
105 Tesniye, 34: 5-7.
106 Bakara, 136.
107 Buhari, *İ'tisâm*, 25, *Tefsîru'l-Kur'an*, 11.

dir. Zira Kur'ân'ın dışında diğer semavî kitapların hiçbiri bu seviyeye çıkamamıştır. Yukarıda 'Tevrat'ın nüzûlü', özellikle 'indiği toplum' ve 'vahyedilişi' incelemelerimizden de anlaşılacağı üzere Eski Ahit'in, Kur'ân-ı Kerim gibi -ileride ele alınacak-bir kayda geçirilme muamelesine tabi tutulduğuna ilişkin güvenilir bir bilgiye sahip değiliz. Tevrat'ın indiği toplum ve dolayısıyla da haklı olarak, ilk önce onun sağlam bir şekilde korunmasının, kendilerinden isteneceği toplum, İsrailoğullarıdır. Ne varki bu toplum, Hz. Musa'nın Mısır'da iken, Firavun ve taraftarlarına karşı gösterdiği 'Asâ' ve 'Yed-i Beyzâ' mucizesini, Mısır'dan çıktıktan sonra ise, deniz'in kendilerine yarılması mucizesini bizzat görüp yaşadıkları halde, Hz. Musa'nın kırk gecelik kısa bir süre[108] için ayrılmasından az sonra, Tevrat'ın da tespitiyle buzağıyı kendilerine ilâh edinecek kadar yanlış-batıl bir davranış sergileyen sapmaya eğilimli[109] bir toplumdur. Bu gerçekten kendilerini bunca sıkıntıdan lütuf ve ihsanlarla kurtaran Rab'be karşı bir saygısızlık olsa gerek.[110]

Bugün Ahd-i Atîk, -aralarında nüanslar bulunsa da- Yahudi ve Hristiyanlarca müştereken kabul edilen otuz dokuz kitaptan meydana gelmektedir.[111] O bu şekliyle kitaplar mecmuası haline gelmeden önce, fikirlerin intikali için zarurî bir unsur olan beşer hafızasından başka dayanağı olmayan bir halk rivayeti idi.[112]

Tevrat'ın kimin tarafından, ne şekilde yazıldığı kesin olarak bilinmemekle birlikte Tevrat'ın Tesniye kitabında Hz. Musa'nın, Tevrat'ı (Torah) yazdığını belirten açık ifadeler bulunmaktadır. Bu ifadelerin ilki şöyledir: "Ve Musa bu şeriatı yazdı ve onu, Rabb'in Ahit Sandığı'nı taşıyan

---

108 "Ve bir vakit Mûsâ'ya kırk gecelik bir süre ayırmıştık. Ama siz Mûsâ'nın ayrılmasından az sonra, buzağıyı ilâh edinip öz canınıza kıymıştınız (Bakara, 51). Ayrıca bkz. Bakara, 54, 92; Araf, 142, 148; Nisa, 153.

109 Çıkış, 32: 18-22, 35.

110 Muhammed İbn Ebî Bekr (İbn Kayyim el-Cevziyye), *Hidâyatu'l-Hayârâ fi Ecvibeti'l-Yahûd ve'n-Nasârâ*, (thk., Muhammed Ahmet el-Hâc), Beyrut, 1996, s. 197.

111 Yahudi ve Hristiyanlar'ın çoğunluğu tarafından müştereken kabul edilen kitaplar şunlardır: Tekvin, Çıkış, Levililer, Sayılar, Tesniye, Yeşu, Hâkimler, Rut, I.Samuel, II. Samuel, I. Krallar, II. Krallar, I. Tarihler, II. Tarihler, Ezra, Nehemya, Ester, Eyub, Mezmurlar, Süleyman'ın Meselleri, Vaiz, Neşidelerin Neşidesi, İşaya, Yeremya, Yeremyanın Mersiyeleri, Hezekiel, Daniel, Hoşea, Yoel, Amos, Obadya, Yunus, Mika, Nahum, Habakkuk, Tsefenya, Haggay, Zekarya, Malaki(bkz.Kâmûsu'l-Kitâbi'l-Mukaddes, s. 765-767); el-Kitabu'l-Mukaddes, (Kitabu'l-Ahdi'l-Kadim ve'l-Ahdi'l-Cedîd), Kahire, 2001).

112 Maurice Bucaille, s. 6.

Levioğulları Kâhinlere ve İsrail'in bütün İhtiyarlarına (seçkinlerine)verdi"[113] denilmektedir. Tesniye, 31/9. cümlede zikredilen bu ifade, 24-26. cümlelerde tekrar edilmektedir: "Ve vâki oldu ki, Musa bu şeriatın sözleri tamam oluncaya kadar onları bir kitaba yazmayı bitirdiği zaman, Musa Allah'ın Ahit Sandığı'nı taşıyan Levililere emredip dedi: Bu şeriat kitabını alın, ve onu Allah'ınız Rabb'in Ahit Sandığı'nın yanına, sana karşı orada şahit olsun diye koyun"[114] denmektedir. Burada sözü edilen "Şeriat"tan maksadın, Taş Levhalarda[115] yazılı olan "On Emir" olduğu şu cümlelerden anlaşılmaktadır: "Ve Rab Musa'ya dedi: Bu sözleri yaz. Çünkü seninle ve İsrail'le bu sözlere göre ahdettim. Ve ahdin sözlerini, on emri, Levhalar üzerine yazdı. Ve Musa, Sina Dağı'ndan indiği zaman vâki oldu ki, dağdan inerken şehadetin iki levhası kendi elinde idi."[116] Buradan hareketle diyebiliriz ki, Hz. Musa Sina Dağı'ndan elinde iki levha[117] ile veya levhalarla dönmüştür. Ancak bu levhaların, Tevrat'ta açıklandığı gibi taş levhalar mı? Yoksa başka bir maddeden mamul levhalar mı? Bu belli değildir. Kur'ân'da bununla ilgili kesin bir delil yoktur.[118] Kaldı ki, bugünkü Tevrat'ta geçen bütün emir ve yasakların ve İsrailoğulları'nın uymaları gerekli olan kanunların, Taş Levhalar'a kaydedilmesi ve bu kadar çok sayıda Taş Levha'nın taşınabilmesi pek mümkün gözükmemektedir. Bu ancak, olsa olsa biraz önce de belirttiğimiz gibi, Çıkış, 20/1-17. cümlelerde çerçevesi çizilen ve En'am sûresi 151-152. âyetlerle de muhtevâ açısından paralellik arzeden "On Emir" olabilir. Bunu araştırmacı W. Durant'ın şu sözü teyit etmektedir: "Bugün, Hz. Musa'nın şeriatından bize, "On Emir"den başka bir şey kalmamıştır."[119]

Diğer yandan Hz. Musa'ya nisbet edilen, en eski İbranice Ahd-i Atîk yazmaları, 'Ölü Deniz yazmaları' diye de bilinen Ölü Deniz yakınlarında Kumran vadisinde bulunan yazmalardır ki bunlar yaklaşık M.Ö. Üçüncü asra rastlamaktadır. Geriye kalan diğer Eski Ahit yazmalarının tarihleri ise

---

113 Tesniye, 31: 9.
114 Tesniye, 31: 24-26.
115 Çıkış, 31: 18.
116 Çıkış, 34: 27-28.
117 Ve Musa döndü, Şehadet'in İki Levhası elinde olarak Dağ'dan indi. Levhaların iki yüzü yazılı idi. Bir yüzü ve öbür yüzü yazılı idi (Çıkış, 32: 15).
118 Yazır, IV, 2279.
119 Ahmet Çelebi, I, 257.

Miladî 10. asra kadar çıkmaktadır.[120] Ölü Deniz yazmaları, ilk defa 1947 yılında, bir tesadüf neticesi ortaya çıkarılmış ve daha sonra 1949, 1952, 1953 yıllarında sürdürülen araştırmalar neticesinde birçok yazma daha bulunmuştur.[121]

Bu çerçevede Eski Ahit'te verilen bilgilerin, tarihî gerçeklere uygunluğunu tesbit etmek için Batı dünyasında XVI. asırdan itibaren tarihsel eleştiri faaliyetlerine başlanmış, ilimlerin ve teknik araştırmaların gelişmesi nisbetinde önemli sonuçlara ulaşılmıştır. Neticede Tevrat'ın muayyen bir dönemde ve bir tek kişi tarafından değil, farklı dönemlerde çeşitli yazarlar tarafından kaleme alındığı, düzeltme, değiştirme ve ilâveler yapıldığı, bu haliyle derleme bir kitap olduğu, Yahudi geleneğinin kabul ettiği gibi bir tek kişiye yani Hz. Musa'ya nispet edilemeyeceği tarihî ve ilmî verilerle ortaya konmuştur. Bu durum, Tevra'ın tahrif edilmiş bir kitap olduğu hususundaki Kur'ân hükmünü[122] teyit etmektedir. Ahd-i Atîk'i teşkil eden diğer kitapların da, nispet edildikleri şahıslar tarafından kaleme alınmadığı, daha sonraki dönemlerde farklı kişilerce yazılıp çeşitli düzeltme ve ilâveler yapıldığı, metne müdahalelerde bulunulduğu, bu kitapların istinsahı sırasında müstensihlerin bilerek veya bilmeyerek birçok değişiklik yaptıkları yine bu ilmî tetkiklerle ortaya çıkarılmıştır.[123]

Netice olarak, Hz. Musa "Tevrat"ı kayda geçirmiş olsa bile, onun kayda geçirdiği "Tevrat", muhtevası ve sınırları açısından, bugünkü Tevrat değildir. Kaldı ki, Hz. Musa Tevrat'ı kayda geçirmiş olsa idi bugün Tevrat sifirleri içerisinde yer alan: "Ve Rabbin kulu Musa orada, Moab diyarında öldü. Ve Moab diyarında Beyt-peor karşısındaki derede onu gömdü. Fakat bugüne kadar kimse onun kabrini bilmez"[124] cümlesi yer almazdı. Bu açıdan Tevrat'ın genel üslûbuna bakıldığında, Hz. Musa'nın ölümünden sonra, onun ölümüne kadar olan olayları müşahade eden biri veya birileri tarafından kaleme alındığı kolaylıkla anlaşılmaktadır. Bu yönüyle de "Tevrat'ta böyle kendi içinde çelişmeler pek çoktur."[125]

---

120 *Kâmûsu'l-Kitâbi'l-Mukaddes*, s. 763.

121 Harman, Metin, *Muhteva ve Kaynak Açısından Yahudi Kutsal Kitapları*, s. 13; Muhammed Ali el-Bâr, *Ebâtılü't-Tevrat ve'l-Ahdi'l-Kadim*, Dımeşk, 1990, I, 173.

122 Bakara, 75; Mâide, 13.

123 Harman, "Ahd-i Atîk" md., *DİA*, I, 501.

124 Tesniye, 34: 5-7.

125 Örs, s. 100.

7. Tevrat'ın Çoğaltılması

Her hangi bir kitabın çoğaltılabilmesi ve istifadeye sunulabilmesi için esaslı ve sağlam bir nüshaya ihtiyaç vardır. Hele istinsah edilip nesilden nesile intikal edecek olan bu kitap, merci olacak ve insanlığa yol gösterecek ilâhî bir kitap ise, bu metnin sıhhatinin kesin olması gerekir. Bugün Ahd-i Atîk adı altında toplanmış bulunan bütün din kitapları sözkonusu böyle bir mesnetten yoksun bulunmaktadır. Her ne kadar bir kısım Yahudi ve Hristiyan din adamları 18. ve hatta 19. asra kadar Ahd-i Atîk kitaplarının, Nebiler tarafından ilham yoluyla yazılmış olduğunu idia etseler de[126], yapılan ilmî araştırmalar neticesinde bu düşünce geçerliliğini yitirmiş olup, Hz. Musa'ya nisbet edilen sifirler'in ve diğer kitap'ların, on asrı aşkın bir sürede bir kısım meçhul müellifler tarafından kaleme alındığı belirtilmektedir.[127] Bununla birlikte Yahudi âlimleri, Peygamberler tarafından ilham yoluyla yazılmış olduğuna inandıkları Eski Ahit'in asıl nüshalarının hiçbirisinin bizlere ulaşmadığını itiraf etmişlerdir. Ulaşanlar ise asıl nüshalardan alıntılar neticesinde meydana gelen nüshalardır[128], demişlerdir.

Tevrat'ın tarihçesi bakımından II. Mabed Dönemi önemli bir dönem olmuştur. Bu dönemin başlangıcı ise, 538'de Perslilerle yapılan savaşta Babil Krallığına son verilmesi ve Yahudilerin tekrar Kudüs'e dönmelerine ve Mabed'i yeniden inşa etmelerine izin verilmesiyle başlar. Başta Ezra olmak üzere onun kurduğu Knesset Ha-Gadol (Büyük Meclis) ve önde gelen üyeleri Soferîm'in[129] yaptığı çalışmalar, bugünkü Tevrat'ın temelini teşkil etmiştir.[130] Ezra, Yahudi din ve tarihinde önemli bir isimdir. Asır-

---

126 *Kâmûsu'l-Kitâbi'l-Mukaddes*, "el-Kitabu'l-Mukaddes" md., s. 763; Muhammed Ali el-Bâr, *age*., I, 126.

127 Muhammed Ali el-Bâr, *age*., I, 125.

128 *Kâmûsu'l-Kitâbi'l-Mukaddes*, s. 763.

129 Soferîm, "Müstensih" veya "yazar" yahut "yazıcılar" anlamındadır. Tevrat metni yazmada ehil olan kimselere müstensih anlamında "Sofer" denilmektedir. Ezra tarafından kurulan ve Knesset Ha-Gadol (Büyük Meclis)'in üyesi olan ve aynı zamanda Tevrat metninin düzenlenmesinde sorumlu sayılan kimselere verilen ünvanın adıdır. (*Kâmûsu'l-Kitâbi'l-Mukaddes*, s. 467). İkinci tapınak döneminde 'Sözlü Yasa'yı açıklayan ve Tora'nın ışığında yönergeler (Takanot) yayımlayan bilim adamlarıdır. Bu kişiler daha sonraları kutsal evrakı da yazmışlardır. Peygamberler'le Farisiler arasında bir köprü oluşturmuşlardır(Besalel, III, 632).

130 Adam, s. 87.

lardır beşer hafızasında nesilden nesile intikal eden şifahî geleneneği yazıya geçirip bugünkü Tevrat'ı tesbit eden ve istinsahına zemin hazırlayan kişi olarak kabul edilir.[131] Usta bir Tevrat yazıcısıdır.[132] Yaptığı en önemli iş, Tevrat'ın yeniden oluşması ve Yahudi hayatında yerini almasıdır. İsrail topraklarında yaşayan Yahudiler arasında sözlü yorumu ile birlikte tamamen unutulan Tevrat'ı, Babil'den gelip yeniden oluşturmuştur.[133]

Ancak, Edmond Jacob'un da ısrarla belirttiği gibi Eski Ahit'in başlangıçta bir değil birçok metninin bulunduğundan çoğu kimse haberdar değildir.[134] Bunu Eski Ahit'te birkaç defa zikredilen metinlerden anlamak mümkündür. Milâttan önce III. asra doğru Ahd-i Atîk'in en az üç ayrı metninin olduğu belirtilmektedir. Bu metinlerden biri daha sonra "masoretik"[135] denilen nüshaya esas teşkil eden metindir; ikincisi Sâmirîlerce muteber olan metin; üçüncüsü ise kısmen de olsa Yunanca tercümeye asıl teşkil eden metindir. Bugün Yahudilerce muteber sayılan Ahd-i Atîk metni, masoretler[136] tarafından önceki metinlerden faydalanarak milâttan sonra V. yüzyıldan X. yüzyıla kadar yapılan çalışmalar neticesinde tesbit edilmiş İbrânîce metindir. Yahudi din âlimleri, çeşitli nüshalar arasından birini seçip onu resmî nüsha kabul etmişlerdir. Bugün elde bulunan en eski masoretik metin nüshası 820-850'lerde istinsah edilendir ki, sadece Tevrat'ı ihtiva etmektedir. Ahd-i Atîk'in en eski tam nüshası ise X. asrın ilk yıllarında istinsah edilen Halep kodeksidir. Bugünkü İbrânîce Kitâb-ı Mukaddes'ler, Jacob ben Hayyim tarafından 1524'te Venedik'te neşredilen masoretik metnin tekrarıdır ve bu metin İbranî Kitâb-ı Mukaddesi'nin muteber nüshası kabul edilmiştir.[137]

---

131 Muhammed Ali el-Bâr, I, 129.

132 Bkz. Ezra, 7: 6.

133 Adam, s. 88.

134 Maurice Bucaille, s. 4.

135 Masoret, Gelenek demekdir. Bir nesilden diğerine, öğretmenden öğrenciye aktarılan halk normlarının ve halk töre ve adetlerinin karışımıdır. Bilgeler, bu sözlü olarak intikal eden geleneklere, Kutsal Kitap açısından değil, fakat Alaha kurallarına bağlayarak değer vermişlerdir. Rabbiler şöyle demişlerdir: "Gelenek, Tora'nın etrafında bir çit gibidir"(Avot, 3:13). Başka bir deyimle; sözlü olarak aktarılan gelenekler, Kutsal Kitap yasalarının uygulanmasının koruyucusudur(Besalel, II, 387). Yahudilerce muteber addedilen İbranice metne M.S.yaklaşık 10. asırda, meşhur masoretler tarafından nihaî şekli verilmiş ve resmî nüsha olarak kabul edilmiştir. Ben Aşer ailesine nisbet edilmektedir(Muhammed Ali el-Bâr, I, 172-173).

136 Masoretler: Masoretik metni tedvin eden kişiler.

137 Muhammed Ali el-Bâr, I, 172-173; bkz. es-Seyyid Abdullah el-Hindî, *Vakâiu'l-Münâzara elletî Cerat Beyne'ş-Şeyh Rahmetullah el-Hindî ve'l-Kıssîs Fonder el-İngilîzî*, s. 36-38, Dârul-Beşâiri'l-İslâmiyye-1996.

Ahd-i Atîk'in İbrânîce nüshası ile Grekçe tercümesi arasındaki farklar, Grekçe tercümenin yapıldığı dönemde (M.Ö. III. asır), Ahd-i Atîk'in birden çok nüshasının bulunduğunu ortaya koymaktadır. Grekçe tercümeye esas teşkil eden metin, masoretik metne esas teşkil edenden farklı bir nüsha olmalıdır.[138] Şayet sözü edilen bu metinler elde olsaydı, karşılaştırma imkânı bulunacak ve belki de aslî metnin nasıl olduğu hakkında bir fikir edinmek mümkün olacaktı. Fakat maalesef bu hususta, azıcık olsun bir fikre sahip değiliz.[139] Bununla birlikte St. Jerome, M.S. 5. asrın ilk yıllarında, İbranice metinleri esas alarak Lâtince bir metin hazırlamıştır. Bu nüshaya daha sonraları M.S. 7. yüzyılda dünyanın her tarafına yayılması sebebiyle Vulgate[140] adı verilmiştir.[141]

Netice olarak yukarıda belirtildiği üzere tesbit ve istinsahı yapılan mevcut Tevrat nüshalarına bakıldığında insan eliyle yapılmış değişikliklerin payı, oldukça büyük görünüyor. Bir nüshadan öbür nüshaya, bir tercümeden öbür tercümeye, vaki olan sayısız tasarruflarla, iki bin yıldan fazla bir zaman boyunca, aslî metnin uğramış olduğu değişikliklerin vardığı boyutlar, zahmet çekmeksizin anlaşılıyor.[142] Bu kitapların yazıldıkları zaman ile yazanlar hakkında hem Yahudiler'in hem de Hristiyanlar'ın ellerinde hiçbir senet, delil yahut güvenilir belge veya kaynak yoktur. Kendilerinden bu hususta en ufak bir şahit istendiği zaman "Eski Ahit kitaplarının doğruluğunu İsa Peygamber söylemiştir" sözünden başka bir şey söyleyememektedirler.[143] Böylece başlangıçta kaynağı beşer hafızası olan ve çeşitli zaman ve mekanlarda farklı şahıslarca kaleme alınıp çoğaltılan bu kitapların muhtevası kabarmış ve neticede Hz. Musa'ya verildiğine inanılan "Tevrat" ortaya çıkmıştır. Günümüze ulaşan Tevrat ise, bu şekilde tesbiti yapılan ve sınırları çizilen Tevrat'dan çoğaltılmıştır.

---

138 Harman, "Ahd-i Atîk" md., *DİA*, I, 495.

139 Maurice Bucaille, s. 4.

140 Vulgate, Latince'de "yayılmış olan nüsha" anlamına gelmektedir. St. Jerome tarafından yapılan bu tercüme "Trente Konsili"(1545-1563) tarafından resmîleştirilmiştir(Maurice Bucaille, s. 5).

141 Maurice Bucaille, s. 5.

142 Maurice Bucaille, s. 6.

143 el-Hindî, I, 167.

8. Tevrat'ın Günümüze Ulaşması

Eski Ahit metinlerine ilk şekil verilmeye milâttan bin yıl kadar önce başlanmış ve uzmanların çoğuna göre, bu tedvin M.S., ancak birinci asırda son şeklini almıştır. Böylece Eski Ahit, başlangıçtan Hristiyanlığın doğuşuna kadar Yahudi milletinin edebî anıtı olarak karşımıza çıkmaktadır.[144] Her ne kadar Tevrat'ın bütününün Hz. Musa tarafından yazıya geçirildiği İsa'dan önce birinci yüzyıldan itibaren ileri sürülmüşse de, bugün bu iddia kesin olarak terkedilmiştir; bu noktada herkes müttefiktir.[145]

Bugün elde bulunan en eski masoretik metin nüshası 820-850'lerde istinsah edilen nüshadır ki, sadece Tevrat'ı içermektedir. Ahd-i Atîk'in en eski tam nüshası ise, X. asrın ilk yıllarında çoğaltılan Halep kodeksidir. Bugünkü İbrânîce Kitâb-ı Mukaddes'ler, Jacob ben Hayyim tarafından 1524'te Venedik'te neşredilen masoretik metnin tekrarıdır ve bu metin İbranî Kitâb-ı Mukaddesi'nin muteber nüshası kabul edilmiştir.[146] Bu Kutsal metnin en ince ayrıntılarının bile tesbitinde Ben Asher (Aşer) ailesinin önemli rolü olmuştur. M.S. 800'den 925'e kadar bu aileden beş nesil bilinmektedir. Mois ben Asher tarafından 895'te yazılan, Peygamberler'e dair yazma, Kudüs ve Kahire'de muhafaza edildikten sonra, şimdi Halep'te Sefardim sinagogunda bulunmaktadır.[147]

Günümüze gelene kadar Eski Ahit'in pek çok dile çevirisi yapılmıştır. Bu çeviriler bize Ahd-i Atîk'le ilgili mühim ip uçları vermektedir. Özellikle Yunanca, Lâtince, Ârâmîce ve Süryânîce'ye yapılan ilk tercümeler, Yahudilerce muteber addedilen masoretik metnin tarihini ve mâruz kaldığı değişiklikleri vermesi açısından önemlidir. Yunanca'ya yapılan en önemli Ahd-i Atîk tercümesi, "Septante" adı verilen "Yetmişler Tercümesi"dir. Bugün Yahudilerin kullandıkları İbrânîce metin ile söz konusu bu "Yetmişler Tercümesi" arasında büyük farklar vardır. Katolikler'in "deutérocanonique", Yahudilerin "apokrif" dedikleri kitaplar, masoretik metinde olmadığı halde, Yetmişler Tercümesi'nde yer almaktadır.[148] Yetmişler Tercümesi, Tevrat'ın bilinen en eski Yunanca tercümesidir. M.Ö. 283-282 yıllarında 70 Yahudi

144 Maurice Bucaille, s. 12; bkz. S.P., Sandroz, *Encyclopedia Universalis*, Bible md, III, 246-253.
145 Maurice Bucaille, s. 14.
146 Harman, "Ahd-i Atîk" md., *DİA*, I, 495; Muhammed Ali el-Bâr, I, 172-173.
147 Harman, *Metin, Muhteva ve Kaynak Açısından Yahudi Kutsal Kitapları*, s. 10.
148 Harman, "Ahd-i Atîk" md., *DİA*, I, 495-496.

âlimi tarafından çevirisi tamamlanmıştır.[149] Eski Ahit'in bu şekilde Yunanca'ya kazandırılmasına Ptolemy Hanedanlığı'ndan Kral II. Ptolemy (Ptolemy Philadelphus: M.Ö. 285-246) sebep olmuştur. II. Ptolemy zamanında yazılmış bu nüsha, Eski Ahit'in bilinen nüshalarının en eskisidir. Hatta, Massorah (geleneksel) denilen İbrânîce nüshadan bile oldukça eskidir. Bağımsız bir metne sahiptir ve herhangi bir nüshadan tercüme edilmiş değildir.[150] Ancak bununla ilgili olarak, şimdilerde Yahudiler'ce de itiraf edilen önemli bir husus, söz konusu tercümelere esas teşkil eden İbranice asıl yazılı nüshanın mevcut olmayışıdır.[151] Eğer bugün bu asıl nüsha elde olsa idi, Eski Ahit'deki ihtilafların kaynağını, uyuşmazlıkların sebebini, fazlalıkların ve noksanlıkların gerekçelerini bilme imkanımız olurdu. Maalesef böyle bir şansa sahip değiliz.[152] Böylece Ahd-i Atîk'in tamamının yaklaşık 253 farklı dile; kısmen ise, daha fazla dillere tercümesinin yapıldığı bilinmektedir.[153]

Netice itibarı ile bugün Yahudiler'in elinde bulunan ve Hz. Musa'ya nisbet edilen en eski Tevrat yazmaları bile, Yunancaya tercümesinin yapıldığı tarihten takriben bin yıl sonrasına rastlamaktadır. Araştırmacılar mevcut Tevrat'ın Hz. Musa Tevrat'ı olmadığını belirtirlerken, Nöldeke, "el-Lügâtu's-Sâmiye" adlı eserinde Tevrat'ın, Hz. Musa'dan 900 yıl gibi uzun bir zaman sonra kaleme alındığını ve içerisinde Hz. Musa'ya nisbet edilebilecek tam bir sözün olmadığını, zira Tevrat'ın ne Hz. Musa zamanında ne de Tevrat nesli zamanında tedvin edilmediğini belirtmiştir.[154] Bugün mevcut Tevrat nüshaları arasındaki farklılıklar, özellikle peygamberler'e isnad edilen yakışıksız şeyler ve iftiralar, hatta sıradan bir insana dahi yakışmayan kötü tablolar, tamamen bu kitapların tahrif edilmiş olmalarından kaynaklanmaktadır. Yani, bir manada, bu kitapların tahrif edildiğine başka hiçbir delil olmasa, bu iftira dolu tablolar, onların tahrif edildiğine delil olarak yeter. Dolayısıyla Tevrat'ın herşey olabileceğini

---

149 Ali Abdu'l-Vahid Vafi, *el-Esfâru'l-Mukaddese fi'l-Edyâni's-Sâbika li'l-İslâm*, Kahire, 2001, s. 19.

150 Adam, s. 7-8.

151 Yahya Muhammed Ali Rebi', *el-Kütübü'l-Mukaddese Beyne's-Sıhhati ve't-Tahrif*, Daru'l-Vefa-1994, s. 102.

152 Yahya Muhammed Ali Rebi', s. 104.

153 Süheyl Reyb, s. 5.

154 Yahya Muhammed Ali Rebi', s. 100.

ancak İlâhî bir kitap olamayacağını göstermesi açısından bugünkü Tevrat'ın muhtevası ve intikal şekli dahi yeterli bir delildir.

B. KUR'ÂN TARİHİ

1. Kur'ân-ı Kerim

Allah Teâla, insanlığa gönderdiği son Kitabını, değişik isimlerle adlandırmış olup, bunların en meşhurları "el-Kur'ân" ve "el-Kitap" kelimeleridir. el-Furkan (doğruyu eğriden ayırt eden), et-Tenzil (kısım kısım indirilen vahy), ez-Zikr, Şeref, en-Nur, er-Ruh, eş-Şifa gibi Kur'ân'dan alınan ve sayıları, bazı âlimlerce 55'e, hatta 90'a ulaşan isimleri de vardır ki, bunların ekserisi isim olmayıp, aslında onun özelliklerini belirten vasıflardır.[155]

"Kur'ân, Arapça bir kelime olup özellikle "okuma" "toplama, bir araya getirme birleştirme" manasına gelen رجحان vezninde masdardır. "Kur'ân" diye isimlendirilmesi ise, " تفصيل كل شيء "[156], " تبيانا لكل شيء "[157], " قرانا عربيا غير ذي عوج "[158], " و قرانا فرقناه لتقراه "[159], " فى هذا القران "[160], " و قران الفجر "[161] âyetlerinde işaret edildiği üzere kendisinden önce nazil olan bütün kitapların hususiyetlerini ihtiva ediyor olmasıdır."[162] Önceki ümmetlere ait kıssalardan bahsetmesi, emir ve nehiy, va'd ve vaid gibi hususları içermesi ise bir nevi onların semerelerini cami ilâhî bir kitap olması sebebiyledir.[163]

---

155 Suat Yıldırım, *Kur'an-ı Kerim ve Kur'an İlimlerine Giriş*, İstanbul, 1985, s. 37. Ayrıca Kur'an'ı-Kerim'in isimleri ile ilgili daha geniş bilgi için bkz., Zerkeşi, Bedrü'd-Din Muhammed İbn Abdullah, *el-Burhan fi Ulumi'l-Kur'an*, I, 273-282; Suyuti, Celalu'd-Din Abdurrahman, *el-İtkan fi Ulumi'l-Kur'an*, (thk., Dr. Mustafa Dibboğa), Dımeşk, 1993, I, 159-165.

156 Yusuf, 111.

157 Nahl, 89.

158 Zümer, 28.

159 İsra, 106.

160 İsra, 41, 89; Kehf, 54; Rum, 58; Zümer, 27.

161 İsra, 78.

162 Râğıb el-İsbehani, Hüseyin ibn Muhammed, *el-Müfredat fi Garibi'l-Kur'an*, İstanbul, 1986, (gre-قرأ) md.; İbn Manzur, Ebu'l-Fadl Cemalu'd-Din Muhammed İbn Manzur, *Lisânu'l-Arab*, Beyrut, 1990, (gre-قرأ) md.; Mennâu'l-Kattan, *Mebâhis fi Ulumi'l-Kur'an*, Riyad, 1992, s. 15-16.

163 Fîruzabâdî, Mecdü'd-Din Muhammed İbn Yakub, *Besâiru Zevi't-Temyiz fi Letâifi Kitabi'l-Aziz*, (thk., Abdu'l-Alîm et-Tahâvî), Mektebetü'l-İlmiyye, Beyrut, ts., (gre-قرأ) md.

"Kur'ân" kelimesi Kur'ân-ı Kerimde 60'dan fazla yerde geçmektedir.[164] "el-Kitab" ise, "yazmak veya yazılı şey" demektir. Kur'ân'ın en meşhur olan bu iki isminden el-Kur'ân", onun lisanlarda okunmasına ve kalblerde hıfzedilmesine, "el-Kitab" ise, satırlarda kaydedilip kitapta toplanmasına hem delâlet hem de teşvik ihtiva eder. Kıraat ve tilâvet, lâfızları peşpeşe getirmeyi, kitabet ise yazıda, kelimelerin resmini yanyana getirmeyi ifade eder. Asıl anlamlarıyla كتب veقرأ kökleri dilde, mutlak sûrette "toplayıp bir araya getirmek" manasına gelir. Masdar, hem ism-i fail, hem ism-i mef'ul anlamını ifade ettiğinden Kur'ân ve Kitab, "toplayan" veya "toplanan şey" demek olur. O, kalb tabakalarında toplanan nasslar veya kağıt ve levhalarda toplanan harf resimleri yahut lisanlarda tertil edilen sesler topluluğudur. Böylece bu Kelâm, mütenevvi hakikatleri ihtiva ederek "ilimleri toplayan kelâm" veya "kitapta toplanmış ilimler" manasına gelir.[165] Nitekim Allah, Kur'ân'ın "her şeyi açıkladığını"[166] bildirmiş, Peygamberimiz (s.a.s.)'de onun hakkında: "Onda sizden öncekilerin durumları, sizden sonrakilerin haberleri ve aranızdaki meselelerin hükümleri mevcuttur"[167] demekle, Kur'ân'ın camiiyyetine işaret etmiştir.

"Istılah olarak Kur'ân'ın genel kabul görmüş tarifi şöyledir: 'Hz. Muhammed'e vahiy yoluyla indirilmiş, mushaflarda yazılmış, tevatürle nakledilmiş, tilâvetiyle ibadet edilen mu'ciz ilâhî kelâmdır.'[168] Bir başka ifadeyle Kur'ân, kulaklarımızla işittiğimiz, gözlerimizle gördüğümüz, ellerimizle dokunduğumuz, Mushaflarda yazılıp, sadırlarda korunan ve dillerde okunan, sûre ve âyetlerin mecmuundan müteşekkil, seslerden ve harflerden muntazam vahiy yoluyla indirilmiş, mu'ciz bir Kelâm-ı Îlahîdir.[169]

---

164 Bkz. Muhammed Fuad Abdulbaki, *el-Mu'cemu'l-Müfehres li Elfazı'l-Kur'ani'l-Kerim*, (gre-قرأ) md. ve müştakatı.

165 Yıldırım, *Kur'an İlimlerine Giriş*, s. 38.

166 Nahl, 89.

167 Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, (thk., Abdulah Muhammed Derviş), Daru'l-Fikir-1991, I, 197; Dârimi, Ebu Muhammed Abdullah İbn Abdurrahman İbn Fadl İbn Behram, *Sünenü'd-Dârimi*, (thk. Dr. Mustafa Dibboğa), Daru'l-Kalem, Dımeşk, 1991, Fedailu'l-Kur'an, 1.

168 Zürkânî, Muhammed Abdu'l-Azim, *Menâhilu'l-İrfan fi Ulumi'l-Kur'an*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1988, I, 21.

169 Ebu'l-Bekâ Eyyûb İbn Mûsâ el-Hüseynî el-Kufevî, *el-Külliyyât Mu'cemu fi'l-Mustalahâti ve'l-Furûkı'l-Lugaviyye*, Beyrut, 1993, s. 720-721.

Zira Kur'ân, önceki bütün kitapların güzelliklerini ve eski şeriatlarının temel disiplinlerini cem'etmiş olduğundan, usûlde muaddil ve mükemmildir. Yani ta'dil ve tekmil edicidir. Yalnız, zaman ve mekânın değişmesi tesiriyle bir kısım ıslah ve değişikliğe ihtiyaç duyulan fürûat kısmında yeni hükümlerle gelmiştir. Bunda aklî ve mantıkî olmayan bir cihet yoktur. Nasıl ki dört mevasimde giyecek, yiyecek ve sair ilâçların değiştirilmesine lüzum ve ihtiyaç hasıl olduğu gibi, bir şahsın yaşayış devrelerinde, talim ve terbiye keyfiyeti de değişikliğe ihtiyaç duyar. Böylece, hikmet ve maslahatın gereği, insan ömrünün mertebelerinde ahkâm-ı fer'iyede günün ihtiyaçlarına göre tafsil ve açılım vardır. Çünkü, fer'î hükümlerden biri, bir zamanda maslahat iken, diğer bir zamana göre zarar ve ziyan olur. Veya bir ilâç, bir şahsa derman iken, bir başkasına dert olur. Bu sırdandır ki, Kur'ân, fer'î hükümlerden bir kısmını nesh etmiştir. Yani vakitleri bitti, nöbet başka hükümlere geldi, diye hükmetmiştir.[170] Nursî'nin bu tarifi mevcut klasik usûl kitaplarında yapılmış olan Kur'ân tariflerinden ayrı olarak, farklı bir bakış açısıyla ele alınan ve konumuzla ilgili karşılaştırmalı böylesi bir çalışmada her iki kitabın da konumunu belirleyici tarzda bir tarif olması bakımından dikkat çekiçi bir yaklaşımdır.

Kur'ân, milâdi 610-632 tarihleri arasında 23 yıllık risâlet devresinde peygamberimize çeşitli vesilelerle Allah tarafından gönderilen metlüv vahiylerin mecmuasıdır."[171] "Bir hidayet kitabı olarak Kur'ân'ı Kerim, benzeri hiçbir zaman hiçbir kimse tarafından getirilmemiş ve getirilemeyecek olan eşsiz ve benzersiz ilâhî mu'ciz bir kitaptır."[172] "Bir müslümana, bu kitabın (hâşâ) müellifinin Hz. Resûl olduğunu söylemekten daha büyük bir hakaret olamaz; zîra Rasûlullah Muhammed, Aleyhi's-Salâtu ve's-Selâm, sadece onu insanlara nakletmiş olan mütevâzî bir me'mûrdur; ona kendisinden ne bir şey ilâve etmiş ne de en ufak herhangi bir şeyi kendi arzusuyla ondan çıkarmıştır. Bu bir Kitap'tır ve Allah tarafından vahyedilmiş bir Teblîğ'dir, Mesaj"dır."[173]

---

170 Said Nursî, *İşârâtu'l-İ'caz*, İstanbul, 1986, s. 50.

171 Yıldırım, *Kur'an İlimlerine Giriş*, s. 38.

172 Zürkânî, *Menâhil*, I, 25.

173 Muhammed Hamidullah, *Kur'an'ı-Kerim Tarihi*, (çev., Salih Tuğ), MÜ. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay., İstanbul, 2000, s. 11.

"Kur'ân'ı-Kerim, Âlemlerin Rabbi sıfatı ile Allah'ın sözüdür. Görünen âlemden görünmeyen âlemin dili, gaybın lisanıdır. Büyük kâinat kitabının beşer ifadesine ezelî tercümesidir. Uhrevî âlemlerin mukaddes haritasıdır. Ezeli ebede, yeri göğe, ferşi arşa bağlayan nuranî kopmaz zincirdir. Allah'ın insanları kurtarmak için yücelerden sarkıttığı sağlam iptir. Kur'ân'ın kaynağı ilâhi vahiydir. Hedefi insanlığın dünya ve ahirette mutluluklarını sağlamaktır. İçi halis hidayet doludur. İnsanlığa hem bir fikir ve hikmet kitabı, hem bir ahlâk ve ibadet kitabı, hem bir hüküm ve buyruk kitabı, hem bütün manevî ihtiyaçlarına merci olacak çok kitapların özünü ihtiva eden adeta, mukaddes bir kütüphane hükmündedir. Kur'ân'dır bu! Bir kitaptır ki; sanki bütün kitaplar onu açıklamak için yazılmıştır."[174] "Fakat unutmamak gerekir ki Kur'ân ezelî ve ebedî bir kelâm-ı ilâhî olmakla beraber, Allah'ın tarihe bir müdahelesidir, tarihî bir gerçeklik olarak gelen bir bildiridir, bir beyandır. Beşerî dildeki ifadeleri istiare ederek, emaneten kullanarak ezelî olan kelâm-ı nefsî, kelâm-ı lafzîye, beşer ifadesine bürünmüştür. Onun içindir ki, lâhutî olması, "bu dünyadan olmasına" mani değildir."[175] "Zira âyetler arasında büyük bir tesanüd vardır ki, kargir binalar gibi, âyetleri birbirine dayanarak bünye-i Kur'âniye'yi sarsılmaktan vikaye ediyor. Büyük bir tenasüb, tecavüb ve teavün vardır ki; âyetleri birbirine ecnebi olmadığı gibi, birbirinin vuzuhuna yardım, istizahına cevap veriyor. Parça parça, ayrı ayrı zamanlarda nazil olduğu halde şiddeti tenasübden sanki bir defada nazil olmuştur. Hülâsâ Kur'ân hem zikirdir, hem fikirdir, hem hikmettir, hem ilimdir, hem hakikattır, hem şeriattır, hem sadırlara şifa, mü'minlere hüda ve rahmettir."[176]

2. Kur'ân'ın Nüzûlü

Yukarıda kısaca tarifini ve temel niteliklerini vermeye çalıştığmız Kur'ân'ın, "iniş tarzları" da diyebileceğimiz "nüzûlü", mukayeseli böyle bir çalışmada önem arzetmektedir. "İnzal" kelimesinin Kur'ân'ı Kerim'in nüzûlu ile ilgili diğer türevlerine tercih edilmesi, Kur'ân'a bir övgü ve

174 Suat Yıldırım, *Kur'an'ı-Hakîm ve açıklamalı Meali*, İstanbul, 1998, s. 1.
175 Yıldırım, *Kur'an'ı-Hakîm ve açıklamalı* Meali, ay.
176 Said Nursi, *Mesnevi-i Nuriye*, İstanbul, ts., s. 115-116.

medih olup, O'nun hem indirilen bir kitap olması hem de Allah Tealâ'nın yüceliğine ve büyüklüğüne işaret ediyor olmasındandır."[177] "Gerek Kur'ân'ı gönderen Zât'ın yüceliğini bildirmek, gerek bu talimatların vahiy sûretiyle geldiğini göstermek üzere Kur'ân âyetlerinin gelmesi, nüzûl (inmek) veya aynı kökten inzal (indirmek), tenzîl (çoklukla ve zaman zaman indirmek) mefhumları ile ifade buyurulmuştur.[178] Burada indirmekten maksat bildirmektir."[179] Bu husus yani Kur'ân'ın nüzûlü bahsi "Kur'ân ilimleri içerisinde en önemlilerinden birisidir. Çünkü O'nun nüzûlünün bilinmesi, işte bu "Allah kelâmıdır" deme ve Kur'ân'a inanma, aynı zamanda Hz. Peygamber'in risaletini tasdik ve İslâm'ın Hak din olduğunu kabul açısından bir esas teşkil etmektedir. Diğer Kur'ân ilimleri ise bu temel esası takip eder. Dolayısıyla denebilir ki; Nüzûlü'l-Kur'ân, sair bütün Kur'ân ilimlerine göre bir asıldır[180] ve ilimlerin kendisinden neşet ettiği saf dupduru bir kaynaktır.

Kur'ân'da nüzûl ile ilgili olarak, "Hâ, Mîm. Açık olan ve gerçekleri açıklayan bu Kitaba yemin olsun. Biz düşünüp anlamanız için onu Arapça bir Kur'ân olarak indirdik. O Bizim nezdimizdeki Ana Kitapta (Levh-i Mahfuzda)dır, çok yücedir, hikmet doludur"[181] buyurulmaktadır.

Allah Tealâ Kur'ân'ı şu üç tarzda indirmiştir ki, bunlardan herbirine tenezzül (çoğulu: tenezzülât) denilir:

1- Kur'ân'ı 'Levh-i Mahfuz'a indirmiştir. Nitekim "Hayır, Hayır! Kur'ân onların iddia ettikleri gibi beşer sözü değildir. O Levh-i Mahfuz'da olan pek şerefli bir Kur'ân'dır"[182] melindeki âyet buna delâlet eder.

2- Dünya semasındaki "Beytü'l-izzete veya el-Beytü'l-Ma'mur"a indirilmesi. "Biz Onu kutlu bir gecede indirdik"[183], "Biz Kur'ân'ı Kadir gecesi indirdik"[184] ve "O Ramazan ayı ki; insanlığa bir rehber olan, onları doğru

177 Zürkânî, *Menâhil*, I, 44.
178 Nüzûl", "inzal" ve "tenzîl" kelimelerinin daha geniş anlamları ve "inzal" ve "tenzîl" arasındaki farklar için bkz. İsbehani, (nzl-نزل) md.; İbn Manzur, *Lisân*, (nzl-نزل) md.; Fîruzabâdi, II, 49-52, V, 39-41.
179 Yıldırım, *Kur'an İlimlerine Giriş*, s. 38-39; Zürkânî, *Menâhil*, I, 43.
180 Zürkânî, *Menâhil*, I, 42.
181 Zuhruf, 1-4.
182 Buruc, 21-22.
183 Duhan, 3.
184 Kadr, 1.

yola götüren ve hakkı batıldan ayıran en açık ve parlak delilleri ihtiva eden Kur'ân o ayda indirildi"[185] meâlindeki âyetler Kur'ân'ın Ramazan ayının gecelerinden birinde indirildiğini göstermektedir. Bu gece, âyetlerden anlaşılacağı üzere "Kadir gecesi" veya "kutlu bir gece" olarak tavsif edilmiştir. "Bilindiği gibi, Kur'ân'ın tamamı Peygamber efendimize (s.a.s.) bu bir gecede değil, yirmi üç yıl zarfında müteferrik vesilelerle gönderilmiştir. Öyle ise mezkûr üç âyetle işaret edilen nüzûl, Peygamberimiz (s.a.s.)'e indirilmeye başlamasından ayrı bir nüzûl olmalıdır. Dünya semasındaki Beytü'l-izzete inişini açıklayan, İbn Abbas'a mevkuf sahih haber varid olmuştur."[186] Fakat böylesine durumlarda sahabinin söylediği sözler, Peygamberimiz (s.a.s.)'den merfuen nakledilmiş hükmündedir. Çünkü bunlar içtihadla bilinebilecek hususlar olmadığından, onların bu bilgileri Hz. Peygamber (s.a.s.)'den öğrendikleri anlaşılır.[187] El–Hakim, İbn Abbas'dan şöyle rivayet ediyor: "Kur'ân Zikir'den ayrılıp Beytü'l-izzet'e indirildi. Müteakiben Cibril onu Hz. Peygamber (s.a.s.)'e indirmeye başladı."[188]

Bu mevzuda, isbat edilmesi zor olan bazı göıüşler de vardır. Bunlardan birine göre "Kur'ân, dünya semasına yirmi üç kadir gecesinde inmiştir. Bunlardan her bir kadir gecesinde Peygamberimiz (s.a.s.)'e o sene zarfında ayrı ayrı inecek olan vahiyler bir kerede indirilmiştir. Keza bir başkasına göre Kur'ân kadir gecesinde Hz. Peygamber (s.a.s.)'e indirilmeye başlamış, daha sonra vahy, zaman zaman devam etmiştir."[189] Bu görüş, Beytü'l-izzet'e toptan indirilmiş olduğunu reddettiği intibaını uyandırmaktadır. Yine bu görüşlerden birine göre Kur'ân, Levh-i mahfuz'dan bir kerede inmiş, Hafaza melekleri yirmi gecede Cibril'e parça parça indirmiş, Cibril de yirmi sene boyunca zaman zaman getirmiştir.[190]

3- Üçüncü indiriliş ki, tenezzülât'ın son merhalesi olup kendisiyle dünyanın aydınlanmaya başladığı vahyin altın halkasıdır. Bu nüzûl, vahiy emîni Cibril vasıtasıyla Peygamberimiz (s.a.s.)'e getirilmekte ve böylece

---

185 Bakara, 185.

186 Zürkânî, *Menâhil*, I, 46.

187 Zürkânî, *Menâhil*, I, 47.

188 Ebu Abdillah el-Hakim en-Nisâbûrî, *el-Müstedrek Ala's-Sahîheyn*, Daru'l-Meârif, Beyrut, ts., II, 368, 530.

189 Zerkeşî, *Burhan*, I, 228.

190 İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-Bârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, IX, 5, (thk., Muhammed Fuad Abddu'l-Bâkî-Abdulaziz İbn Abdullah İbn Bâz), Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1989.

Allah'ın hidayetinin insanlığa ulaşma safhası tamamlanmaktadır.[191] Bu iniş tarzı ise Kur'ân'da "Onu Ruhu'l-Emin uyaran nebilerden olman için, senin kalbine açık ve vazıh bir Arapça ile indirmiştir"[192] âyetleriyle de ifade edilmektedir. Görüldüğü üzere Kur'ân'ın nüzûlüyle ilgili ulemânın ekserisi بل هو قران مجيد في لوح محفوظ[193] âyetinden istidlâlen, evvela Kur'ânın Levh-i Mahfuz'a toptan indirildiği, daha sonra dünya semasındaki "Beytü'l-izzet'e oradan da değişik vesilelerle Hz. Peygamber (s.a.s.)'e yirmi üç yıl zarfında indirilmek sûretiyle[194], yukarıda zikredilen üç iniş tarzı üzerinde ittifak halindedirler. Ancak Subhi Salih, yukarıda zikredilen görüşlerin isnadları her ne kadar sahih olsa da Âlem-i gayb cihetinden oldukları için tek başlarına itikad açısından vücûb ifade etmeyeceği görüşünü benimsemektedir. Kur'ân'ın tencimi ve vahyin farklı farklı zamanlarda nüzûlü kısmına ise Kur'ân'da açık ifadesi bulunduğundan dolayı katıldığını belirtmektedir.[195]

3. Kur'ân'ın Parça Parça İnişi

Kur'ân metninin tamamı Hz. Peygamber (s.a.s.)'e birden indirilmemiş olup, ayrı ayrı zaman ve mekânlarda, yirmi üç yıllık risalet devresi boyunca değişik vesilelerle parça parça gönderilmiştir. Bu özellik Kur'ân'a ait bir özellik olup, Tevrat ve diğer kütüb-ü sabıka için böyle bir durum sözkonusu değildir. Aksine bu kitaplar toptan ve birden indirilmişlerdir. Kur'ân'ı-Kerim'de "Bir de o kâfirler dediler ki: `Bu Kur'ân ona toptan, bir defada indirilmeli değil miydi?` Halbuki Biz vahiyle senin kalbini pekiştirmek için böyle ara ara indirdik ve onu parça parça okuduk"[196] mealindeki âyet-i kerime "Tevrat, İncil ve Zebur gibi diğer semavî kitapların peyder pey değil de toptan indirildiğinin bir delilidir. Şayet söz konusu bu semavî kitaplar Kur'ân'ın nüzûl keyfiyetiyle örtüşse idi, tenezzülât'ın bu dikkat çekici ve kâfirleri taaccübe düşürücü hususiyeti, Kur'ân'a inanmayanlara: " لولا نزل عليه القران جملة واحدة " "Bu Kur'ân ona

---

191 Zerkeşî, *Burhan*, I, 229-230; Zürkânî, *Menâhil*, I, 48.
192 Şuarâ, 193-195.
193 Buruc, 21-22.
194 Mennâu'l-Kattan, *Mebâhis*, s. 105.
195 Subhî Salih, *Mebâhis fi Ulûmi'l-Kur'an*, s. 51, Daru'l-İlmi li'l-Melâyîn, Beyrut, 1996.
196 Furkan, 32.

toptan, bir defada indirilmeli değil miydi?" dedirtmezdi."[197] Bu itiraz vaki olduğuna göre mezkûr âyet-i kerime, hem Kur'ân'ın tencimine hem de diğer semavî kitapların, Kur'ân'dan farklı olarak toptan ve bir defada indirildiğine delâlet etmektedir.

Kur'ân'ın bu şekilde nüzûlünde değişik hikmetler vardır. "Kur'ân'ın her parçasına "necm" denir. Bu kelimenin başlıca anlamlarından biri "yıldız"dır. Kur'ân semasının yıldızlarının ayrı ayrı zamanlarda tulû etmesine de bu kökten bir tabir olarak "Kur'ân'ın tencîmi" denilmiştir. Kur'ân, bütün insanlık için ve özelde de ilk muhatapları olan Rasûlullah (s.a.s.) ve sahabe neslinin ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde nazil olmuştur."[198]

Zîra Nisa sûresinde "Kur'ân'ı gereği gibi düşünmeyecekler mi? Eğer Kur'ân Allah'dan başkasına ait olsaydı, elbette içinde birçok tutarsızlıklar bulurlardı"[199] buyurulmakla Kur'ân'ın –yirmi üç yılı aşkın bir sürede tedricî olarak nazil olmuş bulunmasına rağmen her türlü iç çelişkiden uzak olduğu gerçeği, onları, Kur'ân'ın "Hz. Muhammed (s.a.s.) tarafından telif edilmiş" olmadığı, (Hz. Peygamber'e karşı sadece kendi çağdaşları tarafından değil, daha sonraki zamanların inkârcıları tarafından da çok sık yöneltilen bir suçlama), aksine insanüstü bir kaynağın eseri olduğu yolunda ikna etmiş olmalıdır. "Gerçekten iyi düşünen insan şu hakikatı anlamakta gecikmez: Yirmi üç yıl gibi uzun bir dönemde, çok çeşitli durumlar sebebiyle ve son derece farklı konularda yavaş yavaş hazırlanan bir metnin içinde tutarsızlık olmaması mümkün değildir. Bir insan ne kadar akıllı olursa olsun bunu başaramaz. Öyle ise bu kitap ancak Allah'ın eseri olabilir. Hz. Peygamberin yaşadığı, hareket ve olaylarla dolu yirmi üç yıllık bir hayata yayılan mesajın her türlü çelişkiden uzak ve her bakımdan tutarlı oluşu onun Allah tarafından vahyedilmiş olduğunu açıkça ortaya koyduğuna göre, bunun düşünen her müminin imanını güçlendiren bir keyfiyet olması gerekir; Kur'ân'ın kendisine göre de, onun zaman içinde tedrîcen vahyedilmesinin sebebi bu keyfiyette aranmalıdır."[200]

"Bu mesele, Kur'ân'ın ilk muhatabı ve tebliğcisi olan zat ile ilk muhatapları olan insanların Kur'ân ilminde, Kur'ân cemiyet ve medeniyetin-

[197] Mennâu'l-Kattan, *Mebâhis*, s. 106.
[198] Yıldırım, *Kur'an İlimlerine Giriş*, s. 97-98.
[199] Nisa, 82.
[200] Muhammed Esed, s. 732.

de niçin birinci plânda mümtaz bir mevki elde ettiklerini ve öyle de olması gerektiğini açıkça göstermektedir. Kıyâmete kadar devam edecek ümmetin temelinin çok kuvvetli olması şart idi. 'Ahlâkı, Kur'ân'dan ibaret'[201] oluncaya kadar Rasûlullah (s.a.s.)'ın ve dilleri gibi halleri ve fiilleri de âyetleri terennüm edinceye kadar ashab-ı kirâmın, sonraki nesillere iyi ders vermeleri için, iyi öğrenmeleri ve bellemeleri gerekiyordu. İşte bu iyi yetiştirme, risâlet semasında Kur'ân'ın, tek tek yıldızlar hâlinde tulû etmesiyle olacaktı ki, bunun birçok hikmetleri bulunmaktadır."[202]

4. Kur'ân'ın Parça Parça İnişinin Hikmetleri

Bizzat Kur'ân, bu hususiyetinin başlıca hikmetlerini şu âyetlerle bildirmektedir: "Elbette bu Kur'ân Rabbülâleminin indirdiği bir kitaptır. Onu Ruhu'l-emin, uyaran nebilerden olman için, senin kalbine açık ve vazıh bir arapça ile indirmiştir"[203], "Söyle onlara: iman edenlere tam bir sebat vermek ve Allah'a teslimiyet gösterecek müslümanlara bir hidayet ve müjde olmak üzere Kur'ân'ı Rabbin tarafından gerçek olarak getiren` Ruhu'l-Kudüs'tür"[204], "Bir de o kâfirler dediler ki: `Bu Kur'ân ona toptan, bir defada indirilmeli değil miydi?` Halbuki Biz vahiyle senin kalbini pekiştirmek için böyle ara ara indirdik ve onu parça parça okuduk"[205] "Bu Kitabın indirilmesi O üstün kudret, tam hüküm ve hikmet sahibi Aziz ve Hakîm Allah tarafındandır."[206] "Eğer kulumuza indirdiğimiz Kur'ân'ın Allah sözü olduğu hakkında şüpheniz varsa, haydi onun sûrelerine benzer bir sûre meydana getirin ve Allah'dan başka güvendiklerinizin hepsini çağırın, iddianızda haklı iseniz."[207] "Hem o vahyi, insanların zihnine sindire sindire okuman için zaman zaman gelen Kur'ân dersleri halinde indirdik."[208] "De ki: Kim Cebrail'e düşman ise iyi bilsin ki,

---

201 Subhî Salih, *Mebâhis*, s. 60.
202 Yıldırım, *Kur'an İlimlerine Giriş*, s. 98.
203 Şuarâ, 192-195.
204 Nahl, 102.
205 Furkan, 32.
206 Casiye, 2.
207 Bakara, 23.
208 İsra, 106.

bu Kur'ân'ı daha önceki Kitapları tasdik etmek, inananlar için bir rehber ve müjde olmak üzere, Allah'ın izniyle senin kalbine o indirmiştir."[209]

1- Diğer müminler gibi Rasûlullah (s.a.s.) da, insan olarak müşriklerin dalâlette direnip ondan hoşlanmaları, hakka karşı körelmeleri, alay etmeleri ve üstelik işkence etmeleri karşısında müteessir olduğundan, teselliye -ama insanlarınkine değil, bir iltifatına cihan bedel olmayan Rahmân'ın tesellisine- ihtiyaç ve iştiyak duyardı. Üzüntü ve meşakkatin tekerrürüne karşılık, teselli ve takviyenin de yenilenmesi, ona bütün çektiklerini unutturudu. Bu takviye de değişik tarzlarda olurdu. Bazen daha önceki resûllerin maruz kaldıkları durumlar[210] anlatılırdı. Bazen sabretmesi açıkça hatırlatılırdı.[211] Bazen üzülmesi nehyedilirdi.[212] Bazen de Allah'ın, Resûlünü koruyacağı, onu teyid edeceği teminatı[213] verilirdi.[214]

2- Cibril gibi dünyaya bedel kuvvetli bir dostun ve ilâhî habercinin tulû ederek ünsiyet vermesi, bu tesellinin bir başka yönüdür. "Ayrı ayrı inişlerin her birinde, gelen her vahiy parçasının benzerini getirmekten muârızların aczi ortaya çıktıkça, yer bütün genişliğine rağmen kâfirler için daraldıkça daralıyor ve yeni bir mûcize gerçekleşmiş oluyordu. Bu da hak ehlini mesrûr, bâtıl gürûhunu ise me'yûs ediyordu."[215]

3- Kur'ân hıfzını kolaylaştırmak ve muhtevasını hazmettirmek. "Ezcümle لنثبت به فؤادك –'Biz vahiyle senin kalbini pekiştirmek için böyle ara ara indirdik buyurulmaktadır'. Böylece ayrı ayrı cümle cümle indirilmekle evvelâ, hafızaya nakşedilip ezberlenmesi sağlama alınıyor, sonra peyderpey olaylara göre inişinde mana itibarıyle daha ziyade bir basîret ve derinlik, hem nazarî ve hem amelî bir kıymet ve kuvvet temin ediliyordu. Ayrıca her yeni inen necm ile bir tehaddi yapılıp muarazasından aciz bırakılmakla her birinde yeni bir kalb kuvveti veriliyordu. Ve yine nasih ve mensuh ile zamanına göre ahkâm teşrii, açıklamanın ve tefsirin çeşitli usul ve kuralları öğretiliyordu."[216]

---

209 Bakara, 97.
210 Hûd, 120.
211 Müzzemmil, 10; Ahkaf, 35.
212 Yasin, 75; Kehf, 6.
213 Mâide, 67; Tûr, 48.
214 Zürkânî, *Menâhil*, I, 55; Yıldırım, *Kur'an İlimlerine Giriş*, s. 98-99.
215 Zürkânî, *Menâhil*, I, 55.
216 Yazır, Furkan, 32, V, 3584.

Kur'ân bir defada nâzil olsaydı, sahabe onu ezberleyemezdi. Keza bütün tâlimatlarını birden kavrayıp kendilerine mal edemezlerdi. Hele Kur'ân'ın indiği ortamın ümmî bir muhit olduğu, okur yazar sayısının ve yazı vasıtalarının çok sınırlı olduğu hatırlanacak olursa, öğretimin azar azar ilerlemesinin ne büyük hikmet ve nimet ihtiva ettiği daha kolay anlaşılabilir.

4-Kur'ân, belli başlı İslâm ahkâmını, mücmel (genel) veya mufassal (ayrıntılı) olarak ihtiva etmektedir. Kur'ân'ın ilk muhatabları, İslâm'dan önce her türlü kayıttan âzade idiler. Kendilerini bağlayan herhangi bir kanun veya nizam yoktu. Bu halde iken birdenbire ferdî, içtimâî, malî, idarî ve cezaî hükümlerin tamamına bağlanmaları çok zor olurdu. Bundan ötürü Allah Tealâ ahkâmını, anbean indirip tamamlamıştır. Buharî, Hz. Âişe'nin bu konudaki şu mühim tesbitini bize nakleder: "Kur'ân vahyi, önce cennet ve cehennemden bahseden kısa bir süre ile başladı. İnsanlar İslâm'a toplanınca helâl ve haramlar indi. Şayet ilkin 'içki içmeyin' diye emredilseydi onlar: 'içkiden asla vazgeçemeyiz.' derlerdi. (İşin daha başında) 'zina etmeyin!' hükmü nazil olsaydı, 'zinayı asla bırakmayız' derlerdi."[217]

Burada, bir misal olması bakımından sadece içkinin adeta dem ve damarlarına işlemiş bir toplumun bünyesinden sökülüp atılmasıyla ilgili nazil olan âyetlerin seyrine baktığımızda Kur'ân'ın tencimi dolayısıyla da bu tedricîlikteki hikmet daha da net anlaşılmış olur. Sarhoş edici içkiler hakkında nihaî şekilde yasak edilmesine bir başlangıç olarak ilk talimat: "Sana şarap ve kumar hakkındaki hükmü sorarlar. De ki: İkisinde de hem büyük günah, hem de insanlara bazı menfaatler vardır. Fakat günahları menfaatlerinden daha çoktur"[218] âyetiyle başlamıştır. Daha sonra sarhoşken namaz kılmak yasaklanmış[219], nihaî olarak da kayıtsız bir şekilde haram kılınmıştır.[220]

Kur'ân gerek ferdin, gerek toplumun ruhunda, satıhta olanlarla derinde yerleşen unsurlar arasında bir ayrım yapmıştır. Fert ve toplum varlığının derinliğinde kök salmış hususları değiştirmekte aceleci olmamıştır. Plânlı

---

217 Buhari, *Fadâilu'l-Kur'an*, 6.
218 Bakara, 219.
219 Nisa, 43.
220 Mâide, 90-91.

bir gecikmenin, her şeyi karışık olarak birden ortaya atmaktan daha iyi olduğuna inanmıştır. Müskirat ve fâiz yasaklarına, namaz ve zekât emirlerine, kölelik konusundaki ıslahata alıştırmak, böylece tedricî olmuştur. Buna mukabil derinliklere kök salmamış, fakat beşerî hayatta suç olan sathî meselelere ait hükümler, bir defada kesinleştirilmiş, tedrice gidilmemiştir. Zina, hırsızlık, katl, gasb, aldatma gibi yasaklar bu cümledendir.[221]

Kur'ân'ın müminlerin ihtiyaçlarına cevap verecek tarzda inmesinin bir başka yönü de, yenilenen hâdiselerde müminlerin ihtiyaçlarını ve müşkillerini halletmekle, devamlı sûrette rehberlik etmesidir.[222] Bunun sayılamayacak kadar örneği vardır. Bütün nüzûl sebepleri, bu kısma misâl teşkil eder. Böylece Kur'ân, İslâm ümmetinin binasının temeli olan ashab cemiyetini, canlı kılmak gâyesiyle, canlılardaki gibi bünyenin tabiî bir gelişmesi hâlinde içeriden gelişmeye yöneltmiş, zorlamalı, ânî bir şekilde geliştirmeyi uygun bulmamıştır.[223]

5- Kur'ân'ın, ancak âlemlerin Rabbi olan AIlah'ın sözü olduğuna işaret etmek. Kur'ân âyetleri, (nüzûl bahsinde gördüğümüz gibi), yirmi üç sene gibi uzun bir zamana yayılan, değişik hâdiseler sebebiyle nazil olduğu halde, âyetlerin yerlerinden oynatılamayacak derecede yerli yerinde oluşları, beşer takatinin üstünde ilâhi bir eser olduğunu gösterir.[224] Mahir bir müellifin, hayatın akışı içinde değişik hâdiseler vesilesiyle, çok değişik ilim dallarının muhtelif konularına temas ederek, yirmi küsür senede yazdığı yüzlerce parçanın bütün paragraf, cümle ve kelimelerinin mana ve lâfızca yerlerini bulmuş olması nasıl mümkün değilse, bu tarzın en mükemmel örneği olan Kur'ân'ın da, beşer sözü olması mümkün değildir.

Zira zamanın, mekânın, vesile, hâdise ve konuların değişikliği, normal olarak kopukluğa, irtibatsızlığa ve dağınıklığa yol açar. Fakat Kur'ân, harikulâde bir durum göstererek parça parça geldiği halde, neticede birden yazılmış gibi muntazam bir bütün olarak bitmiştir. Bir de şu vâkıa düşünülürse bu mûcize daha iyi anlaşılır: Peygamberimiz (sas.) gelen âyet veya âyetleri "falan sûrenin falan yerine yerleştiriniz" diyordu. Hâlbuki vahyin devamı boyunca, o sûrenin nihaî şeklinin nasıl olacağını bilmiyor-

---

221 Bkz. Subhî Salih, *Mebâhis*, s. 57-58; Yıldırım, *Kur'an İlimlerine Giriş*, s. 100.
222 Bkz. Zürkânî, *Menâhil*, I, 59.
223 Mustafa Sadık Râfî', *İ'cazu'l-Kur'an*, Daru'l-Fikri'l-Arabî, ts., s. 34.
224 Zürkânî, *Menâhil*, I, 61.

du."[225] İşte bundan da anlaşılıyor ki "Bu Kitap, hikmet sahibi ve herşeyi bütün yönleriyle bilen Allah tarafından, âyetleri muhkem kılınmış, sonra da güzelce açıklanmıştır."[226]

5. Kur'ân'ın İndiği Toplum

Allah, varlık ve eşya ile Kendisinin tanınıp bilinmesini dilediği gibi, vahyin lisanıyla da, tekvinî (yaratmaya ait) ve tenzilî (Kur'ân'ın tedricen indirilmesi) emirlerinin iç içe mütalââ edilmesini; kullarının sorumluluklarını, bu sorumlulukları nasıl yerine getireceklerini, yürüdükleri yolun âdâp ve erkânını, varacakları hedefin vaad ettiklerini talim etmek istemiştir. Buna binaendir ki; Allah, hemen her devri ve bazı dönemler itibarıyla her kıt'ayı ayrı bir peygamberin vücuduyla şereflendirmiş ve beşeriyeti de hiçbir zaman nebîsiz bırakmamıştır.

"Şu gerçek üzerine parmak basmak yerinde olacaktır ki; Muhammed (s.a.s.) bizzat, o devir Arabistan'ının en büyük ve en zengin, en varlıklı şehirlerinden birinde doğup büyüyen bir kimse olmasına mukabil, Kur'ân-ı Kerîm, insanların en nasibsizlerine, göçebe ve bedevîlere kendini arzetmeyi tercîh etmektedir. Kur'ân'ı bu noktada kutlayalım." [227] Bu tercihin, "Allah peygamberliği nerede ve kime vaz'edeceğini en iyi bilendir"[228] âyeti çerçevesinde, "risaletin mekân buudu", "stratejik mekânlar", "ticaret faktörü", "çölün avantajları" "risaletin lisana ait yönü", gibi Hz. Peygamber'in risaleti ve Kur'ân'ın evrenselliği açısından daha birçok hikmetlerini sayabiliriz.[229] Bundandır ki, Hz. Muhammed (s.a.s.)'in risaleti ve getirdiği Kitap, diğer semâvi kitap ve dinlerin ve bunların tebliğcisi ve temsilcisi olan nebilerin hilâfına olarak bütün insanlığa şâmil bir dindir. Belli bir kavmi veya belli bir ırkı gözetmemektedir. Hedef kitle akıl sahibi tüm insanlıktır. Allah katında bir milletin diğer bir millete, bir rengin de başka bir renge üstünlüğü söz konusu değildir. Üstünlük, "Şunu unutmayın ki Allah'ın nazarın-

---

225 Zürkânî, *Menâhil*, I, 62.

226 Hud, 1; Yıldırım, *Kur'an İlimlerine Giriş*, s. 101; Ayrıca bu konu ile ilgili daha geniş bilgi için bkz. Zürkânî, *Menâhil*, I, 54-63; Subhî Salih, *Mebâhis*, s. 49-62; Mennâu'l-Kattân, *Mebâhis*, s. 105-117.

227 Muhammed Hamidullah, *Kur'an'ı-Kerim Tarihi*, s. 22.

228 En'am, 124.

229 Daha geniş bilgi için bkz., Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, İrfan yay., İstanbul, 1990, I, 18-30.

da en değerli, en üstün olanınız, içinizden takvada (Allah'ı sayıp haramlardan sakınmada) en ileri olandır"[230] âyetiyle çerçevesi çizilen üstünlüktür. Böylece Allah (c c) bütün insanlığı hesaba katmış ve Kur'ân'ı, evrensel ve kıyamete kadar tüm insanlığa model ve rehber bir kitap olarak sunmuştur. Madem ki Kur'ân-ı Kerim bir defa daha nâzil olmayacak ve kıyamete kadar hükmü bâkî bir kitap olarak kalacak; öyle ise o, mutlak manada insanı anlatacaktır.

Keza Kur'ân-ı Kerim birçok sûre ve âyet-i kerimelerinde Hz. Peygamber'in risaletinin evrenselliğini, nübüvvet halkasının sonuncusu olduğunu, dolayısıyla da Kur'ân'ın hem son kitap hem de evrensel bir mesaj olduğunu beyan etmektedir. Nitekim mealen "Ey Resûlüm, biz seni bütün insanlığa rahmetimizin müjdecisi, azabımızın uyarıcısı olarak gönderdik, lâkin insanların ekserisi bunu bilmezler"[231] buyurulmak sûretiyle Hz. Muhammed (s.a.s.)'in risaletinin belirli bir millet, dil, şehir veya ülke ile sınırlı olmayıp evrensel yani bütün zamanlar ve mekânlar için geçerli olan bir nebi olarak gönderildiğini[232] ancak yaşadığı çağın insanları ve vatandaşlarının onun değerini bilemedikleri belirtiliyor.[233] Âyette " للناس كافة " şeklinde geçmesi de aslında Arap olsun Acem olsun, siyahî olsun beyaz ırka mensub olsun herhangi bir ayırıma tabi tutulmaksızın risaletin bütün insanlığa şâmil olduğunu göstermektedir.[234] Dolayısıyla İslâm bütün enbiyanın dinidir. Diğer bir ifadeyle İslâm, bütün dinlerin semerelerini cami' bir meyvedir.[235] Allah'ın insanlar için seçip onları şereflendirdiği en son ve en kâmil dindir.

Kur'ân'da "Muhammed içinizden hiçbir erkeğin babası değildir, lâkin Allah'ın resûlü ve peygamberlerin sonuncusudur. Allah herşeyi hak-

230 Hucurât, 13.

231 Sebe', 28.

232 Kurtubî, *Ahkâm*, Sebe', 28, XIV, 300-301; İbn Kesir, *Tefsir*, Sebe', 28, VI, 505-506.

233 Mevdûdî, Ebu'l-A'lâ, *Tefhîmu'l-Kur'an*, (çev. Dr.Ahmed Asrar), Bengisu yay., İstanbul, 1997, V, 42.

234 Taberî, *Câmiu'l-Beyan*, Sebe', 28, X, 377; Âlûsî, *Rûhu'l-Maânî*, Sebe', 28, XI, 141-143.

235 İbn Teymiye el-Harrânî, Ebu'l-Abbas Takıyyu'd-Din Ahmad İbn Abdulhalim, *el-Cevabu's-Sahih limen Beddele Dine'l-Mesih*, (thk., Ali İbn Hasan İbn Nâsır-Abdulaziz İbn İbrahim el-Asker-Hamdân İbn Muhammed el-Hamdân), Daru'l-Âsıme, Riyad, 1999, III, 74-81. Ayrıca Hz. Peygamber'in Risaletinin umumîliği için bkz. İbn Teymiye, age., I, 169, 219-340.

kıyla bilir."[236], "Ey şanlı Peygamber! Biz seni insanlar hakkında şahid, müjdeci, uyarıcı, Allah'ın izniyle onun yoluna davet eden bir peygamber ve aydınlatan bir lamba olarak gönderdik."[237] Ve "O Resûlünü, diğer bütün dinlere üstün kılmak için, hidayet ve Hak din ile göndermiştir. İsterse müşrikler bundan hoşlanmasın"[238] mealindeki âyet-i kerimeler bu hususa işaret etmektedir.

Bir başka âyette ise "De ki: Ey insanlar ben sizin hepinize Allah tarafından gönderilen Peygamberim"[239] buyurulur. "Bu âyet, Hz. Musa ve İsrailoğulları'nın kıssası arasına ara-anlatım olarak yerleştirilmiş olup önceki bölümü aydınlatıcı, açıklayıcı mahiyettedir. Önceki peygamberlerin herbiri sadece ve sadece kendi toplumuna gönderilmiştir. Bu itibarla Eski Ahid yalnızca İsrailoğulları'na hitab etmektedir. Hatta mesajı daha geniş bir çerçeve ve yüklem ortaya koyan Hz. İsa bile, eldeki İnciller'e bakılacak olursa, kendisinin "yalnızca İsrail evinin yitik koyunlarına gönderildiğinden"[240] söz etmektedir. Buna karşılık Kur'ân'ın mesajı cihanşümûldür ve bu itibarla ne zamanla ne de belirli kültürel çevre ve şartlarla kayıtlı bulunmaktadır. Bunun içindir ki, bu mesajın tebliği için görevlendirilen bir elçi olarak Hz. Muhammed (s.a.s.), Kur'ân'da "و ما ارسلناك الا رحمة للعا لمين - İşte bunun içindir ki ey Resûlüm, Biz seni bütün insanlara[241] sırf bir rahmet vesilesi olman için gönderdik[242]- Allah'ın bütün dünyalara/bütün toplumlara yani tüm insanlığa bahşettiği rahmetin" bir delili bir işareti ve "Peygamberlerin de hâtemi"[243] başka bir deyişle onların sonuncusu olarak

236 Ahzâb, 40.
237 Ahzâb, 45-46.
238 Saf, 9.
239 A'raf, 158.
240 Matta, 15: 24.
241 "İşte bunun içindir ki ey Resûlüm, Biz seni bütün insanlar için sırf bir rahmet vesilesi olman için gönderdik" (Enbiya, 107). "Âlemler yerine insanlar denilmesinden maksad, manayı insanlar üzerinde yoğunlaştırmaktır. Cenab-ı Allah bütün âlemlere, özellikle akıl sahibi varlıklara merhametinden dolayı Hz. Peygamber (s.a.s.)'i göndermiştir. O öyle kapsamlı bir rahmettir ki bütün akıl sahiplerine iyilik ve kurtuluş yolunu göstermekte, gerek dünyada gerek ahirette mutluluk vesilelerini öğretmektedir. Öyle ki onun getirdiği bir çok prensibi, dinine inanmayanlar bile benimseyip uygulamakta, dünyevî yönden yararlanmaktadırlar."(Suat Yıldırım, Kur'an-ı Hakîm ve Açıklamalı Meali, s. 330).
242 Enbiyâ, 107.
243 Bkz. Ahzab, 40.

tanımlanmaktadır."[244] "Diğer semavî Kitaplar'a gelince onlar, ebedî olarak meriyette kalmak üzere değil, muvakkat birer merci olmak üzere gönderilmiştir. Kur'ân ise daha önceki semavî kitapları te'yid etmek ve onlar hakkında müheymin (gözetmen) olmak için gönderilmiştir. Böylece onlardaki sabit hakikatleri havi olduğu gibi, Allah'ın dilediği ilâveleri de ihtiva etmektedir. Kur'ân onların yerini tuttuğu halde, onlar Kur'ân' ın yerini tutamamıştır. Allah Teâla, Kur'ân' ın, kıyamete kadar hüccet olarak kalmasını dilemiştir. Allah bir şeyin olmasını diledi mi onun sebeplerini kolaylaştırır. Çünkü O mutlak hikmet ve ilim sahibidir."[245]

Allah Resûlü (s.a.s.)'nün risaletinin evrenselliği hususu çeşitli hadis-i şeriflerde de dile getirilmiştir. Peygamberimiz (s.a.s.): "Bana, benden evvel, hiç kimseye verilmedik beş şey verilmiştir: Bir aylık (gibi uzun) bir mesafeden (düşmanın kalbine) korku salmakla (ilâhî) nusrete mazhar oldum. Yeryüzü bana namazgâh ve sebeb-i taharet kılındı. Bu itibarla, ümmetimden namaz vaktini idrak eden herkes; (bulunduğu yerde) namaz kılsın! Ganîmet, benden evvel kimseye helâl sayılmadığı halde bana helâl kılındı. Ve bana şefaat (hakkı da) verildi. (Yine, benden evvel) her peygamber sadece kendi kavmine gönderiliyordu; ben bütün insanlığa elçi olarak gönderildim."[246] "Diğer bütün peygamberler sadece kendi kavimlerine gönderilmişti; ben ise siyah olsun kırmızı olsun, esmer ve beyazlara yani bütün insanlara gönderildim."[247]

Aynı zamanda Peygamberimiz (s.a.s.)'in "Ben mehâsin-i ahlâk'ı tamamlamak üzere gönderildim"[248] buyurması ve bir başka beyanlarında "Benimle sair enbiyanın sıfatları ve misalleri şu kimsenin sıfatına ve misaline benzer ki o kimse bir ev bina etti ve o evin binasını ikmal etti ve tezyinatını güzel yaptı ancak bir köşesinde bir kerpiç eksik kaldı ve bina tamamla-

---

244 Muhammed Esed, s. 305; Ayrıca Peygamberimiz (s.a.s.)'in risaletinin cihanşümul olmasıyla alakalı Kur'an-ı Kerim'de şu âyetlere bkz: Fetih, 8-9, Bakara, 119, Fatır, 24, Furkân, 56, Nahl, 89, Bakara, 142, Talak, 10-11, Âl-i İmran, 164, Bakara, 151-152, Tevbe, 128, Tevbe, 40, Fetih, 29, A'raf, 157.

245 Draz, En Mühim Mesaj Kur'an, s. 5.

246 Buhari, Teyemmüm, 1; Mesâcd, 23; Ahmed İbn Hanbel, Müsned, VIII, 161-162; Bu hadisin farklı rivayetleri için bkz. Heysemî, *Mecmeu'z-Zevâid ve Menbeu'l-Fevâid*, (thk., Abdullah Muhammed Dervîş), Dâru'l-Fikir, Beyrut, 1994, VIII, 462-466.

247 Müslim, Mesâcid, 3.

248 Malik İbn Enes, *el-Muvatta'*, thk. Muhammed Fuad Abdulbâkî, Dâru'l-Hadîs, Kâhire, ts., *Hüsnü'l-Huluk*, 8.

namadı. İnsanlar bu halde o kimsenin evine girerler ev hoşlarına gider, beğenirler ve derler ki keşke şu kerpiç yeri böyle noksan kalmasaydı bu bina daha güzel olurdu derler. Allah Resûlü (s.a.s.) buyururlar ki, işte ben o eksik kalan kerpiçim ve ben Nebilerin hâtemiyim."[249] Bunu te'yid eder bir ifade Mezmurlarda şu şekildedir: "Yapıcıların terkettikleri taş köşenin başı oldu. Bu Rab'den oldu ve o, gözlerimizde şaşılacak iştir."[250] Matta, Markos ve Luka'da ise şöyledir: "İsa onlara, siz şu yazıyı da okumadınız mı? Yapıcıların terkettikleri taş köşenin başı oldu. Bu Rab tarafından oldu ve o, gözlerimizde şaşılacak iştir."[251] Tevrat'ta da şöyle denmektedir: "Çünkü İbrahim gerçekten büyük ve kuvvetli bir millet olacak ve yeryüzünün bütün milletleri onda mübarek kılınacaklardır"[252], "İsmail'e gelince onu büyük bir millet edeceğim"[253] Hz. Musa'ya hitaben ise şu söylenir: "Onlar için (İsrailoğullarının) kardeşleri arasında senin gibi bir peygamber çıkaracağım; ve sözlerimi O'nun ağzına koyacağım ve O'na emrettiğim her şeyi onlara söyleyecek."[254] "Allah insanlığa Sina'da teveccüh etti. Sâîr'de tecelli buyurdu. Farân dağlarında zuhur edip kemaliyle ortaya çıktı."[255] Burada Fâran'dan maksat Mekke'dir.[256] Çünkü Tevrat'ın başka bir yerinde, Hz. İbrahim'in oğlu İsmail'i Fâran'da bıraktığı anlatılmaktadır.[257]

Yuhanna İncilinde ise bu husus şöyle dile getirilir: "Mesih: 'Ben, benim ve sizin Rabb'inize gidiyorum. Eğer beni seviyorsanız, emirlerimi tutarsınız. Ben Rabb'e yalvaracağım ve O size başka bir tesellici, hakikat ruhunu (Faraklit)[258] verecektir; tâ ki daima sizinle beraber olsun."[259]

---

249 Buhari, *Menâkıb*, 18; Müslim, *Fadâil*, 20-23.

250 Mezmurlar, 118: 22-23.

251 Matta, 21: 42 ve devamında: Bundan dolayı size derim, Allah'ın melekûtu sizden alınacak ve onun meyvelerini yetiştirecek bir millete verilecektir(Matta, 21: 43); Markos, 10-11; Luka, 17-18.

252 Tekvin, 18: 18.

253 Tekvin, 17: 20.

254 Tesniye, 18: 18.

255 Tesniye, 33: 2.

256 Bkz. Kâmûsu'l-Kitâbi'l-Mukaddes, s. 667; Yakût el-Hamevî, Mu'cemu'l-Buldân, IV, 255, (thk., Ferît Abdülaziz el-Cündî), Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1990.

257 Tekvin, 21: 17-21.

258 "Faraklit", yunanca bir isimdir. Arapça 'احمد' kelimesinin karşılığıdır. (bkz. Abdullah et-Tercüman, Tuhfetu'l-Erib fi'r-Reddi ala Ehli's-Salib, Daru'l-Beşâir'l-İslâmiyye, Beyrut, 1988, s. 267). İncil'de Hz. İsa'nın kendisinden sonra geleceğini müjdelediği kişiye verilen ünvanın adıdır. İslâmî kaynaklarda 'Faraklit'-فرقليط -şeklinde yer alan bu kelime Lâtince'ye

"Faraklit, öyle bir Ruhu'l-Kudüs'tür ki, Rabb O'nu benim ismimle (yani peygamber olarak) gönderecektir. O size her şeyi öğretecek ve benim size söylediklerimi de tekrar hatırlatacaktır"[260] "Faraklit geldiğinde benim için şahitlik edecektir ve siz de bana şahitlik edersiniz"[261] "Ben size hakkı söylüyorum. Benim gitmem sizin için hayırlıdır. Çünkü ben gitmezsem Faraklit size gelmez. Ama ben gidersem O'nu gönderirim"[262]denmektedir.

Hz. Muhammed (s.a.s.) in risaletinin evrenselliğini gösteren bir başka delil de, O'nun, hicretin altıncı senesinde devrin hükümdar ve emirlerini İslâm'a davet için gönderdiği mektuplardır. Bunlar başta "Bizans imparatoru Herakliyus, İran Kisrası, Habeşistan Kralı Necaşi olmak üzere Herakliyusun Mısır valisi Mukavkıs, Yemame Emiri Havze İbn Ali el-Hanefî, Esed İbn Haris İbn Ebî Şemr el-Gassânî, Bahreyn emiri Münzir İbn Savâ, Umman Ezd'lerinin lideri Culendî'nin iki oğlu Ceyfer ve Abd gibi yaklaşık 40'ın üzerinde emir ve hükümdardan oluşmaktadır.[263] Meselâ Umman'da birlikte hükmeden Ceyfer ve Abd'a gönderdiği mektup'ta Allah Resûlü şöyle der: "Rahman ve Rahîm olan Allah'ın adıyla!" Rasûlullah (s.a.s.), Muhammed'den, Cumandâ'nın iki oğlu Ceyfer ve Abd'a: "Hidayet yoluna girene selâm olsun. Her ikinize de İslâm'a dâvet için sesleniyorum: İslâm'a giriniz selâmet bulasınız; zira ben, bütün insanlık (âlemi) için gönderilmiş bir Allah Elçisi'yim, bütün canlı yaratıklar için bir nezîrim; böylece Allah'ın sözü (ilâhi azab), inanmayanlar üzerine gerçekleşmiş olacaktır. Şayet siz ikiniz İslâm'a geçecek olursanız, ben ikinizi de vazifeniz başında tutacağım. Her ikiniz de (İslâm'a girmeyi) reddedecek olursanız hüküm-

---

'Paracletus' olarak geçmiştir. 'Yanına çağırmak' demektir. Kilise dilinde ise, 'teselli etmek', 'teselli veren' anlamında kullanılmıştır(Mehmet Aydın, *DİA*, XII, 165).

Arapça Kitab-ı Mukaddes nüshalarında ise "Faraklit" kelimesinin karşılığı olarak ' المعزِّي' (teselli verici) ve الروح القدس kelimeleri kullanılmaktadır. (bkz. El-Kitabu'l-Mukaddes, Yuhanna, 14: 16, 26; 15 : 26-27).

259 Yuhanna, 14: 15-16.

260 Yuhanna, 14: 26.

261 Yuhanna, 15: 26-27.

262 Yuhanna, 16: 7.

263 Burada zikredilen ve edilmeyen diğer mektuplar için bkz., Muhammed Hamidullah, *Mecmûatu'l-Vesâiki's-Siyasiyye li'l-Ahdi'n-Nebiyyi ve'l-Hılafeti'r-Râşide*, Daru'n-Nefais, Beyrut, 1987, s. 102-226; Muhammed İbn Tûlûn ed-Dımeşkî, *İ'lâmu's-Sâilîn an Kütübi Seyyidi'l-Murselîn*, (thk., Mahmud Arnavud-Abdulkadir Arnavud), Müessetü'r-Risale, Beyrut, 1987; Ebu'l-Fidâ Hâfız İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, IV, 262-272; İbn Hişam, IV, 297.

darlığınız (elinizden) alınacaktır; sonunda atlı askerlerim ülkenizin her noktasında karargâh kuracaklar ve Nebîlik sıfatım en nihâyet hükümdarlık topraklarınız üzerinde muzaffer olacaktır. Allah Resûlü Muhammed."[264]

6. Kur'ân'ın Vahyedilişi

a. Vahyin Mahiyeti

Usûlcülere göre vahiy, Allah'ın vasıtalı-vasıtasız peygamberlerine nezd-i ulûhiyetinden bazı bilgiler ilka etmesi veyahut mahiyeti bizim için meçhul bazı yollarla nebilerin kalblerine attığı ruhânî bir kısım sözlerdir ki, vahyin her çeşidini görmüş, duymuş, yaşamış ve onu hakkal-yakîn seviyesinde temsil etmiş Hazreti Muhammed (s.a.s.) bunu: " إن روح القدس نفث في روعي -Rûhu'l-Kudüs kalbime üfledi" şeklinde ifade ederek, hâdisenin ruhî bir alış veriş olduğunu ortaya koymasının yanında, bu alış verişin cereyanı konusunu ve tahakkuk keyfiyetini de sükût geçmiş ve müzakere dışı bırakmıştır.

"Akıl, vahyin mâkûl ve zarurî olduğunu kabûl etmekle beraber, onun mâhiyetini bilemez, Masnû nerede, saniini anlamak nerede? Kereste ile marangoz arasındaki fark ne kadar da büyük! Fakat varlığını kabule mecbur kaldığımız birçok hakikatlerin, mâhiyetlerini bilmediğimiz olmuyor da değil. Elbette buna rağmen eserleriyle, onların varlığını kabule mecbur kalıyoruz. Bu gerçeği, asrımızın insanı her devirdekinden daha çok biliyor. Bu insan aklının sınırlı olmasından ileri gelir. Müşahede dünyasında olan eşyada dahi mahiyetini idrâk edemediğimiz şeyler bulunursa, bu âlemin ötesindeki bazı gerçeklerin mahiyetlerini bilmemiz nasıl beklenebilir? Çevremizde her an cereyan eden birçok olay vardır ki, onları normal yollarla göremiyor, işitemiyor ve idrâk edemiyoruz. Fakat ilmî gelişme neticesinde bunları tesbit etmek mümkün olmuştur. Fezadaki kozmik ışınları kaydetmek, birkaç mil uzaktaki bir sineğin uçuş sesini, yanımızda

[264] Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 420; Peygamberimiz (s.a.s.)'in risaletinin evrenselliği ve kadim kitaplarda geleceğine dair işaretler ve Tevrat ve İncil'deki müjdelerle ilgili olarak daha geniş bilgi için bkz. Ulutürk, Veli, *Kur'an'da Ehli Kitab*, İnsan yay., İstanbul, 1996, s. 83-120; Abdullah et-Tercüman, s. 255-281; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Hidâyatu'l-Hayârâ*, s. 525-528).

imiş gibi almak artık mümkündür.[265] İnsanın alamadığı kokuları alan bazı hayvanlar meşhurdur. Gerek hayvan gerek insanlar arasında telapati cereyan etmektedir. Aynen bunun gibi, Allah Tealâ'dan gelen ilâhî hitabı, diğer insanlar arasında yalnız Peygamber (s.a.s.)'in işitmesinde şaşılacak bir şey yoktur. İşte bundan ötürü, bizi aşan bir âleme âit olan ilâhî tekellümün mâhiyetini de bilmeye mecbur ve mezun değiliz."[266]

Nitekim "sadece bir tek Allah'a inanmakla yetinmeyip aynı zamanda dinî kaide ve kanunlarını Allah'a bağlamış, Allah inancı taşıyan dinler, vahyin ne olduğu ve bunun mânası hususunda az da olsa aralarında farklılıklar taşırlar. Öyle anlaşılıyor ki bu dinler indinde vahiy anlayışı iki ana mefhûma bağlanılabilir: Yâ bir "melek vasıtasıyla" veyâ seçtiği birine doğrudan doğruya "ilhâm etmek" sûretiyle Allah, "tebliğ"ini gönderir; yahut da bazı dinlere göre Allah, bir insanda (hâşâ) "tecessüd" eder ve bu halde artık Allah, o insanın ağzından konuşur, onun eliyle hareket edip iş işler, onun kalp ve gönlü vasıtasıyla diler, irâde eder.

Meselâ: Zerdüşt meleklere inanır ve "ilâhî teblîğ" in üç yoldan vahyedilebileceğine işâret eder: Rüyâ esnâsında, uyku ile uyanıklık arasında iken ve uyanık bulunurken. Aynı şekilde Bırahman'lar Sruti adını taşıyan vahyedilmiş kitaplara inanırlar; bu kitaplarda, "avatar" yani Allah'ın insanlar arasında (haşa) "tecessüd" etmesi mefhûmu da bulunmaktadır. Budizm, "ilhâm alma" mefhum ve anlayışı üzerinde durur: Bir insanın tefekkür ve nefse eziyet vermek sûretiyle ruhunu saflaştırıp arıtması (riyâzet) gereklidir; bu sûretle gerçek ilim rûha doğar, vahyolur.

Yahudiler nazarında ise, bazen Allah bir insana "doğrudan doğruya hitâp" edip konuşur (Hz. Mûsa'ya olduğu gibi), bazen de "tebliğ ulaştıran bir varlık" yani bir "melek" aracılığıyla hitap eder. Hristiyan'lar nezdinde ise mesele girifttir, zirâ herşeyden önce Hristiyan mezheplerinin çoğu, "Allah'ın Sözü" (Kelimesi)'nün Îsâ-Mesîh (Jesus-Christ) şeklinde "et ve kan" haline geldiğine inanırlar; bundan başka vahiy yahut ilhâm mefhûmu onlar nezdinde, diğer dinlerde olduğundan daha geniş bir mana kazanmıştır."[267]

265 Yıldırım, *Kur'ân İlimlerine Giriş*, s. 19.
266 Yıldırım, *age*., s. 18-19.
267 Muhammed Hamidullah, *Kur'an'ı-Kerim Tarihi*, s. 11-12.

Anlaşıldığı üzere, gayb-ı mutlakla alâkalı konuların dosdoğru bilinmesi vahyi gerektirdiği gibi, vahiy de zarurî olarak peygamberlik müessesesini iktiza etmektedir. Bu zarurete binaendir ki, Ulûhiyetin insanlarla irtibat kurması hususu, yukarıda bir kısmına işarette bulunduğumuz yaygın beşerî inanç şekilleri (tenâsüh, hulûl ve ittihad, panteizm) ile karşılaştırıldığında en makûl tarzın, Kur'ân'ın bildirdiği ve Hz. Peygamber (s.a.s.) in de hakka'l-yakîn seviyesinde her çeşidini görüp duyduğu ve bihakkın yaşadığı vahiy şeklidir.

b. Vahiy

Vahiy kelimesi "وحي" fiilinin masdarı olup, lisanda "herhangi bir kimse ile bir başkasının duyamayacağı şekilde gizli konuşmak, süratle işaret etmek, îmada bulunmak, fısıldamak, ilham etmek, yazmak, emretmek, belli hedeflere yönlendirmek, telkin etmek.. gibi çok geniş kullanım alanı olan bir kelimedir."[268] Dinde ise "Allah Tealâ'nın seçtiği kullarına nezd-i ulûhiyetinden bildirmek istediği hidayet ve buyrukları, insanlar arasında mûtad olmayan gizli bir yolla bildirmesidir."[269]

Allah Tealâ, kelâmı ile irâde ve icraatını izhar eder. Allah'ın iradesinin ve yaratıcılığının eseri olan kelimeleri, bitmek tükenmek bilmez. Kâinattaki nizam, O'nun tekvinî emirlerinden ibarettir. İşte bu nizamı anlamak, anlatmak ve onda birtakım tasarruflarda bulunmak yetki ve kabiliyetiyle donatıp Kendisine muhatap ve yeryüzünde vekil tayin ettiği insana bu kompleks sistemin âdeta kullanma kılavuzu olan talimatını da kelâmıyla bildirmiştir.[270] Allah Tealâ, böylece kelâmını rubûbiyet âleminin sözcüleri rabbânî emir ve sırların da aksettirici aynaları mesabesinde olan peygamber dediği o seçkin kimselere, Kur'ân'ın da kendisine "Göklerde ona itaat edilir, vahiyler ona emanet edilir"[271] dediği Cibril vasıtasıyla göndermiştir. İnsanlık âleminin yıldızları olan peygamberler (aleyhimü's-selam) bu ilâhî vahye istinad ederek, çeşitli zaman ve mekânlarda tulû etmek sûretiyle insanlara hakikati göstermişlerdir. Onlar sadece vazife

268 Fîruzabâdî, *Besâir*, V, 177-182; İsbehânî, (vhy-وحي) md.; İbn Manzur, *Lisân*, (vhy-وحي) md.

269 Zürkânî, *Menâhil*, I, 64; Ayrıca "وحي" kelimesinin Kur'ân-ı Kerim'de kullanılan çeşitli anlam alanları için bkz., Subhî Salih, *Mebâhis*, s. 22-27.

270 Yıldırım, *Kur'an İlimlerine Giriş*, s. 19.

271 Tekvir, 21.

yapmış ve hayatlarını her zaman vahyin gölgesinde devam ettirerek bütün faaliyetlerinde hep Hakk'ın hoşnutluğunu gözetmişlerdir. Zîra Kur'ân, Hz. Muhammed (s.a.s.) için "De ki: Ben size Allah'ın hazineleri benim yanımda (da, ben de onlara mâlikim) demiyorum. Aslında ben gaybı da bilmem; (ayrıca) ben size melek olduğumu da söylemiyorum. Ben, bana vahyedilene uyuyor ve ona bağlı hareket ediyorum"[272] buyurmakla O'nu vahiy ile te'yid edip vazifelendirildiğini de ifade ediyor.

Kur'ân-ı Kerim'de üç yüzden fazla âyetin, "قل : De ki:" diye başlaması da Peygamber'in (s.a.s.) kendiliğinden söylemediğini, hariçten bir kuvvetin, kendisini tebliğe mecbur ettiğini gösteriyor. Böylece muhatabın devamlı sûrette bu gerçeği hatırda tutması temin ediliyor. "Allah Kelâmı, bildiğimiz kelâm değildir; hayat ve aktivite dolu bir hitaptır. İki söz arsındaki fark, Hâlık ile mahlûk arasındaki fark gibidir. Olanca genişliği ile İslâmiyet, ilâhî kelâmın hayat veren dinamizminin, kâinatın ufuklarında yankılanmasından ibaret değil midir?"[273] "Vahiy hadisesindeki dînî hakikatlerin ve gaybî haberlerin alınması, seri bir iç sezgi ve gizli zekî bir kavrayışla meçhûl perdesini aralamaya çalışan ve "şuur dışı" denilen hallerin mekanizmasına göre işlemez. Böyle olduğu gibi, hakikati, çoğu zaman fakirleştirmek sûretiyle bölerek anlayabilen akıl ve mantığın ağır aksak ilerleyip, yarım yamalak bilgi edinmesi tarzında da olmaz. Vahiy, ancak; söyleyen, emreden, veren bir Zat'la, bu ilâhî Zat'a muhatap, memur ve alıcı konumundaki zat arasında ulvî bir muhaveredir."[274]

Bu bakımdan en yüksek rûhî hallerden biri olan vahyin hakikatini kavramaya imkân yoktur. Ancak hakikatini anlayamıyoruz diye onun vâki olduğunu inkâra kalkışmak bir şartlanmışlığın ve fizik ötesi âleme ait gerçeklerin, fizîkî dünyanın kıstaslarıyla ölçülmeye ve değerlendirilmeye tabi tutulmasının ifadesidir. Vahyi modern ilim yolu ile halletmeye kalkışmak bizi tehlikeli bir çıkmaza götürebilir. Nitekim bu yolla çözüme gidenler böyle bir çıkmaz içerisindedirler. Çünkü vahyin mantığı müsbet ilimlerinkine benzemediği gibi, onunla mukayese etmek te mümkün değildir. Vahyin sahası ve bildirdikleri sosyal ilimlerinkinden de tamamen ayrıdır. Sözün özü vahiy keyfiyeti, Cenab-ı Hak ile peygamber arasında

[272] En'am, 50.
[273] Yıldırım, *age*., s. 22.
[274] Subhî Salih, *Mebâhis*, s. 27.

cereyan eden bir sır olduğundan, insanın onu tam olarak anlaması mümkün değildir.

"Müsteşriklerin mühim bir ekseriyeti, Kur'ân'ın bir vahiy mahsûlü olduğunu inkâr ederler. Onlarla olan ihtilafımız, menşe ve metot meselesinde ortaya çıkmaktadır. Onlar meseleyi –müslümanlar gibi teolojik olarak telâkki etmemekte- sosyal ilimler açısından ele almalarından işin başında metodda anlaşamamaktayız. Başlangıçta bir anlaşma olmayınca, neticelerde de anlaşma olmayacağı kendiliğinden ortaya çıkar. Kur'ân'ın vahiy mahsulü olduğu kabul edilmeyince, kendilerince ona bir kaynak aramak icab edecektir. Bu sebebten dolayı hemen hemen bütün müsteşrikler Kur'ân'a bir kaynak aramakta gecikmemişlerdir."[275]

Batı, Orta Çağdan beri kaba kuvvetle yaptığı mücadelelerde mağlup edemediği Doğuyu, bir iki asırdan beri açmış olduğu fikir savaşi ile dize getirme yolundadır. Onlardaki doğu araştırmaları (oryantalizm), misyonerlik, sömürgecilik ve ticaretlerinin öncülüğünü yapmakla kalmamış; aynı zamanda kendileri için en büyük düşman addettikteri İslâm'ın temeline dinamit koyma vesilesi olmuştur. Müslümanların tevarüs ettikleri yüksek değerleri, bir hiç mesabesine indirmek, batılılar için zevkli bir çalışma tarzı olmuştur. Kendi memleketlerinde gereken İslâmî kültürü almayan, İslâm'ı batılıların eserlerinden öğrenmeye kalkışan bazı müslümanlar, ne yazık ki batılıların gayelerini tahakkuk ettirmeye hizmet etmektedirler. Kısacası, onlar bu çalışmalarıyla, müslümanlar arasında tarihlerini inkâr eden bir nesil yetiştirmeye ve yine bunlar vasıtasıyle fikirlerini kabul ettirmeye çalışmaktadırlar. Bugün, islâm ülkelerinde görülen ilhad hareketleri, bu çalışmaların bariz bir neticesidir.

c. Vahyin Alınışı

Tahakkuk keyfiyeti bizim için meçhul olmakla beraber vukuu muhakkak, Peygamberler (aleyhimüsselâm) için ise malûm ve hakka'l-yakin

---

[275] Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Usûlü*, T.D.V., yay., Ankara, 1993, s. 44-45. Aynı yerden naklen: Bu konuda pek çok çalışmalar yapılmıştır. Fazla bilgi için bkz., Victor Chauvin, Bibliographie des OuvrageArabes ou Relatifs aux Arabes.Publies dans l'Europe Chrétienne de 1810 a` 1885, Paris, Tome x, le Coran et la Tradition; J.D. Pearson, Index İslâmicus (1906-1955), (1956-1960), (1965-1968), (1966-1970), (1971-1972), (1972-1973), (1973-1974). W. Montgomery Watt, Bells Introduction to the Qur'an, Edinbourgh 1970, p. 179-181.

mertebesinde duyulup yaşanan vahiy gerçeğinin üç türlü olabileceğini bize Kur'ân şu âyetle bildiriyor. "Allah bir insana ancak vahiy yoluyla veya bir perde arkasından hitap eder yahut ona Kendi izniyle dilediğini vahyedecek bir elçi gönderir. Çünkü O yüceler Yücesidir, tam hüküm ve hikmet sahibidir."[276] "Allah Tealâ hiçbir peygamber'e bu üç tarzdan başka bir sûretle kelâm söylememiştir. Ve hiçbir beşere başka türlü söylemez. Beşerin beşerle konuşması gibi karşı karşıya ve apaçık ve mahdut bir sûrette konuşmaz. Çünkü o çok ulu çok yüksektir."[277]

Demek ki vahiy şu üç tarzdan biri ile olur: Allah Tealâ, manayı nebînin kalbine bırakır. Veya Hz. Mûsa'ya olduğu gibi bir perde arkasından nebîye hitab eder… Ya da vahiy getirmekle vazifelendirilen bir meleği elçi olarak gönderir. Vahiy lafzından normal olarak anlaşılan mana da budur. Kur'ân'ın Cibril vasıtasıyla istisnasız vahyedilişi de hep bu şeklide olmuştur. Teklîm (vasıtasız söyleme), ilham sûretiyle veya uykuda hiçbir vahiy gelmemiştir."[278]

Vahyin geliş şeklini, Resûlün dışında hiçbir insan idrak edemeyeceğinden dolayı bunu, aklî muhakeme ile değil, ancak Hz. Peygamber (s.a.s.)'in bildirmesiyle öğrenebiliriz. O da bu hususu bize şu sözleriyle bildirmektedir. "Melek bana bazen çıngırak sesine benzer bir ses halinde gelir. Böylesi bana en ağır olanıdır.[279] Onun söylediğini belledikten sonra, o benden ayrılır. Bazen melek bana bir adam şeklinde görünür; bana hitab eder, bende söylediklerini bellerim."[280]

Allah Resûlü (s.a.s.) çıngırak sesine benzer bir ses duyduğunda dikkat kesilerek, tebliğ edilecek olan ilâhî vahyi almak üzere hazırlanıyordu. Bu hususu bize Abdullah İbn Amr şöyle anlatıyor: "Nebî (s.a.s.)'e: Ey Allah'ın Resûlü, vahiy daha gelmeden önce onu hissedebiliyor musun? diye sordum. Rasûlullah (s.a.s.) da: Evet. Madenî bir cisme vurulduğunda çıkan ses gibi çıngırak sesine benzer bir ses işitiyorum ve sonra hemen susuyorum. Vahyin bana geldiği bütün hallerde hiçbiri yoktur ki bunda

---

276 Şûrâ, 51.
277 Yazır, Şûrâ, 51, VI, 4257.
278 M. Muhammed Ebû Şehbe, *el-Medhal*, s. 61-63.
279 İşte bundan dolayıdır ki, hadisi rivayet eden Hz. Âişe (r.a.), son derece soğuk bir günde dahi vahiy hali sona erdiğinde Peygamberimizin ter içinde kaldığını ilave etmektedir (Müslim, *Fadâil*, 86).
280 Buhari, *Bed'u'l-Vahy*, 1.

ben ruhumun içimden çekilip gittiğini hissetmemiş olayım."[281] Buradan da anlıyoruz ki Efendimiz (s.a.s.)'e vahyin en ağır ve zor olan şekli vahyin çıngırak sesine benzer bir ses şeklinde gelenidir.

Vahyin başlangıcının nasıl olduğunu ise, bize en güzel şekilde anlatan Hz. Âişe validemizdir. "Allah Resûlü (s.a.s.)'ne ilk gelen vahy, uykuda gördüğü sadık rüya ile başlamıştır. O sırada gördüğü her rüya sabah aydınlığı gibi aynen çıkardı. Sonra uzlet ve yalnızlık kendisine sevdirildi. Hira'da inzivaya çekilip birkaç gece boyunca ibadet ediyor, sonra ailesine dönerek tekrar birkaç günlük azığını alıp gidiyor, böylece aynı işi tekrarlıyordu. Nihayet hak, ona beklemediği bir anda geliverdi. Hira mağrasında iken ansızın melek kendisine gelerek "Oku" dedi. "Okumak bilmem." diye cevap verdi. Rasûlullah (s.a.s.) diyor ki: Beni tutup takatım kesilinceye kadar sıktı. Sonra serbest bırakıp "Oku" dedi. "Okumak bilmem." Dedim. O beni yine tutup takatım kesilinceye kadar sıktı. Ve sonra yine "Oku" dedi. Bende yine "Okumak bilmem." diye cevap verdim. Tekrar tutup üçüncü defa sıktı ve bırakıp şöyle dedi: "Yaratan Rabbinin adıyla oku. İnsanı yapışkan bir hücreden yaratan. Oku Rabbin sonsuz kerem sahibidir. Kalemle yazmayı öğretendir. İnsana bilmediklerini öğretendir."[282] Bu âyetleri alan Rasûlullah (s.a.s.), kalbi ürperti içinde hemen döndü. Hüveylid'in kızı Hz. Hatice'nin yanına girip "Beni örtün, beni örtün" dedi. Örttüler, derken korkusu zail oldu. Sonra Hz. Hatice'ye başına gelen hadiseyi anlatıp: "Kendimden endişe ediyorum" deyince, o "Hayır, hayır. Endişe etme; Allah'a yemin ederim ki, Cenab-ı Hak seni hiçbir zaman utandırmaz. Zira sen yakınlarını gözetir, darda kalanlara yardımcı olursun, muhtacı giydirir, misafiri sevip ikram edersin ve kötü gün dostu olarak musibetzedelere, düşkünlere yardım edersin" diye cevap verip teselli etti.[283]

İlk vahy'in bu şekilde gelişinin tek şahidi Hz. Muhammed (s.a.s.) idi ve o esnada bu olaya şehâdet edecek etrafta kimse yoktu, ancak daha sonraları, aynı olay tekrar vukû bulduğunda bunun birçok şâhitleri de olmuştur. Zira ilkini takip eden 23 yıl boyunca, kendisine inanan kimselerden az veya çok olsun birçok kimse ara sıra bu vâkıaya şâhitlik edebilmiştir. Hz. Peygamber (s.a.s.)'e vahiy meleği görünüp, o da normal beşerî durumundan

[281] Ahmed İbn Hanbel, *Musned*, II, 677.
[282] Alak, 1-5.
[283] Buhari, *Bedu'l-Vahy*, 1.

çıkarak bir nevî meleklerin tabiatına yükseldiğinde, haliyle o, normal yaşayışında bulunmayan bir hal alırdı. Vahy'in geliş tarzı ve şekli konusunda, bizzat Rasûlullah (s.a.s.) ve hattâ olayın görgü şâhitleri sahâbe-i kiram tarafından anlatılanlar vardır. Bunlara göre, Ona vahiy geldiğinde "Onu bir hareketsizlik hali kaplıyor"[284] veya "Pek soğuk bir havada bile şayet ona vahiy gelecek olsa, alnından şakır şakır terler boşandığı görülüyordu"[285] Ya da "Bir gün henüz vahiy gelmeye başlarken o başını (sırtındaki örtünün) içine çekti ve işte o sırada Rasûlullah (s.a.s.)'ın yüzü kıpkırmızı hale geldi ve horlama sesleri çıkarmaya başladı; sonra bu hal kendiğilinden çıkıp gitti"[286] yahut "Ona vahiy geldiğinde biz onun yakınında isek, arıların çıkardığı uğultuya benzer bir vınlama sesi işitiyorduk"[287] denilmektedir.

Diğer bir kısım hadiseler vahiy esnasında O'nun son derece ağırlaştığını göstermektedir. Bu rivayetlerden birine göre sahabî şöyle demektedir: "Devesi üzerinde bulunduğu halde Rasûlullah (s.a.s.)'a vahyin geldiğine şahid oldum. Devenin bacakları öylesine eğilip bükülüyordu ki kırılacağından endişelendim. Bu sırada deve inilti içinde böğürmekteydi. Bazen çöküyor ve bazen de ayağa kalktığında bacakları toprağa çakılmış direklerin halini andırıyordu. Vahyin ağırlığı sebebiyle ortaya çıkan bu hal, onun kesilmesine kadar sürdü durdu. Bu olay sırasında O, müthiş sûrette taneler halinde ter döküyordu."[288]

Yine Zeyd b. Sâbit de kendi gözlemini aşağıdaki biçimde bize anlatmaktadır: "Gayet kalabalık bulundugumuz bir andaydı ki, bir vahiy hali zuhûr etmiş ve herkes yere oturmuştu. Rasûlullah (s.a.s.)'ın dizi benim uyluk kemiğime değecek şekildeydi. Öylesine ağırlık hissediyordum ki uyluk kemiğimin kırılacağından korktum". Aynı hadîsin diğer bir rivayetinde şu ilâve cümle vardır: "Söz konusu Allah'ın Elçisi olmasaydı, acıdan feryâdı basar, bacağımı çekerdim."[289]

Bu çeşit vak'alar esnasında Rasûlullah (s.a.s.), bazen sırtüstü yatar, bazı defalar etrafındakiler dahi onun yüzünü bir hürmet nişânesi olarak

---

284 Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, IX, 402.
285 Buhari, *Bedu'l-Vahy*, 1.
286 Buhari, *Hacc*, 17; Müslim, *Hacc*, 8; Buhari, *Mağâzî*, 56.
287 Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, I, 80-81.
288 Muhammed Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, I, 76'da İbn Sa'd'dan naklen.
289 Buhari, *Salât*, 12; *Cihad*, 31; Muhammed Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, I, 77.

duruma göre bir kumaş parçası ile örterlerdi. Fakat o asla şuûrunu kaybetmez en ufak bile olsa kendine hâkimiyeti elden bırakmaz ve hareketsiz kalırdı.[290] Vahiy hali geçer geçmez, aldığı vahyi tamamen bellemiş olarak eski haline dönerdi. Hiç tereddüt etmeksizin, ilka' edilen sözün Allah'dan olduğunu kesinlikle bildirir, adeta kalbine nakşedilmiş bulurdu.[291]

Allah Resûlü (s.a.s.) böylece, evvelkileri olduğu gibi daha sonra da nazil olan vahyin tamamını "İslâm toplumunda, nüshalarını çoğaltmak sûretiyle, yayılabilmesi için kendisi sükûnet haline geldiğinde okuma-yazması olan sahâbî'lerinden birini âyet metnini yazıp kaydetmesi için çağıyor ve evvelce inen âyetler içinde bütünlüğü sağlayacak şekilde, o yeni vahyolanların nereye yerleştirileceğini kesin sûrette tayin edip gösteriyordu. -Bu husus ileride "kayda geçirilmesi" başlığı altında ayrıntılı olarak ele alınacaktır.- Bu konuda İbn İshâk, "*el-Meb'as ve'l-Meğâzî*" adlı eserinde şöyle demektedir: "Yeni vahiyler ne zaman nazil olsa, evvelâ bunları erkeklerden müteşekkil bir topluluğa okur, sonra kadınlar arasında tebliğ ederdi". Kaynaklarda verilen bilgiye göre[292] ne zaman Resûlullah (s.a.s.), yeni vahiyleri yazdırsa, vahiy kâtibinden bu yazdığını, şâyet yanlış kaydedilmişse bunları düzelttirmek maksadıyla kendisine okumalarını emrederdi."[293]

Peygamberimiz (s.a.s.)'in sözünde dikkat edilmesi gereken diğer bir husus da şudur: O, hem vahiy öncesi ve esnasında, hem de vahiy sonrasında şuuru tam olarak yerinde olmuştur. Değil kendisini ve şuurunu kaybetmek, bilâkis şuurunun iyice teksifi ve belli bir noktaya temerküzü için baştan aşağıya sırf bir şuur kesilmesi söz konusudur. Bu hususun en net ifadesini Kur'ân'da görüyoruz. Zira Cenab-ı Hak Efendimiz (s.a.s.)'e hitaben: "Sana vahyedileni unutmamak için tekrarlarken, hemen anında bellemek için dilini kımıldatma. Çünkü vahyi senin kalbinde toplamak ve onu okutmak Bize ait bir iştir. O halde Biz Kur'ân'ı okuduğumuzda sen de onun okunuşunu izle. Ayrıca onu açıklama da vazifedir üzerimize"[294] buyurmakla bu gerçeğe işaret etmektedir. Bu ise vahiy esnasında Rasûlullah (s.a.s.)'ın bütün şuur ve dikka-

---

290 Muhammed Hamîdullah, *age*., I, 77.

291 Yıldırım, *Kur'an İlimlerine Giriş*, s. 31.

292 Muhammed Hamîdullah, *age*., I, 77 Tabarâni (bkz. Heysemi, *Mecmau'z-Zevâ'id*, I, 150 ve Zeyd İbn Sâbit meselesi ile ilgili olarak bkz VIII, 257; ayrıca bkz. Gulâm Rabbâni, Tedvîn-i Hadîs, urducadır, s. 2281).

293 Muhammed Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, I, 78.

294 Kıyamet, 16-19.

tini muhafaza ettiğini gösterir. Aynı durum, "Sana vahyedilmesi henüz tamamlanmadan unutma endişesi ile Kur'ân'ı okumada acele etme"[295] mealindeki âyette de beyan edilmektedir. İbn Abbas, Kıyamet sûresi 16-19. âyetlerinin nüzûlüyle ilgili olarak şöyle der: " Rasûlullah (s.a.s.), kendisine indirilen âyetleri ezberlemede zorluk çektiğinden, bellemek için çok defa dudaklarını kımıldatırdı. Bu âyetin inmesinden itibaren, Cibril gelince, onu dinler, ayrılır ayrılmaz da gelen vahyi, Cibril'in okuduğu gibi okurdu."[296]

"Böylece, Kur'ân tenzîlinin bütün merhalelerinde, bu tam şuur ve dikkat hali sayesinde, Hz. Peygamber, kendisinin alıcı-memur-beşer şahsiyetiyle, vahyin yüce-emredici şahsiyetini asla karıştırmamıştır."[297] Günümüzde bir kısım yeni inkârcılar, eskiden de olduğu gibi, Hz. Peygamber'e gelen vahiy hadisesine psikolojik bir îzah getirme çabası ve iddiasıyle şöyle derler: "Onda, biri şuurlu, diğeri şuur halini kaybettiği iki şahsiyeti vardır." Doğrusu bu iddia hiçte yeni bir şey değildir. "Kur'ân'ı kime mal edecekleri konusunda şaşıp kaldılar, cevapları kendilerini bile tatmin etmeyip durmadan fikir değiştirdiler. 'Hayır dediler, *bu adğâsu ahlam* karışık karışık rüyalar.' 'Yok yok, böyle değil, anlaşılan onu kendisi uydurmuş!' 'Hayır bu da değil, galiba o bir şair!"[298] diyen müşrikler de aynı şeyi söylüyorlardı."[299]

Görüldüğü gibi vahiy, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in hiç hatırından geçmediği ve –vahyin ilk gelişinde olduğu gibi o ana kadar mahiyetini dahi bilemediğinden- hiç beklemediği bir anda geldiği gibi, ifk hadisesinde de görüldüğü üzere vahye en çok ihtiyaç duyduğu bir anda gelmeyip gecikmişti. Çünkü onun muayyen bir vakti yoktu. Hz. Peygamber (s.a.s.)'e günün belli saatinde değil, her türlü halinde gelebilirdi. Hazarda olsun seferde olsun, gündüz olsun gece olsun, yaz olsun kış olsun, uyanık olsun uykuda olsun, arzda olsun semâda (Miraç gibi…) olsun her yerde ve her zaman gelebiliyordu. Zira Tebük gazvesine katılmadıkları için haklarında hüküm ertelenen üç kişi ile ilgili âyet[300] bir seher vakti, Allah Resûlü evinde iken gelmişti. Kevser sûresi, gündüz mescitte ashabının arasında iken nazil olmuştu. Şiddetli sıcakta veya serin havada, gecenin veya gün-

[295] Taha, 114.
[296] Buhari, *Bed'ul-vahy*, 1.
[297] Yıldırım. *Kur'an İlimlerine Giriş*, s. 26.
[298] Enbiya, 5.
[299] Yıldırım. *Kur'an İlimlerine Giriş*, s. 28.
[300] Tevbe, 118.

düzün herhangi bir saatinde, savaşın kızıştığı bir anda olduğu gibi sükûnet halinde, hatta miracda bile vaki olmuştur.

7. Kur'ân'ın Kayda Geçirilmesi

Kur'ân'ın kayda geçirilmesi meselesi, Kur'ân'a ait bir hususiyet olup diğer semâvî kitaplarla mukayese edildiğinde ayırıcı bir özellik olarak karşımıza çıkar. Metninin münakaşa kabul etmez şekilde aslına uygunluğu, öteki vahiy kitapları arasında Kur'ân metnine müstesnâ bir mevki verir. Ne Eski Ahit ne de Yeni Ahit, bu mevkiye çıkabilmiş değildir.[301] Halbuki vahyin kayda geçirilmesi hususu, Kur'ân için tamamen farklıdır. Bunun da tek sebebi onun, bizzat Hz. Peygamber (s.a.s.) zamanında kayda geçirilmiş olmasıdır. Vahiy geldikçe Kur'ân metni, hem Hz. Peygamber (s.a.s.) hem de çevresindeki mü'minler tarafından ezberlendiği gibi, öbür yandan bizzat Resûlullah (s.a.s.) tarafından yerleri gösterilerek vahiy kâtipleri tarafından yazı ile de tesbit ediliyordu. Dolayısıyla, daha işin başında, diğer semâvî kitapların sahip olmadığı bu iki sıhhat unsuru söz konusudur. Bu durum Hz. Peygamber (s.a.s.)'in vefatına dek, böyle devam etmiştir. Buna ilâveten herkesin yazma imkânına sahip olmadığı ve fakat ezberlemesinin mümkün olduğu bir devirde ezberden okuma keyfiyeti, metnin nihâi olarak tesbit edileceği zaman, kontrol unsurlarının çokluğunu temin etmekle, çok önemli bir avantaj sağlanmıştır.[302] Bundan dolayıdır ki Peygamber Efendimiz (s.a.s.) vahiy kâtipleri edinmiştir. Vahiy geldikçe onlardan birini çağırtıp indirilen kısmın hangi sûrenin neresine konulacağını, Cibrîl'in talimatı ile söyleyerek yazdırırdı. Zeyd b. Sabit diyor ki: Biz Rasûlullah (s.a.s.)'ın yanında Kur'ân'ı "الرقاع" denilen ince kumaş ve kağıt parçaları üzerine yazardık.[303] Buradan anlıyoruz ki vahyin kaydedilmesinin yanında inen âyetlerin hangi sûrenin neresine konulacağının bizzat Rasûlullah (s.a.s.) tarafından belirlenmesi onun tevkıfî[304] olduğunu da yani bu tertibin vahiy katiplerine ve sahabeye ait

---

[301] Maurice Bucaille, s. 154.
[302] Maurice Bucaille, s. 156.
[303] Zerkeşî, *Burhan*, I, 237.
[304] Zerkeşî, *Burhan*, I, 236-37.

bir iş değil, Hz. Peygamber (s.a.s.)'e ait bir iş olduğunu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla bağlayıcılığını ifade etmektedir.

a. Kur'ân'ın Vahiyle Korunması

Her şeyden önce Cenab-ı Hakk "Hiç şüphe yok ki o zikri, Kur'ân'ı biz indirdik onu koruyacak olan da Biziz"[305] buyurmakla, kıyamete kadar geçerli kılacağı son semâvî kâmusunun muhafazasını deruhte ettiğini beyan eder. Ancak, Rasûlullah (s.a.s.) da Kur'ân'ı bütün insanlığa tebliğle vazifeli olduğundan ve bu sebepler âleminde Allah Tealâ'nın icraatını nasıl gerçekleştirdiğini pek iyi bildiğinden, vesilelerine teşebbüs ederek vahyi muhafazaya riayet etmiş, Hafız-ı hakikînin tasarruf elinin âleti olmak istemiştir.[306]

b. Kur'ân'ın Yazıya Geçirilerek Korunması

Kur'ân-ı Kerim, ümmî bir cemiyet[307] içinde yetişmiş olan ümmî bir zata[308] vahyediliyordu. Allah Tealâ'nın, Kur'ân'a verdiği ikinci isim olan "el-Kitab"[309] adı bu vahyin yazı i1e tesbiti gerektiğini zımnen bildirdigi gibi ilk vahyedilen parçada da kalemin, dolayısiyle yazının, insanın en mühim hususiyeti olan bilgi öğrenme ve öğretmedeki rolü vurgulanmıştır. Demek ki insanlığı câhiliyetten irfana, ümmîlikten ilme çıkarmayı gaye edinen Kur'ân'a, "yazılı metin" manasına gelen "kitâb" adını vermekle "insana kalemle öğreten Rabbimiz"[310] bu ilâhî tâlimatların yazı i1e kaydedilmesini, zımnen emretmiş oluyordu.[311] Binaenaley Kur'ân-ı Kerim'in herhangi bir parçası nâzil olduğunda, Rasûlullah (s.a.s.)'ın okuma-yazma bilen sahâbîlerden birini çağırıp, evvelce nâzil olmuş bulunan âyetler topluluğu içinde nereye yerleştirileceğini bizzat gösterdikten sonra inen âyet ve âyetleri yazıyla tesbit ettirdiğini, tarihî kaynaklar[312] müttefikan beyan ederler.

---

305 Hicr, 9.
306 Yıldırım, *Kur'an İlimlerine Giriş*, s. 33.
307 "O, ümmiler arasından, kendilerinden olan bir Resûl gönderdi" (Cuma, 2).
308 "Ey Resûlüm! Sen vahyimizden önce Kitap okuyan ve yazı yazan bir insan değildin" (Ankebût, 48).
309 Bakara, 2, 89, 151; Âli İmran, 3; A'raf, 2.
310 Alâk, 4.
311 Yıldırım, *Kur'an İlimlerine Giriş*, s. 57.
312 Buhari, *Fedâilu'l-Kur'an*, 4.

Keza öyle anlaşılıyor ki Rasûlullah (s.a.s.), bu imlâ işini tamamlatmasını müteakip vahiy kâtibinden, yazdığı şeyi bir kere daha kendisine okumasını istiyor ve şâyet vukû bulmuş ise herhangi bir tesbit hatasını düzeltiyordu."[313] Hatta bununla ilgili olarak vahiy kâtiplerinden Zeyd b. Sabit'in şöyle söylediği nakledilir: "Rasûlullah (s.a.s.), bana yazdırıyordu ve ben yazımı bitirdiğimde bana yazdığım şeyi okumamı söylüyordu. Şayet bazı hatalar olmuşsa bunu düzeltiyordu. Ancak bundan sonradır ki ben diğer insanların da bilgi sahibi olmaları için bunları açıklıyordum."[314]

"Hz. Muhammed (s.a.s.) Kur'ân'ın muhafazası hususunda bizzat tedbir almış îtinâ göstermiş olmakla berâber Hadîs hususunda böyle yapmamıştır."[315] Meşhur bir hadis de bize bildirildiğine göre[316] Hz. peygamber (s.a.s.), her yıl Ramazan ayında melek Cebraîl'in huzurunda o ana kadar nâzil olmuş bulunan Kur'ân-ı Kerim metnini baştan başa mukabele ediyordu ki o günlerde Hz. Muhammed'in (s.a.s.) hafızası yağmur taşıyan bulutları sürüp getiren rüzgârlardan daha fazla Kur'ân ile dolup taşmaktaydı.[317] Öyle ki, vefatına takaddüm eden Ramazan ayında Cebrâîl, Kur'ân-ı Kerim'i kendisine iki defa üstüste tilavet ettirmişti (arza-i ahîre); bundan Rasûlullah (s.a.s.)'ın çıkardığı netice, artık tebliğ vazifesinin son bulmak üzere olduğu ve irtihâlü dâri'l-bekâ'nın yakınlaştığı şeklinde olmuştur.[318] Bu hadis göstermektedir ki Hz. Peygamber (s.a.s.), en azından Ramazan ayında Kur'ân metnini baştan başa gözden geçiriyordu. Birçok kaynaklar bu sonuncu mukabele (arza-i ahîra)[319] esnasında vahiy kâtibi Zeyd b. Sabit'in huzurda bulunduğunu, diğer bazı kaynaklar ise aynı huzurda başka bazı kimselerin dahi bulunduklarını nakletmektedirler.[320]

Bilindiği gibi o devirde kâğıt günümüzde anladığımız şekliyle henüz mevcut değildi ve hicret öncesinde Mekkeli müslümanlar sonradan da Medineliler, ne olursa olsun kendi imkânlarına göre bulabildikleri vasıta-

---

313 Muhammed Hamidullah, *Kur'an-ı Kerim Tarihi*, s. 42.

314 Heysemî, Hâfız Nureddin Ali İbn Ebî Bekr, *Mecmeu'z-Zevâid ve Menbeu'l-Fevâid*, (thk., Abdullah Muhammed Dervîş), Daru'l-Fikir, Beyrut, 1994, I, 381-382.

315 Muhammed Hamidullah, *Kur'an-ı Kerim Tarihi*, s. 17.

316 Buhari, *Bedu'l-Vahy*, 6; *Menâkıb*, 13; *Fedâilu'l-Kur'an*, 1-2.

317 Buhari, *Menâkıb*, 13.

318 Buhari, *Fedâilu'l-Kur'an*, 1-2.

319 Muhammed Hamidullah, *Kur'an-ı Kerim Tarihi*, s. 42' de İbn Kesîr, *Zeylu't-Tefsîr*, s. 14'den naklen.

320 Muhammed Hamidullah, *age*., s. 42.

lar üzerine kendileri için özel Kur'ân nüshaları çıkarıyorlardı. Bunlar: Parşömen (yazı için özel deri) parçaları ve tabaklanmış deri, tahtadan yapılmış tabletler, develerin kürek kemikleri, üzerine kolayca âyetlerin kakılmak (hakkedilmek) sûretiyle yazılabileceği bazı beyaz taş çeşitleri[321], hurma ağacı yapraklarının orta damarları, kırık seramik kap parçaları[322] ve daha başka sayabileceğimiz yazı malzemelerinden diğerleri.[323] "İşte bu şekilde kayda geçirilen yazılı malzemeler Rasûlullah (s.a.s.)'ın evine konuyordu. Ve bu durum böylece Kur'ân vahyi tamamlanacağı ana kadar devam etti. Tek bir Kur'ân nüshası olarak mushaf veya mushaflar şekline getirilmeyip söz konusu malzemelerde parça parça saklandı."[324]

c. Kur'ân'ın Hıfzedilerek Korunması

Kur'ân'ın kayda geçirilmesinde ve indiği gibi muhafaza edilmesinde önemli bir diğer metod ise onun ezberlenmesidir. Peygamberimiz (s.a.s.) günlük namazlarda okunabilmesi için Kur'ân'ın ezberlenmesinde ısrar ediyordu.[325] Ancak bu noktada tamamının ezberlenmesi için bir mecburiyet getirmemişti. Bazıları bir kısım sûreleri ezberliyor, diğer bazıları başka bir kısmını; fakat aralarında Kur'ân'ın tamamını ezberleyenler de çıkıyordu.[326] Zira Kur'ân'ın muhafazası için hafıza, -cemiyet'in de ümmîliği göz önünde bulundurulursa- yazıdan daha yaygın bir vasıta idi. Ashab bu konuda adeta birbirleri ile yarış içerisinde idiler. Namazda okumak, ibadet edip sevap kazanmak, öğrenip öğretme ve bildikleri ile amel etme gibi gayelerle, büyük bir iştiyakla ya bizzat Peygamber (s.a.s.) efendimizden yahut onun öğretip de yetkili kıldığı ashabından Kur'ân parçalarını öğrenip ezberliyorlardı. Peygamberimiz (s.a.s.), İslâma yeni girenleri, Kur'ân'ı iyi bilen sahabeye kendilerine Kur'ân öğretmeleri için gönderiyordu. Hatta Peygamberimiz (s.a.s.), mescidde Kur'ân öğrenip öğretenlerin çıkardıkları seslerin birbirlerini şaşırtmaması için ashabına, seslerini kısmalarını emretmişti.[327]

---

321 Buhari, *Ahkâm*, 37; *Fedâilu'l-Kur'an*, 3; Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, VIII, 144.
322 Suyûtî, *İtkân*, I, 185.
323 Muhammed Hamidullah, *Kur'an-ı Kerim Tarihi*, s. 43.
324 Zürkânî, *Menâhil*, I, 147.
325 İbn Mâce, *Mukaddime*, 16; Müslim, *Müsâfirîn*, 257; Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, V, 141.
326 Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, X, 363.
327 Zürkânî, *Menâhil*, I, 141-142.

Çeşitli sahabîlerden nakledilen sözlerde, asr-ı saadette Kur'ân'ın tamamını ezberlemiş olan kişilerin sayısı ve isimleri hakkında muhtelif bilgiler vardır. Dört ile sekiz arasında değişen rakamlarla hafızdan bahsedilir ki, bunlardan biri kadındır.[328] Öyle anlaşılıyor ki Allah Resûlü daha hayatta iken Ensar ve Muhacirînden hafız olanların sayısı büyük bir yekün teşkil ediyordu. O'nun (s.a.s.) vefatından sonra hıfzını tamamlayanlar ise çoğunluktaydı. Yemame ve Bi'ri Maûne'de şehid düşen sahâbîden 140'ının hafız olduğuda hatırlanırsa ashab'ın birçoğu Kur'ân'ı ezberliyordu. Bunlar içerisinde Muhacirînden Hz. Ebû Bekir, Hz. Ali, Hz. Ömer, Hz. Osman, Abdullah ibn Mesud, Ebû Hüreyre, İbn. Ömer, Huzeyfe, İbn. Abbas, Hz Âişe, Hz. Hafsa ve Ümmü Seleme ile Ensardan: Übey İbn. Ka'b, Muaz İbn. Cebel, Zeyd İbn. Sabit, Ebu'd-Derdâ, Enes İbn. Mâlik (r. a.) bu hafızlardandır.[329]

Bunlar daha sonraları müesseseleşecek olan hafızlık okulunun da ilk örneklerini teşkil ediyorlardı. Bugün İslâm dünyasının değişik yerlerinde sırf Kur'ân hafızı yetiştirmek üzere açılmış birçok müessese bulunmaktadır. Bu husus İslâm tarihi boyunca hep canlı tutulmuş ve günümüze dek devamedegelmiştir. Burada Kur'ân-ı Kerim'in, Mekke'de nazil olduğu, Mısır'da okunduğu ve İstanbul'da yazıldığı esprisinden hareketle Kur'ân'ın, müslüman toplumların gündelik sosyal yaşamlarında, sanat anlayışlarında ve hayatın inceliklerinde derin bir etkiye ve nüfuza sahip olduğu söylenebilir. Zira Kur'ân Müslümanların hayatında en merkezî bir tecellidir. Doğarken onunla doğuyorlar, onu okuyarak büyüyorlar ve ölürken de arkalarından o terennüm edilerek hayata veda ediyorlar. Kur'ân'ın Müslümanların hayatındaki bu merkezî konumu onun mahafazası adına önemli bir yer işgal etmektedir. Hiçbir batılının hayatında İncil ya da Tevrat bu denli merkezî bir etkiye ve tecelliye sahip değildir. Kur'ân'ın kabul görmüş değişik kıraat vecihlerine göre okunması, aynı zamanda ezberlenmesi, yazılması, hat sanatı, hatta insan boynunda taşınması... gibi özellikler İslâm tarihi boyunca müthiş bir gelenek ve saf Kur'an kültürü oluşturmuştur.

İşte bu çift metot ve tedbir ile yani ezberlemek ve yazıyla tesbit yoluyla, Hz. Muhammed (s.a.s.) Kur'ân-ı Kerim metninin tamamını emni-

[328] Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, X, 363.
[329] Zürkânî, *Menâhil*, I, 142.

yet altına almak istemiştir. Böylelikle yazılı metinlerde vukû bulabilecek yanlışlar, ezberlenmiş metinler vasıtasıyla düzeltilebilecek ve hafızada meydana gelen noksan ve unutmalar ise yazılı metinlere müracaat etmek sûretiyle tamamlanabilecekti. Ayrıca Kur'ân'ın belli başlı kaide ve şekillere bağlanmış bir okuyuş tarzı, yahut dinî maksatlarla Kur'ân tilâveti, bütün hayat boyunca tatbik edilmiş ve bu, nesilden nesile geçerek günümüze kadar devam ettirilmiş bulunmaktadır.[330] Binaenaleyh vahiy metinlerinin kayda geçirilmesi ve intikali noktasında Kur'ân, kıyas kabul etmeyecek ölçüde eşsizdir. Söz konusu kayda geçirilme ve koruma şekli hiç bir İlâhi kitaba nasip olmamıştır. Üstelik Kur'ân zaten hıfz-ı İlâhî altındadır. Esbabına riayet edilmesi ilâhî hikmetin gereği beşer aklının tatmini açısındandır. Ve öyle de olmuştur.

8. Kur'ân'ın Mushaf Haline Getirilmesi

Kur'ân'ın cem'i de diyebileceğimiz Kur'ân'ın mushaf haline getirilmesi meselesi Allah Resûlü (s.a.s.)'nün vefatından sonra gerçekleşen bir hususutur. Peygamberimiz (s.a.s.) hayatta iken resmî bir tertip işine teşebbüs edilmemişti. Kur'ân'ın "Kayda geçirilmesi" kısmında da görüldüğü üzere vahy, muhtelif yazı malzemelerine bizzat Hz. Peygamber (s.a.s.) tarafından vahiy katiplerine imlâ ettiriliyor ve bu münferit parçalar Rasûlullah (s.a.s.)'ın evine konulmak sûretiyle saklanıyordu.[331] Aslında Kur'ân ilk müslüman neslin hafızasında zaten Mushaf haline gelmişti bile. Sonra da iki kapak arasında bir kitap haline getirilmesi işin yalnızca teknik bir yönüydü. Buna rağmen o günün ilim ve kitap geleneği açısından yine de müthiş bir olaydı. İlk müslümanlarrın zihninde ve hayatlarında canlı olarak Kur'ân bütünüyle mevcut idi. Kitap haline getirilirken bir kısım yaprakları ya da sûreleri âlem-i gaybdan, diğer bir kısmı âlem-i şehâdetten derlenmiş değildi. Zaten ortada Kur'ân diye bir vahy canlı olarak mevcut idi. Ve her an sahabe hayatında yaşanmaktaydı. Ancak henüz parçaları bir araya getirilmiş bir Kur'ân nüshası mevcut değildi. Bunu Zeyd b. Sabit'in "Rasûlullah (s.a.s.) irtihal ettiğinde, Kur'ân bir kitapta toplanmamıştı."[332]

---

330 Muhammed Hamidullah, *Kur'an-ı Kerim Tarihi*, s. 44.
331 Zürkânî, *Menâhil*, I, 247.
332 Suyûtî, *İtkân*, I, 181.

sözünden anlayabildiğimiz gibi, Hz. Ebû Bekir'in (r.a.), kendisine Hz. Ömer tarafından Kur'ân'ın mushaf haline getirilmesiyle alâkalı yaptığı teklife karşı, "Rasûlullah'ın (s.a.s.) yapmadığı bir işi nasıl yapabilirsin?"[333] şeklinde bu işten imtina etmek istemesinden de anlayabiliriz. Şu kadar var ki "Peygamber Efendimiz (s.a.s.) hayatta olduğu müddetçe vahiy devam ettiğinden, Kur'ân metni iki kap (deffeteyn) arasında mushaf haline getirilemezdi. Böyle yapılmış olsaydı sık sık değişiklik yapmak, araya girecek birkaç âyeti yerleştirmek için, ikide bir çok sayıda yazılmış metni imha etmek mecburiyeti hâsıl olacaktı."[334] Ayrıca müslümanlar asr-ı saadette emniyet ve güvenin zirvede temsilcileri idiler. Kur'ân'ı ezberleyenler çoktu. Fitne endişesi yoktu. Yazı malzemeleri -sonraki dönemlere nazaran- yazı yazmaya çok elverişli olmadığından, ezber yazıdan daha yaygın ve güven duyulan bir itimat noktası idi. Peygamberimiz (s.a.s.) ise bu konuda yegâne otoriteydi.[335] Diğer taraftan Allah Resûlü (s.a.s.) Kur'ân'ın bazı ahkâm ve tilavetini neshedecek âyetlerin inmesini beklediği için onu mushaf halinde toplamamıştı.[336]

"Hz. Peygamberin dünyadan göçmesinden sonra, hem onun gibi bir teminat merciinin aralarından ayrılması, hem de İslâmı ciddi bir şekilde tehdit eden irtidat hareketlerine karşı harpler, ilâhî rehber Kur'ân-ı Kerim metninin, ümmetin icmâından geçmek sûretiyle tek kelimesinden şüphe edilmeyecek tarzda, kıyamete kadar hiç kimsenin itiraz edemeyeceği "İmam"* olması gerekmişti. İşte Rasûlullah (s.a.s.)'ın otoritesinin gitmesiyle ortaya çıkan boşluk, ihtilaflar ve irtidat harpleri gibi sebepler, Kur'ân'ın resmî mer'iyyet ve icmâ-ı ümmete iktiran eden bir imam mushaf halinde derlenmesini icab ettirmişti. Nitekim Hz. Ebû Bekir'in hilâfetinin başında vâki olan Yemame savaşında yetmiş hafiz[337] (bunların ekserisi tam değilde kısmî hafiz olmalıdır) sahabînin şehid olması, tedbir almak lüzûmunu iyice göstermişti."[338]

---

333 Buhari, *Fadâilu'l-Kur'an*, 3.
334 Yıldırım, *Kur'an İlimlerine Giriş*, s. 62.
335 Zürkânî, *Menâhil*, I, 248-249.
336 Suyûtî, *İtkân*, I, 181.
* Hz. Ebu Bekir'in iki kapak arasında derletip Hz. Osman'ın çoğalttırdığı mushaf-ı şerife, âlimlerimiz el-mushafu'l-imam (imam mushaf) veya sadece el-İmam derlerdi(Yıldırım, *Kur'an İlimlerine Giriş*, s. 63).
337 Zürkânî, *Menâhil*, I, 249.
338 Yıldırım, *Kur'an İlimlerine Giriş*, s. 62-64.

Böylece söz konusu Yemame savaşında Rasûlullah (s.a.s.)'ın sahabilerinden mühim bir topluluk şehid düşünce Hz. Ömer (r.a.), Halife Hz. Ebû Bekir'in huzuruna girmiş ve ona hitaben: "Rasûlullah'ın (s.a.s.) sahâbesi, pervane böceklerinin ateşe atıldıkları gibi, kendilerini ateşe attılar. Bu bakımdan ben onların benzer fırsatlar ele geçirdiklerinde aynı şekilde şehid düşmekten geri durmayacaklarından endişeliyim. Hâlbuki onlar Kur'ân'ın taşıyıcısıdırlar. Böylece Kur'ân-ı Kerim (onlarla birlikte) kaybolacak ve unutulacak. Keşke sen onu (Kur'ân'ı) bir araya getirip toplasaydın ve tedvîn etseydin" demiş, ancak Hz. Ebû Bekir bu fikre yanaşmamış ve şöyle demiştir: 'Ben Rasûlullah (s.a.s.)'ın yapmadığı bir şeyi mi yapacağım'?.. Onun bu cevabı üzerine, kendi görüşlerini destekleyen karşılıklı delilleri ileri sürmüşlerdir.[339]

Nihayet Hz. Ebû Bekir, Zeyd b. Sabit'i çağırtmıştır. Zeyd olayı şöyle naklediyor: Yemame savaşında ashabın öldürülmesini müteakip Hz. Ebû Bekir beni çağırttı. Yanına vardım, Hz. Ömer de orada idi. Ebû Bekir bana şöyle dedi: Ömer gelip bana dedi ki: "Yemame'de Kur'ân hafızları çok zâyiat verdi. Bu gibi vak'alarda hafızların ölmeleriyle Kur'ân'ın bir çoğunun zayi olmasından endişe ederim. Bana kalırsa, Kur'ân'ın cem'edilmesi için emir çıkarman gerekir." Ben de Ömer'e şöyle cevap verdim: "Rasûlullah (s.a.s.)'ın yapmadığı bir işi nasıl yapabilirsin?". Ömer "Vallahi bu hayırlı bir teşebbüstür" dedi. Sonra bu iş üzerinde o kadar durdu ki, bana söyleye söyleye neticede Allah, kalbimi bu işe yatırdı, ben de onun görüşünü benimsedim." Sonra Ebû Bekir bana: "Sen, genç, dinç, zeki bir adamsın. Kimse seni ittiham edemez. Zaten Rasûlullah (s.a.s.)'ın da vahiy katibi idin. Kur'ân metnini topla" diye emretti. Vallahi bir dağı yerinden nakletmemi isteselerdi, Kur'ân-ı toplama mesuliyeti kadar bana ağır gelmezdi." Ben, "Ebû Bekir ve Ömer'e, Resûlü Ekremin yapmadığı bir işi nasıl yapıyorsunuz?" dedim. Bunun üzerin Ebû Bekir "Vallahi bu bir hayırdır diye cevap verdi. Allah, Ebû Bekir ve Ömer'in kalplerini nasıl ferahlattı ise, benimkini de açtı ve onların görüşlerine uydum. Neticede Kur'ân'ı hurma dallarından, yassı taşlardan ve insanların hafızalarından derlemeye başladım. Topladığım bu kitap, hayatı müddetince Ebû Bekir'de kaldı, sonra Ömer'e, Ömer de vefat edince kızı Hafsa'ya geçti."[340]

---

339 Taberî, *Câmiu'l-Beyan*, I, 48-49; Suyûtî, *İtkân*, I, 182; Zerkeşî, *Burhan*, I, 233.

340 Buhari, *Fadâilu'l-Kur'an*, 3.

Kaynakların ittifakla bildirdiğine göre, bu mühim ve ciddi iş için birtakım düsturlar konuldu. Bizzat Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve sahabenin ileri gelenleri tarafından bu toplama işi takip ediliyordu. Hz. Ebû Bekir, Zeyd'e asla hafızasına güvenmemesini, her âyet için iki delil olmak üzere, iki şahıstan yazılı nüsha aramasını emretti. Kendilerinde Kur'ân'dan yazılı parça bulunan herkesin bunları Zeyd'e getirmesini şehirde ilân etti. Bu ilân camide yapılmıştı. Hz. Ömer de şâhitlerin ellerindeki nüshaların, Hz. Peygamber (s.a.s.) tarafından kontrol edilip edilmediğini yeminle tahkik ve tevsîk ediyordu.[341] Zaten Zeyd, vazifeyi ilk kabulü sırasında, onun kendisine yardımını şart koşmuş, o da ciddi bir şekilde yardım etmiştir.[342]

Zeyd kendisi de iyi hafız olduğu halde, sadece kendisi gibi başka hafızlarla yetinmeyip, her âyet hakkında mukabele görmüş iki yazılı şâhid aramak gibi son derece titiz ve ilmî bir usûl takip etmiştir. Yalnız Tevbe sûresinin sonundaki iki âyet hakkında, araştırmasına rağmen iki yazılı şâhit bulamamış, Ebû Huzeyme'deki yazılı nüshaya[343] istinat etmek durumunda kalmıştır.[344] Böylece Hz. Ebû Bekir devrinde büyük bir titizlikle yürütülen bu iş sayesinde, Hz. Peygamber (s.a.s.) döneminde dağınık vaziyette olan Kur'ân parçalarının bir araya getirilmesi sûretiyle resmî bir Mushaf'ın tertîbi gerçekleştirilmiştir. Bu Mushaf tek bir nüsha halindedir. Bu şekliyle Hz. Zeyd, Kur'ân-ı Kerimin tamamını ihtiva eden bu nüshayı Hz. Ebû Bekir'e teslim etmiştir. Daha sonra Hz. Ömer'e intikal eden bu Mushaf onun da vefatından sonra halifenin kim olacağı belli olmadığından kızı ve Peygamberimiz (s.a.s.)'in zevcesi Hz. Hafsa'ya teslim edilmiştir.[345]

9. Kur'ân'ın Çoğaltılması

Kur'ân-ı Kerim'in çoğaltılması, kaynakların ittifakla bildirdiğine göre Hz. Osman döneminde yapılan bir çalışmadır. Az önce de görüldüğü gibi, çeşitli yazı vasıtaları üzerine geçirilmiş âyet metinlerinin sahifeler halinde istinsah edilmesi şeklindeki Hz. Zeyd'in çalışması, Hz. Ebû Be-

[341] Suyûtî, *İtkân*, I, 184.
[342] Zürkânî, *Menâhil*, I, 252-253; Ayrıca Kur'an'ın cem'i ile ilgili daha geniş bilgi için bkz., Suyûtî, *İtkân*, I, 181-194; Subhi Salih, *Mebâhis*, s. 84-88; Zerkeşî, *Burhan*, I, 231-240.
[343] Buhari, *Fadâilu'l-Kur'an*, 3; Tirmîzi, *Tefsîru Sûre*, 9, 18.
[344] Yıldırım, *Kur'an' İlimlerine Giriş*, s. 65.
[345] Zürkânî, *Menâhil*, I, 253; Muhammed Hamidullah, *Kur'an-ı Kerim Tarihi*, s. 46.

kir'in hilâfeti zamanında mevcut malzemenin "topluca yazıyla tesbiti" ameliyesinden ibaret[346] olup resmî bir Kur'ân nüshası tedvin ve tertîbi çalışmasıdır. Hz. Ebû Bekir zamanındaki bu cem' işinden sonra, Hz. Ömer'in hilâfetinde ve Hz. Osman'ın hilâfetinin ilk yıllarında da aynı durum devam etti. Ancak az bir zaman sonra Müslümanlar arasında, bu Mushaftan müteaddit nüshalar halinde çoğaltılması zarureti ortaya çıktı.

Bilindiği gibi Hz. Osman devrindeki fetihlerle İslâm devleti sınırları Arabistan sınırlarını aşmış, bu vesileyle insanlar İslâm'a grup grup dahil olmaya başlamışlardı. Sahabe ise İslâm devletinin ileri gelen merkezlerine dağılmıştı. Her şehir ahalisi, aralarında bulunan meşhur sahabelerin öğrettiği kıraati öğreniyorlardı. Meselâ Şamlılar Kur'ân'ı Übey b. Ka'b'den, Kûfeliler Abdullah b. Mes'ud'dan, Basralılar ise Ebû Mûsa el-Eş'arî'den öğrenmişlerdi. Böylece şehirler arasında kıraat farklılıkları ortaya çıkmış ve bu farklılıklar Kur'ân kıraâtıyla alâkalı ihtilâf ve tartışma konusu olmuştu. Zira Hz. Ebû Bekir devrinde yazılan Mushaf, "yedi harf" (lehçe) göz önünde bulundurularak, yani bazı kelimeler, lehçelere göre değişik telâffuzları gösterecek şekilde yazılmıştı. Çoğu kez imlâsı aynı olduğu halde, telâffuzu farklı olabiliyordu. Ancak sahabe Kur'ân'ın "yedi harf" üzere indiğini bildiği için[347] aralarında bu ölçüde bir ihtilâf sözkonusu değildi.[348] Ne var ki yeni Müslüman olan gayr-ı arab unsurlar, diğer lehçeleri bilmediklerinden öğrendikleri kıraatin, başkası mümkün olmayan öğrendikleri tek kıraat olduğuna inanıyorlardı. Bu yüzden de münakaşalar çıkıyor, birbirine kâfir diyecek kadar vahim olaylar cereyan ediyordu.[349] Meselâ Ebû Kılâbe'nin bildirdiğine göre Hz. Osman'ın hilâfeti sırasında muallimin biri bir zâtın kıraatini, diğer biri bir başka zâtın kıraatini öğretiyordu. Öğrenci çocuklar ihtilâfa düşüyor ve meseleyi hocalara götürüyorlardı. Neticede iş okuyuş farkından dolayı biri diğerini kâfir sayma noktasına kadar varmıştı. Hz. Osman duruma muttali olunca hutbe verip: "siz benim yanımda bile ihtilâf ediyorsunuz. Daha uzak yerde bulunanlar elbette daha fazla ihtilâfa düşerler" deyip, Mushaf'ı çoğaltmak gerktiği kanaatine vardı."[350]

---

346 Muhammed Hamidullah, *age*., s. 48.
347 Zürkânî, *Menâhil*, I, 141.
348 Zürkânî, *Menâhil*, I, 255.
349 Yıldırım, *Kur'an' İlimlerine Giriş*, s. 67.
350 Zürkânî, *Menâhil*, I, 255-256.

Bu ve benzeri hâdiseler yaşanırken asıl bardağı taşıran damla, Buharinin de bildirdiği gibi şu hadise olmuştur: "Huzeyfe b. Yemân Şam ve Iraklı askerlerle Azerbeycan ve Ermenistan seferinde savaştıktan sonra iki belde askerlerinin Kur'ân kıraâtindeki ihtilâfları Hz. Huzeyfe'yi korkuttuğu için Medine'ye döner dönmez daha evine gitmeden Hz. Osman'ın huzuruna çıkarak Hz. Osman'a şöyle dedi: "Ne olur, mahvolmadan önce şu ümmetin imdadına yetiş! Yahudi ve Hristiyanların düştüğü ihtilâfa düşmeden önce, onları bu ihtilâftan kurtar." Bunun üzerine Hz. Osman Hafsa'ya haber göndererek, elinde bulunan Mushaf'dan nüshalar çıkartılacağını, bu iş bittikten sonra, nüshasının kendisine iade edileceğini söyleyerek asıl nüshayı istedi. Hafsa'da hemen elindeki Mushaf'ı Hz. Osman'a gönderdi. Hz. Osman ise Zeyd b. Sabit, Abdullah b. Zübeyr, Saîd b. Âs ve Abdurrahmân b. Hâris b. Hişam'dan müteşekkil heyete Kur'ân'ı istinsah etmelerini emretti. Onlar da bunu birkaç nüsha halinde istinsah ederek çoğalttılar. Hz. Osman, Zeyd'den başka Kureyş'e mensub olan diğer üç kişiye "Zeyd ile Kur'ân hakkında bir şey üzerinde ihtilâf ettiğiniz zaman onu Kureyş lehçesiyle yazınız. Çünkü Kur'ân onların lehçesiyle inmiştir" dedi. Bu dört kişilik heyet denileni aynen uyguladılar ve Kur'ân'ı bu şekilde Mushaf üzerine birkaç nüsha halinde istinsah ettiler. Hz. Osman, Hafsa'dan istediği nüshayı iade etti. Çoğaltılan nüshaları ise o günkü ilim merkezlerine göndererek, bu nüshalar dışındaki diğer Kur'ân nüshalarının ve Kur'ân yazılı yaprakların yakılmasını emretti."[351]

Bu heyette, mezkûr dört kişiden başka Ubey b. Ka'b'ın da bulunduğu, sayılarının on iki olduğu da rivayet edilmektedir. Öyle anlaşılıyor ki bunlar, müteaddit nüshaları yazmak için ihtiyaç halinde yardım eden, ancak devamlı komisyon üyesi olmayan şahıslar idiler.[352] Hicrî 24. yılın sonu ile 25. yılın başlarında ele alınan bu teksir işi[353] bitince yazılan mushaflar, camide okunarak müslümanların ittifakına mazhar oldu.[354] Çoğaltılan bu nüshaların adedi rivayetlere göre dört ile yedi arasında değişmektedir. Bunlardan

351 Buhâri, *Fedâilu'l-Kur'an*, 3. Ayrıac bkz. Ebu Bekr Abdullah İbn Süleyman İbn el-Eş'as es-Sicistânî, *Kitabu'l-Mesâhif*, (thk., Muhibbudin Abdussübhân Vâiz), Katar, 1995, I, 204-208.

352 Muhammed Hamidullah, *Kur'an-ı Kerim Tarihi*, s. 49; Suyûtî, *İtkân*, I, 188.

353 Zürkânî, *Menâhil*, I, 257.

354 Taberî, *Câmiu'l-Beyan*, I, 50.

birisi Medine'de muhafaza edilip, diğer üçü, zamanın başlıca İslâm merkezleri olan Kûfe, Basra ve Şam'a gönderildi. Sayısı yedi olan rivayete göre ise, Mekke, Yemen ve Bahreyn'e de birer nüsha gönderilmiştir.[355] İstinsah işi bu şekilde tamamlanınca Hz. Osman, bu resmî nüshalara uygun düşmeyen Kur'ân metinlerinin ve diğer şahsî nüshaların imha edilmesini emretti.[356] Bundan maksadı, müslümanlar için verilen geçiçi bir müsaade eseri olan bazı kelimeleri, diğer lehçelerle okuma işine son verip, bir harf üzerinde toplamaktı. Lehçe farkı, mahdut bazı kelimeler de olsa, müslümanlar arasında ihtilâfa sebep olabiliyordu. Diğer taraftan, şahsî nüshalar eksik olabildikleri gibi, titiz bir kontrolden geçmediklerinden yanlışlar da ihtiva edebiliyorlardı. Zira tek kişi hata edebilir, ancak hafızlardan müteşekkil bir heyetin yanılması oldukça zordur.[357] "Fakat Hz. Osman'ın emrine rağmen öyle anlaşılıyor ki, şahsî mushaflar –geniş İslâm dünyasına yayıldığından- büsbütün ortadan kalkmadı. H. 3. ve 4. asırda, Kur'ân tarihine dair eser yazanlar, İbn. Mes'ud, Ubey b. Ka'b, Hz. Aişe, Hz. Ali gibi zevatın mushaflarını[358] gördüklerini bildirirler. Bu da iyi olmuştur. Kaybolsalardı, muarızlar tarafından fazla bir fark olduğu iddia edilebilirdi."[359] Oysa ki, Hz. Osman'ın gerek kendisinde bulundurduğu, gerekse diğer şehirlere gönderdiği mushaflara itiraz vaki olmamış, derhal benimsenmiş, kısa zaman içinde de bunlardan istinsahlar yapılarak birçok müslümanın elinde Kur'ân nüshaları görülmeye başlamıştır[360].

Burada Hz. Ebû Bekir ile Hz. Osman'ın yaptıkları işler arasındaki farklılıkları şöyle sıralayabiliriz: Hz. Ebû Bekir, Kur'ân'ı, özellikle onun taşıyıcıları olan hafızların şavaşlarda şehid düşmeleri ve dolayısıyla da onun kaybolma endişesine binaen muhtemel bir ihtilâfı önlemek için, ashabın ittifakıyle, Rasûlullah'dan kalan sahifeleri Mushaf halinde yazdır-

---

355 Sicistânî, *Kitabu'l-Mesâhif*, I, 241-242; Zerkeşî, *Burhan*, I, 240; Suyûtî, *İtkân*, I, 189.

356 Zürkânî, *Menâhil*, I, 260; Taberî, *Câmiu'l-Beyan*, I, 50; Muhammed Hamidullah, *Kur'an-ı Kerim Tarihi*, s. 49; Ayrıca Kur'an'ı-Kerim'in kayda geçirilmesi, Mushaf haline getirilmesi, çoğaltılması ve resmî nüshalara uygun düşmeyen Kur'an metinlerinin ve diğer şahsî nüshaların imha edilmesi ile ilgili bilgi için bkz. Ulutürk Veli, *Yeni Ümit Der*. "Kur'an'ın Muhafazası ve Yakılma Hadisesi" I, say. 6, 1989, s. 47-50; I, say.7, 1990, s. 47-50; I, say.8, 1990, s. 26-29; II, say. 9, 1990, s. 22-25.

357 Yıldırım, *Kur'an' İlimlerine Giriş*, s. 69.

358 Zürkânî, *Menâhil*, I, 261.

359 Yıldırım, *age*., s. 69-70.

360 Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, s. 76.

dı ve ona resmî bir şekil verdi. Hz. Osman ise, kıraât farklılıklarından dolayı ihtilâfların çoğalması ve buna bağlı olarak insanların birbirlerini suçlar hale gelmeleri neticesinde, bazı kelimeleri, mahallî lehçelere göre okuma imkanı veren muvakkat iznin sona erdiği kanaâtine vararak, bu durumu bilmeyenlerin ve Arap olmayan müslümanların da sayısı artınca, ümmeti bir harf (lehçe) etrafında topladı. Böylece fitnenin kökü kazındı. İhtilâf noktaları bertaraf edildi. Böylelikle Kur'ân, zamanın ve asırların değişmesine rağmen muhtemel birtakım tahrif ve ziyadeliklerin dahil olmasına karşı sağlam bir koruma altına alınmış oldu.[361]

10. Kur'ân'ın Günümüze Ulaşması

Kur'ân ile ilgili buraya kadarki incelememizde görüldüğü üzere gerek Peygamberimiz (s.a.s.)'in vahyi alış keyfiyeti ve alınan vahyi hemen kayda geçirmesi ve gerekse daha sonra Raşid halifeler döneminde Kur'ân'ın muhafazası ile ilgili takip edilen usûl ve gösterilen titizlik, diğer semavî kitaplara nasip olmayan Kur'ân'a ait belirgin bir özelliktir. Beşer tarihinde, Müslümanların Kur'ân için –onu ezberlemeleri, hem ezber hem de anlamak için okumaları ve Kur'ân'ı tedvin etmeleri açısından- gösterdikleri îtinayı gösteren benzer bir toplum ve ikinci bir kitap olmamıştır. Bu hassasiyet ise İslâm'ın doğuşundan günümüze kadar da özelliğini hiçbir şekilde kaybetmeden süregelmiştir. Bu da Allah Teâla'nın onu koruma taahhüdünün[362] gerçekleşmesidir.[363] Bundandır ki, Kur'ân, diğer semavî kitapların maruz kaldığı tahrif, tebdil ve sened inkıtaı (nakil silsilesindeki kopukluk) gibi hadiselere maruz kalmamış aslî hüviyeti korunarak günümüze kadar taşınmıştır.[364]

Zira dinî kitapların öğrenilmesinin sadece belli bir sınıfa ve belli bir kabileye inhisar ettirildiği eski devirlerde gelip geçmiş bazı cemiyetlerdekinin aksine, Hz. Muhammed (s.a.s.), bu öğrenimin cemiyetin bütün tabakalarına ulaştırılması ve yayılması yolunu açmıştır. O, bu konuda "yazı" ve "ezber" şeklinde ikili bir metot tatbik etmiştir. Bundan ayrı, gerek kendisi

---

361 Mennâu'l-Kattân, *Mebâhis*, s. 133-134.

362 "Hiç şüphe yok ki o zikri, Kur'anı Biz indirdik, onu koruyacak olan da Biziz"(Hicr, 9).

363 el-Kevserî, Muhammed Zahid, *Makâlâtu'l-Kevserî*, el-Mektebetu'l-Ezheriyye li't-Türas, Kahire, 1994, s. 101.

364 Draz, *En Mühim Mesaj Kur'an*, s. 4.

bizzat ve gerekse ondan sonra işbaşına gelen Müslüman idareciler, bütün âmme ile ilgili ve idarî vazifelerde, memurların Kur'ân-ı Kerim'i bilen kimseler arasından seçilmesine son derece dikkat ve îtina göstermişler ve onun öğretimi ve yayılması için gerekli tedbirleri almışlardır.[365]

Öte yandan Rasûlullah (s.a.s.)'tan sonraki devirlerde hem Kur'ân-ı Kerim'in muhafazası hem de günümüze ve daha ileriki nesillere ulaşması için, onu yüzünden olmak üzere okumasını bilmek ve yazılı bir nüshasına sahip olmak yeterli sayılmamıştır. Buna ilâve olarak iyi yetişmiş bir "üstad" veya "üstadlar" yanında Kur'ân talim etmek ve hem talebenin bunu tamamen ve gereği gibi öğrendiğini ve hem de sahip olduğu elindeki Kur'ân nüshasının sahih ve muteber bir nüsha olduğunu tevsîk için bir icazetname (diploma) şartı konulmuştur.[366]

Ne var ki, Hz. Osman zamanında istinsah edilerek belli başlı İslâm merkezlerine gönderilen Mushaflardan dört tanesi yangın, harp, su baskınları veya benzeri olaylar sonucu yok olmuş, ancak bunlardan üç tanesi günümüze kadar gelebilmiştir.[367] Bunlardan Taşkent'te bulunan Kur'ân nüshası, İstanbul'da Topkapı Sarayı'ndaki bir diğer nüsha ile birlikte Halife Hz. Osman (r.a.)'a atfedilmektedir. Yine İstanbul'da Halife Hz. Ömer (r.a.)'e atfedilen bir Kur'ân-ı Kerim sahifesi vardır. Paris, "Bibliothéque National"de muhafaza olunan ve bugün mütehassıslarınca H. 2. ve 3. asırlardan kalma olduğu tesbit edilen "Kur'ân parçaları" mevcuttur. Bunlardan başka, Kahire, San'a, İran ve Afganistan'da ve sair ülkelerde yazılış tarihleri pek eski asırlara kadar varan Kur'ân nüshaları bulunmaktadır. Bütün bunlar birbirleriyle mukayese edildiğinde görülmüştür ki bunlar arasında sadece yazıcılarının (müstensihler'in) bir iki yazı hatası müstesna, hiçbir fark bulunmamaktadır. Bunun yanında Kur'ân-ı Kerimi baştan sona aynı şekilde ve Kur'ân metnine tamamen uygun sûrette ezberlemiş, sadece Türkiye'de 150.000 kadarı mevcut yüzbinlerce hafızın yeryüzünde bulunuşunu da göz önünde bulundurmamız îcab eder.[368] Kur'ân-ı Kerim için hal bu iken, buna mukabil bugün aynı şartlara sahip bir Tevrat ve İncil nüshası olmadığı gibi, mevcutlar içerisinden herhangi

---

365 Muhammed Hamidullah, *Kur'an-ı Kerim Tarihi*, s. 86.

366 Muhammed Hamidullah, *age*., s. 87.

367 Demirci, Muhsin, *Tefsir Usûlü ve Tarihi*, MÜ. İlahiyat fakültesi vakfı yay., İstanbul, 1998, s. 68.

368 Muhammed Hamidullah, *age*., s. 87.

birisinin metnine sadık kalmak şartı ile harfi harfine bir Tevrat ve İncil hafızına da rastlamak mümkün değildir. Eğer bu mümkün olsa idi gizli kalmaz, bunu önce, Kur'ânda bir eksik ve kusur bulmayı hayatlarına gaye edinen müsteşrikler ilân ederlerdi. Bugün müsteşrikler, Kur'ân'ın ilk vahyedildiği şekilde olmadığını, onun kendi kitapları gibi asliyetini kaybettiğini ileri sürebilmişlerdir. Bu iddialarıyla onlar hiç olmazsa Kur'ânı, kendi kitapları seviyesine indirebilirlerse, kendilerini muvaffak olmuş sayacaklardır.[369] Ne var ki bu çabaları hep neticesiz kalmıştır. Bunlardan biri olan Leblois, Kur'ân'ın muhafazasındaki sağlamlıktan İncil için olmasını temenni ettiği hasreti şöyle dile getirir: "Kim istemezdi ki, Hz. İsa'nın vefatından sonra, yakın tilmizlerinden birisi, onun talimini yazı ile kaydetmiş olsun."[370] Buna benzer bir kısım maksatlı kimseler, bazı eski Kur'ân nüshalarına kan lekesi sürmekle Hz. Osman (r.a.)'ın şehid edildiğinde elinde bulunan nüsaha zannedilmesi cüretini de göstermişlerdir. Acaba kütüphanelerde bu şekilde kaç Mushaf bulunmaktadır?[371] Kur'ân'a karşı taraf olan bu kimselerin bu türden uğraşıları neticesiz kalmış, umduklarını bulamamışlardır.[372]

Sözün özü, Kur'ân'la ilgili taraflı-tarafsız araştırmalar ve incelemeler, bugün dünyadaki tüm Kur'ân nüshalarının aralarında bir fark olmadığını[373] ve Allah Rasûlüne indiği gibi korunduğunu göstermektedir. Bugün çağdaş Hristiyan yazarlar da Hz. Osman (r.a.) tarafından hazırlatılmış olan nüshanın aynı zamanda Hz. Ebû Bekir (r.a.)'in cem ettirdiği nüsha ile de tamamen aynı oluğunu[374] teyid etmektedirler. Scwally bu konuda şöyle der: "Zeyd'in hazırladığı iki nüshanın da aynı olduğu ve Hz. Osman'ın istinsah ettirdiği mushafın Hz. Hafsa'dakinin kopyasından başka bir şey olmadığıdır. Unutmamak gerekir ki, Hz. Hafsa'daki nüshayla ilgili bütün vesikalar sadece ilk halifeye değil, aynı zamanda metin olarak

369 Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, s. 113.

370 Ulutürk Veli, "Kur'an'ın Muhafazası ve Yakılma Hadisesi", *Yeni Ümit Der.*, II, say.9, 1990, s. 25; Draz, Abdullah, *Kur'an'ın Anlaşılmasına Doğru*, (Çev. Salih Akdemir), Mim yay., Ankara, 1983, s. 31.

371 Kevserî, *Makâlât*, s. 110.

372 Kevserî, *Makâlât*, s. 114.

373 Muhammed Hamidullah, *Kur'an-ı Kerim Tarihi*, s. 87.

374 Bkz. Buhari, *Fadâilu'l-Kur'an*, 3.

da Hz. Peygambere dayanmaktadır.[375] Bu ilahî mesaj öyle dikkatli, titiz bir şekilde korunmuştur ki, bugün dünyanın her tarafında en yaygın kitap olan bu eser, bir harf farkı olmaksızın binlerce yıldan beri okunmaktadır. Matbaa, kaydetme, ulaşım imkanlarına rağmen yirminci asırda yaşamış ünlü şahısların eserlerinde bile farklılıklar bulunması, bu işin başlı başına mucize olduğunu gösterir.[376]

C. DEĞERLENDİRME

Buraya kadar ele aldığımız başlıklar çerçevesinde Kur'an-ı Kerim ve mevcut haliyle Eski Ahit, tarihî açıdan mukayeseli olarak sunulmaya çalışılmıştır. Bu anlamda her iki kitabın da; nüzûlü, indiği toplum, vahyediliş şekli ve vahiy süreci, kayda geçirilmesi, çoğaltılması ve günümüze ulaşması hususiyetleri ilmî verilere göre incelenmiş ve bir neticeye varılmıştır. Buna göre, başlangıçta kaynağı İlâhî vahiy olan Tevrat'ın, mevcut haliyle bu özelliği taşımadığı ve Kur'an-ı Kerim'in beyanıyla da beşer müdahelesine maruz kaldığı anlaşılmıştır. Kur'an-ı Kerim için ise benzeri bir müdahalenin söz konusu olması şöyle dursun, bir harfi bile değişmeden indiği gibi korunup günümüze kadar ulaşmıştır. Tevrat'ın nüzûl tarihi kesin olarak bilinememesine rağmen, Kur'an-ı Kerim'in nüzûl zamanı ve şekli tereddüde yer bırakmayacak ölçüde kesindir. Kur'an-ı Kerim'i sonraki asırlara intikal ettiren nesil, Onun ilk muhatapları olan sahabilerdir. Aynı zamanda bu kimseler tenezzülâtın her safhasına ve şekline şahit olmuş ve bir kısmı da hem vahiy kâtipliği yapmış hem de Kur'an'ı ezberlemiş kimselerdir. Tevrat için böyle bir durum söz konusu olmadığı gibi, mevcut Tevrat, kendisine nispet edilen Hz. Musa (a.s.)'dan yaklaşık bin yıl gibi bir zaman diliminde peyder pey, bir kısım meçhul müellifler tarafından oluşturulmuş bir kitaptır.

Ayrıca Tevrat belli bir topluluğa inmiştir. Kur'an ise tüm insanlığa gönderilmiştir. Dolayısıyla Kur'an'da herhangi bir sınıf ve ırk ayırımı gözetilmeyip mesajı evrenseldir. Tevrat, ebedî olarak meriyette kalmak üzere değil, muvakkat birer merci olmak üzere gönderilmiştir. Bu bakımdan hükmü zamanla sınırlıdır. Kur'an ise, son İlâhî Kitaptır ve getirmiş olduğu hükümler kıyamete kadar yürürlükte kalmak üzere bakidir.

[375] Draz, *Kur'an'ın Anlaşılmasına Doğru*, s. 43-44'den naklen Geschichte, II. Kısım, s. 91.
[376] Yıldırım, *Kur'an'ı-Hakîm ve açıklamalı Meali*, s. 261.

Öte yandan Tevrat'ın vahiy şekli Rabbiler arasında tartışmalı bir konu olup, bir grup Rabbi, Tevrat'ın bir defada; diğer bir grup ise, çeşitli zamanlarda parça parça vahyedildiğini ileri sürmüştür. Kur'an-ı Kerim'in vahiy şekli ise gayet nettir ve herhangi bir ihtilâf bulunmamaktadır. Vahyin mahiyetini ve alınış keyfiyetini ise, vahyin her çeşidini bizzat yaşamış ve idrak etmiş olan Hz. Peygamber (s.a.s.) açıklamıştır.

Keza Tevrat'ın kim tarafından ne şekilde yazıldığı da kesin olarak bilinmemektedir. Dolayısıyla Tevrat'ın muayyen bir dönemde ve bir tek kişi tarafından değil, farklı dönemlerde çeşitli yazarlar tarafından kaleme alındığı, düzeltme, değiştirme ve ilâveler yapıldığı, bu haliyle derleme bir kitap olduğu, Yahudi geleneğinin kabul ettiği gibi bir tek kişiye yani Hz. Musa'ya nispet edilemeyeceği tarihî ve ilmî verilerle ortaya konmuştur. Kur'an-ı Kerim'e gelince O, yirmi üç senede tamamlanmıştır. Nâzil olan her bir âyet ve sûre, bizzat Hz. Peygamber (s.a.s.) tarafından vahiy katiplerine yazdırılmış ve yeni nâzil olan her bir âyetin de Kur'an-ı Kerim'in hangi sûresinin neresinde yer alacağı, yine O'nun tarafından belirtilmek sûretiyle kayda geçirilmiştir. O bakımdan Kur'an-ı Kerim'in sûreleri tevkıfîdir. Yani sûrelerin tertibi meselesi, vahiy katiplerine ve sahabeye ait bir iş olmayıp, Hz. Peygamber (s.a.s.) tarafından tayin ve tespit edilmiş bir meseledir. Metninin münakaşa kabul etmez şekilde aslına uygunluğu ise, öteki vahiy kitapları arasında Kur'ân metnine müstesnâ bir mevki vermiştir. Ne Eski Ahit ne de Yeni Ahit, bu mevkiye çıkabilmiş değildir. Kur'an-ı Kerim bu yönüyle mukayese kabul etmeyecek ölçüde benzersizdir.

Bugün Yahudiler'in elinde bulunan ve Hz. Musa'ya nisbet edilen en eski Tevrat yazmaları bile, Yunancaya tercümesinin yapıldığı tarihten takriben bin yıl sonrasına rastlamaktadır. Müslümanların elinde bulunan Kur'an'a gelince, bizzat Hz. Peygamber (s.a.s.) tarafından muhtelif yazı malzemeleri üzerine vahiy kâtipleri vasıtasıyla kayda geçirilen, Hz. Ebû Bekir döneminde bu yazı malzemelerinin bir araya getirilmesi sûretiyle cem edilen ve mushaf haline getirilen ve Hz. Osman döneminde ise bu nüshadan istinsah edilip günümüze kadar -bir harf dahil olmak üzere- en küçük bir değişikliğe uğramadan nesilden nesile intikal eden ve çoğaltılan son İlâhî Kitaptır. İşte suç ve ceza ilişkisi açısından ele alıp mukayesesini yapacağımız ceza hükümlerine kaynak teşkil edecek olan bu iki kitap, tarihi kısaca arzettiğimiz şekilde malum olan mevcut Tevrat ve Kur'an olacaktır.

İkinci Bölüm

TEVRAT ve KUR'ÂN'A GÖRE ORTAK SUÇ SAYILAN FİİLLER ve CEZASI

A. SUÇ UNSURUNA YÖNELİK GENEL YAKLAŞIM

Gerek Tevrat gerekse Kur'ân, modern anlamda suç kabul edilen adam öldürme, müessir fiiller, hırsızlık ve zina gibi belli başlı fiilleri suç sayarak onlardan uzak durulmasını istemiş ve bunların yapılmasını yasaklamışlardır. Uyarılara uymayıp suç işleyenlere de bu dünyada değişik cezalar takdir etmişlerdir. Bu anlamda Tevrat'ın "On Emir" ile Kur'ân da zikredilen büyük günahların yapısı birbirine benzer. Kur'ân daha genel prensipler ile meseleyi ele alıp incelerken bu hususlarla ilgili Tevrat'ta detay denilebilecek bilgiler yer almıştır. Ayrıca Tevrat'ın suç sayıp ceza takdir ettiği fiillerin sayısı Kur'ân'a göre daha fazla olup bu suçlara takdir edilen cezalar daha ağırdır.

İnsan hayatının korunması esas alınarak canın masumiyetini ihlâle yönelik fiiller suç sayılmış ve kastın bulunduğu durumlarda failin aynı ile cezalandırılması prensibince hem Tevrat hem de Kur'ân'da kısas emredilmiştir. Can ve diğer müessir fiiller ile ilgili kısas uygulaması her iki kitapta da mevcut olup diğer konularda olduğu gibi bu konuda da Tevrat'ta ayrıntılara girilmiştir. Kur'ân'da fazla ayrıntı yoktur; ilgili çerçeve

hükmün içeriği, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in sünneti ve bunlara dayanılarak yapılan ictihadlarla teşekkül etmiştir. Hayatın korunması amacına yönelik hükmî yasaklamalar, her iki kitapta da temel ilkelerden olup, detaylarda farklılıklar içermektedir. Kasten ve hataen öldürme fiilinin her ikisi de ayrı ayrı ele alınıp suç kabul edilmiş ve cezaî müeyyide uygulanmıştır. Prensip olarak canın korunmasını esas alan her iki kitaba göre de cezalandırma ve infaz ile ilgili farklılıklar söz konusudur.

Yahudi anlayışına göre yasaların tek kaynağı Tanrı'dır. Bu bakımdan cezayı hak etmiş her olay Tanrı'nın isteklerini ihlâl etmek, onun otoritesini reddetmek olarak düşünülmüştür. Hz. Musa'ya ait kanunlarda emredicilik ve yasaklayıcık arasında ayrım yapılmamış olmasına rağmen tüm sınırı aşmalar, Tanrı'ya karşı işlenmiş bir kusur olarak kabul edilmiştir. Tanrı tarafından hayata dair belirlenen doğrulara karşı işlenenler, bu suçlardan en ciddileridir. İrade dışı adam öldürme de bu suçlar kapsamındadır. Bunlardan isteyerek yapılan cinayetler ölümle cezalandırılırken, hataen yapılanlara sürgün cezası takdir edilmiştir.[377]

Öte yandan Yahudi kanunlarında maksat suçluyu cezalandırmaktan öte suçluyu yeniden kazanmaya yöneliktir. Bu anlamda suçluya suçunu telâfi etmesi için fırsat verilmeli ve ceza da suçunu telâfi edebileceği bir tarzda olmalıdır. Zira adaletin anlamı toplumun intikam meleği değil, aksine ilişkileri dengede tutan bir unsur olarak açıklanmıştır.[378]

Kasten insan öldürmenin dışında Kur'ân, diğer suçlara ölüm cezası takdir etmemiştir. Tevrat ise kısasen ölüm cezasının dışında zina suçundan mahkûm olanlara, Tanrı'ya sövenlere, ebeveynini dövüp yaralayanlara, halkı puta tapmaya teşvik edenlere, insan gasbedip satanlara vb. tam 36 suçtan dolayı suçluya ölüm cezası takdir etmiştir. Bu suçların 18'ine verilen ceza recm yoluyla infazdır. Geri kalanlar; yakma, iple asma ve kesici aletle kelle uçurma gibi ölüm cezasının infaz edilmesi şeklindeki suçlar olarak özetlenebilir.[379]

Tevrat'ta cezaların caydırıcı özellikleri şu cümle ile açıklanmıştır: "Böylece tüm İsrailliler bunu duyup, korkmalılar ve bir daha böyle bir günahkarlığı orta yerde yapmamalılar.'[380] Bu bağlamda Tevrat'taki kısasa

---

[377] Israel Drapkin, *Crime and Punishment in the Ancient World*, ABD., 1989, s. 59-60.

[378] Israel Drapkin, *age*., s. 64.

[379] Israel Drapkin, *age*., s. 68.

[380] Tesniye, 13: 11.

kısas olayı en iyi caydırıcı ceza olarak düşünülmüştür. Zira böyle bir ceza ile zengin ve fakir arasında ayırım yapılmaz. Fakat ilginç olan şudur ki Talmud suç bilimcileri "özdeş" cezaları yani kısasa kısas kuralını, önermelerine rağmen uygulamasını kaldırmışlardır.[381]

Her iki kitapta da genelde suçlar tarif edilmeyip sadece suç oldukları tayin edilmiştir. Bu bağlamda sadece bazı suçların daha detaylı yasaklanması söz konusudur. Tevrat bu konuda daha geniş teferruata sahiptir. Bazen yasaklamalar diğer gündelik fiillerle birlikte iç içe anılır.

Kur'ân'da cezaların tayin edilmesinden maksadın fert, toplum ve Allah haklarının korunması gerekçe gösterilirken, Tevrat'ta bunlara ilâveten Tanrı'nın öç alması gibi bir kavram göze çarpmaktadır.

Suçluların cezalandırılmasında, her iki kitapta da kasıt unsuru belirleyici olarak ele alınmıştır. Kasıtsız, hataen işlenen suçlara daha az ceza takdir edilmiştir. Diğer konularda olduğu gibi burada da detaylarda farklılıklar söz konusudur.

Suç olduğu ilân edilen bütün fiiller aynı zamanda günah olup inananlar için bunlardan kaçınmanın birer vecibe olduğu ısrarla vurgulanmıştır. Bu itibarla suç kavramı, günah kavramının bir alt kümesi olarak görülmüş, esasında suçun Allah ya da Tanrı için O'nun yasakladığı bir fiil olması itibarıyla işlenmemesi gerektiği üzerinde durulmuştur. Bu husus temelde Tevrat ve Kur'ân'ın ortak noktalarından birisidir.

Tevrat ve Kur'ân'ın suç kabul edip bir kısım cezaî müeyyide uyguladıkları bu ortak noktaları karşılaştırmalı bir şekilde incelemeye çalışalım:

B. ADAM ÖLDÜRMEK

Adam öldürmek Kur'ân ve Tevrat'a göre de suç kabul edilmiş ve büyük günahlardan sayılmıştır. Bu yasak fiil, bütün ilâhî dinlerde aynı olan değişmez muhkem esaslardan biridir. İçerisinde kasıt bulunan ve ölümle neticelenen vakalarda, suçun failine verilecek olan ceza, her iki kitaba göre de ölüm cezasıdır.[382] Tevrat'ta "Katletmeyeceksin"[383] cümlesi ile yasakla-

---

381 Israel Drapkin, *age*., s. 69; Yusuf Besalel, *Yahudilik Ansiklopedisi*, II, 317-318.

382 Çıkış, 21: 12; Levililer, 24: 17-18; Baruch A Levine, *The JPS* (*Jewish Publication Society*) *Torah Commentary*, Philadelphia, New York, Jerusalem-1989, Levitucus, s. 167; *Kâmûsu'l-Kitâbi'l-Mukaddes*, s. 716; Bakara, 178-179.

383 Çıkış, 20: 13.

nan bu fiil, "On Emir"in altıncısıdır. Bu kuralla bir şahsın en önemli varlığı olan yaşama hakkı korunmakta ve insan hayatının kutsallığı vurgulanmaktadır. Tevrat'a göre "katil", bir insanın bir başkasının yaşamına son vermesidir."[384] İslâm hukukçuları ise katil/katl (öldürme) kavramını "Canın bedenden çıkmasına sebeb olan fiil" şeklinde tanımlamışlardır. Bir başka deyişle öldürme, bedenden ruhu çıkaran ve izale eden, müessir bir fiildir.[385] Nitekim canı veren de alan da Allah'dır. İnsan yalnızca bir müessir sebeb, diğer bir ifadeyle sebeb-i adidir.

Adam öldürme suçunun Tevrat ve Kur'ân'da nasıl ele alındığını mukayeseli olarak incelemeye çalışalım:

C. TEVRAT'TA ADAM ÖLDÜRME

Tevrat'ta Çıkış, 20/13'de yer alan "Katletmeyeceksin" cümlesi İbranice "r-ts-h" kökünden türeyen bir kelime ile ifade edilmiştir. Bu kelime Rashbam ve Bekhor Shor'un da belirttiğine göre sadece "haksız yere kanunsuz öldürme fiili" için kullanılır. Adaleti sağlama maksadıyla öldürme veya savaşta öldürme fiileri için asla kullanılmaz. Aynı zamanda öznenin Allah veya Melek olduğu yerlerde de kullanılmaz. Tekvin, 9/6'daki cümle, bahis konusu cinayete getirilen yasağı şöyle bir temele oturtur: "Her kim insan kanı döker, onun kanı da insan tarafından dökülmelidir; Kendi ruhundan Allah insanı yarattı." Bu demek oluyor ki toplum, cinayet suçu için tam tatmin olacak şekilde yönetilmelidir. Zira nefha-i ilâhî olarak yaratılan hayat, kesinlikle azizdir ve vermek ya da almak tamamen O'na aittir. Tarifsiz derecede kötü ameliyle katil, kutsal bir hakkı gasp eder ve Allah'ın hükümranlığına tecavüz eder. Ayrıca insanlar kutsal bir varlık olarak yaratıldığından katil, aynı zamanda Allah'ın yüceliğine hakaret etmiş sayılır. Bu sebeble, katili bağışlamak veya ölüm cezasını para cezasına çevirmek, Sayı-

---

384 Suzan Alalu, Klara Arditi, Eda Asayas, Teri Basmacı, Fani Ender, Beki Haleva, Dalya Maya, Ninet Pardo, Sara Yanarocak, *Yahudilikte Kavram ve Değerler*, s. 156, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., İstanbul, 2001.

385 Cürcânî, *Ta'rifât* (ktl-قتل) md., s. 172; Ebu'l-Bekâ, *Külliyyât*, s. 729; Râğıb, *Müfredât* (ktl-قتل) md.; Fîruzabâdî, *Besâir*, IV, 238; İbn Manzur, *Lisân* (ktl قتل) md.; Bilmen, Ömer Nasuhi, H*ukukı İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhıyye Kamusu*, III, 17, Bilmen Basım ve Yayınevi-İstanbul; Vehbe'z-Zuhaylî, el-*Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletühu*, Daru'l-Fikir, Dımaşk-1989, VI, 217.

lar, 35/31'de açıklığa kavuşturulduğu gibi[386], insanların tasarrufu altında değildir.[387]

Tevrat, bu şekilde cinayetle suçlanan herhangi bir kişinin ölümle cezalandırılması gerektiğini bildirirken, ne var ki "Sözlü Yasa" (Talmud), ölüm cezasının adeta "akademik" bir nitelik kazanmasını gerektirecek birçok kısıtlamalar getirmiştir. Talmud'a göre, birini öldürmek üzere olan kişiyi gören iki şahidin bu kişiye yapacağı eylemin yasaklanmış bir eylem olduğunu ve bunun cezasının da ne olduğunu bildirmeleri lâzımdır. Söz konusu kişinin de bu gerçeklerden haberdar olduğunu ifade etmesi icap eder. Şahitlerin cinayet fiilinin işlenişini izlemiş olmaları şarttır ve ne kadar kesin olursa olsun, sadece kanıtlar, suçun tespiti için yeterli kabul edilmez. Cinayeti işleyen kişinin davası, 23 hâkimden oluşan bir dinî mahkeme tarafından görülebilir. Kararda, bir oy farkla sağlanan çoğunluk, suçlunun beraatı için; iki oy farkla elde edilen çoğunluk da mahkûmiyeti için yeterlidir. Ancak uygulama genellikle idam cezasını fiilî olarak kaldırmıştır. Yargıçlar, oybirliği ile suçluyu mahkûm etseler dahi, o kişinin cezası gene infaz edilemez. R. Akiva ve R. Tarfon bu tür konularla ilgili bir mahkemede görev aldıklarını ve hiç kimsenin ölüme mahkûm edilemediğini dile getirmişlerdir. Mahkemeler genellikle idam cezasını verememekle beraber, suçluluğu isbatlanmış bir kişiyi uzun bir dönem hapse atabilmişlerdir.[388] Bugün ise modern İsrail'de adam öldürme suçu için idam cezası bulunmamaktadır.[389]

Tevrat'a göre adam öldürmenin ilk örneği Hz. Âdem ile Havva'nın ilk çocukları olan Kayin'in, kardeşi Habil'i öldürmesi ile başlamıştır. Bu husus Tekvin, 4/8'de şu şekilde tasvir edilmektedir: "Kayin kardeşi Habil'e, 'Haydi, tarlaya gidelim' dedi. Tarlada birlikteyken kardeşine saldırıp onu öldürdü."[390] Kur'ân-ı Kerim'de ise Âdem'in bu iki oğlunun kıssası Mâide sûresi 5/27-31'inci âyet-i kerimelerde beyan edilmiştir. Tefsircilerin çoğu

---

386 "Ölümü hak etmiş katilin canı için bedel almayacaksınız; o kesinlikle öldürülecektir"(Sayılar, 35: 31).

387 Nahum M. Sarna, *The JPS (Jewish Publication Society) Commentary*, Philadelphia, New York, Jerusalem-1991, Exodus, 20: 13, s. 113.

388 Yusuf Besalel, *Yahudilik Ansiklopedisi*, II, 317.

389 Besalel, Yusuf, *age*., II, 318.

390 Tevrat'ta ilk katil hadisesi olarak anlatılan Kayin kardeşi Habil'i öldürmesinin detayı için bkz., (Tekvin, 4: 8-12).

Kâbil ile Hâbil'in Hz. Âdem'in kendi oğulları olduğunu söylemekle birlikte bunların İsrailoğulları'ndan iki şahıs olduğu görüşünde olanlar da vardır.[391] Dikkat edilmesi gereken husus kıssadan hisse alınmasıdır. Yoksa şahısların kimlikleri değildir. Zaten âyet-i kerimede geçen "hakkıyle"[392] kaydıyla da efsanelere değil, olayın zatî gerçekliğine dikkat çekilmiştir. Hz. Âdem (a.s.)'ın oğullarının kıssası ne zamanla ne mekânla ne de o iki insanla sınırlıdır. Çünkü Kâbil ve Hâbil kıssası adıyla da acaib ve tuhaf bir çok şeyler söylenmiştir. Ancak bu hikayenin, rivayeti gerçek ve doğrudur. Bunun hayal edilen bir olay olduğu dünüşülse bile, İsrailoğulları'nın durumları bunun hakiki bir konusunu teşkil eder, bu onlara hakkıyla okunur. Şu halde hata olmak ihtimalinden kurtulmayacak olan türlü türlü rivayetleri ve açıklamaları bir yana bırakarak yalnız Kur'ân'ın konuyla ilgili bildirdiği sınırlar çerçevesinde kalıp O'nun nassı takip edilmelidir.

1. Tevrat'ta Kasten Adam Öldürme ve Cezası

Tevrat hükümleri, adam öldürme suçu ve cezasına ilişkin olarak İslâm hukukunda olduğu gibi kasden adam öldürme ile hataen adam öldürmeyi cezaî ahkâm açısından birbirinden ayırt etmiştir. Tevrat'a göre kasden adam öldürmenin cezası ölümdür.[393] Tevrat bilgeleri bu tür cezaî ahkâma ait cümlelerin yorumunda tafsilatlı bilgiler vermişlerdir. Bunlara ilişkin olarak denilmiştir ki; suç ve yoksulluk günlük hayatta insan onur ve haysiyetini aşağı indirebilecek iki faktördür. Fakat kutsal hukuk onları suçlu ve acınacak bir şekilde sefil olarak iki fenomen halinde ele almış ve onlarla ilgili düzenlemeyi sosyal kanunların inşasının başlangıcına koymuştur. Böylece yaşama hakkı insanoğlunun en aşağı tabakasındaki bir ferdinden başlatılarak insan hayatının kutsallığına dikkat çekilmiştir.[394]

Meşhur yorumcu Maimonides'e göre kasten insan öldüren kişi, "on emir"deki yasaklardan birini[395] ihlal etmiş sayılır ve ölüm cezasına çarptırı-

---

391 Bu konudaki tartışmalar/farklı yorumlar için bkz., Yazır, Mâide, 27, III, 1652-1653; Bkz. Râzî, Mefâtih, Mâide, 27, IV, 337; Âlûsî, Rûhu'l-Maânî, Mâide, 27, III, 111.

392 Mâide, 27.

393 Çıkış, 21: 12, 14, 23-25; Levililer, 24: 17-18, 20-22; Sayılar, 35: 16-21, 30-31; Tesniye, 19: 11, 21.

394 Hirschler, s. 290.

395 Çıkış, 20: 13, 21: 20.

lır. Eğer katil, cinayeti demir ve benzeri şeylerle veya ateşte yakmak sûretiyle işlemiş ise takdir olunan ölüm cezası katilin boynu kılıçla vurularak infaz edilir. Bir taş parçası veya odun ile öldürmüş ise o zaman bu durumun hâkimin önünde şahitliğe ehil kimseler tarafından tesbit edilmesi gerekir.[396]

Ünlü Tevrat yorumcusu Hirsh'e göre hayatın bizzat kendisi, her şeyin üstünde ve yeryüzünde bütün eşya ile irtibatı sağlayan en temel değerdir. Çıkış, 21/12'deki cümle[397] ile Levililer, 24/17'deki ifadeler aynı hükmün birbirine yakın beyan tarzıdır. Bu iki cümleyi bir arada değerlendirdiğimizde; adam öldürmenin -maktûl ve suçun faili açısından- ne demek olduğu hakkında tam bir fikir elde edebiliriz. Bu cümlelerde, işlenen suçun kurbanı olarak sadece erkek zikredilmiştir. Dolayısıyla kadın ve çocukların öldürülmeleri "katl" kapsamına alınmamıştır. Öldürme eylemi, kesin öldürme maksadıyla yapılan vuruş ile irtibatlıdır. Ayrıca buradaki vuruş ve sonrasındaki ölüm hali birbirinden ayrılarak suçtaki kasıt haline açıklık getirilmeye çalışılmıştır.[398] Aslında burada Hirsh'in yorumladığı Tevrat metinlerine baktığımızda katile verilecek olan cezanın ölüm cezası olduğu açıktır. Ancak bu cümleler kasten adam öldürmeye terettüp eden cezaları kapsamaktadır. Hataen adam öldürmeye ait cezalar ise başka Tevrat cümleleriyle ayrıca açıklanmıştır. Hayatın en temel bir değer olduğunu ifade eden Hirsh, hayatın bahis konusu olduğu cümlelerin yorumunda maktulün, kadın ve çocuk olması halinde durumun farklılık arzettiğini ve bu durumda katile verilecek olan cezanın bu ifadelerde belirtilmediğini söylemektedir. Şu halde Tevrat yorumcularına göre bir yetişkin erkeğin hayatı ile kadın ve çocuğun hayatı farklı değerlendirilmektedir.

Meşhur yorumcu Rashi ise aynı cümlelerin yani Çıkış, 21/12 ve Levililer, 24/17'nin yorumunda 'adam' ve 'herhangi bir kişi' ayırımı yapıldığını belirtir. Bu iki cümleyi beraberce ele alırsak kişinin vurma şekli ve niyeti ön plâna çıkmaktadır, der. Öldürme maksadıyla vurulduğunda kurban ölmese bile faile, adam öldürme suçu isnat edilip ölüm cezası verileceği görüşünü benimser. Kutsal metnin ortaya koyduğu: "Herhangi bir insana

---

396 Moses Maimonides, *The Code of Maimonides*, (İbranice'den İngilizce'ye çeviren Hyman Klein) Book Eleven, The Book of Torts, Editor, Julian Obermann, Yale University Press, Amerika, 1954, XI, 195-203.

397 "Bir adamı vuran, vurduğu ölürse, mutlaka öldürülecektir" (Çıkış, 21: 12), "Ve bir kimse bir adamı vurursa mutlaka öldürülecektir(Levililer, 24 : 17).

398 Hirsh, II, 304.

vuran ve onu öldüren adam mutlaka öldürülecektir" hükmü, vuruşun ancak ölümcül olduğu zaman geçerliliği yönündedir. Ayrıca O, kurban erkek olduğunda failin ölüm cezası aldığını gösteren cümle, Levililer 24/17 cümlesi ile açıklanarak kurbanın çocuk[399] ve kadın olması hallerinde de failin ölüm cezasına mahkûm edileceğini belirtmiştir,[400] der.

Kasten adam öldürme suçuna ilişkin olarak Tevrat'ta yer alan cezaî ahkamla ilgili diğer cümleler ve Yahudi âlimlerinin bunlara ait açıklamaları ise şöyledir: "Eğer bir adam hile ile öldürmek için komşusuna mağrûrane gelirse, onu öldürmek için benim mezbahımdan[401] bile alacaksınız"[402] denilmektedir. Rashi bu cümlede farklı anlaşılabilcek bazı hususlara açıklık getirmiştir. O'na göre kâfir birinin öldürülmesi veya tedavi uygularken doktorun hastasını öldürmesi ya da mahkeme memurunun suçluyu 40 kamçı ile cezalandırırken öldürmesi yahut babanın evladını döverken öldürmesi ve öğretmenin öğrencisini terbiye amaçlı cezalandırırken öldürmesi ile birisini öldürmek üzere taş atan birinin taşının başka birine isabet edip öldürmesi halleri kasten adam öldürme kapsamına girip girmeyeceği tartışma konusu olmuştur. Bunlarda ilk bakışta öldürme kastı yokmuş gibi gözükse de cezalarının Çıkış, 21/12'inci cümlenin hükmüne dahil olması muhtemeldir. Dolayısıyla kutsal metin burada 'hile ile öldürmek için komşusuna mağrurane gelen' kimseyi, yanlışlıkla herhangi bir kimseyi ve kafiri öldüren şahıstan, tedavi esnasında hastasını öldüren doktordan, talebesini öldüren öğretmenden ve oğlunu öldüren babadan tefrik etmiştir. Bütün bu sayılan şekillerdeki öldürmelere sebep olmalar kasıtlı olarak değerlendirilip, hile ile öldürmekten ayrılmıştır. Hile ile öldüren adam mâbed'de papaz bile olsa oradan alınıp öldürülecektir[403] denilmiştir.

Levililer, 24/17-18'deki cümlede geçen 'bir adam' tabiri diğer bazı yorumculara göre kadın ve çocukları da içine alacak şekilde herhangi bir

---

[399] Burada anne karnındaki çocuk tartışma konusu olmuştur. Tevrat'a göre yedi aylık premature doğan bebek yaşarken sekiz aylık premature doğan çocuk yaşamamaktadır. Dolayısıyla sekiz aylık premature çocuğun öldürülmesi bu cezanın dışındadır (Rashi, II, 304; *The Sancino Chumash*, s. 474).

[400] Rashi, II, 109-110.

[401] Bu kelimenin İngilizcesi 'altar' olup Tevrat'ın yorumu ile ilgili kitaplarda 'sunu masası' veya 'Rabbe kurban takdim edilen yer' olarak geçmektedir (Bkz. Rashi, II, 110b; Hirsh, II, 305-306; Hirschler, s. 290).

[402] Çıkış, 21: 14.

[403] Rashi, II, 110b-111.

insan anlamındadır. Cümlenin devamında hayvanlar için 'can yerine can' tabiri, öldürülen hayvanın mal cinsinden değerinin tespit edilip bu meblağın hak sahibine tazminat olarak ödenmesi şeklinde yorumlanmıştır.[404] Yine aynı yerde 'Kim bir şahsı öldürürse katilin cezası ölümdür' ifadesinden ise, kadın veya çocuk katilinin de ceza olarak ölüm cezasına çarptırılması gerektiği sonucuna varılmıştır.[405]

"Ve hayvan vuran onu ödeyecek; adamı vuran öldürülecektir. Sizin için hüküm bir olacak; garip için nasılsa yerli için de öyle olacak; çünkü ben Allah'ınız Rabb'im."[406] Bu cümle ile Tevrat, insan ile hayvan arasındaki değer farklılığını kesin bir şekilde ortaya koymuştur. Zira Tevrat hukuku insanı bir kişi, hayvanı ise bir şey (mal) olarak değerlendirmektedir. Bir insanın ölüm cezasına çarptırılması yine bir insan aleyhine işlediği suçtan ötürü olmaktadır. İnsanoğlunun eşsiz değer ve saygınlığı sebebiyle hakkında maddî tazminat söz konusu olamaz. Onun yüceliğine karşı işlenen bu tür suçlarda tek muhtemel tazminat şekli katilin yeryüzündeki varlığının elinden alınmasıdır. Hayvanın öldürülmesi ise sahibine karşı işlenmiş bir suçtur. Aslında bu Allah hakkına karşı da bir tecavüzdür. Tevrat'da belirtilen 'bütün canlıların hayatına saygı' prensibince, sahipsiz hayvanların öldürülmesi, Allah'ın haklarına bir saygısızlık olarak nitelendirilmiştir. Cümlenin devamında ise yerli olsun yabancı olsun herkesin hayat hakkının birbirine eşit olduğu ilkesine dikkat çekilmiştir.[407]

Yukarıdaki cümlede yer alan 'hayvan vuran' ifadesi onun ölümüne sebep olan yaralama anlamındadır.[408] Aynı şekilde bir insanı yaralayıp onun ölmesine sebep olan da benzeri şekilde cezalandırılacaktır. Bir kimsenin anne veya babasını yaralaması onları öldürmek gibi değerlendirilmiştir. Yara sebebiyle anne veya babanın ölmesi şart değildir. Onları yaralayacak şekilde vuran çocuğun cezası ölümdür.[409]

"Eğer biri demir bir aletle başka birine vurur, o kişi de ölürse, adam katildir ve kesinlikle öldürülecektir."[410] "Birinin elinde adam öldürebile-

404 *The Sancino Chumash*, A. Cohen, England 1947, s. 760.
405 Rashi, III, 112a-113.
406 Levililer, 24: 21-22.
407 Hirschler, s. 486-487.
408 Chumash, s. 760; Rashi, III, 112b.
409 Rashi, III, 112b.
410 Sayılar, 35: 16.

cek bir taş varsa, bu taşla başka birine vurur, o da ölürse, adam katildir ve kesinlikle öldürülecektir."[411] "Ya da elinde adam öldürebilecek tahtadan bir alet olup da, bununla birine vurur, o kişi de ölürse, adam katildir ve kesinlikle öldürülecektir."[412] "Ölenin öcünü alacak kişi, katili öldürecektir; onunla karşılaşınca onu öldürecektir."[413] Eğer bir kimse bir başkasına beslediği kinden ötürü onu iter ya da bile bile ona bir nesne fırlatırsa ve o da ölürse[414], ya da beslediği kinden ötürü onu yumruklar, o kişi de ölürse, vuran kişi kesinlikle öldürülecektir; katildir. Ölenin öcünü alacak kişi katille karşılaşınca onu öldürecektir.[415]

Yukarıda metnini verdiğimiz Tevrat'ın Sayılar bölümü 35/16-21 arası cümlelerde kasıtlı adam öldürme fiili ile ilgili kriterler üzerinde durulmaktadır. Meselâ öldürme eylemi, kullanılan aletler, deliller ve o esnadaki şartlar hakkında genel bilgi verilmektedir. Metin mahkeme şartları düşünülerek ortaya konmuş; Sayılar, 35/16'ıncı cümlede silahın büyüklüğü, ne tür bir şeyden yapıldığı, özellikleri, silahı kullanan kişinin sarfettiği güç, kurbanın fizikî durumu ve aldığı yara gibi konular üzerinde ayrıntılara girilmiştir.[416] Bu cümle 'o adam katildir' ifadesiyle kasten adam öldürmeyi niyet ederek bu fiili gerçekleştiren kişinin mutlaka öldürülmesi gerektiğini vurgulamaktadır.[417] Bazen küçük bir demir parçası büyük bir tahtanın açamayacağı yarayı açıp ölüme sebep olduğu bilindiği için önce demir parçası zikredilmiş ve açtığı yaranın ölümcül bir yara olması durumunda katile ölüm cezası takdir edilmiştir.[418] Silahın öldürücü niteliğe sahip olması ve silahı kullanan kişinin niyeti de ön plana çıkmaktadır.

Sayılar, 35/17-19 arası cümlelerde bilhassa normal şartlardaki ölçüleriyle kullanıldığında ölümcül yara açıp ölüme sebep olmayan, ancak daha büyük olanları kullanıldığında ölümcül yara açan taş ve tahta parçası üzerinde durulmaktadır.[419] Tıpkı insan elinin içini dolduran ve bir kimseyi

---

411 Sayılar, 35: 17.
412 Sayılar, 35: 18.
413 Sayılar, 35: 19.
414 Sayılar, 35: 20.
415 Sayılar, 35: 21.
416 Hirschler, s. 643.
417 Chumash, s. 979.
418 Hirsh, IV, 559.
419 Chumash, s. 980.

öldürebilecek büyüklükte bir taş veya odun parçası gibi. Cümlenin devamında ise taş veya odundan yapılmış, kendisiyle bir insanın öldürülebileceği bir aletten ve bununla birine vurarak onu öldürmekten bahsedilmektedir. Her iki cümlede de insana vurmak için kullanılan nesnenin insanı öldürebilecek boyutta bir şey olmasına vurgu yapılmaktadır. Böyle bir aletle, bir kimseye öldürmek amacıyla vuran kişinin cezası kesinlikle ölümdür. Sığınmacı kentine sığınmış olsa bile, ölenin öcünü alacak olan birinci dereceden yakın akrabası katili nerede görürse onu orada öldürme hakkına sahiptir.[420]

Burada üzerinde durduğumuz Tevrat cümlelerine göre bir kimse mahkeme tarafından suçlu bulunur ve duruşmada maktulün yakınları da hazır olursa; mahkeme katili onlara teslim edebilir. Bununla birlikte mahkeme zanlıyı suçlu bulduğu halde maktulün yakınlarına teslim etmeyi reddeder veya katil kaçarsa; ölen şahsın yakınları katili her nerede görürlerse cezasını infaz hakkına sahiptirler.[421]

Görüldüğü gibi ihkak-ı hak, kişisel öç alma açık bir şekilde Tevrat tarafından teşvik edilmektedir. Hukukun üstünlüğünün kişisel öç alma ile bağdaşması mümkün olamayacağı gibi, intikam, hırs ve öç alma türünden kavramların hukuk düzeninin kurulmasında da asla bahis konusu olmaması gerekir.

Diğer yandan ölüm cezası terettüp eden adam öldürme fiilinde kasıt bulunduğunun bir başka ifadesi ise, Sayılar, 35/20 cümlesinde yer alan "onu iterse" tabiridir. Tevrat yorumcusu Chumash'a göre, bu "Onu iterse" ifadesi "yüksek bir yerden aşağı düşürmek üzere iterse" anlamındadır.[422] Aletle öldürme eyleminin gerçekleştirildiği Sayılar, 16-18. cümlelerde tartışılan pozisyonlar insan öldürme eylemi için daha açık ve kesin davranışlar olduğundan onlar önce verilmiş ve daha sonra da aynı maksat ve gaye ile yapılan ve neticesinde ölüm gerçekleşen fiiller anlatılmıştır. Esasında her ikisinde de insan öldürme eylemi katilin kafasında aynı olduğu için ceza da aynen takdir edilmiştir. Ne var ki bu cümlede bahsi geçen öldürme şekli, ilk bakışta öldürme eylemi olarak gözükmeyebilir. Ancak öldürmek maksadıyla bir insana bir şey atıp vurmak ile onu yüksek

---

420 Rashi, IV, 168

421 Hirsh, IV, 559.

422 Chumash, s. 980.

bir yerden aşağı yuvarlamak netice itibarıyla aynı şeydir. İkisi de insanoğlunun sahip olduğu en yüce değer olan hayata kastetmektir. Dolayısıyla her iki durumda da failin cezası ölümdür.[423] Keza "Ölümü hak etmiş katilin canı için bedel almayacaksınız; o kesinlikle öldürülecektir"[424] cümlesiyle kasten adam öldürmenin zorunlu cezası, katilin alternatifsiz idam edilmesidir. Bu cümle ile cinayetin cezası açıkça para tazminatının/fidye dışında bırakılmıştır.[425]

2. Tevrat'ta Hataen Adam Öldürme ve Cezası

Tevrat'ta hataen adam öldürme fiili ve cezası kasten adam öldürme eyleminden ayrı bir şekilde mütalââ edilmiştir. Sehven ölüme sebeb olmalarda ölüm cezası yoktur. Yalnız bu suçun cezasız kalacağı anlamını taşımaz. Şu kadar var ki sözlü gelenek Tevrat metinlerinin yorumuna ilişkin diğer hususlarda olduğu gibi bu konuda da başkâhine önemli yetkiler vermiştir. Bunu ilgili Tevrat cümlelerinin yorumundan anlamak mümkündür. Şu halde hataen adam öldürme suçu ile ilgili Tevrat cümleleri ve bunlardan çıkartılan cezaî hükümler şöyledir:

"Eğer bir kimse bir başkasına kin beslemediği halde ansızın onu iter ya da istemeyerek ona bir nesne fırlatırsa[426] ya da onu görmeden üzerine öldürebilecek bir taş düşürür de, o kişi de ölürse, öldüren ölene kin beslemediğinden ve ona zarar vermek istemediğinden[427] topluluk, adam öldürenle kan öcünü alacak kişi arasında şu kurallar uyarınca karar verecektir:[428] Topluluk, adam öldüreni kan öcü alacak kişinin elinden korumalı ve kaçmış olduğu "sığınak kent"e[429] geri göndermelidir. Kişi kutsal

---

[423] Hirsh, IV, 560.

[424] Sayılar, 35: 30.

[425] Jacob Milgrom, *The JPS (Jewish Publication Society) Commentary*, Philadelphia, New York, Jerusalem-1991, Numbers, 35: 30-31, s. 295.

[426] Sayılar, 35: 22.

[427] Sayılar, 35: 23.

[428] Sayılar, 35: 24

[429] Tevrat, kasıt bulunmayan hata sonucu adam öldürme suçunun cezasının infazına ilişkin olarak "sığınak kentler" belirlemiştir Tevrat'ta bu "sığınak kentler"in varlığına şu cümlelerle işaret edilmektedir: "Levililer'e vereceğiniz kentlerden altısı sığınak kent olacak; öyle ki, adam öldüren biri oraya kaçabilsin. Rab, Musa ile konuşmasını şöyle sürdürdü: «İsrailliler'e de ki, `Şeria Irmağı'ndan geçip Kenan ülkesine girince, sığınak kentler olarak bazı kentler seçin. Öyle ki, istemeyerek birini öldüren kişi oraya kaçabilsin; öç alacak kişiden kaçıp sığı-

yağla[430] meshedilmiş başkâhinin ölümüne dek orada kalmalıdır.[431] Ama adam öldüren kaçmış olduğu sığınak kentin sınırını geçer[432], kan öcü alacak kişi de katili sığınak kentin sınırı dışında görür ve onu öldürürse suçlu sayılmayacaktır.[433] Çünkü adam öldüren, başkâhinin ölümüne dek sığınak kentte kalmalı idi. Ancak onun ölümünden sonra kendi toprağına dönebilir.[434] "Bunlar kuşaklar boyunca yaşadığınız her yerde sizin için kesin kural olacaktır."[435]

Rashi'ye göre Sayılar, 35/22-24'üncü cümlelerde zikri geçen ve hataen adam öldürme fiilleri kapsamında değerlendirilen ifadelerin yorumunda yer alan "itme hadisesi" bir başkasını kazara bilmeyerek ve itme niyeti olmaksızın çok yakın olduğundan itmekten kendini koruyamadığı zaman anlamındadır. Hatta onu korumak amacıyla tutmak için uğraşırken düşmesine sebep olsa da aynı kategoride değerlendirilir. Benzeri şekilde kasıtsız olarak, görmeden başka birinin üzerine taş düşmesine sebep olan kimse, -o esnada olaya şahit olabilecek etrafta birileri yoksa- hataen adam öldürme suçu işlemiştir ve bu durumda suçluya verilecek olan ceza "sığınak kente" gönderilme cezası olacaktır. Ancak bazı Rabbi'ler, yukarıdan bir taşın istemeyerek düşmesine sebep olan kimsenin "sığınak kent"e iltica edebileceğini; yukarıya doğru atılan bir taşın isabeti sonucu ölen kimsenin katilinin ise "sığınak kente" gidemeyeceği hükmüne var-

---

nacak bir yeriniz olsun. Böylece adam öldüren kişi, topluluğun önünde, yargılanmadan öldürülmesin. Vereceğiniz bu altı kent sizin için sığınak kentler olacak. Sığınak kentlerin üçünü Şeria Irmağı'nın doğusundan, üçünü de Kenan ülkesinden seçeceksiniz. Bu altı kent İsrailliler ve aralarında yaşayan yabancılarla yerli olmayan konuklar için sığınak kentler olacak. Öyle ki, istemeyerek birini öldüren kişi oraya kaçabilsin (Sayılar, 35: 6, 9-15).Bu kentler: Naftali'nin dağlık bölgesinde bulunan Celile'deki Kedeş, Efrayim'in dağlık bölgesindeki Şekem ve Yahuda'nın dağlık bölgesindeki Kiryat-Arba -Hevron-ve Şeria Irmağı'nın kıyısındaki Eriha'nın doğusunda, Ruben oymağının sınırları içindeki kırsal bölgede bulunan Beser Kenti ile Gad oymağının sınırları içinde Gilat'taki Ramot ve Manaşşe oymağı sınırları içinde Başan'daki Golan şehirleridir.(Yeşu, 20: 7-8); Tesniye, 4: 41-43, 19: 1-13. Ayrıca bkz. Galanti, Avram, *Üç Sâmi Kanun Koyucu*, yay. Haz. Eyyup Tanrıverdi, Anka yayınları, İstanbul, 2002, s. 145-146.

430 Kutsal yağ ile meshedilme hadisesi için bkz. Levililer, 21: 10.
431 Sayılar, 35: 25.
432 Sayılar, 35: 26.
433 Sayılar, 35: 27.
434 Sayılar, 35: 28.
435 Sayılar, 35: 29.

mışlardır.[436] Dikkatsizlik sonucu birinin düşüp ölmesine sebep olan kişinin ise "sığınak kente" gidebileceği kanaatindedirler. Öte yandan merdivenden aşağı inerken bir kişinin ölümüne sebep olan ile merdivenden yukarı çıkarken birinin ölmesine neden olan kişi aynı şartlarda değerlendirilmez. Nitekim inerken birinin ittirilip düşmesine sebep olanın suçu daha ağırdır. O kimse sığınmacı şehrine gidip bir bakıma kendini orada hapsetmelidir.[437]

Kasten adam öldürme fikri ile hareket etmemekle beraber, birinin ölümüne sebebiyet verenin sığınma şehirlerine iltica etmesi; Kutsal Kitap'ta belirtilen bir haktır. Ayrıca Kutsal Kitap yasalarına göre; önceden plânlanan bir cinayeti işleyen bir kişinin kan davacısı tarafından değil, tertip edilen bir mahkeme tarafından cezalandırılması gerekir.[438]

Tevrat'ın bir diğer cümlesi Sayılar, 35/25'de hataen adam öldürmüş bir kimsenin sığınmış olduğu şehirde kalma sûresinin belirlenip delillendirildiği ibare olan "Kişi, kutsal yağla meshedilmiş başkâhinin ölümüne dek orada kalmalıdır" cümlesinin anlamı, başkâhinin mirasının kime geçtiğinin kararlaştırıldığı günden itibaren manasındadır. Yoksa mücerret olarak onun ölümü değildir. Ayrıca başkâhinin yerine geçen kişi, başkahin ölmeden ilân edilir ve bunu duyan suçlu sığınma şehrinden çıkıp gelirse; tekrar geri dönüp eski başkâhin ölene kadar orada kalmak durumundadır.[439] Sonradan gelecek olan başkâhinin İsrail'deki ibadetlerinin selâmeti için bu musibetten korunması gerekmektedir. Bu amaçla "sığınak kent"deki suçlunun yeni başkâhin göreve başlamadan oradan çıkmaması gerekir.[440] Sığınmacı kentindeki suçlunun başkâhinin ölümüne kadar orada kalma sebeplerinden bir diğeri de; başrahibin bu tür bir şanssızlığın İsrail'de tekrarlamaması için maktule dua edecek olmasındandır. Böyle bir kötü talih sonucu kutsal yağla yağlanan başrahip mi yoksa suçlu mu olduğu meselesi müfessirler arasında ihtilâf konusudur. Başrahibin mi suçluyu, yoksa suçlunun mu başrahibi yağladığı net değildir. Fakat cümlelerin literal anlamından çıkartılan sonuç, başrahibin suçun işlendiği günlerde yağlandığı ve

---

436 Rashi, IV, 168-169.
437 Hirsh, IV, 560-561.
438 Besalel, II, 309.
439 Hirchler, s. 644.
440 Chumash, s. 979.

bunun da suçluya ancak onun ölümünden sonra şehre geri dönme hakkı tanıdığı yönündedir.[441]

Suçlunun "sığınak kent"e gönderilmesine hükmeden mahkeme, başkâhinin ölümüyle birlikte suçlunun cezasını tamamladığını ve salimen memleketine geri dönmeye hak kazandığını açıkladıktan sonra artık bu dönüşü güvenli bir şekilde sağlamak durumundadır. Ancak burada suçlunun cezasını tamamlaması, şehirdeki yağlanmış bütün kişilerin mi yoksa sadece bir tanesinin mi ölümüne bağlı olup olmdığı da açık değildir.[442] Dolayısıyla ceza süresi son derece sübjektiftir. Yağlanan şahsın ölümü ile ceza süresinin sınırlı olması pek anlaşılır gibi gözükmemektedir. Bu durumda kutsal yağ ile yağlanan şahıs ya da şahısların hayatının her zaman tehlikede olduğu söylenebilir. Nitekim Tevrat hükümlerinin uygulanmasında başrahib'in rolü son derece etkin durumdadır. Başrahib'e adeta insanüstü bir konum biçilip kanun koyucunun tek temsilcisi gibi gösterilmeye çalışılmıştır. Suçlunun mahkûmiyet süresi, ölümü her zaman muhtemel olan bir şahsın, yani başrahib'in ölümüne bağlanmakla, hem adalet müessesesi zedelenmekte hem de söz konusu şahsın hayatı tehlikeye atılmaktadır. O bakımdan bu durumun evrensel hukuk ilkeleri ile örtüşmediği kanaati hasıl olmaktadır.

Diğer yandan "Sığınak Kent"te hataen adam öldürme cezasına çarptırılan hükümlü için, hakkında takdir edilmiş cezaya muhalefet etmesi durumunda yani şehri terk etmesi halinde Sayılar, 35/26-27'de belirtilen yasa uyarınca hasma suçluyu cezalandırma hakkı tanınmıştır. Burada özellikle belirtilen ve unutulmaması istenen husus "sığınak kent"in sınırları dışına çıkmış olan suçluyu sadece kan öcü alacak kişinin cezalandırabileceğidir. Hasmın, suçluyu şehirde hatta sınıra yakın bir yerde görmesi kendisine onu öldürme hakkını tanımamaktadır.[443] Çünkü "adam öldüren, başkâhinin ölümüne dek sığınak kentte kalmalıdır" ilkesi gereğince kendi toprağına ancak onun ölümünden sonra dönebilir.[444] Fakat aynı mevkiine geri dönemez. Sürgünden önceki sosyal statüsüne tekrar kavuşamaz. Şahsî gayreti ve başarısıyla bazı mevkileri elde etse de bu mahkû-

---

441 Rashi, IV, 169.
442 Hirsh, IV, 562-563.
443 Hirsh, IV, 563-564.
444 Sayılar, 35: 28.

miyetten dolayı sosyal statü mahrumiyeti çocuklarına da geçer[445] denilmektedir. Söz konusu bu mahrumiyet, Kur'ân-ı Kerim'de belirtilen "Herkesin kazandığı, yalnız kendisine aittir. Hiçbir günahkâr, başkasının günahını yüklenmez"[446] evrensel beyanına muhâlefet etmektedir.

Tevrat'ta bu kuralların kuşaklar boyunca Yahudilerin yaşadığı her yerde onlar için kesin kural olacağı açıklanmıştır.[447] Çünkü bu anlatılanlar, onların oturdukları yerlerde adaletin hâkim olması için gereken asgarî şartlardır. Bu kurallar Yahudilerin ve sonraki nesillerin kesinlikle uyması gereken kurallardır. Ayrıca bunlardan şunu da çıkarabiliriz: "Küçük Sanhedrin" kuralları o bölgenin dışında da uygulanması gereken kurallardır ve İsrail'de de bu kurallar uygulanmalıdır.[448] Bu bakımdan ceza mahkemelerinin İsrail'de varlığını sürdürmesi Temple'nin (Mabed'in) içinde yer alan 'taş bina'daki en yüksek mahkeme olan 'Sanhedrin'in varlığına bağlıdır. Diğer mahkemelerdeki hâkimler Sanhedrin'in birer delegesi olarak görev yapacaklar ve onun otoritesini kabul edeceklerdir. O var olduğu müddetçe bu kuralları bütün İsrail topraklarında ve hatta İsrail dışındaki Yahudi yerleşim birimlerinde de uygulanacağı[449] ifade edilmektedir. Ancak bugün böyle bir Mabed bulunmamaktadır.

Ayrıca Tevrat'ta adam öldürme suçuna ilişkin olarak şu cümlelerle de yasaklık tekrar edilmiştir: "Suçsuz birini öldürmek için rüşvet alana lanet olsun! 'Bütün halk, Amin!' diyecek.[450] Rab'bin nefret ettiği altı şey, iğrendiği yedi şey vardır. Bunlardan biri de suçsuz kanı döken ellerdir."[451]

3. Tevrat'ta Cinayet Şahitliği

Tevrat, cinayetle suçlanan bir zanlının suçunun tesbiti için şahitlerin şehadetine ihtiyaç duyar. Şahitlerin olaya bizzat tanıklık etmiş olmaları ve bunu mahkeme heyeti huzurunda beyan etmeleri şarttır. Mahkemeye gönderecekleri herhangi bir suç dosyası ya da yazılı belgeler delil olarak

---

[445] Hirsh, IV, 564.
[446] Enam, 164.
[447] Sayılar, 35: 29.
[448] Rashi, IV, 169.
[449] Hirsh, IV, 564.
[450] Tesniye, 27: 25.
[451] Süleymanın Meselleri, 6: 16-17. Ayrıca bkz. Yeşu, 20: 1-10, Yeremya, 7: 1-3, 8-11, Hoşea, 4: 1-10.

kabul edilmez. Şahitlerin sayısı en az iki kişi olmalıdır. Bu hususlar Tevrat'ta şu cümlelerle açıklığa kavuşturulmuştur:

"Adam öldüren, tanıkların tanıklığıyla öldürülecek, bir tek kişinin tanıklığıyla öldürülmeyecektir."[452] "Ölmesi gereken, iki ya da üç kişinin şahitliğiyle öldürülecek; bir kişinin şahitliğiyle öldürülmeyecektir."[453] Bir başka Tevrat cümlesinde ise "herhangi bir suç ya da günah konusunda birini suçlu çıkarmak için bir şahit yetmez. Her sorun iki ya da üç tanığın tanıklığıyla açıklığa kavuşturulacaktır"[454] denmektedir. Bu cümlelerden çıkartılan hükümlere göre, zanlının mahkûm edilebilmesi ve cezanın infazı için bir tek kişinin tanıklığı yetmemektedir. Birden fazla şahitlerin olaya şehadeti ve katilin maktulü kasden öldürdüğüne dair tanıklık etmeleri icab eder ve buna göre infaz gerçekleştirilir.[455] Şahitlerin sayısı en az iki olmalı ve ifadeler birbirini tutmalıdır.[456] Bir tek kişinin şahitliği suçun sabit olması için yeterli sayılmamaktadır, Tesniye, 17/6'da bahsi geçen şahitlerin öldürme hadisesinin öncesine veya sonrasına değil öldürme anına tanıklık eden kişiler olmaları gerekmektedir.[457] İki şahit katil aleyhine şahitlik etmişlerse, artık suçun cezasız kalması düşünülemez. İkiden fazla istenilen şartlardaki şahitlerin sayısı ne olursa olsun iki şahit kuvvetinde değerlendirilmiştir.[458] Ancak şu kadar var ki, Yahudi hukukunda kadının şahitliği geçerli değildir. Şahitlerin hepsinin erkek olmasının gerekliliği ifade edilmiştir.[459]

Tesniye, 19/15'inci cümlede "Herhangi bir suç ya da günah konusunda birini suçlu çıkarmak için bir tanık yetmez. Her sorun iki ya da üç tanığın tanıklığıyla açıklığa kavuşturulacaktır" ifadesiyle şahitlikte gözetilmesi gereken sayıya tekrar dikkat çekilmektedir. Tevrat'a göre insanoğlunun en değerli varlığı olan hayatın dokunulmazlığı ancak adil bir mahkemede adaletli bir yargılama sonucu en az iki görgü tanığının ortaya

---

452 Sayılar, 35: 30.
453 Tesniye, 17: 6
454 Tesniye, 19: 15.
455 Rashi, IV, 170.
456 Hirsh, IV, 565-566.
457 Hirschler, V, 729-730.
458 Chumash, s. 1080.
459 TB, *Sanhedrin*, 57b (III, 390); Rashi, V, 89.

koydukları kesin ifadelere istinaden onun elinden alınabilir.[460] Şahitler bizzat mahkemeye gelerek şahitlikte bulunmalıdırlar. Delilleri yada şahitliklerini yazıp göndererek tanıklık yapamazlar.[461] Şahıs veya mal için olsun bütün şahitliklerde yabancı yerli ayırımı yapılmayacaktır. (Yakın akrabaların birbirlerine şahitliği kabul edilmeyecektir) Diğer bir deyişle yerli olsun yabancı olsun herkesin hayat hakkı birbirine eşittir.[462]

D. KUR'ÂN'DA ADAM ÖLDÜRME

Kur'ân-ı Kerim'de haksız yere adam öldürme fiili suç kabul edilmiş ve büyük günahlardan sayılmıştır. Bu suç, Peygamber Efendimiz (s.a.s.) tarafından failini dünya ve ahiret azabına mahkûm eden, yani kısas yapılmasına ve cehennemde ebedi kalmaya götüren yedi helâk edici büyük günahtan[463] birisidir. Allah'ın yeryüzünde muhterem yaratmış olduğu kuluna karşı girişilmiş bir tecavüzdür, insanların güvenliğine, toplum hayatına yönelik bir tehdittir.

Katil/öldürme terim olarak, "bir kimseyi öldürmek, bir hayat sahibini hayattan mahrum etmek demekdir ki, ruhu bedenden çıkaran ve izale eden, müessir bir fiil" diye tarif olunmuştur.[464] Bir hayat sahibini öldüren ve onun ruhunu bedenden bizzat ayıran şahsa katil, öldürülene de maktul denmiştir.[465] İslâm, hayat dini, barış dinidir. İslâm'a göre haksız yere bir insanı öldürmek Allah'a şirk koşmadan hemen sonra gelen büyük bir cinayettir.[466] Hayatı veren Allah'dır. Allah'ın izni olmadan ve O'nun belirlediği sınırlar gözetilmeden bir başkası onu sona erdiremez. Her insanın canı kutsaldır, dokunulmazdır. Ölümü haketmesi hariç koruma altındadır. Bir insanın öldürülmesini helâl kılan bu hak ise, belirli ölçülere

---

460 Hirschler, s. 739.

461 Chumash, s. 1088.

462 Hirschler, s. 486-487.

463 Buhari, *Hudud*, 44, Vasâyâ, 23; Müslim, *İman*, 144-145; Ebu Dâvud, *Vasâyâ*, 10.

464 Cürcânî, Ta'rifât, s. 172; Ebu'l-Bekâ, *Külliyyât*, s. 729; Râğıb, *Müfredât*, (ktl-قتل) md.; Fîruzabâdî, *Besâir*, IV, 238; İbn Manzur, *Lisân*, (ktl-قتل) md.; Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukuku İslâmiyye ve Istılahat-ı Fıkhıyye Kamusu*, III, 17, 28, Bilmen Basım ve Yayınevi-İstanbul; Zuhaylî, *Fıkhu'l-İslâmî*, VI, 217.

465 Bilmen, Ömer Nasuhi, III, 17,

466 Müslim, *İman*, 144; Buhari, *Hudud*, 44.

bağlanmıştır. Peygamberimiz (s.a.s.) Allah'dan başka ilâh olmadığına, Muhammed'in elçisi olduğuna şahitlik eden bir müslümanın kanının ancak şu üç durumda helâl olabileceğini bildirmiştir: Ya öldürdüğü cana bedel bir can olur, ya evli olan zinakâr olur, yahut da dinini terkedip cemaatten ayrılmış biri olur.[467]

Kur'ân-ı Kerim'de öldürmenin haram olduğuna dair pek çok âyet-i kerime vardır. Cenab-ı Hak, İsrâ sûresinde meâlen "Haklı bir gerekçe olmaksızın Allah'ın muhterem kıldığı cana kıymayın. Bir kimse zulmen öldürülürse onun velisine (mirasçısına) bir yetki vermişizdir; artık o da kısas hususunda aşırı davranmasın, meşrû hakla yetinsin. Zaten kendisine yetki verilmekle gerekli destek sağlanmıştır."[468] buyurmaktadır. Bir başka âyet-i kerimede ise "İşte bundan dolayı İsrailoğulları'na kitapta şunu bildirdik: Kim katil olmayan ve yeryüzünde fesat çıkarmayan bir kişiyi öldürürse sanki bütün insanları öldürmüş gibi olur"[469] şeklinde buyurularak, öldürmenin bütün insanlığa karşı işlenmiş bir tecavüz olduğunu beyan edilmektedir. Şu âyet-i kerimelerle ise işlenen bu suçun karşılıksız kalmayacağı ve failinin misliyle cezalandırılacağı ilân edilmektedir: "Ey iman edenler! Öldürülen kimseler hakkında size kısas farz kılındı. Hür hür ile, köle köle ile, dişi dişi ile kısas olunur. Ama kim, maktûlün velisi tarafından affedilirse kısas düşer. Bundan sonra, diyeti ona güzel bir şekilde ve tam olarak ödemek gerekir. Bu esneklik Rabbiniz tarafından bir kolaylık ve lütuftur. Artık kim bundan sonra karşıdakinin hakkına tecavüz ederse, Ona son derece acı bir azap vardır. Ey akıl sahipleri! Kısasta sizin için hayat vardır. Böylece korunmayı umabilirsiniz."[470] "Hem Tevrat'ta onlara şu hükmü de farz kıldık: Cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş karşılıktır. Hülâsa bütün yaralamalar birbirine kısas edilir. Fakat kim bu kısas hakkın-

[467] Buhari, *Diyât*, 6; Müslim, *Kasâme*, 25-26, Ebu Dâvud, *Hudud*, 1.

[468] İsra, 33.

[469] Mâide, 32. Maalesef, bugün elimizde bulunan Kitab-ı Mukaddes Yüce Allah'ın bu değerli emirlerini ihtiva etmiyor. Ancak Talmud'da buna benzer sözler yer alıyor: "Kim İsrail'in bir canına kıymışsa, Kitabullah açısından bütün dünyayı helâk etmiştir. Ve kim İsrail'in bir canını korumuşsa, Kitabullah açısından bütün dünyayı korumuştur". Ayrıca Talmud'da İsrailoğullarına bağlı hâkimlerin şahidlere şöyle hitap ettikleri de kayıtlıdır: Her kim bir insanın canına kıymışsa, dünyanın bütün insanlarını öldürmüş gibi sorguya çekilmelidir"(Mevdûdî, *Tefhim*, I, 495).

[470] Bakara, 178-179.

dan feragat edip bağışlarsa bu, kendi günahları için keffaret olur. Kim Allah'ın indirdiği ahkâm ile hükmetmezse işte onlar tam zalimdirler."[471]

Nebevî sünnette de konuya ilişkin bir çok hadis-i şerif vardır ki, bunlardan bir kısmı şöyledir: "Bir mümini haksız yere öldürmek, Allah katında bütün dünyanın yok olmasından daha büyüktür."[472] "Eğer gök ve yer ehli toplanıp bir müminin katledilmesinde ortak bulunsalar elbette Allah Teâla hepsini yüzleri üstüne cehenneme atar, hepsini hor ve zelil eder."[473] "Şüphesiz kanlarınız ve mallarınız size haramdır. Tıpkı bu ayda ve bu beldede bu gününüzün size haram oluşu gibi.[474] Diğer bir hadiste de Hz. Peygamber (s.a.s.) "Helâk edici yedi şeyden kaçının.." dedikten sonra "Haklı yere olması durumu hariç, Allah'ın, (öldürülmesini) haram kıldığı cana kıyma"[475] hükmünü de saymıştır. Yine bir başka beyanlarında ise "Bir kimse, müslümanlar ile muahede yapmış olan bir gayri müslimi, veya İslâm tâbiiyetini kabul etmiş bulunan bir zimmiyi öldürürse cennetin kokusunu duyamaz"[476] tenbihinde bulunmuştur.

İslâm alimleri, öldürmenin çeşitleri ile ilgili farklı taksimlere gitmişlerdir. Hanefîlere göre bu taksim beştir.[477] Aralarında Şâfiîlerle Hanbelîlerin de bulunduğu cumhura göre üçtür.[478] Malikîler'e göre ise ikidir.[479] Biz burada üzerinde durduğumuz öldürme çeşitleri ve cezaları konusunda

---

471 Mâide, 45. Tevrat'ta ise: "Ama başka bir zarar varsa, cana karşılık can, göze karşılık göz, dişe karşılık diş, ele karşılık el, ayağa karşılık ayak, yanığa karşılık yanık, yaraya karşılık yara, bereye karşılık bere ödenecektir" (Çıkış, 21: 24-25); "Acımayacaksınız: cana can, göze göz, dişe diş, ele el, ayağa ayak" (Tesniye, 19: 21; Levililer, 24: 20) şeklindedir.

472 Nesâî, *Tahrîmu'd-Dem*, 2.

473 Tirmizî, *Diyât*, 8.

474 Buhari, *İlim*, 37; *Hudud*, 9; *Hac*, 132; *Fiten*, 8; Müslim, *Hac*, 147, *Kasâme*, 29; Tirmizî, *Fiten*, 6.

475 Buhari, *Hudud*, 44; *Vasâyâ*, 23; Müslim, *İman*, 144-145; Ebu Dâvud, *Vasâyâ*, 10.

476 Buhari, *Diyât*, 30;Ebu Dâvud, *Cihad*, 153; Tirmizî, *Diyât*, 11; Nesâî, *Kasâme*, 15; İbn Mâce, *Diyât*, 32.

477 Bu beş çeşit şunlardır: Kasten (amd) öldürme, kaste benzer(şibh-i amd) öldürme, hata yoluyla öldürme, hata mecrasına cari öldürme, tesebbüben öldürme (Aynî, XII, 84; Avdeh, Abdulkadir, *et-Teşriu'l-Cinâiyyu'l-İslâmî*, II, 8-9, Müesesetü'r-Risâle, Beyrut, 1996; Zuhaylî, *Fıkhu'l-İslâmî*, VI, 221).

478 Kasten(amden), kaste benzer(şibh-i amd), hata yoluyla öldürme(Avdeh, Abdulkadir, II, 7; Zuhaylî, *Fıkhu'l-İslâmî*, VI, 222).

479 Kasten(amden) ve hata yoluyla öldürme(Avdeh, Abdulkadir, II, 7; Zuhaylî, *Fıkhu'l-İslâmî*, VI, 223).

kasten (amden) öldürme, kaste benzer (şibh-i amd) öldürme ve hata yoluyla öldürme şeklinde yapılan üçlü taksimi esas alacağız.

1. Kur'ân'da Kasten Adam Öldürme ve Cezası

Kur'ân-ı kerimde öldürmenin haramlığı[480] beyan edildikten sonra böyle bir cinayeti işleyen ve kasten adam öldüren caninin dünyadaki cezası kısas[481] ahiretteki cezası ise Allah Teâla affetmezse ebedî cehennem olarak takdir edilmiştir.[482] Aslında inanan bir insan için uhrevî mesuliyet bir cezadır, hem de en büyük, en şiddetli bir cezadır. Bundan maksad, caninin yapmış olduğu cinayetten, yani katil hadisesinden dolayı ebediyet âleminde cezaya müstahak olmasıdır. Bu öyle bir cezadır ki, bunun dehşetinden dolayı inanan her insan tirtir titrer ve cinayet işlemeye en küçük bir temayül bile göstermeğe cüret edemez. Bu cihetle uhrevî ceza, çok kuvvetli bir ahlakî müeyyide teşkil etmekdedir.[483] Bundandır ki Cenab-ı Hak: "Kim bir mümini kasden öldürürse onun cezası, içinde ebedî kalmak üzere gireceği cehennemdir. Allah ona gazab etmiş, onu lânetlemiş ve onun için büyük bir azap hazırlamıştır"[484] ferman etmektedir.

Kur'ân-ı Kerim'de kasten adam öldürme suçu ve cezasına ilişkin hükümlerin beyan edildiği en kapsamlı âyet-i kerime, Bakara sûresindeki "Ey iman edenler! Öldürülen kimseler hakkında size kısas farz kılındı. Hür hür ile, köle köle ile, dişi dişi ile kısas olunur. Ama kim, maktulün velisi tarafından affedilirse kısas düşer. Bundan sonra, diyeti ona güzel bir şekilde ve tam olarak ödemek gerekir. Bu esneklik Rabbiniz tarafından bir kolaylık ve lütuftur. Artık kim bundan sonra karşıdakinin hakkına tecavüz ederse, Ona son derece acı bir azap vardır"[485] âyet-i kerimesidir. Bu âyet-i kerime, kısasın vacib oluşunu, bu vacibliğin ancak öldürülenin ailesinden birinin affi ile düşebileceğini, bu affın daha iyi ve daha uygun olacağını, bununla beraber af sırasında mal üzerine anlaşmanın da caiz

---

480 İsrâ, 33; Mâide, 32.

481 Bakara, 178; Mâide, 45.

482 Nisa, 93. Bu âyet-i kerimeyi yani Nisa, 93 âyetini, yine Nisa suresi 48'inci âyeti ve Zümer, 53'ücü âyeti, Allah Teâla'nın, şirk dışındaki günahları dilediği takdirde affedeceğini bildirerek bu âyeti takyid etmektedir(Zuhaylî, *Fıkhu'l-İslâmî*, VI, 219).

483 Bilmen, Ömer Nasuhi, III, 41.

484 Nisa, 93.

485 Bakara, 178.

olduğunu tesbit etmiştir. Diğer yandan yine bu âyet-i kerime, Yahudilerin, affın meşru olmadığına ve diyetin kısastan önde bulunduğuna dair olan hükümlerini ve kısas yoluyla öldürmenin asla meşru olmadığını söyleyen Hristiyan hükümlerini ve insanlık eşitliğine riayet etmeyip, şeref davasıyla haksızlığa ve tecavüze giden Arab âdet ve hükümlerini ortadan kaldırarak yaşama hakkındaki eşitliği kurup ilân etmiştir.[486] Zira İslâm âlimlerine göre tahrif edilmemiş Tevrat'ta, af ve diyet yok, yalnız öldürme vardı.[487] Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.) "İsrailoğullarında yalnız kısas vardı onlar için diyet yoktu"[488] buyurmuşlardır. Bugün elimizde bulunan Tevrat'ta ise konuya ilişkin "Ölümü hak etmiş katilin canı için bedel almayacaksınız; o kesinlikle öldürülecektir[489] cümlesi bunu teyid etmektedir. Tevrat'a göre kasden adam öldürmek suçundan, fidye vermek sûretiyle kurtulmak bahis konusu olamaz.[490] Tanrı böyle emretmiştir, herhangi bir kimsenin onu değiştirme yetkisi yoktur; çünkü bu Tanrının adaletidir. İnsan Tanrının emirlerini yerine getiren bir alettir, onun hükmünü değiştiremez[491] denmektedir.

2. Kısas

Kısas kelime olarak "ayniyle karşılık vermek, herhangi bir hakkı dengiyle takas etmek demektir."[492] Bir başka ifadeyle, "şer'an katili maktul mukabilinde öldürmek veya yaralanmış ya da kesilmiş bir organ mukabilinde yaralayan veya kesen kimsenin ona denk olan uzvunu ayniyle yaralamak veya kesmektir."[493]

---

486 Yazır, I, 601.

487 Zemahşerî, Keşşâf, Bakara, 178, I, 220; Râzî, Mefâtih, Bakara, 178, II, 221, 225; Reşid Rıza, *Tefsîru'l-Kur'an'il-Hakim (Tefsîru'l-Menâr)*, thrc., İbrahim Şemseddin, Dar'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1999, Bakara, 178, II, 98. Bu suçun Tevrat'taki hükmü ise şudur: "Bir adamı vuran, vurduğu ölürse, mutlaka öldürülecektir" (Çıkış, 21: 12), "Ve bir kimse bir adamı vurursa mutlaka öldürülecektir" (Levililer, 24: 17).

488 Buhari, *Tefsîr*, 23; *Diyât*, 8; Nesâî, *Kasâme*, 27.

489 Sayılar, 35: 31.

490 Rashi, IV, 170.

491 Hirsh, IV, 567.

492 Cürcânî, *Ta'rifât*, s. 176; Fîruzabâdî, *Besâir*, IV, 281; Cessas, Ebubekir Ahmet İbn Ali er-Râzî el-Cessas, *Ahkâmu'l-Kur'an*, I, 162, (thk., Abdusselam Muhammed Ali Şahin), Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye-Beyrut, ts.; Âlûsî, Rûhu'l-Maânî, I, 49; Yazır, I, 601.

493 Bilmen, Ömer Nasuhi, III, 18.

Bundan dolayı kasden bir insan öldürmenin asıl cezası kısastır.[494] Bakara 178'inci âyette geçen "el-katlâ" kelimesi çoğul ve başında lâm-ı tarif bulunduğundan, kasden ve haksız yere öldürülenlerin hür, köle, erkek, dişi, Müslüman ve Müslümanların himayesinde bulunan diğer din mensuplarının hepsini kapsamaktadır.[495] Her birinin katili kim olursa olsun, karşılığında kısas yapılır. Kısası düşürme sebebi olan af veya anlaşma olmadıkça bu kısasın uygulanması, bütün iman edenlere farzdır.[496] Bu âyetle, tam olarak adaleti temin için, beşer hayatına ait değer ölçüsünde müsavat prensibi nizamlanmaktadır. Allah Tealâ, katil veya maktulün sınıf ve ırk farkı gözetilmeksizin, sadece katilin hayatına son verileceğini emir buyurmaktadır.[497] Bir başka âyet-i kerimede ise "Ceza verecek olursanız, size yapılan azap ve cezanın misliyle cezalandırın"[498] uyarısıyla imkân ölçüsünde af ve sabır tercihli bir ceza anlayışı ile yeryüzünde hakkın yerini bulması, insanlar arasında adaletin gerçekleşmesi ve insanlığın doğru ve sağlıklı bir önderliğe kavuşması hedeflenmiştir.

Bunun için dişinin erkek, erkeğin dişi karşılığında kısas yoluyla öldürüleceği İslâm hukukçuları arasında üzerinde ittifak edilmiş bir husustur.[499] Bunu teyid ve açıklamak üzere Mâide sûresindeki kısas âyetinde "Cana can"[500] buyurulmuş ve bununla kısasta aranan benzerlik ve eşitliğin nefis ve can benzerliği olduğu gösterilmiştir. Yaşama hakkı herkes için eşittir. Kısas bu eşitliğe dayanmaktadır. Öldürülen kim olursa olsun, onun katili veya katilleri, o öldürülenden daha fazla bir yaşama hakkına sahip değildir.[501] Bununla beraber üzerinde icmâ olan "Had cezalarını şüphe ile savuşturunuz"[502] hadisi şerifinin meşhur mânâsına istinaden,

---

494 İbn Hümâm, X, 206; Aynî, XII, 87; Âlûsî, *Rûhu'l-Maânî*, Bakara, 178, I, 50; Reşid Rıza, *Menâr* Bakara, 178, II, 100.

495 Kâsânî, Alaüddin Ebû Bekir İbn Mesud (ö. 587/1191) *Bedâiu's-Sanâi' fî Tertibi'ş-Şerâi'*, VII, 351-352, Daru'l-Fikir, Beyrut, 1996,

496 Yazır, Bakara, 178, I, 601-602; Kurtubî, *Ahkâm*, Bakara, 178, I, 246-247; Cessas, *Ahkâm*, I, 165-175; Said Havvâ, *el-Esâs fi't-Tefsîr*, Bakara, 178, I, 399, Dâru's-Selâm-1989.

497 Mevdûdî, *Tefhim*, Bakara, 178, I, 158.

498 Nahl, 126.

499 Kurtubî, *Ahkâm*, Bakara, 178, I, 248; Aynî, XII, 107-108; Cessas, *Ahkâm*, I, 169-171.

500 Mâide, 45.

501 Yazır, Bakara, 178, I, 602.

502 Tirmizî, *Hudud*, 2; Zeylaî, Cemaluddin Ebu Muhammed Abdullah İbn Yusuf el-Hanefî, *Nasbu'r-Râye li-Ehâdîsi'l-Hidâye*, Daru'l-Hadis, Kahire, III, 309, 310, 333.

kısas da hadlere dahil olup, şüphe ile ortadan kalkar. Bu bakımdan çocukları karşılığında ana ve baba[503], yukarıdaki hadis-i şerifin delâlet ettiği üzere, kölesi karşılığında sahibi[504], kısas yoluyla öldürülmez, ta'zîr cezası verilir.[505] Eğer hâkim umuma ait bir maslahat görürse had cezası olarak değil, ta'zir cezası olarak kölesi karşılığında sahibinin kısas yoluyla öldürülmesine karar verebilir.[506]

Diğer taraftan kasten bir kimsenin öldürülmesine iştirak eden bir grup hakkında da kısas uygulanır. İslâm âlimlerinin ittifakıyla şer'an, fesat yollarını tıkama kabilinden olmak üzere bir kişiye bedel bir cemaati (grubu) öldürmek icap eder. Çünkü öldürülmezlerse kısası asla uygulamak mümkün olmaz, Sonra cinayete ortak olmak kısastan kurtulmak için bir yol haline getirilebilir.[507] Hanefîlere göre, öldürme işine katılanlardan her biri hakkında, bizzat katılmışsa kısas icap eder. Zira, "Kim katil olmayan ve yeryüzünde fesat çıkarmayan bir kişiyi öldürürse sanki bütün insanları öldürmüş gibi olur"[508] mantukunca bir kişinin öldürülmesinde müşterek hareket eden bir topluluktan her birisi kasten bir cana kıymış sayılır ve katil hükmündedir.[509] Netice itibarıyla öldürmeye bizzat katılan her bir katil, bütün mezheplerce öldürülür.[510] Kasten bir kimseyi öldüren, hamile bir kadın ise, hemen öldürülmez, çocuğunu doğurup bir bakıcıya vermesi beklenir.[511]

3. Diyet

Anlaşma tarzında bir af sonucu tazmin edilmesi gereken diyet ise, şer'î bir terim olarak "cana ya da can hükmünde olana karşı işlenen cinayet sebebiyle ödenmesi gereken maldır."[512] Meşruluğu Kitap, sünnet ve icma ile sabit olmuştur. Kur'ân-ı Kerim'de Yüce Allah şöyle buyurmuştur: "Kim yanlışlıkla bir mümini öldürürse mümin bir esir (köle) âzad

---

503 Aynî, XII, 108.
504 Aynî, XII, 110.
505 Yazır, Bakara, 178, I, 604; Cessas, *Ahkâm*, I, 167-168.
506 Reşid Rıza, *Menâr*, Bakara, 178-179, II, 101.
507 Zuhaylî, *Fıkhu'l-İslâmî*, VI, 235; Cessas, *Ahkâm*, I, 178.
508 Mâide, 32.
509 Cessas, *Ahkâm*, I, 178.
510 Zuhaylî, *Fıkhu'l-İslâmî*, VI, 237.
511 Buhari, *Ferâiz*, 11; Müslim, *Kasâme*, 35-36, 38; Nesâî, *Kasâme*, 12; Şevkânî, VII, 20-21.
512 Avdeh, II, 261; Zuhaylî, *Fıkhu'l-İslâmî*, VI, 298.

etmesi ve öldürülenin ailesine teslim edilecek bir diyet vermesi gerekir; ancak onlar diyetten vazgeçip bağışlarsa o başka."[513] Bu âyet-i kerime her ne kadar hata yoluyla öldürmek hakkında ise de; ilim adamları kısasın düşmesi hallerinde kasten öldürmelerde diyetin vücubu üzerinde icmâ etmişlerdir.[514]

Kur'ân-ı Kerim, kasten adam öldüren herhangi bir katile verilecek olan ceza konusunda Tevrat'ta yer almayan önemli bir hakikati vurgulamıştır. O da: "Ama kim, maktulün velisi tarafından affedilirse kısas düşer. Bundan sonra, diyeti ona güzel bir şekilde ve tam olarak ödemek gerekir. Bu esneklik Rabbiniz tarafından bir kolaylık ve lütuftur"[515] âyetiyle sabit olan ve tercih hakkı tamamen maktul yakınlarına bırakılan diyet ve af konusudur. Zira affın meşru kılınması katil için bir kolaylık, diyetin meşruiyyeti ise maktul için bir faydadır. Bu üç durumdan birisini tercih etme konusunda muhayyer bırakılma ise sadece bu ümmete mahsus Allah Tealâ'nın tanımış olduğu bir kolaylık ve O'nun bir lütfudur.[516] Bu lütuf mü'minlerin minnettarlığını gerektiren bir bağıştır. Uyuşma ve gönül rahatlığının bulunması halinde insanların hayatını söndürmemek, yaşamalarının devamını sağlamak amacıyla sadece Müslüman ümmete tanınmış bir yasal kolaylıktır.[517] Nitekim Peygamberimiz (s.a.s.) de "Kim haksız yere, bile bile öldürülürse velisi şu üç şeyden birini tercihte muhayyerdir: Ya kısas ister, ya affeder ya da diyet alır. Eğer dördüncü bir şey istemeye kalkarsa elinden tutun (mâni olun)!"[518] beyanlarıyla bu konuya açıklık getirmiştir.

Bir katil için öldürülenin kardeşi tarafından küçük bir şey bağışlanmış bulunursa, kısas hemen düşer[519] ve iş artık o katil hakkında öldürülenin velisi tarafından, akıl ve din açısından örf haline gelmiş olan iyiliğe tabi olmak, katil tarafından da örfte belirlenen miktarı, öldürülenin velisi olan kardeşine güzellikle ödemek hususlarından ibaret kalır.[520] Eğer af, hürde

---

513 Nisâ, 92.

514 Kurtubî, *Ahkâm*, Nisa, 92, III, 315-316; Zuhaylî, *Fıkhu'l-İslâmî*, VI, 299.

515 Bakara, 178.

516 Âlûsî, Rûhu'l-Maânî, Bakara, 178, I, 51.

517 Kutup, fi Zılâli'l-Kur'an, Bakara, 178, I, 164.

518 Ebu Dâvud, *Diyât* 3, 4; Tirmizi, *Diyât* 13.

519 Cebr Mahmud el-Fudaylât, *Sukûtu'l-Ukûbât fi'l-Fıkhi'l-İslâmî*, (thk., Ahmed Halife), Daru'l-Ammâr, Amman-1987, I, 109-112.

520 Cessas, *Ahkâm*, I, 184

diyet, kölede kıymet gibi az veya çok mal üzerine bir şart ileri sürülmeksizin mutlak olarak meydana gelmiş ise varisin, bu iyiliğe kayıtsız şartsız uyması ve affa karşılık diyet ve benzeri bir şey istemeye kalkmaması icab eder. Şayet tamamen veya kısmen diyet ve kıymet, yahut diğer bir mal verilmek şartıyla anlaşma tarzında bir af ise, katilin de bunu kabul edip, güzellikle ödemesi gerekir.[521] Nefsin, yani canın parçalanması mümkün olmadığından, isterse bir kılının veya binde birinin affi gibi en küçük bir af bile tamamının affi demektir.[522] Yine aynı şekilde varislerden birinin affi, hepsinin affi sayılır.[523]

Sünnetten deliline gelince, bu konuya dair pek çok hadis-i şerif vardır.[524] Bunların en meşhuru Resûlullah (s.a.s.)'ın Yemenlilere yazmış olduğu mektuptur. Bu mektupta Hz. Peygamber (s.a.s.) "Her kim sebepsiz yere bir mümini öldürür ve bu konuda delil de varsa, ona kısas uygulanır. Öldürülenin velilerinin (diyete ya da affa) razı olmaları hali bundan istisna edilmiştir. Öldürmede/cinayet suçunda diyet de yüz devedir..."[525] buyurmuşlardır. Diyetin türünün ve miktarının belirlenmesinde ise fakihlerin birbirinden farklı görüşleri vardır. Ebû Hanife, Malik ve Şafiî'nin görüşüne göre diyetin, deve, altın ve gümüş türünün üçünden birisiyle verilmesi vaciptir. Bu türlerden her hangi birisinin ödenmesi yeterlidir. "Canda diyet yüz devedir..."[526] Ebû Hanife, diyetin altından bin dinar; gümüşten de on bin dirhem olduğu görüşündedir. İmam Malik ve Şafiî ise bunun gümüşten oniki bin dirhem, altın'dan da bin dinar olacağı görüşünü benimsemişlerdir.[527]

---

521 İbn Hümâm, X, 239.

522 Yazır, Bakara, 178, I, 604-605. Ayrıca bkz. Râzî, *Mefâtih*, Bakara, 178, II, 225-226; Kurtubî, *Ahkâm*, Bakara, 178, I, 253-254; Cessas, *Ahkâm*, I, 184-187.

523 Âlûsî, *Rûhu'l-Maânî*, Bakara, 178, I, 50.

524 Ebu Dâvud, *Diyât* 18-20; Tirmizi, *Diyât* 1, 12; Nesâi, *Kasâme*, 32; İbnu Mâce, *Diyât*, 5.

525 Nesâî, *Kasâme*, 47; Ebu Dâvud, *el-Fiten ve'l-Melâhim*, 6; Dârimî, *Diyât*, 1.

526 Kurtubî, *Ahkâm*, Nisa, 92, III, 315; Cessas, *Ahkâm*, II, 291-292; Zeylaî, Nasbu'r-Râye, IV, 361.

527 Cessas, *Ahkâm*, II, 296-297; Kurtubî, *Ahkâm*, Nisa, 92, III, 316; *Zeylaî, Nasbu'r-Râye*, IV, 361; Aynî, XII, 209-210; Zuhaylî, *Fıkhu'l-İslâmî*, VI, 301-302; Muhammed İbn İdris eş-Şâfiî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, I, 283, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1991; Muhammed Abdurrahim İbn Abdurrahim el-Mübarekfûrî, *Tuhfetu'l-Ahvezî bi-Şerhi Câmi't-Tirmîzî*, (thk., Abduvahhâb Abdullatîf), Daru'l-Fikir, ts., IV, 688; İbn Mâce, *Hudûd*, 5; Zeylaî, Nasbu'r-Râye, *age*, IV, 646-647.

Diyetlerin miktarı maktullerin hür ve erkek olup olmadığına göre farklılık arzeder. Hür bir erkeğin diyet-i kamilesi, bin dinar veya on bin dirhem gümüş yahut yüz deve veya iki yüz sığır veya iki bin koyun, ya da her biri iki parçadan ibaret olmak üzere iki yüz kat elbisedir.[528] Hür bir kadının diyet-i kamilesi ise bunların yarısıdır.[529] Erkekler ile kadınların diyetleri arasındaki bu fark, aralarında maddi zararlar bakımından mevcut olan bir farktan kaynaklanmaktadır. Oysa İslâm hukukunda erkekler ile kadınlar arasında hayat itibarıyla bir denklik kabul edildiğinden bunlardan herhangi birisinin canı karşılığında diğerinin kısası icap etmektedir.[530]

4. Miras ve Vasiyetten Mahrumiyet

Sünnet-i seniyyede kasten öldürme hakkında yukarıda zikredilenlerden başka bir ceza daha takdir edilmiştir ki, bu da katilin mirastan ve vasiyetten mahrum edilmesidir. Öldürme suçu/cinayet ilke olarak ittifakla hem mirasa hem de vasiyete engel kabul edilmiştir. Zira Hz. Peygamber (s.a.s.) bir rivayette "Hiçbir katile miras yoktur"[531], diğer bir rivayette ise "Katil hiçbir şeyi miras alamaz"[532] buyurmuşlardır. Yine Hz. Peygamber(s.a.s.)'in "Hiç bir katile vasiyet yoktur"[533] buyruğunda da vasiyetten mahrumiyet dile getirilmiştir. Buna göre mirasçı, kendisine miras bırakacak olanı, mirasta hak sahibi olan da kendisine vasiyette bulunanı öldürecek olursa, miras ve vasiyetten mahrum edilirler. Bu sedd-i zerai' (kötülük yollarını tıkama) ilkesi ile de amel etmenin bir gereğidir. Böylelikle her hangi bir kimsenin velisinin malına göz dikerek onu öldürmek suretiyle daha erken ölüme götürme yolunu seçmesi önlenmiş olur.[534] Hanefîler bu konuda öldürmenin tesebbüben (sebep olarak) değil de mübaşereten (bizzat işlenmiş) olmasını şart koşarlar. Bu durumda öldürmenin kasten veya kaste benzer veyahut hata yoluyla olması fark etmez.[535]

---

528 Avdeh, II, 178, 180; Zeylaî, Nasbu'r-Râye, IV, 359-362.
529 Zeylaî, Nasbu'r-Râye, IV, 363.
530 Avdeh, II, 182-183; Bilmen, III, 47.
531 İbn Mâce, *Diyât*, 14; Şevkânî, VI, 8; Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, I, 49.
532 Ebu Dâvud, *Diyât* 18; Şevkânî, VI, 84.
533 Zeylaî, Nasbu'r-Râye, IV, 402.
534 Zuhaylî, *Fıkhu'l-İslâmî*, VI, 313.
535 Avdeh, II, 186-188.

Esasen "size kısas farz kılındı"[536] mealindeki âyetten de anlaşıldığı üzere adam öldürmede asıl hak ve gerekli olan aslî hüküm kısastır. Kararlı bir şekilde düşünüldüğü zaman adam öldürmenin bundan başka hükmü ve gereği olmaması icab eder. Önceleri Tevrat'ta yalnız kısasın meşru kılınışı gibi. Fakat hayatın aslı sırf Allah'ın ihsanı olduğu ve kısasta kul hakkından başka bir de Allah'ın hakkı bulunduğu cihetle Cenab-ı Allah, Muhammed ümmetinde kısas hükmünü yürürlüğe koyarken bir hafifletme ve rahmet olmak üzere af ve diyeti de meşru saymıştır. Bu affı da, hak sahibi olan öldürülenin varisi ve velisinin eline vermiştir.[537] Kısasa göre bu meşruluğun katil hakkında ne kadar bir hafifletme ve rahmet olduğu, şüphe götürmez bir gerçektir. Kısaca kısas, aslî bir hak ve ilk borçtur. Af ise bunun üzerine gerekebilecek bir fazilettir. Bu fazilet, ya tam olarak kayıtsız ve bedelsiz veyahut eksik olarak diyet ya da başka bir bedel karşılığında yapılır ve böylelikle kısas düşer.[538] Hanefî ve Malikîlere göre affın anlamı kısasın karşılıksız olarak düşürülmesidir. Diyet karşılığında kısastan vazgeçmek affetmek değil, bir sulhtür. Şafiî ve Hanbelîlere göre ise, affetmek, karşılıksız olarak yahut diyeti kabul ederek kısastan vazgeçmektir.[539] İşte Kur'ân, bu gerçeği tesbit ederek kısası, öldürülen kimse için bir hak, kamu için aslî bir görev, affı da öldürülen kimsenin velisi için bir fazilet, "iyilik ve ödeme" kelimeleri altında diyet almayı da bir ruhsat olmak üzere meşru kılmıştır.[540] Sünnette de bu konuya şu şekilde açıklık getirilmiştir: "Hakkında kısasın gerektiği herhangi bir husus Resûlullah (s.a.s.)'a ne kadar getirildi ise, mutlaka onda affetme yolunun seçilmesini emir buyurmuştur."[541] Bir başka hadislerinde ise "Bir kimse bir haksızlığı affetti mi, mutlaka Allah bu affı sebebiyle onun izzetini artırır"[542] tenbihiyle affı salık vermiştir.

Affın bu şekilde bir fazilet olduğu ifade edildikten sonra kısasın, Allah'ın adaletine ve merhametine yaraşmayan kötü bir şey olduğu zannedilmemesi ve onun aslî bir kanun olduğunun bilinmesi için âyet-i kerimede "Ey akıl sahipleri! Kısasta sizin için hayat vardır. Böylece korunma-

---

536 Bakara, 179.
537 Kâsânî, VII, 356.
538 Yazır, Bakara, 178, I, 606-607; Avdeh, II, 157.
539 Avdeh, II, 157-158; Zuhaylî, *Fıkhu'l-İslâmî*, VI, 288.
540 Yazır, Bakara, 178, I, 608.
541 İbn Mâce, *Diyat*, 34-35; Nesâî, *Kasâme*, 6.
542 Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, II, 235.

yı umabilirsiniz"[543] buyurulmuştur. Kısas, hayat hakkının ve canı korumanın gereğidir. Kısasın meşru oluşunda akıl sahibi olan insanlar için büyük bir hayat vardır. Affın kıymeti de buna bağlıdır. Gerçi kısasın kendisi, cezayı haketmiş bir hayatı yok etmedir ama, aynı zamanda haksız yere bir hayatı yok etmeye karşı, hayatın zıddı olan kısasın meşru oluşu da hayatın ve yaşama hakkının en büyük müeyyidesidir.[544] Herşeyden önce bu, hem katil olmak isteyecek kimse, hem de öldürülmesi istenen kimse hakkında kuvvetle hayatı korumaya yönelik caydırıcı bir hükümdür.[545] Toplum ve kişi hayatının garantisidir. Böylece hem dünya hayatının hem de âhiret hayatının korunması teminat altına alınmış olmaktadır.

5. Kur'ân'da Kasta Benzer (Şibh-i amd) Öldürme ve Cezası

Yukarıda da belirttiğimiz gibi öldürme çeşitleri hususunda âlimler değişik taksimlere gitmişlerdir. Malikîler kasta benzer (şibh-i amd) öldürme diye bir şey kabul etmezler. Onlara göre bu kasten öldürme hükmündedir. Dolayısıyla, öldürme çeşitlerini kasten öldürme ve hataen öldürme şeklinde ikiye ayırırlar. Bu görüşlerini de Nisa, 4/92-93'üncü âyetleriyle delillendirirler. Cumhur ise kasta benzer öldürmeyi kabul eder. Ancak anlamını tesbit etmekte farklı görüşlere sahiptirler.[546]

Ebû Hanife'ye göre kasta benzer (şibh-i amd) öldürme; öldürülmesi caiz olmayan bir insanı silah sayılmayan ve silah yerine geçmeyen bir şey ile vurarak öldürmektir. Parçalara ayırmayan sopa, büyük taş veya değnekle vurmak gibi. Zira çoğunlukla insan bu gibi şeylerle öldürülmez, ancak tedip edilir. Bir başka ifadesiyle öldürme maksadıyla değil, vurma kasdıyla ölüme sebebiyet vermedir. İmameyne (Ebû Yusuf ile Muhammed) göre ise şibh-i amd, genel olarak öldürmeyecek derecede küçük bir taş ya da küçük bir ağaç parçası veya küçük bir değnek gibi bir şeyle yahud bir tokat vurulmasıyla hasıl olan öldürmedir.[547]

---

543 Bakara, 179.

544 Kutup, fi Zılâli'l-Kur'an, Bakara, 179, I, 165; Yazır, Bakara, 179, I, 609; Râzî, *Mefâtih*, Bakara, 179, II, 229.

545 Râzî, *Mefâtih*, Bakara, 179, II, 229.

546 Avdeh, II, 92-93; Zuhaylî, *Fıkhu'l-İslâmî*, VI, 315-316.

547 Cürcânî, *Ta'rîfât*, s. 125; Cessas, *Ahkâm*, II, 287; İbn Hümâm, X, 210; Zuhaylî, *Fıkhu'l-İslâmî*, VI, 316; Avdeh, II, 93-94.

Kasta benzer (şibh-i amd) öldürmelerde aranan üç şart vardır. Bunlar caninin, bir kimseyi ölüme götüren bir fiil işlemiş olmasının yanında, katilin fiilinde maktulü bizzat öldürme kastının bulunmaması[548] ve caninin irtikab etmiş olduğu fiil ile katledilenin ölümü arasında bir sebeb bağının bulunması şartlarıdır.[549]

Cinayetlere derecelerine göre ceza vermek bir esastır. Suçlulara işledikleri cürümlere uygun bir şekilde ceza verilmesi hem fertlerin hem de toplumun menfaatleri icabıdır. Adalet ve eşitlik esaslarına uygun, ibret verici bir şekilde tatbik edilecek cezalar sayesinde hem şahıslara karşı haksız yere işlenmiş kötü hareketlerin önü kesilmiş olur hem de toplumun muhtaç olduğu âsayiş ve emniyet sağlanmış olur. Bu anlamda kasta benzer öldürme ile alakalı üç türlü ceza takdir edilmiştir. Bunlar, Aslî ceza, bedel ve tabiî cezadır.

6. Aslî Ceza

Bu ceza muğallaza tabir olunan ağırlaştırılmış diyet ve kefaret cezasıdır. Kasta benzer öldürmede -şüphe olduğu gerekçesiyle- kısas yoktur. Âkile[550] tarafından ödenmesi gereken ağırlaştırılmış bir diyet vardır. Bu ceza böyle bir öldürmenin birinci cezasıdır.[551] Bu suç ve buna takdir edilen ceza Allah Rasûlü (s.a.s.)'nün uygulamaları ile sabit olmuştur.[552] Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: "Şunu bilin ki kasta benzer hata ile öldürme, kamçı ve asa ile olan öldürme olup bunun diyeti, kırk tanesinin karnında yavruları olmak üzere yüz devedir."[553] Aynı zamanda bu, Malikîlerin ve Şafiîlerin de görüşüdür. Kasta benzer öldürmenin diyeti tür ve miktarları ile ağırlaştırılması bakımından kasten öldür-

---

548 Bu şart, kasta benzer öldürme ile kasten öldürmenin birbirinden ayırt edildiği tek şarttır(Avdeh, II, 100).

549 Avdeh, II, 95.

550 Âkile, bir şahsın mensup olduğu ehli divandır veya onun akrabası ya da aynı asıldan gelen aşiretidir. Bir başka ifadeyle diyeti tahammül edip ödeyen akraba, aşiret ve aile fertleridir. Bunlar, kendi aile efradından birinin kaste benzer veya hata sûretiyle yaptığı cinayetin diyetini usûlü dairesinde ödemekle mükellef bulunurlar(Bilmen, Ömer Nasuhi, III, 7, 53-54).

551 Kâsânî, VII, 372.

552 Cessas, *Ahkâm*, II, 288-289; Nesâî, *Kasâme*, 33, 34; Tirmizi, *Diyât* 15.

553 Nesâî, *Kasâme*, 33, 34; Ebu Dâvud, *Diyât*, 17, 24; Zeylaî, Nasbu'r-Râye, IV, 356.

menin diyeti gibidir. Fakat bu diyeti ödemekle yükümlü kişilerin kimliği ile ödenme vakti açısından kasten öldürme diyetinden farklıdır. Kasten öldürmenin diyeti caninin malından ve peşin olarak ödenir. Kasta benzer öldürmenin diyeti ise, âkile tarafından ve üç sene süre ile vadeli olarak ödenir. Ancak İmam Malik, kasten öldürmenin diyetinin caninin malından ödenmesi gerektiği hususunda, kasta benzer öldürmenin de kasten öldürme gibi olduğu görüşündedir. Diğer yandan babanın oğlunu öldürmesi bundan müstesnadır. O takdirde bunda kasta benzer öldürme diyeti vardır. Söz konusu bu diyet, hata yoluyla öldürme diyeti gibi ağırlaştırılmış ve üçe bölünmüş vadeli bir diyettir.[554]

Bahis konusu kasta benzer cinayetlerde diyetlerin deve cinsinden verilmesi durumunda her diyet için dört ayrı deve çeşidinden yirmibeşer adet olmak üzere toplam yüz deve verilir. Bu tür develer ise Binti mehaz[555], Binti lebûn[556], Hıkka[557] ve Cezea[558] denilen develerdir.[559] Bu suça terettüp eden kefaret ise bir köleyi azad etmektir. Mülkiyetinde böyle bir köle bulunmayan yahut böyle bir köleyi satın alıp azad etmek için kendisine yetecek maldan fazla bedelini bulamayan yahut fiilen köle bulamayan bir kimsenin, arka arkaya iki ay oruç tutması icap eder.[560]

7. Bedel Ceza

Herhangi bir sebebten dolayı diyet düştüğü takdirde, onun yerine bedel olmak üzere tazir cezası söz konusu olur. Fakihlerin çoğunluğuna göre bunu hâkim belirler. O, suçluyu hapsetmek, dövmek, şiddetle azarlamak ve buna benzer yollarla tedip ederek maslahata uygun gördüğü bir ceza takdir eder. Hanefîlere ve Malikîlere göre tazir cezasının, ölüm yahut ömür boyu hapis cezası olabileceği de ifade edilmiştir.[561]

---

554 Zuhaylî, *Fıkhu'l-İslâmî*, VI, 316-317.
555 İki yaşına girmiş dişi devedir.
556 Üç yaşına girmiş dişi devedir.
557 Dört yaşına giren dişi devedir.
558 Beş yaşına girmiş dişi devedir.
559 Kâsânî, VII, 376; Cessas, *Ahkâm*, II, 293-295; Ebu Dâvud, *Diyât*, 17; Mübarekfûrî, *Tuhfetu'l-Ahvzî*, IV, 642-643; Zeylaî, Nasbu'r-Râye, IV, 356.
560 Zuhaylî, *Fıkhu'l-İslâmî*, VI, 327.
561 Zuhaylî, *Fıkhu'l-İslâmî*, VI, 312, 327; Avdeh, II, 183-184.

8. Tabiî Ceza

Kasta benzer sûrette katil olan kişi diyetin dışında iki ceza ile daha cezalandırılır. Bunlar ise kasten öldürme cezasında açıklandığı üzere miras ve vasiyetten mahrum edilmektir.[562] Bu hüküm, şu iki hadisin genel ifadesi ile amel etme sonucunda verilmiştir: "Hiçbir katile miras yoktur"[563] ve "Hiçbir katile vasiyet yoktur."[564] Ebû Hanîfe'ye göre katilin miras ve vasiyetten mahrum edilmesi hükmü, "tesebbüben öldürme" çeşidinin dışındaki diğer tüm öldürmelerde geçerli bir hükümdür. Ancak bunda katilin mükellef olması, cinayetinde öldürme kastının bulunması ve katil hadisesine bizzat katılması (mübaşeret etmesi) şartı vardır.[565]

9. Kur'ân'da Hataen Adam Öldürme ve Cezası

Hata sonucu öldürme, bir insanı kasıt olmaksızın yanlışlıkla öldürmektir. Bir başka deyişle vurmayı da öldürmeyi de kastetmeksizin -meselâ bir kişinin üzerine düşüp ölümüne sebep olması yahut bir ava atış yaparken bir insana isabet etmesi gibi- öldürmek demektir.[566] Bazı fakihler bunu, failin fiilinde ve kastında bulunan hata olmak üzere iki kısımda ele almışlardır. Bir kimsenin bir ava atış yaparken bir şahsı vurmasını failin fiilindeki hataya, birinin üzerindeki elbise yahut konumu sebebiyle müşrik zannedip bir müslimi öldürmesini de failin kastındaki hataya misal olarak göstermişlerdir.[567]

Hataen adam öldürme ve cezası ile ilgili hükümler Kur'ân-ı Kerim'de şu âyet-i kerime ile hükme bağlanmıştır: "Müminin mümini öldürmesi olacak iş değildir, ancak yanlışlıkla olursa başka. Kim yanlışlıkla bir mümini öldürürse mümin bir esir (köle) âzad etmesi ve öldürülenin ailesine teslim edilecek bir diyet vermesi gerekir; ancak onlar diyetten vazgeçip bağışlarsa o başka. Eğer yanlışlıkla öldürülen, kendisi mümin olmakla birlikte, size düşman bir kavimden ise, öldürenin mümin bir köle âzad

---

562 Kâsânî, VII, 371-372.
563 İbn Mâce, *Diyât*, 14; Şevkânî, VI, 8; Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, I, 49.
564 Zeylaî, Nasbu'r-Râye, IV, 402.
565 Avdeh, II, 186-188.
566 Zuhaylî, *Fıkhu'l-İslâmî*, VI, 222, 328; İbn Hümâm, X, 213; Aynî, XII, 96; Avdeh, II, 104; Cessas, *Ahkâm*, II, 280.
567 Cessas, *Ahkâm*, II, 280; Avdeh, II, 104; Râzî, *Mefâtih*, IV, 176.

etmesi gerekir. Eğer öldürülen, aranızda anlaşma bulunan bir topluluktan olursa, vârislerine teslim edilecek bir diyet ile mümin bir köle âzad etmesi gerekir. Bunları yapmaya gücü yetmeyenin, Allah tarafından tövbesinin kabulü için ardarda iki ay oruç tutması gerekir. Allah alîm ve hakîmdir" (her şeyi hakkıyla bilir, tam hüküm ve hikmet sahibidir).[568]

Fakihlerin ittifakı ile hata yoluyla ve hataya benzer yolla öldürmede kısas yoktur. Bunun sadece iki cezası vardır. Birisi aslî ceza olup kefaret ve diyet, diğeri de tabiî ceza olup katili vasiyetten mahrum bırakmaktır.[569]

10. Kefaret ve Diyet

Hataen adam öldürmede öldürülen mümin ise, ceza olarak köle azad etmek, Allah'ın hakkı olarak bir kefaret, diyet de kul hakkı olarak bir zarar ödemesidir. Bir müminin öldürülmesinde bu şekilde biri Allah hakkı, diğeri de kul hakkı olmak üzere iki hak bulunur. Hayat, herşeyden önce Allah'ın hakkıdır, hürriyyet de bir çeşit hayattır. Bu da Allah'ın hakkıdır. Allah'ın kullarından bir müminin Allah'ın hakkı olan yaşamasının yok edilmesine karşılık, diğer bir mümin kula hürriyet bağışlayarak yeni bir hayat kazandırmak, hata ile öldüren müminin günahını örtmeye vesile olacak en güzel ve en uygun bir kefarettir ki, bunda bir yönden ceza, bir yönden de ibadet mânâsı vardır.[570] Bu kefaretin, katilin malından ödenmesi gerekir. Bunun yerine getirilmesinde hiç bir kimse ona ortaklık etmez.[571]

Diğer taraftan fakihler eğer öldürülen kişi zimmi ve köle değil ise, hata yoluyla öldürmenin kefaretinin vacip olduğu üzerinde ittifak etmişlerdir. Malikîlerin dışında kalan cumhur, zimminin öldürülmesi ile de vacip olduğunu kabul ederler. Malikîler ise zimminin öldürülmesinde kefaret vacip değildir, derler. Çünkü zimmi küfrü sebebiyle genel olarak kanı heder olan bir kimsedir.[572]

Diyete gelince kasten ve kaste benzer öldürmede açıkladığımız gibi, deve cinsinden beşli bir diyettir. Yani beşte birlere bölünerek develerin

---

568 Nisa, 92.

569 Aynî, XII, 96-97; Zuhaylî, *Fıkhu'l-İslâmî*, VI, 328; Avdeh, II, 200.

570 Yazır, Nisa, 92, II, 1419. Ayrıca bkz. Kurtubî, *Ahkâm*, Nisa, 92, V, 314-315; Kutup, *fî Zılâli'l-Kur'an*, Nisa, 92, II, 735; Reşid Rıza, *Menâr*, Nisa, 92, V, 269.

571 Zuhaylî, *Fıkhu'l-İslâmî*, VI, 329; Kâsânî, VII, 377-378.

572 Zuhaylî, *Fıkhu'l-İslâmî*, VI, 329-330.

yaşlarına göre takdir edilmiş bir cezadır. Bunlar: Yirmi tanesi iki yaşına basmış dişi deve, yirmi tanesi iki yaşına basmış erkek deve, yirmi tanesi üç yaşına basmış dişi deve, yirmi tanesi dört yaşına basmış dişi deve, yirmi tanesi de beş yaşına basmış dişi deve olmalıdır. Hanefîlerle Hanbelîlerin görüşü budur. Malikîlerle Şafiîler ise yirmi tane iki yaşındaki erkek deve yerine yirmi tane üç yaşına basmış erkek deve sayarlar.[573] Eğer bir kişi bu hayvanların yerine başka bir eşya veya para ile diyet vermek istiyorsa, bu hayvanların raiç fiyatı esas alınmalıdır.[574]

İslâm âlimleri hata yoluyla öldürmenin diyetinin âkile tarafından üç yıl vadeyle ödeneceği üzerinde ittifak etmişlerdir.[575] Böylelikle Hz. Peygamber (s.a.s.)'in hata yoluyla öldürmenin diyetinin âkile üzerine ait olacağını belirten hükmü[576] ve Hz. Ömer ile Hz. Ali'nin bu diyeti üç yıl içerisinde âkileye ait olarak tespit eden uygulamaları ile amel etmiş olmaktadırlar.[577]

Öte yandan eğer hata ile öldürülen kimse düşman bir milletten, savaş durumu devam eden kâfirlere ait bir ülkenin halkından olup da, kendisi mümin ve böyle olduğu halde bir mümin tarafından orada yanlışlıkla öldürülmüşse öldürenin mümin bir köle azad etmesi gerekir.[578] Eğer yanlışlıkla öldürülen kimse, müslümanlarla aralarında devamlı veya geçici herhangi bir anlaşma bulunan bir kavimden ise; bu durumda o kavim müslüman olmayan bir toplum ise de öldürülenin müslüman veya kâfir olduğuna bakılmayarak mutlak sûrette ceza olarak hem diyet hem de kefaret gerekir.[579]

Anlaşılan o ki bir kimseyi yanlışlıkla öldüren bir mümine diyet, ister gerekli olsun ister olmasın, mutlaka mümin bir köleyi kefaret olarak azad etmesi farzdır. Bundan dolayı yanlışlıkla katil olan herhangi bir mümin,

---

573 Kâsânî, VII, 376; Kurtubî, *Ahkâm*, Nisa, 92, V, 317-319; Râzî, *Mefâtih*, Nisa, 92, IV, 177-178; Şevkânî, VII, 76-80; Zeylaî, Nasbu'r-Râye, IV, 357-360.

574 Mevdûdî, *Tefhim*, Nisa, 92, I, 404.

575 Kurtubî, *Ahkâm*, Nisa, 92, V, 320-321; Cessas, *Ahkâm*, II, 280-282.

576 Şevkânî, VII, 80-81.

577 Zeylaî, Nasbu'r-Râye, IV, 398-399; Zuhaylî, *Fıkhu'l-İslâmî*, VI, 329.

578 Kurtubî, *Ahkâm*, Nisa, 92, V, 323-324; Râzî, *Mefâtih*, Nisa, 92, IV, 180; Taberî, *Câmiu'l-Beyan*, Nisa, 92, IV, 208-209; Yazır, Nisa, 92, II, 1419-1420; Mevdûdî, *Tefhim*, Nisa, 92, I, 405.

579 Yazır, Nisa, 92, II, 1420; Kurtubî, *Ahkâm*, Nisa, 92, V, 325; Taberî, *Câmiu'l-Beyan*, Nisa, 92, IV, 210-211; Mevdûdî, *Tefhim*, Nisa, 92, I, 405.

azad edecek bir mümin köle bulamaz ya da ne bir mümin köleye, ne de ona sahip olabilecek bir vasıtaya sahip değilse birbiri ardına aralıksız iki ay oruç tutması gerekir. Bu oruç, Allah tarafından tevbe için, tevbenin kabul edilmesi içindir. Demek oluyor ki, mümin bir köleyi azad etmek, yok edilen hayat yerine geçebilecek bir çeşit diriltme olduğu gibi, oruç da bir köle azad etme hükmündedir. Gerçekten köle azad etmek, diğer bir canı kölelik ve esirlik bağından kurtarmak olduğu gibi oruç da kendi nefsini şehvetlerin esirliğinden kurtarmak ve temizlemektir. Bundan dolayı bir kimseyi yanlışlıkla öldüren mümin, diğer bir mümin köleyi hürriyetine kavuşturmaktan aciz kalınca hiç olmazsa arka arkaya iki ay oruç tutarak nefsini kuvvetli arzuların bağından azad etmeli ve kendine manevî bir hürriyet vererek nefsini günahtan kurtarmalıdır.[580] Burada bir kimse, mümin bir köleyi -bulamama yada ona sahip olabilecek bir güçten mahrumiyeti sebebiyle- hürriyetine kavuşturmadan aciz kalması durumunda Cenab-ı Hak bu ümmete bir lütuf ve ihsan olmak üzere köle azad etmeye bedel iki ay peş peşe oruç tutmayı cezada bir indirim ve hafifletme, suçlunun tevbesinin kabulüne ve bağışlanmasına bir vesile kılmıştır.[581]

Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de: "Allah nefsinize güvenemeyeceğinizi bildiği için yüzünüze bakıp, size bu lütufta bulundu"[582], "O sizin bu gece ibadetini gözetemeyeceğinizi bildiği için, lütuf ve merhametiyle size yeniden bakıp muaf tuttu"[583] âyet-i kerimelerinin mazmununca söz konusu hafifletmeyi teyit sadedinde Cenab-ı Allah, Muhammed ümmetine kolaylık dilediğinden sair dinlerde olmayan bir lütufta bulunmuştur. Bu husus, yukarıda ele aldığımız Tevrat hükümleri ile Kur'ân ahkâmı beraberce mukayese edildiğinde ayrıntılarıyla ortaya çıkmaktadır.

Hataen öldürmelerde şu şartlar aranmaktadır: Caninin fiilinin, cinayete maruz kalan şahıs açısından işlenmiş ölümcül bir fiil olması, belirleyici olması bakımından hataen işlenmiş olması ve ölümle hata arasında sebeb bağının bulunması şartlarıdır.[584] Ayrıca hata yoluyla öldürmelerde kefaret ve diyetin dışında faile verilecek olan ceza, kasten adam ödürmenin cezası-

---

580 Yazır, Nisa, 92, II, 1421-1422.
581 Kurtubî, *Ahkâm*, Nisa, 92, V, 328.
582 Bakara, 187.
583 Müzzemmil, 20.
584 Avdeh, II, 108-113.

nın ele alındığı yerde açıklandığı üzere katilin miras ile vasiyetten mahrum edilmesi cezasıdır.[585]

Görüldüğü gibi adam öldürme suçu ve cezasına ilişkin olarak her iki kitapta da suçun faillerine son derece ağır cezalar takdir edilmiştir. Tevrat, mutlak sûrette kasıtlı adam öldürme suçunun cezasını ayniyle suçlunun öldürülmesi şeklinde hükme bağlamıştır. Herhangi bir esneklik söz konusu değildir. İfadeler gayet açık ve kesindir. Eğer caninin suçluluğu kesin bir şekilde tesbit edilmişse artık katilin maktul yakınları tarafından bağışlanması veya ölüm cezasının para cezasına çevrilmesi mümkün olmamaktadır.[586] Çünkü Tevrat'a göre bir insanın ölüm cezasına çarptırılması, yine bir insan aleyhine işlemiş olduğu suçtan ötürüdür.

İnsanoğlunun eşsiz değer ve saygınlığı sebebiyle hakkında maddî bir tazminat söz konusu olamaz. Şayet bir tazminat olacaksa o da katilin yeryüzündeki varlığının elinden alınması şeklinde olmalıdır.[587] Hataen öldürmelerdeki suçun cezası için ise Tevrat'ta "sığınak kentler"den bahsedilmektedir. Bu suçlu açısından bir yönüyle arzu edilen rahatlatıcı ve çözüm adına kurtuluş yolu gibi gösterilse de, mağdur ve onun yakınları açısıdan bir haksızlık ve zulümdür. Fiilin hata yoluyla işlenmiş olması bir bakıma hafifletici bir sebeb olabilir. Ancak bu, suçlunun cezasız kalmasını temin etmez.

Kur'ân-ı Kerim ise bahis konusu suç ve cezasına ilişkin olarak katil ve maktul açısından insanın insânî duygularına da hitap eden ve her iki tarafın da mutmain olmasını dikkate almakla beraber aralarındaki düşmanlık duygularını tadile yönelik evrensel hükümler ortaya koymuştur. Bu hükümlerin, temelde diğer dinlerde de var olan muhkem esasların en olgun şekli olduğu söylenebilir. Zira bu kurallar mevcut Tevrat'ta yer alan hükümlere göre daha yumuşak ve daha esnektir. Nitekim yukarıda belirttiğimiz gibi cinayet suçu ile ilgili Kur'ân-ı Kerim ihtiva etmiş olduğu ahkâm bakımından, içerisinde kısasın da bulunduğu, ancak Tevrat hükümleri içerisinde yer almayan diyet ve kefaret seçeneği ile birlikte, mirastan ve vasiyetten mahrum bırakma gibi, hem katili ve katil olacakları tehdit

585 Avdeh, II, 185-188.
586 Sayılar, 35: 31.
587 Hirschler, s. 486-487.

hem de maktul ve yakınlarını tatmin edici evrensel yeni hükümlerle gelmiştir. Bu muhteviyatıyla da Kur'ân benzersizdir.

E. ZİNA

Zina fiili her iki kitaba göre de mutlaka cezalandırılması gereken bir günah ve suçtur. Tevrat'a göre zina, suç kabul edilmiş[588] ve ceza olarak suç ortaklarının her ikisine de ölüm cezası takdir edilmiştir.[589] Kur'ân da zina fiilini suç kabul etmiş[590], ceza olarak 100 sopa cezası takdir etmiştir.[591] Bununla birlikte Kuran'ın zina tanımı Tevrat'ınkinden çok daha farklıdır. Kuran'a göre zina, bir erkek veya kadının evli olsun yahut olmasın evlilik dışı yasak ilişkiye girmesidir.[592] Ahd-i Atik sadece evli bir kadının evlilik dışı ilişkiye girmesini zina olarak kabul eder.[593]

1. Tevrat'ta Zina Suçu ve Cezası

Tevrat'a göre, erkek açısından zina suçunun oluşabilmesi için kadının evli veya en azından nişanlı olması gerekir. Evli bir erkeğin evli olmayan bir kadınla ilişkiye girmesi, her ne kadar büyük suçlamaya tabi olsa da Yahudi şeriatına göre zinayı oluşturmaz ve bu kesinlikle bir suç olarak düşünülmez ve cezalandırılmaz.[594] Evli olmayan bir kadınla ilişkiye giren evli bir erkek zani olarak kabul edilmediği gibi onunla ilişkiye giren bekâr kadın da zaniye olarak kabul edilmez.[595] Zina suçu ancak evli veya bekâr bir erkeğin, evli bir kadınla ilişkiye girmesiyle sabit olur. Bu durumda evli olsun veya olmasın erkek zani, kadın da zaniye olarak kabul edilir. Kısacası, zina evli

588 Tevrat, Çıkış 20: 14; "Zina etmeyeceksin."
589 Levililer, 20: 10: "Ve başka birinin karısı ile zina eden, komşusunun karısı ile zina eden adam, hem o, hem kadın mutlaka öldürülecektir".
590 İsra, 32: "Zinaya yaklaşmayın, çünkü o açık bir kötülüktür ve çok kötü bir yoldur".
591 Nur 2.
592 İbn Hümâm, V, 246-247; Avdeh, II, 346; Bilmen, *age*., III, 26.
593 Besalel, II, 447; "Ve başka birisinin karısı ile zina eden, komşusunun karısı ile zina eden adam hem o, hem kadın mutlaka öldürülecektir"(Levililer, 20: 10); "Eğer bir adam, başka bir adamın karısı olan bir kadınla yatmakta olarak bulunursa, o zaman kadınla yatan adam ve kadın onların ikisi de öleceklerdir, ve kötülüğü İsrailden kaldıracaksın"(Tesniye, 22: 22).
594 Besalel, s. 447; The Babylonion Talmud, *Sanhedrin*, III, 451-452(66b).
595 Tesniye, 22: 28-29.

kadınla yapılan yasak ilişkidir.[596] Mevcut Tevrat nüshalarında zina suçu ve ortakları ile ilgili hükümleri ihtiva eden cümlelerden bu ahlâkî çifte standartı anlamak hiç de zor değildir. Zira Jeffrey H. Togay'ın belirttiğine göre kadın kocasının mülkü sayılır ve zina kocanın kadına karşı olan ayrıcalıklı haklarının ihlâlini içerir; kocasının mülkü olarak kadının ona karşı böyle bir hakkı yoktur.[597] Eğer bir erkek, evli bir kadınla ilişkiye girerse başka bir erkeğin mülkünü ihlâl etmiş olur ve bundan dolayı cezalandırılır. Bu açıdan bekâr bir kızla yapılan cinsel birleşme, erkek açısından zina suçunu meydana getirmeyebilir. Ancak bekâr kız açısından aynı şey söylenemez. Evlendiğinde bakire çıkmayan kızın cezası baba evinin girişinde taşlanarak (recm) ölümdür. Kız hakkındaki recm hükmünün burada infaz edilmesi, aynı zamanda iffetli bir kız evlat yetiştirme konusunda başarısız olmuş babaya karşı toplumun kınamasını da ifade eder.[598] Kanunsuz fiilin suç ortaklarından olan bekâr erkek tespit edilebilirse kız recm edilmekten kurtulur ve ikisi ebediyen ayrılmamak üzere evlendirilir. Ayrıca erkek, kızın babasına elli şekel[599] para cezası öder.[600]

Öte yandan evli Yahudi bir kadının, kocası dışında herhangi bir kişiyle cinsel ilişkiye girmesi, her iki taraf açısından da büyük bir suçtur ve üç büyük günahtan biridir. Ama gentile[601] kadının durumu farklıdır. Halacha[602], Yahudi olmayan tüm kadınları önüne gelenle yatan fahişe

---

596 Nahum M. Sarna, *The JPS, Commentary*, s. 114.

597 Jeffrey H. Togay, "Adultery, " *Encyclopaedia of Judaica*, Vol. II, col. 313. Also, see Judith Plastow, Standing Again at Sinai; Judaism from a Feminist Perspective (New York: Harper &Row Publishers, 1990) pp. 170-177.

598 Jeffrey H. Togay, *The JPS Commentary*, Deuteronomy 22: 20-21, s. 206; Tesniye, 22: 13-21.

599 1 şekel= 14.55 Gram . Türk altın parası ile 1 şekel =12Kuruş (Kitab Mukaddes, ölçüler ve tartılar cetveli).

600 Tesniye, 22: 28-29.

601 Gentile, İsrail topraklarında Yahudi olmayan kimselere verilen ad [Shahak, Israel, *Jewish History, Jewish Religion (Yahudi Tarihi Yahudi Dini)*, çev., Ahmet Emin Dağ, s. 155-156, Anka Yayınları, İstanbul, 2002].

602 Halakhah, İbranicede gitmek anlamına gelen "halakh" kökünden türetilmiş bir kelime olup Yahudilikte suç hukuku ile alâkalı terimlerden biridir. Aslında halakhah kelimesi bir konuda verilmiş genel kanun ya da karar anlamına gelir. Ancak daha sonraları kişisel benimseme, sosyal, millet ve milletler arası ilişkiler ve Yahudilikteki diğer araştırmaları içerir. Çoğulu "halakhot"dur. Halakhah, aynı zamanda bazen tüm İbrâni kanun sisteminin umumi terimi olarak kullanılmıştır. Halakhah içinde beş tane açık farklılık vardır; yazılı kanunlar, geleneklerden kaynaklanan kurallar, sözlü kanun, büyüklerin sözleri ve İsa (a.s.) öncesinde ve zamanında papaz olmayan dinî öğretmenler, örfler (Drapkin, Israel, M.D., *Crime and*

kabul eder ve Kutsal Kitap'taki "onların bedeni, eşek bedeni gibidir ve (meni) boşalmaları da atların boşalması gibi"[603], cümlesinin hükmü onlara uygulanır. Evli olsun ya da olmasın gentile kadınlar arasında fark yoktur ve sadece Yahudileri ilgilendirdiği için evlilik konsepti gentile'ye uygulanmaz. ("Putperestler için evlilik yoktur") Bu nedenle zina kavramı, Yahudi bir adam ile gentile kadın arasındaki cinsel ilişki için kesinlikle uygulanmaz. Üstelik, Talmud[604] bu tür bir ilişkiyi "insanla-hayvan arasındaki ilişki"nin günahına eşit sayar. (Aynı gerekçeyle, gentile'nin belli bir babalığa sahip olmadığı kabul edilir.) Talmudic Encylopedia'ya[605] göre "Yahudi olmayan birinin karısıyla cinsel ilişkiye giren biri ölüm cezasına çarptırılmaz.

Kutsal Kitap'ta yabancı birinin karısından ziyade, "senin arkadaşının karısı"[606] ifadesi kullanılmıştır; ve hatta gentile için kullanılmış olan "karısına bağlı kalacaktır"[607] ilkesi, putperestler için evlilik kurumu söz konusu olmayacağından Yahudi birine uygulanamaz. Ayrıca her ne kadar Yahudi olmayan evli bir kadın, diğer Yahudi olmayan erkeklere yasaklanmış olsa da, her hâlükârda Yahudi bir erkek bundan istisnadır. Ancak bu durum, Yahudi bir erkek ile gentile kadın arasındaki cinsel ilişkiye izin verildiği şeklinde anlaşılmamalıdır. Zira durum tam tersidir. Ancak, burada asıl ceza gentile kadına verilmektedir. Yahudi bir erkek tarafından ırzına geçilmiş olsa dahi, kadın mutlaka cezalandırılmalıdır. "Şayet bir Yahudi, gentile bir kadın ile cinsel ilişkiye girse, o kadın üç yaşındaki bir çocuk ya da yetişkin bile olsa, (veya evli ya da bekâr olsa da) yahut da Yahudi erkek küçük olsa dahi 'tıpkı bir hayvana tecavüzle ilgili hükümde olduğu gibi', o kadın öldürülmelidir. Çünkü, o kadın sebebiyle bir Yahudi sıkıntı çekmiştir."[608] Yahudi ise sadece kırbaçlanır. Şayet o Yahudi, bir Kohen

---

Punishment in the Ancient World, 1906, s. 59, copyright, 1989 by Lexington Books, D.C. Heath and Company/ Lexington, Massachusetts/Toronto).

603 Hezekiel, 23:20.

604 Tractate Berakhot, s. 78a.

605 Talmudic *Encyclopedia*. "Eshet Ish" (Evli kadın).

606 Çıkış, 20: 17

607 Tekvin, 2:24.

608 Maimonides, "Prohibitions on Sexual Intercourse" 12, 10: *Talmudic Encyclopedia*, "Goy" md. Not: "Goy" kelimesi (Çoğulu: Goyim), Biblik İbrânice'de "millet" anlamına gelir. Kültürel anlamda; Yahudi olmayanları tanımlamada kullanılan bir kelimedir. Talmud'da Yahudiler'le Yahudi olmayan kişiler arasında gergin ilişkilerden kaynaklanan yasalar yer al-

ise (rahip sülalesinin üyesi) o zaman iki katı kırbaç yemelidir. Çünkü yaptığı şey iki kat günah sayılır. Bir Kohen bir fahişe ile asla cinsel ilişkiye girmemelidir ve tüm gentile kadınlar, fahişe olarak kabul edilir.[609]

Bu tür bir bakış açısı ve değerlendirme kapsamında denilebilir ki, bugün Tevrat sifirleri içerisinde yer alan: "Komşunun kadınına kötü gözle bakma"[610], "Kim komşusunun karısı ile zina ederse ölüm cezasına çarptırılır"[611] vb. cümleler Tevrat yorumcuları tarafından ırkî bir yaklaşımla yorumlanmakta ve bu yorum Yahudi ırkının Yahudi olmayanlara karşı bakış açılarını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla cezayı gerektiren suç ve suç ortakları açısından söz konusu böyle bir nesebî ayırım ve sınıf gözetimi, zina suçu ve cezası ile ilgili Kur'ân ve Tevrat hükümleri arasındaki karşılaştırmada dikkat çeken en bariz farklardan biridir. Zira Talmud, komşu olarak sadece Yahudi'yi kabul eder ve yabancıların eşleriyle zinayı caiz görür. Haham Reşî bundan şu neticeyi çıkarır: Bir Yahudi yabancı birinin ırzına tecavüz ettiğinde hata işlemiş sayılmaz. Çünkü yabancılarla yapılan nikah zaten geçersizdir. Zira Yahudi olmayan bir kadın hayvan gibidir. Hayvan ve ona benzeyenlerle de nikah yapılmaz. Beşay, Levi, ve Cersun adlı hahamlar da aynı görüştedirler. Klâsik bir Yahudi olan Maimonides ise "Yahudi olmayan kadınları elde etmek Yahudiler'in hakkıdır" der.[612] Böylece, erkek olsun-kadın olsun Yahudi olmayan biri ile yapılan cinsel ilişki her-

maktadır. Meselâ, Yahudi olmayanlara Yahudi giysileri ve tsitsit (Tanrı'nın adını ve tekliğini simgeleyen püskiller) satılması veya trefe (Mekruh olan yasak gıdalar) olabileceği düşüncesi ile onlardan süt ve şarap satın alınması yasaktı. Keza başka toplumların geleneklerinin benimsenebileceği endişesi ile yakın sosyal ilişkilerin asgari ölçüde tutulması hedeflenmişti(Yusuf Besalel, *Yahudilik Ansiklopedisi*, I, 191).

609 Shahak, Israel, *Jewish History, Jewish Religion(Yahudi Tarihi Yahudi Dini),* çev., Ahmet Emin Dağ, s. 155-156, Anka Yayınları, İstanbul, 2002. Ayrıca tüm gentile kadınlar, N.Sh.G.Z olarak kabul edilirler. (Bu harfler, Niddah, Shifhah. Goyah, Zonah [hayızın pislettiği, köle, gentile, fahişe] kelimelerinin baş harflerinden oluşmuştur.) Gerçi Yahudiliğe geçince niddalı, shifhah ve goyah durumundan kurtulsalar da, gentile bir anneden doğmuş olmaları sebebiyle ömürleri boyunca zonah (fahişe) durumundan kurtulamazlar. Hamile iken Yahudiliğe geçmiş olan bir kadının doğurduğu kız ise "kutsal olmayan ama kutsal doğan" kategorisindedir. Herhangi bir karışım olmadığından emin olmak için, karı ve kocanın aynı anda Yahudiliğe girmeleri halinde, üç ay boyunca cinsel ilişkiye girmemeleri gerektiği hahamlarca üzerinde durulan başka bir konudur(Shahak, Israel, s155, 46.dp).

610 Çıkış, 20: 17; Tesniye, 5: 21; Süleymanın Meselleri, 6: 28-29.

611 Levililer, 20: 10.

612 Yusuf Nasrullah, *el-Kenzu'l-Mersûd fî-Kavâidi't-Talmud*, s. 95.

hangi bir cezayı gerektirmez.[613] İslâmiyet ile Yahudilik arasındaki belirgin farklardan biri de burada ortaya çıkmaktadır. Bu konuda da yapılan ilk hata, zinay-ı mutlak (fornication) ile başka bir kadınla zina (adultery) gibi zina fiilini ikiye ayırmak olmuştur. Bu tarife göre ilk zina fiili "önemsiz bir hata" sayılırken, ikincisi cezaya lâyık görülmüştür.[614] Bu anlayışa göre zina, belki de ayıp ahlâksızlık veya günah olabilir, ama bir suç asla. Zina ancak zorla ırza geçildiği zaman suçtur, yani karşı tarafın rızası alınmadan onunla cinsî münasebette bulunmak bir suç teşkil eder.

İslâmiyet ise, bütün bu kavramların aksine bizzat zinayı cezaya lâyık bir suç kabul eder ve evli kişilerin bu suçu işlemeleri ise cezayı bir kat daha artırır.

2. Kur'ân'da Zina Suçu ve Cezası

Kur'ân'da gerek zina suçunun faili gerekse bu faile verilecek ceza açısından evli-bekâr ayırımı yoktur. Evli-bekâr, erkek-kadın her bir mükellef bu suçun faili olabilir.[615] Evli-bekâr, kadın-erkek ayırt edilmeksizin Kur'ân'ın öngördüğü ceza 100 sopadır. Nur 24/2 âyetindeki "ez-Zâniyetü ve'z-Zânî- Zina eden her kadın ve zina eden her erkek" ifadesindeki harf-i tarif (ال) cins hakkında olup bütün fertlerini içine alır.[616]

Ancak burada şunu belirtelim ki, zina edenin taşlanarak öldürülmesi (Recm) Peygamberimiz (s.a.s.)'in fiili uygulaması ile kesinleşmiştir. Kur'ân âyeti genel ve toplu bir ifadeye sahip olmakla beraber, Peygamberimiz

---

613 Şarkâvî, Muhammed Abdullah, *el-Kenzu'l-Mersûd fi-Fadaihi't-Talmud*, s. 208; Yusuf Nasrullah, s. 95.

614 Mevdûdî, *Tefhim*, III, 466-467.

615 Nur 2. İslâm'da zina suçu işleyen kişilerin evli veya bekâr olmaları halinde takdir edilecek ceza, Sünnet kanalıyla ortaya konmuştur. 100 sopa ile sınırlandırılan bu ceza, İslâm hukukuna göre, bekârlara ait olup, evli zinakârlara recim uygulanır. Geniş bilgi için bkz. İsmail Acar, İslâm Hukukunda Zina Suçu ve Cezası Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme, DEÜ. Sos.Bil. Ens.İzmir 1999 (basılmamaış doktora tezi) s. 74, 133-137.

616 Kurtubî, *Ahkâm*, XII, 108; İbnü'l-Hümâm, Feth, V, 17; Kâsânî, *Bedâi'*, VII, 38 (Kâsânî'ye göre burada kastedilen zanî ve zaniyeler o kadar umumîdir ki, kâfir müslüman herkesi içine alır); Zemahşerî bu noktayı şöyle açıklar: "Zina eden kadın ve erkek sözcükleri cins isimler olup iffetli kadın ve erkek sözcüklerinin karşıtıdır. Bu sözcüklerin mutlak olarak delâleti böyledir. Sözcüklerin cins isim oluşları bütünde ve cüzde yani hepsinde mevcuttur. Mütekellim bunlardan birini kastedebilir, müşterek isimde olduğu gibi belirlemek zorunda değildir" (Zemahşerî, *Keşşâf*, III, 59-60); Ateş, *Çağdaş Tefsir*, VI, 144).

(s.a.s.)'in sadece zina eden iki evli insanı taşlatarak öldürttüğü (Recm ettirdiği) için bununla, değnekle dövme cezasının evli olmayanlara özgü olduğu anlaşılmıştır."[617] Bu cezanın İslâmiyet'in ilk çağında şer'i bir hüküm olmadığına dair tek bir delil gösterilemez. Daha sonraki devirlerde de Müslüman fakihler bu cezanın sabit bir hüküm olduğunda ittifak etmişlerdir. İslâm tarihi boyunca bazı Haricîler ile bir kısım Mutezile'nin dışında, bu uygulamaya itiraz eden olmamıştır.[618] Zira Kur'ân-ı Kerim, hırsızlık suçu işleyen erkek ve kadının cezasından bahsederken, kat'i bir ifade kullanmış ve bu suçu işleyen erkek ve kadının ellerinin kesilmesini emretmiştir.[619] Eğer bu genel emir, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in açıklamaları ile sınırlanmazsa, bir kişi iğne bile çalsa, hırsız ilân edilecek ve eli kesilecektir. Aynı şekilde, Kur'ân-ı Kerim, namaz ve zekat ibadetlerini mutlak bırakıyor. Süt anne ve kız kardeş'in haram olduğunu söylüyor, süt kızın hürmetine temas etmiyor. Hacc ibadetinin rükünlerini açıklamıyor. Biz, bütün bu hususların tafsilatını Hz. Peygamber (s.a.s.)'in fiili uygulamalarından ve sözlü açıklamalarından öğreniyoruz.

Öte yandan recm cezasının uygulanabilmesi için suçu işleyen, ya suçunu itiraf[620] edecek veyahut şahitlik kanununun icaplarını yerine getiren güvenilir ve inanılır en az dört[621] görgü şahidi olacak. Şahitlerin hepsi, ne zaman, nerede, kimin, kiminle zina ettiği konusunda tam bir fiili durumun gerçekleştiğine dair ittifak halinde olmalıdırlar. Bu temel noktalarda ifadelerdeki çelişki veya anlaşmazlık şahitliği çürütür, dolayısıyla dava düşer.[622] Samimi itirafın dışındaki bu şartlara bakıldığında recm cezasının gerçekleşmesi nerede ise imkânsız hale geliyor. Şahitlikle ilgili bu ağır

---

617 Kutup, *fi Zılâli'l-Kur'an*, IV, 2487.

618 Mevdûdî, *Tefhim*, III, 474.

619 Mâide, 38.

620 Bu hususta en çok bilinen dava Maiz İbn Malik Eslemî ile Gâmid kabilesine mensup Gamidiyye adlı kadının davalarıdır. Her ikisi de gelip Peygamberimize suçlarını itiraf etmişlerdir. Bu hadise çeşitli sahabelerden naklen hemen hemen bütün hadis kitaplarında kaydolunmuştur.(Buhari, *Ahkâm*, 21; Müslim, *Hudûd*, 16-25; Ebu Dâvud, *Hudûd*, 23, 24; Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, I, 512; VIII, 132-133).

621 Nisa, 15.

622 Muhammed İbn Ahmed el-Aynî, *el-Binâye fi Şerhi'l-Hidâye*, VI, 190-203, Daru'l-Fikir, Beyrut, 1990; İbn Hümâm, Muhammed İbn Abdu'l-Vâhid es-Sivâsî, *Şerhu Fethu'l-Kadîr*, V, 246, 276, Daru'l-Fikir, Beyrut, ts.; Muhammed İbn Ali İbn Muhammed eş-Şevkânî, *Neylu'l-Evtâr* Min Ehâdîsi Seyyidi'l-Ehyâr Şerhu Munteka'l-Ahbâr, VII, 86-108, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut ts.; Zuhaylî, *Fıkhu'l-İslâmî*, VI, 46-49; Muhammed Ali es-Sâbûnî, *Ravâiu'l-Beyân Tefsîru Âyâti'l-Ahkâmi Mine'l-Kur'an*, II, 46, Daru'l-Kalem, 1990.

şartlar gösteriyor ki, İslâm hukukunun amacı, insanların taşlanmasını veya kırbaçlanmasını görmek değildir. Bir başka deyimle İslâm, insanlara ceza vermeye hevesli değildir. Aksine, İslâm bütün ıslah ve önleyici tedbirlere rağmen, toplumda kalan ve dört kişi tarafından cinsel birleşmeleri sırasında izlenebilecek kadar ahlâksızlaşan ve hayasızlaşan bir çifti cezalandırmak istiyor.[623] Şu halde bazı kimselerin, zikredilen şartlar altında işlenilen suça verilecek olan cezaların ağırlığından, sertliğinden söz etmelerini anlamak güçtür. Üzerinde düşünülmeden erken verilmiş bir karardır. Bu ceza ne kadar sert ve ağır olsa da, içinde zinanın yaygınlaştığı, fıtratın bozulduğu, çamura battığı, ilkel hayvanlık düzeyine yuvarlandığı bir toplumu bekleyen akıbetten daha yumuşaktır.[624]

Bütün bu önlemlere rağmen yine de bu suç işlenecek olursa, İslâm çıkış yolu olduğu sürece cezayı uygulamama yönüne gitmiştir. Nitekim Peygamberimiz (s.a.s.): "Elinizden geldiğince insanlara ceza uygulamamaya bakın. Eğer bir çıkış yolu varsa bırakın gitsin. Zira, bir hâkimin afta hata yapması, cezada yanılmasından daha iyidir"[625] buyurmuşlardır. Mâiz ve Gâmidiyye'li bir kadının, Hz. Peygamber (s.a.s.)'e gelerek ısrarla cezalandırılmalarını istemelerine karşı, Peygamberimiz (s.a.s.)'in defalarca duymazlıktan gelerek "gidin buradan Allah'a tövbe ve istiğfarda bulunun" deyip onlardan yüzünü çevirmesi de bu çıkış yolunun gösterilmesi adına fiili bir uygulamadır.

Tevrat'ta zina suçunun ilk yasaklanış biçimi; başkasının karısıyla cinsel birleşmede bulunan erkeğe gözdağı vermek mahiyetindedir.[626] Davud'un Hitti Uriyanın karısı Bathsheba[627] ile gizlice yattığı iddiası, buna karşılık Peygamber Natan'ın, Davud'un karılarını komşularına alenen takdim etme tehdidi[628] ile ilk yasaklama ortaya çıkmıştır.[629]

---

623 Mevdûdî, *Tefhim*, III, 484.

624 Kutup, fi *Zılâli'l-Kur'an*, IV, 2490.

625 Mübarekfûrî, *Tuhfetu'l-Ahvzî bi-Şerhi Câmi't-Tirmîzî*, IV, 688; İbn Mâce, *Hudûd*, 5; Zeylaî, Nasbu'r-Râye, III, 309, 310, 333.

626 II. Samuel, 12: 7-14.

627 II. Samuel 11: 3.

628 Mevcut Tevrat kitapları içerisinde bu kabil cümlelere, İslâm dininin peygamber anlayışıyla örtüşmeyen ve sıradan bir insana bile yakıştırılamayacak iftira dolu tablolara rastlamak mümkündür. II.Samuel, 11. ve 12. bablarda anlatılanlar bu türden olup isnad edildikleri şahıslar açısından da son derece yakışıksız şeylerdir.

629 *The Interpreters Bible*, New York 1953, II, 368.

Kur'ân'da zina suçunun yasaklanış biçimi açısından değil, cezası konusunda Müfessirlerin ve İslâm hukukçularının çoğuna göre tedricilik söz konusudur. Zina suçuna ilişkin cezanın tedrîcî olarak geldiğini kabul edenler, Nisa sûresi 15-16. âyetlerindeki[630] cezanın ilk takdir edilen ceza olduğunu, sonra bu cezanın yani kadınlar için vefat edinceye kadar yâhut Allah, bir yol açıncaya kadar evlerde hapsedilmeleri cezasının, erkekler için de hâkimin takdirine bırakılmış ta'zir cezasının, Nur 24/2 âyetiyle veya Ubâde İbn Sâmit'in rivayet ettiği hadisle nesh edildiğini söylerler.[631]

Halbuki Nisa 4/15-16 âyetindeki "fâhişe" kelimesi zina sözcüğünden daha geniş anlama sahiptir. "Fahişe", zina suçunu kapsamakla birlikte, diğer kötü fiilleri de içine alır.[632] Mutlaka yasak cinsel ilişki anlamında yorumlanacaksa, âyetin hitap ettiği cinsler ve bu iki âyette kullanılan zamirler açısından değerlendirildiğinde, burada kastedilen fiilin anormal cinsel birleşmeler olduğunu çıkarmak lâfza daha uygun olur kanaatindeyiz.[633]

Ayrıca birinci âyetin kadınlara, ikinci âyetin erkeklere tahsis edilmiş olması; fuhuş kavramı çerçevesinde her iki cinse ait ayrı ayrı suçları ve cezalarını belirtmek içindir. Lâfız bizi zorunlu olarak bu noktaya götürmektedir. Kur'ân'ın indiği sırada Arap toplumunda bu tür fiillerin bilin-

---

630 Bu âyetler mealen şöyledir: "Zina eden kadınlarınız hakkında dört şahit isteyin. Eğer dört kişi şahitlik ederlerse, ölüm kendilerini alıp götürünceye veya Allah kendilerine bir yol gösterinceye kadar onları evlerde alıkoyun. Sizden bir çift fuhuş yaparsa onlara eziyet edin. Eğer tövbe edip hallerini ıslah ederlerse onları cezalandırmaktan vazgeçin. Çünkü Allah, tevvab ve rahîmdir"(Nisa, 15-16).

631 Serahsî, *Mebsût*, IX, 36; Şafiî, *er-Risale*, V, 134; Behûtî, Mansur İbn Yunus İbn İdris, *Keşşâfü'l-Kınâ' an Metni'l-İknâ',* VI, 89; İbn Hazm, *Muhallâ*, XI, 229-230; Taberî, *Câmiu'l-Beyan*, IV, 293; Kurtubî, *Ahkâm*, III, 57-60; Zemahşerî, *Keşşâf*, I, 255 (Zemahşerî'ye göre nesh edilmemiş olma ihtimali de vardır); Şevkânî, Muhammed İbn Ali İbn Muhammed, *Fethu'l-Kâdîr el-Câmiu' Beyne Fenneyi'r-Rivâyeti ve'-Dirâyeti min Ilmi't-Tefsîr*, Kahire 1993, I, 653; Beydâvî, Ebû Said Abdullah İbn Ömer İbn Muhammed, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, Beyrut trz, II, 73; Ebû Dâvûd, *Hudûd*, 23; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, II, 1315; Murtezâ, *Zebhâr*, V7139; İzmirli İsmail Hakkı, *Maâni-i Kur'ân,* İstanbul 1927, s. 151 ve 1. dn. Dihlevî Nisa, 15, 16 âyetlerinin neshedilmediğini söylemektedir. (Dihlevî, el-*Fevzü'l-Kebîr*, s. 41).

632 İbn Manzur, *Lisân*, VI, 325-326, "Fuhuş" maddesi; Cürcânî, *Ta'rîfât*, s. 212; Kefevî, *Külliyyât*, s. 674, 675; Hüseyin Atay, *Kur'an'a Göre Atraştırmalar* I-III, Ankara 1997, s. 70, 239-240; Şimşek, *Kur'an'ın Anlaşılmasında İki Mesele*, s. 119.

633 Aynı görüş için bkz. Mücahid İbn Cebr, *Tefsir*, s. 270; Ebû Hayyan Muhammed İbn Yusuf, *el-Bahru'l-Muhît fi't-Tefsîr*, III, 555 (Ebû Müslim İsfehânî'nin Câmiu't-Te'vîl li Muhkemi't-Tenzîl adlı eserinden naklen); Atay, *Kur'an'a Göre*, s. 70-71; Fazlur Rahman, *İslâm geleneğinde Sağlık ve Tıb*, çev. Baloğlu-Çiftçi, s. 176-177.

mediğini ileri sürerek âyetin zahirini göz ardı edemeyiz. Diğer yandan anormal cinsel birleşmelerin cahiliye şiirinde yer alması da ileri sürülen gerekçenin tutarsızlığını göstermektedir.[634] Hatta Hz. Ebû Bekir'in bu tür suç işleyen kimseleri Halid b. Velid vasıtasıyla cezalandırdığı nakledilmektedir.[635]

Dolayısıyla Nisa 4/15-16 âyetleri zina fiili ile birlikte haddini tecavüz etmiş pek çirkin, utanç verici edepsizlik gibi sair fuhuş suçlarını da kapsamaktadır. İki erkeğin ortaklaşa işledikleri fuhuş fiili ile kadınların kendi aralarında ortaya koydukları fuhuş fiiline aynı adı vermek, âyetlerin zahirine ters düşer. Nisa sûresi 15. âyetin sonundaki "Allah onlara bir yol açıncaya kadar onları evlerde hapsedin." ifadesinden bu âyetin nesh edileceği anlamını çıkarmak doğru değildir. Burada anlatılmak istenen, hemcinsleriyle anormal ilişkide bulunan kadınların evlenene kadar kendi evlerinde göz hapsinde tutulmalarıdır.[636]

Tevrat'ta fuhuş, hem erkek hem kadın için yasaklanmış fakat, cezası konusunda zinada olduğu gibi kesin ve net ifadelere yer verilmemiştir. Ancak kâhin olan kimselerin kızları fuhuş yapacak olurlarsa, bunlar hakkında ateşte yakılmak cezası tatbik olunacaktır.[637] Burada Levililer, 21/9 -fahişelik yoluyla kendisini kirletirse- cümlesindeki "Tehel" fiili tam olarak "aşağılayıcı hareket yapmak, lekelenmesine sebep olmak" anlamına gelir. Öyle ise suçlunun kirlettiği kişi babasıdır; o kız ateşe atılmalıdır. Din adamının kızının davranışı, babasının ayin odasına yansır. Yanarak ölüm ise, suçun ciddiyetine işaret eder.[638] Buna ilâveten annesiyle, geliniyle ve kız kardeşiyle cinsel birleşmede bulunanlar ölüm cezasına çarptırılır.[639] Erkek, evlendiği kızın bakire olmadığını anlarsa ve kızın ebeveyni kızlarının evlenmeden önce bakire olduğunu ispat edemezlerse, bu kız babasının evinde yasak cinsel ilişkide bulunmuş kabul edilir ve taşlanarak öldürülür (recm). Eğer erkeğin iftira ettiği ortaya çıkarsa, hem iftira ettiği kızın babasına para vermeye mecbur tutulur, hem de evlendiği kızı hiçbir

---

634 Ebû Hayyan, *Bahr*, III, 565.
635 İbn Kayyım, *ed-Dâu ve'd-Deva*, Beyrut, 1989, s. 291-303.
636 Acar, *Zina Suçu*, s. 134.
637 Levililer, 21: 9; *The Babylonian Talmud*, London, ts., III, 332-333.
638 Baruch A. Levine, *The JPS, Commentary*, Leviticus, 21: 9, s. 144.
639 Levililer, 20: 11, 12, 17, 18.

şekilde boşayamaz.[640] Nişanlı kızlarla meydana gelen cinsî ilişkiler hakkında da ağır cezalar vazedilmiştir. Bir erkek, nişanlı bir kızla şehirde gayrı meşru cinsel birleşmede bulunursa, kız buna bağırarak muhalefet etmediği ve erkek de nişanlı bir kızın namus ve iffetini ihlâl ettiği için her ikisi de taşlanarak öldürülür (recm).[641] Eğer bir kimse, nişanlı bir kızla şehir dışında cinsel ilişkide bulunursa, fiilin şehir dışında meydana gelmesi; kızın muhalefetini neticesiz bırakacağından yalnız erkek öldürülür ve kıza ceza verilmez.[642]

Yukarıdaki Tesniye, 22/23-27 arası cümleleri Jeffrey H. Togay şöyle yorumlamaktadır: Ailesine başlık parası ödenen bir kız, sözlenmiş olacağından, artık nişanlısının karısı addedilir ve başka bir adamla yapılan cinsel ilişki zina olarak değerlendirilir. Kızın suçunu değerlendirmek için onun rızası ile suça ortak olup olmadığından kesin olarak emin olunması gerekmektedir. Metin, genel bir kuralı vermektedir: Eğer olay köyde olmuşsa, kız kendi rızası ile yapmış kabul edilir. Çünkü aksi takdirde bağırıp yardım isteyebilecek ve isteğinede cevap verilecektir. Ancak açık alanda, taşrada ve yoldan geçenlerin az olduğu yerde, yardım için atılan bir çığlık muhtemelen duyulmamış olabilir. Böylece kıza şüpheli durumun olumlu tarafı uygulanır ve yardım için bağırmış olabileceği düşünülür ve kıza ceza verilmez.[643]

Evlilik bağı olmayan bir kızla cinsel ilişki, hem o kızla mecburi evlilik hem de onu ebediyen boşayamama ve babasına bir miktar para ödeme gibi bir kısım yaptırımları gerektiren bir suçtur. Kızın babası evlenmelerini kabul etmezse para cezası biraz daha ağırlaştırılır.[644] Ancak kızın babası kızı vermeyi reddetmezse, iğfal eden adam kızla evlenmek zorundadır. Halakhah'a göre tecavüz vak'asında baba, reddetme hakkına sahiptir ve bu da şüphesiz doğrudur. Zira baba kızını tecavüz edene vermek zorunda değildir. Halakhah'a göre hem iğfal hem de tecavüz durumlarında, kızın da babasının da evliliği reddetme hakları vardır.[645] Tecavüz, iğfalden daha büyük bir suç kabul edilmiştir. Kızın ırzına geçen adam yaşamı boyunca onu boşayamayacaktır. Bu

---

640 Tesniye, 22: 13-21; Jeffrey H. Togay, *The JPS, Commentary*, Deuteronomy, 22: 29.
641 Tesniye, 22: 23-24.
642 Tesniye, 22: 25-27; Okandan, *Umumî*, s. 190.
643 Jeffrey H. Togay, *The JPS, Commentary*, Deuteronomy, 22: 23-27, s. 207-208.
644 Tesniye, 22: 28-29; Çıkış, 22: 16-17.
645 Jeffrey H. Togay, *The JPS, Commentary*, Deuteronomy, 22: 29, s. 208.

sebeple tecavüzcü normal başlık parasının üç katı para ödemek zorundadır ve (eğer kızın babası istiyorsa) boşanma hakkı olmadan kız ile evlenir. Şayet tecavüzcünün karısı varsa, kısasa kısas tipik Mezopotamya cezalandırma kuralı eklenir. Buna göre kızın babası, tecavüzcünün karısına tecavüz edebilir ve kadına el koyabilir.[646] Nişanlı cariye ile yapılan zina, ölüm değil de Rabbe kurban kesme ile cezalandırılır.[647] Yakın akrabalar arası cinsel ilişki (ensest) Tevrat hükümleriyle yasaklanmıştır.[648] Hem kız hem de anası ile yapılan zina suçunun cezası, ortakların üçünün de ateşte yakılmaları sûretiyle cezalandırılmalarıdır.[649]

Görüldüğü gibi Tevrat'ta ortaya konan zina suçu ve gayri meşrû ilişki ile ilgili hükümler ve cezalar, bugün uygulanıp uygulanmadığı ayrı bir mesele olsa da son derece sert ve katıdır. Ancak bu yaptırımlar bize bir yönüyle fuhuş ve zinanın İsrailoğulları'ında yaygın bir şekilde işlendiğini de göstermektedir. Özellikle Ahd-i Atik'in ilk beş sifir'i ve diğer kitaplarda yer alan cümleler[650] bu hususu teyid etmektedir. Hatta Hz. İsa (a.s.)'ın zaniye birinin recmedilmesi esnasında topluluğa yönelip "kadının üzerine ilk taşı içinizden günahsız biri atsın"[651] demesine karşılık, taş atacak birinin çıkmayışı, ve öncelikle de Yahudi âlim ve hukukçuların kalabalığının dağılıvermesi, bir toplum gerçeğini yansıtıyor olması açısından manidardır.[652] Bilinmektedir ki Yahudi toplumu içinde Allah'a ibadetten yüz çevirip puta tapan ve onlarca defa belki yüzlerce defa Hakk'tan sapma örnekleri vardır. Zina ve livata fiilini alenen yapma ve bunu teşvik yaygın bir ameliyedir.[653] Daha önce de belirttiğimiz gibi, gerek zina ile ilgili olsun gerekse diğer ahkâmla ilgili olsun Tevrat'ı canlarının istediği gibi yorumlamışlardır. Bu yorumların, yani hahamların sözlerinin ve Talmud talimlerinin, Yahudiler için Tevrat'tan da öte bir bağlayıcılığı söz konusu-

---

646 Jeffrey H. Togay, *The JPS, Commentary*, Deuteronomy 23: 1, s. 209.
647 Levililer, 19: 20-22.
648 Levililer, 20: 11, 17-21; Tesniye, 22: 30.
649 Levililer, 20: 14; Haim Hermann Cohn, *Encyclopedia of Judaica*, V, 143.
650 "Diyarda fuhşa vakfedilmiş erkekler vardı"(I. Krallar, 14: 23), "zina ettiler ve fuhuş evlerine bölük bölük koşuştular"(Yeremya, 5: 7). Bkz: Hoşea, 4: 11-15; I. Krallar, 15: 2, 11-14, 25-26; Hakimler, 19: 1-29.
651 Yuhanna, 8: 7.
652 Mevdûdî, *Tefhim*, III, 469.
653 Muhammed Ali el-Bâr, I, 339.

dur.[654] Yahudi âlimleri, Tevrat'daki ahkâmı pek katı bulduklarından bunları çok erken dönemlerde değiştirme girişiminde bulunmuşlardır.[655] Hatta Hz. İsa'nın doğumundan çok önce Yahudi âlimler, eşraf ve halk bu kanunları resmen ortadan kaldırmışlardır. Zaten Yahudilerin tarihinde bu kanunun uygulandığının bir isbatı da yoktur.[656] Müslim ve Ebû Davud'un Sünenin'de yer alan bir rivayete göre de Hz. Peygamber (s.a.s.), Yahudilerin bir zina davasında recm kararı verip dava ile ilgili kararını açıklarken "Allah'ım, Senin hükmünü dirilten ilk kişiyim, halbuki onlar bunu öldürmüştü"[657], beyanları da bu cezanın uygulanmadığı görüşünü desteklemektedir.

Konuyla ilgili olması açısından Yahudilik'te kadının mevkiini belirtmek de faydalı olur kanaatindeyiz. Talmud'a göre kadının aklı hafiftir (Light Minded) ve öğrenimi dinde zorunlu değildir.[658] Kadın, istifade açısından kasaptan alınmış bir et parçası hükmündedir. Kocasına sunulmuş bir eşya gibidir ve kocası onu canının istediği gibi kullanma hakkına sahiptir. Çünkü kadın kocasının mülküdür, onun tasarrufundadır. Bu yüzden zina kocanın hakkına karşı bir ihlâldir; kadın, kocanın mülkü olarak böyle bir hakka sahip değildir.[659]

Yahudiler'in özellikle Yahudi olmayan kadınlara reva gördükleri bu uygulama, toplum hayatında meydana gelen cinsel yozlaşmanın temel sebebidir. Bunun neticesi ise, bir toplum ve millet için, neslin karışması, kin ve nefretin yayılması, huzurlu ve güvenli aile ortamının tehdit olması gibi birçok toplumsal zarardır. İnsanlığı sefalete sürüklemek ve özellikle genç kuşaklara tesir etmek için tahrip amaçlı kullanılan bir yoldur. Acaba bugün insanımızın çeşitli vesilelerle maruz bırakılmaya çalışıldığı bu tür yozlaşma böyle bir esaretin eseri midir? Oysa Kur'ân, böyle bir anlayışa asla müsade etmemiştir. Ona göre insan, rengi, soyu ve milleti ne olursa olsun 'şerefli ve üstün'

---

654 Besalel, I, 52; Yusuf Nasrullah, *el-Kenzu'l-Mersûd fi Kavâidi't-Talmûd*, s. 50.
655 Muhammed Ali el-Bâr, I, 338.
656 Mevdûdî, *Tefhim*, III, 469.
657 Müslim, *Hudud*, 6; Ebu Dâvud, *Hudud*, 25.
658 Zaferu'l-İslâm Han, *et-Talmûd Târîhuhû ve Teâlîmuhû*, s. 21'den naklen *The Jewish Encyclopedia*, XII Talmud-Torah md.
659 Jeffrey H. Togay, *Encyclopedia of Judaica*, II, 314; Yusuf Nasrullah, s. 97.

bir varlıktır.[660] ve yaratılmışların en mükerremidir. İslâm, bırakın insanın başkalarına zarar vermesini, kendisinin bile kendine karşı birtakım olumsuzlukları irtikap etmesine müsaade etmez ve Allah tarafından kendisine bahşedilmiş insanî değerlerin zedelenmesine fırsat tanımaz.

3. Zina İftirası (Kazf)

Tevrat ve Kur'ân'a göre bir kimseye zina iftirasında bulunmak suç kabul edilmiş ve böylesi bir isnadın ispat edilip edilememe esasına göre de ceza takdiri yapılmıştır. Her iki kitaba göre de zina iftirası, zinaya yakın çirkin bir suçtur. Nitekim iffetli, evli, dul veya bekâr kadınları kesin bir delil olmaksızın zina etmekle suçlamak toplumun temel değerlerine yönelik bir saldırıdır. Söz konusu suçun yaygın hale geldiği bir topumda her eş, eşinden kuşkulanır hale gelir. Her erkek soyundan şüphe duyar. Aileler çökme tehdidi ile karşı karşıya kalır. Bu ise, dayanılmaz bir kuşkunun, stresin, yiyip bitiren bir şüphenin egemen olduğu bir durum demektir. İşte bu ve benzeri bir kısım sebeblerden, ırzları tecavüzden sahiplerini de başlarına gelen bu iğrenç felâketten koruyup huzurlu bir toplum temini için, Tevrat'ta ve Kur'ân'da zina iftirasında bulunan ya da bulunacak olan kimselere bir kısım cezaî yaptırımlar hükme bağlanmıştır. Ancak Tevrat cümlelerine göre zina iftirası suçu ve cezası, Yahudi bir kızla evlenen birinin, ondan hoşlanmaması halinde İsrailli bir kızın adını kötülemesi durumunu kapsamaktadır.[661] Kur'ân'da ise böyle ırkî bir ayırım söz konusu değildir.

4. Tevrat'ta Zina İftirası ve Cezası

Haham Sages'e göre zina iftirası, bir kimsenin evlendiği zaman karısı hakkında bakire olmadığına dair iddiada bulunması şeklindedir.[662] Tevrat'ta, zina iftirası suçu ve cezası ile ilgili hükümler şu cümlelerle açıklığa kavuşturulmuştur: "Bir adam bir kadın alır, yattıktan sonra ondan hoşlan-

---

660 Gerçekten Biz Âdem evlatlarını şerefli kıldık, karada ve denizde kendilerini taşıyacak vasıtalar nasib ettik, onlara helâl ve hoş rızıklar verdik ve onları yarattığımız varlıkların çoğuna üstün kıldık (İsra, 70).

661 Tesniye, 22: 19.

662 TB, *Sanhedrin*, III, 34(8a).

mazsa, ona suç yükler, adını kötüler, 'Bu kadınla evlendim ama onunla yatınca erden (bâkire) olmadığını gördüm' derse, kadının annesiyle babası kızlarının erden olduğuna ilişkin kanıtı alıp kapıda görevli kent ileri gelenlerine getirecekler. Kadının babası ileri gelenlere, 'Kızımı bu adamla evlendirdim ama o kızımdan hoşlanmıyor' diyecek, 'Şimdi kızımı suçluyor, onun erden olmadığını söylüyor. İşte kızımın erden olduğunun kanıtı!' Sonra anne-baba kızlarının erden olduğunu kanıtlayan yatak çarşafını ileri gelenlerin önüne serip gösterecekler. Kent ileri gelenleri de adamı cezalandıracaklar. Ceza olarak ondan yüz gümüş alıp kadının babasına verecekler. Çünkü adam İsrailli bir erden kızın adını kötülemiştir. Kadın adamın karısı kalacak ve adam yaşamı boyunca onu boşayamayacaktır.[663]

Konuya ilişkin bu Tevrat cümleleri ile ilgili Yahudi âlimleri çeşitli yorumlar getirmişlerdir. Sages'e göre böylesi bir iddia için 23 kişiden oluşan bir mahkeme kurulur. Eğer kocasının şüphelerini doğrulayacak herhangi bir delil bulunamazsa bu sadece Kethuba'da[664] kapsandığı şekilde parasal bir dava olarak kalmaz der. Bir kısım Rabbi, kocanın iddialarının ciddiye alınıp alınmayacağı hususunda da farklı görüşler ortaya koymuşlardır.

---

663 Tesniye, 22: 13-19.

664 Ketuba: Evlilik kontratı, belge; bir evlilikte, damadın geline karşı yerine getireceği yükümlülükleri kaydeden yasal dayanak demektir. Bir başka deyişle ketuba, bir kadın ile bir erkeğin evlilik töreni yapıldıktan sonra dinî nikâhı gerçekleştiren hahamın, iki tanık huzurunda damada imzalatıp gelin tarafına teslim ettiği bir anlaşma belgesidir. Bu belge kadının bireysel haklarını güvence altına alan ve tam anlamıyla kadın lehine hazırlanmış bir toplumsal akittir. Ketuba'da erkeğin kadına karşı olan mükellefiyetleri (genellikle maddi, olan) belirtilmiştir. Bu mükellefiyetler, Tora'da belirtilenler (Çıkış, 21:10) ve Talmud'un bilgeleri tarafından eklenenleri kapsar. Ketuba'daki standart metin; Ketubot faslına ve Maimonides'in Mişne Tora'sında veya Şulhan Aruh'ta tasnif edilmiş Alaha kaidelerine göre düzenlenmiş olup, bağlayıcı niteliktedir. Standart metnin haricinde Ketuba'ya çiftin evlenmeden evvel kararlaştırdıkları şartlar da yazılabilir. Poligami'nin yasaklanmadığı ülkelerde genellikle damadın bir başka kadınla da evlenmeyeceğine dair bir madde de eklenirdi. Suriye'deki Ketubat'ta yer alan diğer bir ek maddede böyle bir maddenin, kadının on yıllık bir süre içinde kısır olduğu anlaşılması durumunda geçerliliğini yitireceği belirtilirdi. Tora'da bir erkeğin evlenmesi damadın babasının, gelininin babasına ödediği "mohar" adında (Yaratılış, 34:12) bir paranın ödenmesini içeren bir anlaşmaya dayanırdı. Belirlenmiş asgari bir meblağ bir bakire için 200 "zuz" (dinar) veya bir dul veya boşanmış kadın için 100 "zuz" ödenirdi. (200 "zuz" 50 gümüş şekele karşılıktı)[Besalel, Yusuf, II, 322; *The Babylonion Talmud, Sanhedrin*, III, 34(8a)]. Ayrıca bzk., Suzan Alalu, Klara Arditi, Eda Asayas, Teri Basmacı, Fani Ender, Beki Haleva, Dalya Maya, Ninet Pardo, Sara Yanarocak, *Yahudilikte Kavram ve Değerler*, s. 211-216.

Hahamlar kocanın iddiasının etkisini ciddi olarak düşünseler de, R. Meir ciddi olarak düşünmemektedir.[665]

R. Joseph'e göre ise, şayet koca, karısını suçlamak için tanıklar getirir, buna karşı karısının babası da başka tanıklar getirip delili çürütürse, öncekiler ölüm cezasına çarptırılır ve para cezasından muaf tutulurlar. Bununla birlikte, eğer koca, kayın pederinin şahitlerinin ifadelerini çürütecek başka tanıklar getirirse, sonrakiler başkasının ölümüne kastettiği için ölüm cezasına çarptırılır ve başkasına zarar vermeye çalıştıkları için de ayrıca para cezası öderler.[666]

Konuyla alâkalı Tevrat'ta yer alan "ona karşı suçlar uydurur, ona kara çalar"[667] cümlesi genellikle "onu ahlâksızlıkla suçlar" anlamındadır. "Onun hakkında kötü isim çıkarır"[668] cümlesinin manası ise, suçlamayı halka mal etmesi demektir. Bu da sadece, sanki kocanın suçlamayı halka duyurması esnasında başvurması gereken bir yöntem olduğuna işaret ediyor gibi gözükmektedir. Benzer bir durum Araplar arasında bilinmekte idi. Buna göre eğer koca adayı, gelinin bakire olmadığını tespit ettiğinde, hemen ailesine onu geri götürür ve ailesi başlık parasını geri verirse, o da sessiz kalmakla yükümlü olurdu. Yok buna rağmen yine de konuşur, durumu açığa vurursa, kız incelemeye alınır ve suçlu bulunduğu takdirde, bakireliğini çok önce veya yakında kaybettiğine bakılmaksızın infaz gerçekleşirdi. Yani kızın, "babasının otoritesi altında iken zina ederek İsrail'de utanç dolusu bir iş yapmış"olduğu hükmüne istinaden baba evinin girişinde taşlanarak öldürülürdü.[669] Fakat inceleme sonucu kızın masum olduğu anlaşılırsa, bu sefer koca adayı hakkında recm hükmü infaz edilirdi. Burada belki de söz konusu Tevrat cümlesi, koca adayından sessiz bir şekilde gelini ailesine iade etmesini ve başlık parasını geri almasını ve böylece kız ile kendi ailesinin uygun gördüğü şekilde ilgilenmesini ima etmektedir. Ancak erkek olayı halka açtığı takdirde, yani gelinin işlemiş olduğu suçu ifşa etmesi durumunda, onun toplum için kötü bir örnek teşkil etmesine neden olacağı gibi, ayrıca, halkın gözü önünde onu iffet-

[665] The Babylonion Talmud, *Sanhedrin*, III, 34(8a)-35(8a).
[666] The Babylonion Talmud, *Sanhedrin*, III, 38 (8a)-39(9b).
[667] Tesniye, 22: 14.
[668] Tesniye, 22: 14.
[669] Tesniye, 22: 20-21.

sizlikle suçlaması ona ve ailesine kara çalması, kızın ölüm cezasına çarptırılmasına kadar daha ağır sonuçların doğmasına da sebeb olacaktır.[670]

Öte yandan Tevrat, söz konusu iffetsizlik suçlamaları ile ilgili kız anne ve babalarına bir kısım sorumluluklar yüklemiştir. Öncelikle "kızın babası ve anası, ihtiyaç anında kızlarının bakire olduğuna dair delil göstermekle yükümlüdürler."[671] Bu delil nikâh gecesi kızın iffetli olduğunu gösteren bir örtü[672] veya elbise olabilir. Gelinin ebeveyni, kızlarının bakireliğinin delili olarak onu saklayabilirler. Bu gelenek, Ortadoğu'da iyi bilinen ve yakın zamana kadar da birçok Yahudi ve Arap toplumları arasında uygulanagelmiş bir gelenektir. Bazı yerlerde bu özel örtü, ebeveynin gururu olarak gösterilmiştir. Bu nedenle anne ve baba onu saklamak durumundadırlar. Çünkü hem kızları hem de nâm ve şöhretleri ve aldıkları başlık parasının tamamı ona bağlıdır. Rambam'ın (Rabbi Moses ben Maimon) belirttiği gibi, anne burada baba ile birlikte hareket eder, fakat sadece baba konuşur, çünkü evliliğin tamamlanmasından sonra kanlı örtüyü muhafaza eden kadındır.[673]

Diğer yandan burada iffetsizlik suçlaması ile karşı karşıya kalan gelinin anne ve babası, kızlarının iffetli olduğunu ispatlamaları halinde, zina iftirasında bulunan kimse için Tevrat, üçlü bir ceza öngörmektedir. Bir kısım Tevrat yorumcuları her ne kadar bunun istisnaî bir durum olduğunu söyleseler de, meşhur yorumcu Maimonides ve Abravanel her bir cezanın kocanın bir suçuna tekabül ettiği görüşünü benimsemişlerdir. Dolayısıyla suçlu önce kırbaçlanır[674], ve böylece aşağılanır. Çünkü kıza ve ailesine kara çalmıştır.[675] Yalnız Tevrat'ta kırbaçlama usûlünün ayrıntıla-

---

670 Jeffrey H. Togay, *The JPS., Commentary*, Deuteronomy, 22: 14, s. 204).

671 Tesniye, 22: 15.

672 "Örtü", İbranice "simlah" ve onun değişik bir şekli "salmah", demektir. Genellikle dışarıda giyilen elbisesi için kullanılsa da, aynı zamanda bazen de uyurken örtülen örtü anlamında da kullanılmıştır. Burada ya nikah gecesinde gelin tarafından giyilen bir elbise, ya da yatak takımlarından bir parça anlamına gemektedir(Jeffrey H. Togay, *The JPS. Commentary*, Deuteronomy, 22: 17, s. 205).

673 Jeffrey H. Togay, *The JPS., Commentary*, Deuteronomy, 22: 15, s. 204-205).

674 "Kişiler arasında bir sorun çıktığında, taraflar mahkemeye gittiğinde, yargıçlar davaya bakacak; suçsuzu aklayacak, suçluyu cezaya çarptıracaklar. Eğer suçlu kişi kamçılanmayı hak ettiyse, yargıç onu yere yatırtacak ve önünde suçu oranında sayıyla kamçılatacak. Suçluya kırk kırbaçtan fazla vurulmamalı. Kırbaç sayısı kırkı aşarsa, kardeşiniz gözünüzde aşağılanabilir"(Tesniye, 25: 1-3).

675 Jeffrey H. Togay, *The JPS., Commentary*, Deuteronomy, 22: 18-19, s. 205).

rına girilmemiş ve kamçılamayı gerektiren yanlışlar özel olarak anlatılmamıştır. Bununla birlikte cezalandırmanın, ihlâlin ciddiyetine göre verileceği, ancak kırk kamçıyı geçmemesi gerektiği belirtilmiştir.[676] Merhamet edilebilir.

Ayrıca Tevrat'ta konuyla alâkalı bedensel cezaların belirsizliği ile ilgili referans cümle "bir erkeğin eşini bakire olmamakla suçlaması[677] şeklinde geçmektedir. Eğer erkek iddiasını ispatlayamazsa "şehrin yaşlıları adamı almalı ve dövmelidir."[678] Tevrat'ta bu cezanın yapısıyla ilgili ayrıntıya da girilmemiştir. Fakat Amoraim'de[679] ceza kırbaçlamak olarak geçmektedir. Nitekim bu ceza hür bir kimse için verilebilecek en aşağılayıcı bir cezadır[680] denilmiştir. Ancak Talmudic âlimler kırbaçlamaya ilişkin yeni bir kavram geliştirmişlerdir. Onlar, cezalandırmada suçlu kişinin suçluluğundan ziyade vücut yapısının belirleyici bir etken olması gerektiğini savunmuşlardır. Buna göre, bir adam ancak "gücüne göre" kırbaçlanabilir. Dolayısıyla suçlu ne kadar dayanabilirse sadece o kadar kırbaç darbesi yiyecektir.[681]

Zina iftirasında bulunan suçlunun ikinci aşamadaki cezası, para cezasıdır. Bunun sebebi ise, erkeğin bu tür bir harekete yeltenmekle, kızın babasını başlık parasını iade etmeye zorlamış olabileceği gerekçesine dayanmaktadır. Para cezasının miktarına gelince, yüz [shekel=15 gram] gümüştür. Bu genellikle, Tesniye, 22/29. ve Çıkış, 22/16. cümlelerde bahsedilen "bakireler için olan başlık parası"na denk olduğu faraziyesine

676 Tesniye, 25: 3.

677 Tesniye, 22: 14-15.

678 Tesniye, 22: 18.

679 Amoraim, mişna derlenip tamamlandıktan sonra, Yahudi inançlılar nezdinde; dinî ve toplumsal hukuk alanında Tora'dan sonra ikinci kutsal kitap konumundaki Kudüslü ve Babilli Din bilginlerinin başlıca uğraşıları (Suzan Alalu, Klara Arditi, Eda Asayas, Teri Basmacı, Fani Ender, Beki Haleva, Dalya Maya, Ninet Pardo, Sara Yanarocak, *Yahudilikte Kavram ve Değerler*, s. 84, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., İstanbul, 2001). Amora (İbrânicede ve Arami dillerinde "yorumcu, hatip, nakleden"), eskiden Filistin (Taberiye, Seforis, Caesarea) ya da Babil'deki (Nehardea, Sura, Pumbedita) akademilerinden birine bağlı olan Yahudi bilginlere verilen ad. Amora'lar, Yahudilerin sözlü şeriatını derleyen Mişna'nın toplu yorumu ve açıklaması niteliğindeki Gemara'yı yazmışlardır. Ayrıca Tosefta adı verilen açıklayıcı notları kaleme aldılar. Bu nedenle amora'lar, Mişna'yı hazırlayan daha önceki Yahudi bilginlerin (tannaim) halefleri, Mişna ve Gemara'dan oluşan Talmud'un da derleyicisidirler(*AnaBiritannica*, II, 213). Ayrıca bkz., *Kâmûsu'l-Kitâbi'l-Mukaddes*, s. 119-120.

680 Drapkin, Israel, M.D., *Crime and Punishment in the Ancient World*, 1906, copyright, 1989 by Lexington Books, D.C., Heath and Company, Lexington, Massachusetts, Toronto, s. 60.

681 Drapkin, Israel, s. 80.

dayanarak, bir bakire için takdir edilen başlık parasının iki katı olacak şekilde belirlenmiştir. Bununla beraber bakirelerin başlık parasının elli shekel olduğu da kesin değildir.[682]

Verilecek olan üçüncü bir diğer ceza ise, kocanın karısını boşama hakkını kaybetmesidir ki, bu da muhtemelen kocanın iftira ederkenki amacıdır. Böylece takdir edilen bu cezalarla, kızın babasına verilmeye çalışılan zarar karşılanmış ve kız da boşanmaya karşı koruma altına alınmış oluyor.[683] Aslında erkeğe verilen bu ceza, yani zina iftirasında bulunduğu kızdan bir daha ömür boyu ayrılamama cezası, işin maddî boyutu bir yana, psikolojik açıdan o şahıs için hayatı boyunca katlanmak durumunda kalacağı verilmiş en ağır cezalardan biridir. Nitekim erkek evlendiği kızdan hoşlanmadığı için böyle bir işe teşebbüs etmişti. Cezası da görüldüğü gibi yapmak istediği türden bir mahkûmiyet olmuştur. Böylece hoşlanmadığı bir kimseden yaşamı boyunca ayrılamayacaktır. Oysa ki Ketuba'da belirtildiği şekliyle anlaşmaya uyup, kadının eline "get"i[684] vermek sûretiyle evliliği sona erdirebilir ya da Tevrat'ta belirtildiği gibi "Eğer bir adam evlendiği kadında yakışıksız bir şey bulur da, bundan ötürü ondan hoşlanmazsa, onun için boşanma belgesini yazacak ve kadının eline verip onu evinden gönderecektir"[685] hükmü uyarınca yine kanunî bir yolu deneyebilirdi. Çünkü boşama, İsrailoğullarında yalnız kocaya verilmiş bir haktır.[686]

5. Kur'ân'da Zina İftirası ve Cezası

İftira, sözlükte "yalan söylemek, uydurmak, asılsız isnatta bulunmak ve zulmetmek" gibi manalara gelip; terim olarak ise, "bir kimseye asılsız olarak suç, günah yahut kusur sayılan bir söz, davranış veya nitelik isnat etmek" anlamında kullanılmıştır.[687] Ancak günlük dilde iftira yaygın olmakla

---

682 Jeffrey H. Togay, *The JPS*.ay.

683 Jeffrey H. Togay, *The JPS., Commentary*, Deuteronomy, 22: 18-19, s. 205).

684 Get, dinsel boşanma kapsamı içerisinde kocanın, ayrılmakta olduğu karısına vermesi gerekli boşanma belgesi(Besalel, I, 189).

685 Tesniye, 24: 1.

686 Örs, Hayrullah, *Musa ve Yahudilik*, s. 149.

687 İbn Manzur, *Lisân*, (fry -فري), (efk.-افك) (bht -بهت), (kzf -قذف) Maddeleri; Râğıb, *Müfredat*, (fry -فري) md.; Ebul-Bekâ, *Külliyyât*, s. 154;

birlikte hukuk ve ahlâkta daha çok "ifk" ve "bühtan" terimleri, zina iftirası için de hususi bir manada "kazf" kelimesi kullanılmaktadır.[688] Çünkü, tüm İslâm hukukunda dört şahit getirme şartı yalnızca zina ile ilgilidir.[689] Bu bakımdan âlimler, hırsızlık, içki, faiz alma gibi suçlamaları kapsamasın diye, âyetin zina suçlusuyla ilgili olduğunda görüş birliğine varmışlar ve bu tür suçlamaya mahsus olmak üzere "kazf" adını vermişlerdir.[690] Şu halde kazf, lügatte "taş veya benzeri şeyi atmak"[691] manasında iken, dinî bir terim olarak, "bir kimsenin diğer birini zinaya nisbet etmesi veya bir Müslümanın nesebini kesmesi (babasıyla olan bağını yok kabul etmek)" diye tarif olunmuştur.[692] Başkasına zina isnadında bulunan şahsa "kâzif", kendisine zina isnad edilen kimseye de "makzûf" denilmiştir.[693]

Nur sûresi 4'üncü âyette, iftiraya maruz kalan kimse için kullanılan "muhsane" kelimesi, evlenmiş iffetli kadına; bir de evlenmiş olsun ya da olmasın mutlaka iffetli ve ırzı sağlam olana denilmiştir ki, burada evlenmiş olmak şart değil, zinadan temiz olmak şarttır. Bundan dolayı yetişkin kızları da içine alır. İslâm âlimleri bu "ihsan"da, İslâm, akıl, bulûğ, hür olmak ve iffetli olmak üzere beş şart saymışlardır. Erkeklere zina isnad etmek de aynı hükme delâlet yönüyle dahildir. Fakat kadınlara söz atmak daha yaygın olduğundan cemi müennes sigası ile onlar özellikle belirlenmiş veya genellikle öyle olduğu hükmü ortaya konulmuştur.[694] Zira, "kazf" suçunun tesbiti sırasında cinsiyet farkı gözetilsin diye bir kayıt yoktur. Bu sebeple kanunun asıl şekli şudur: Namuslu ve hür erkek veya

---

688 Yazır, Nur, 4, V, 3479; Bilmen Ö. Nasuhî, III, 229; Çağrıcı, Mustafa, "iftira" md., *DİA*, XXI, 522.

689 İbn Hümâm, V, 317; Kurtubî, *Ahkâm*, Nisa, 15, V, 83; Âlûsî, *Rûhu'l-Maânî*, Nisa, 15, II, 234, Nur, 4, IX, 88.

690 Mevûdî, *Tefhim*, Nur, 4, III, 502; Cessas, *Ahkâm*, III, 348.

691 İbn Manzur, *Lisân*, (kzf-قذف) md.

692 İbn Hümâm, V, 316; Avdeh, II, 455; İbn Manzur, *Lisân*, (kzf-قذف) md.

693 Bilmen Ö. Nasuhî, III, 229.

694 Yazır, Nur, 4, V, 3479;Kurtubî, *Ahkâm*, Nur, 4, XII, 172-173, Nisa, 24, V, 120, 139, 142; Muhammed İbn Ahmed İbn Ebu'l-Leys, es-Semerkandî, *Tefsîru's-Semerkandî* (Bahru'l-Ulûm), Nur, 4, II, 518, Daru'l-Fikir, Beyrut, 1996; Zemahşerî, *Keşşâf*, Nur, 4, III, 208;Râzî, *Mefâtih*, Nur, 4, VIII, 320-322; Mevûdî, *Tefhim*, Nur, 4, III, 502-503. Ayrıca "İhsan" ve "Muhsane" kelimelerinin konuyla alakalı hadislerdeki anlamı için bkz.(Mecdüddin el-Mübârek İbn Muhammed el-Cezerî, İbnu'l-Esîr, *en-Nihâye fi garîbi'l-Hadis*, (hsn-حصن) md., I, 397, (thk., Tahir Ahmet ez-Zâvî-Mahmûd Muhammed ed-Tanâhî), Dâru'l-Fikir, Beyrut, ts.).

kadına zina isnadında bulunan erkek veya kadınlar dört şahit getirmezlerse seksen kırbaç cezası yiyeceklerdir.[695]

Kur'ân-ı Kerim'e göre namuslu ve iffetli bir kimseye, asılsız zina isnadında bulunmak zina gibi çirkin ve aşağılayıcı bir suçtur. Bu suç, Allah Rasûlü (s.a.s.)'in "helâk edici yedi şeyden sakınınız"[696] tenbihi içerisinde yer alan ve haksız yere bir kimseyi öldürme gibi haram sayılan büyük günahlardan birisidir. Zira bu gibi dedikoduların sayısız zararları vardır. Bunların en büyüğü de, toplumda zinaya elverişli bir ortamın oluşmasına fırsat tanımasıdır. Kadın veya erkeklerle ilgili bu gibi hadiselerin birer marifet veya imrendirilecek şekilde anlatılması, cinsel duygularının uyarılmasına ve cinselliğe ilginin arttırılmasına sebep olmaktadır. Böylece ahlâksızlık duygusu zihinlerde daha canlanacak ve tatbik için fırsat kollayacaktır. İşte İslâm dini, bu tür cinsel yozlaşmayı ve ahlâksızlığı ilk aşamada önlemek istemiştir. Bir yandan zina eden ve şahitlikle suçu sabit olan birine, cezaların en ağırını verirken; diğer yandan da bir kimseyi zina ile suçlayan veya hakkında zina iddiasında bulunan birinin iddiasını ispatlamasını istemiştir. İspatlayamaması halinde ise, ceza olarak seksen değnek vurulmasının yanında, şahitliğinin hiçbir zaman kabul edilmemesini ve o kimsenin de fâsık ilân edilmesini hükme bağlamıştır. Kur'ân-ı Kerim'de hem söz konusu iftiranın haramlığı hem de bu suçu işleyen kimseye verilecek olan cezanın hükmü, Allah Tealâ'nın şu emirleriyle sabit olmuştur: "İffetli kadınlara zina isnad edip de buna dair dört şahid getiremeyen herkese seksen değnek vurun ve bundan böyle, onların şahitliklerini artık ebediyyen kabul etmeyin. Çünkü bunlar gerçekten fâsıkların ta kendileridir."[697] Bir başka âyette ise "O İftirayı çıkaranlar, içinizden küçük bir gruptur. Siz o iftirayı kendi hakkınızda fena bir şey sanmayın, bilâkis o sizin için hayırlıdır. O iftiracılara gelince, onlardan her birinin, kazandığı günah nisbetinde cezası vardır. Bu yaygaranın elebaşılığını yapan şahsa ise cezanın en büyüğü vardır"[698] buyurulmaktadır. Bir diğer âyet-i kerimede ise Kur'ân, böylesi durumlarda müminlerin, birbirlerine sahip çıkmalarını, hüsnüzannın esas olduğunu "Siz ey müminler, bu de-

---

695 Mevûdî, *Tefhim*, Nur, 4, III, 503.
696 Buhari, *Hudud*, 44; *Vasâyâ*, 23; Müslim, *İman*, 144-145.
697 Nur, 4.
698 Nur, 11.

dikoduyu daha işitir işitmez, mümin erkekler ve mümin kadınlar olarak birbiriniz hakkında iyi zan besleyip: "Hâşa, bu besbelli bir iftiradan başka bir şey değildir!" demeniz gerekmez miydi?[699] şekilindeki etkili bir üslûpla ikazda ve ihtarda bulunur.

Yine asılsız bir şekilde bile bile isnadda bulunma cür'eti gösterenlere de: "O iftiracılar dört şahit getirselerdi ya! Şahitlerini getirmediklerine göre, onlar Allah katında yalancıların ta kendileri olarak tescil edileceklerdir,[700] tehdidini beyan eder. Keza "Müminler arasında çirkinliklerin yayılmasını arzu eden kimseler için, dünyada da âhirette de gayet acı bir azap vardır. Allah bilir, siz bilemezsiniz"[701] gerçeğini hatırlatmanın yanında "Şu kesin ki, hayasızlıktan habersiz, iffetli mümin hanımlara, zina iftirası atanlar dünyada da âhirette de lânete uğrarlar. Onlara müthiş bir azap vardır."[702] buyurulmak sûretiyle bahis konusu iftiranın ne kadar zararlı ve sakınılması gereken büyük bir günah olduğunu işaretler.

Nebevî sünnette ise, Ebû Hüreyre'nin rivayet ettiği bir hadis-i şerifinde Rasûlullah (s.a.s.)'ın: "Helâk edici yedi şeyden sakınınız" tenbihine mukabil, Ashab-ı Kiram'ın: "Nedir onlar ey Allah'ın Rasûlü?" diye sormaları üzerine, Hz. Peygamber (s.a.s.), diğerlerini saydıktan sonra son olarak "iffetli ve hiçbir şeyden haberi olmayan namuslu, mümin bir kadına zina isnadıyla iftira atmaktır"[703] buyurarak "kazf"in haramlığını beyan etmişlerdir.

Netice itibarıyle iffetli ve namuslu kimselere iftira atan ve zina isnadında bulunma cür'eti gösteren kimseler bu iddialarını ispatlamak zorundadırlar. Bunun ispatı ise ya böyle bir suçlamaya maruz kalan kimsenin ikrarı ile olur ya da Kur'ân'ın öngördüğü şekliyle isnadda bulunan kimsenin dört şahit[704] getirmesi ile olur.[705] Zina suçunun ispatında şahitler için gerekli olan şartlar kazif suçunun ispatında da geçerlidir.[706]

Hasılı namusu sağlam olanlara iftira atıp zina isnat eden, sonra da dört şahit getirmeyen kimseler için Kur'ân-ı Kerim'in cezaî hükmü üçtür:

---

699 Nur, 12.
700 Nur, 13.
701 Nur, 19.
702 Nur, 23.
703 Buhari, *Hudud*, 44; *Vasâyâ*, 23; Müslim, *İman*, 144-145.
704 Nisa, 15; Nur, 4, 6, 13.
705 Kâsânî, VII, 79-80; Zuhaylî, *Fıkhu'l-İslâmî*, VI, 83.
706 Avdeh, II, 488-490;

Birincisi suçluya seksen kırbaç vurulmalıdır. İkincisi şehadeti hiçbir zaman kabul edlmemelidir. Üçüncü olarak ise, fâsık ilân edilmelidir.[707] Ancak kazif cinayetini işledikten sonra pişman olup sözünü geri alan ve onu telâfi etmek için cezasına teslim olmak ve suçladığı kimse ile helâlleşmekten başlayarak hal ve amelini düzelten kimseler, fâsıklık hükmünden müstesna olurlar. Yalnız tevbe ile had cezasının düşmediğinde icma vardır.[708] Yani tevbe ile had cezası ortadan kaldırılmayacak ve suçluya mutlaka kırbaç cezası verilecektir. Suçlunun şahitliğinin düşüp düşmeyeceği hususuna gelince genel kanaat şahitliğin kabul edilmeyeceği yönündedir. Söz konusu hükümle ilgili olarak, "Ama bu iftira suçundan sonra tövbe edip halini düzeltenler müstesnadır"[709] âyeti ile ifade edilen istisnanın kendisine en yakın hükme, yani "Çünkü bunlar gerçekten fâsıkların ta kendileridir"[710] hükmüne raci olduğu görüşünde olanlar, bununla, suçlunun sadece fısk damgasının kalkacağına ve şahitliğinin kabul edilmeyeceğine; istisnanın kendisinden önceki hükmün her ikisine de atfedileceği görüşünde olanlar ise fısk cezasının kalkmasının yanında suçlunun şahitliğinin de kabul edileceği hükmüne varmışlardır.[711] Ebû Hanife'ye göre kazif haddi ile cezalı olanlar, tevbe ile hadden kurtulamayacakları gibi, şehadetlerinin kabul olunmaması da ebedîlik kaydı ile kayıtlıdır. Ebedîleştirme ise istisnaya aykırıdır. Bundan dolayı bu hükümden istisnanın faydası, kul hakkı ile ilgisi olmayan ve yalnız Allah hakkı olan yönde söz konusu olur.[712] Dolayısıyla bir kimseye zina iftirasında bulunan ve suçu mahkeme kararıyla tesbit edilip de "kâzif" ve "fâsık" damgasını yiyen kimse, yaptığı suçtan pişmanlık duyup tevbe etse de, ceza olarak seksen kırbaç vurulması ve şahitliğinin hiçbir zaman kabul edilmemesi hükme bağlanmıştır.[713]

707 Kurtubî, *Ahkâm*, Nur, 4, XII, 178-179; Râzî, *Mefâtih*, Nur, 4, VIII, 324; Mevûdî, *Tefhim*, Nur, 4, III, 503; Cessas, *Ahkâm*, III, 348-353; Aynî, VI, 326, 358; Avdeh, II, 491.
708 Yazır, Nur, 4, V, 3480.
709 Nur, 5.
710 Nur, 4.
711 Muhyiddin ed-Derviş, *İ'rabu'l-Kur'ani'l-Kerim*, VI, 560, el-Yemâme-Daru İbn Kesir, Beyrut, 1992; Avdeh, II, 491-492.
712 Yazır, Nur, 4, V, 3480.
713 Kurtubî, *Ahkâm*, Nur, 4, XII, 178-179; İbn Kesir, *Tefsir*, Nur, 4-5, VI, 12; Aynî, VI, 358; Cessas, *Ahkâm*, III, 355-356; ; Mevûdî, *Tefhim*, Nur, 4, III, 508.

Ayrıca iftira suçuna ilişkin şahitlikle ilgili olarak, "iffetli kadınlara zina isnad edip de buna dair dört şahid getiremeyen.."[714] ve "O iftiracılar dört şahit getirselerdi ya!.."[715] âyetleriyle sabit olduğu üzere, ikrar bulunmadıkça bir zinayı ispat için şahitliğin ölçüsü en az dörttür. Halbuki iki adil şahit ile kısas bile sabit olmaktadır. Demek ki, namuslu bir kimseyi, özellikle namuslu bir kadını zina ile itham etmek canını almaktan ağırdır. Bu sebepten onlara iftira atıp da ispat edemeyenlere, attıklarından dolayı seksen sopa vurulması hem de bunların ebedî olarak şahitliklerinin kabul edilmemesi, ceza olarak hükme bağlanmıştır. O zina iftirası suçunu fırlatan dilin ebedî olarak, yani ölünceye kadar bu sûretle hükmünü düşürmek de bu cezanın tamamlayıcı bir unsurudur. Kırbaç'ın acısı cisme ait, bunun acısı ise ruha aittir. Zinada cisme ait olan yön, kazifte ruha ait olan yön galip olduğundan kazif suçunun kırbaç cezası, zina suçunun cezasından aşağı ve fakat bu manevî ceza yani şahitliğin düşmesi ondan daha fazladır, çünkü ebedîdir.[716]

Netice itibarıyle İslâm hukukunda "kazf" denilen bu iftirayı yasaklamanın hikmeti, insanları, başkalarının cinsel ilişkileri ile ilgili dedikodulardan engellemek, toplumun ve fertlerin haysiyet ve şerefini korumaktır. Toplumun bir köşesinde pisliğiyle yaşamakta olan birinin rezaletinin bütün topluma yayılmasına mani olmaktır. Halk arasında bunun dedikodusunu yapan, ahlâksızlığı bütün topluma yayma suçu işlemiş olacaktır ki, bu bir bakıma bu iğrenç fiili işleyenlere yani fuhuş yapanlara cesaret vermek demektir. Bu açıdan delil ve şehadet olmaksızın kazif fiilini işleyen bir kişi, suçlaması her ne kadar gerçek ve doğru olsa ve kendisi yalancı olmasa da, fâsık ilân edilecek ve gereken cezaya çarptırılacaktır.[717] Kısacası Kur'ân-ı Kerim'in kazif suçuna ilişkin öngördüğü cezaî yaptırımlar ve ihtarlar açısından baktığımızda, bu dedikodulardan en fazla zarar gören kadınları böylesine koruyan, başka hiç bir sistem mevcut değildir. Ne var ki, böylesi gerçek veya gerçek olmayan, ama ilgi çeken haberlerle bir yandan insanlar karalanmakta, öbür yandan insanlar cinsel yönden tahrik edilmekte, fuhuş ve ahlâksızlık yayılmaktadır. İslâm hidâyetinden uzak bir

---

714 Nur, 4.
715 Nur, 13.
716 Yazır, Nur, 4, V, 3479.
717 Mevdûdî, Tefhim, Nur, 4-5, III, 511-512.

kısım medyanın maalesef en fazla yer ayırdığı bu konuların ıslahı, bütün toplumlarda büyük bir gayret ve ihtimam beklemektedir.

F. CİNSEL SAPIKLIK

Cinsel eğilim insan tabiatında var olan fıtrî bir eğilimdir. Bu eğilimin yapıcı ve pratik bir çözümle tatmin edilmesi kaçınılmazdır. Yüce Yaratıcı, bu tür istek ve arzuların meşru yollarını ve zeminlerini insanlara göstermiş ve sınırlarını belirlemiştir. Bu sınırların zorlanması ve dışına çıkılması, hayatı tahrib eden bir tür cinsel sapmadır. İnsanın fıtrat dışı bir davranışı demektir. Böyle bir sapmanın ve yozlaşmanın yaşandığı bir toplumda huzur ve güven ortamı olamayacağı gibi ahenkli bir hayat tarzından da bahsedilemez. Geçmiş kavimlerde bu tür bir sapmanın en utandırıcısını, Hz. Lût (a.s.)'a gelen elçilere karşı kavminin göstermiş olduğu tehâlük (rağbet) bütün açıklığıyla gözler önüne sermektedir. Bunu Kur'ân-ı Kerim bize şu şekilde anlatmaktadır: "Esasen kötü işler yapagelen halkı, kötü niyetle koşa koşa Lût'a geldiler"[718] Öyle hızlı koşuyorlardı ki evine giderken, sanki kudurmuşlardı. Oysa Hz. Lût (a.s.) soydaşlarını iyi tanıyor, onların fıtratlarının yakalandığı iğrenç sapıklığı, yakından biliyordu. Soydaşlarının, kudurmuşlar gibi kendilerinden geçtiklerini görünce "Ey halkım! dedi, işte kızlarım![719] Onlar sizin için nikâh akdi ile, daha temiz, şaibeden daha uzaktır. Öyle ise Allah'tan korkun, emirlerini çiğnemekten sakının da, bari misafirlerimin yanında beni rüsvay etmeyin. Yok mu içinizde aklı başında bir adam?"[720] diyerek hem dert yanmış hem de onları uyararak meşru evlilik yollarını göstermiştir. Bu tablo bir milletin hayasızlıkta, fuhuşta, sapık cinsel ilişkide ulaştığı iğrençliğin, alçaklığın boyutlarını bütün çirkinliğiyle ortaya koymaktadır. Bozulmamış insan tabiatı ve insan hayatı böyle bir şeyi düşünmek bile istemez. Hiç şüphesiz, fıtrî cinsel arzuları tatmin etmenin doğal yolu meşru evliliktir.

---

718 Hud, 78.

719 Peygamber, ümmetinin babası durumunda olduğundan halkının kızları hakkında böyle söylemiştir. Onları nikâhlayıp aile düzeni kurmalarını istemiştir. Aynı şeyi bizzat kendi kızları için de söylemiş olmasına mani yoktur.Nitekim Kur'an'da "و ازواجه امهاتهم -(O, bir baba konumunda olduğundan) onun eşleri de müminlerin anneleridir (Ahzab, 6) buyurulmuştur (Yazır, IV, 2801).

720 Kutup, *fi Zılâli'l-Kur'an*, IV, 1913-1914; Hud, 78.

Söz konusu fıtrata aykırı böylesi çirkin sapmalar, hem Tevrat'ta hem de Kur'ân'da suç sayılmış ve faillerine ağır cezalar takdir edilmiştir. Tevrat'ta bahis konusu bu suç ve suç ortaklarına verilecek olan cezalar, bunlara ilişkin Tevrat hükümleri ve Yahudi âlimlerinin değişik yorumları bulunmaktadır. Aşağıda bu hususlar incelenmeye çalışılacaktır.

1. Tevrat'ta Cinsel Sapıklık ve Cezası

Tevrat'ta yasak fiiller arasında sayılan ve büyük bir cürüm kabul edilen cinsel sapıklık suçu iki ana başlık altında mütalââ edilebilir. Birincisi, kendileriyle evlenilmesi yasak olan yakın akraba ile yasak ilişki. İkincisi, hayvanlarla cinsel ilişki.

2. Tevrat'ta Ensest (Yakın Akrabalarla Cinsel İlişki) ve Cezası

Evlenilmesi yasak olan bu kimseleri Tevrat, kendi bölümleri içerisinde birbirine yakın ifadelerle ele alıp, bu kişilerle kurulacak olan yasak ilişkiyi, cinsel sapıklık kabul etmiştir. Konuya ilişkin yasaklamanın ve cezasının ağırlıklı olarak yer aldığı cümleler Tevrat'ın Levililer bölümünde geçmektedir. Bu bağlamda Levililer, 18/8'de: "Babanın karısıyla cinsel ilişki kurmayacaksın. Babanın namusudur o" denilmektedir. Rashi'ye göre, bir kimse babası hayatta iken, babasının karısıyla (üvey annesi veya babasının diğer karısı) beraber olamayacağı gibi, babası öldükten sonra da beraber olması kesinlikle yasaktır.[721] Tevrat'ın diğer bir cümlesinde ise, "Kimse babasının karısını almayacak, babasının evlilik yatağına leke sürmeyecektir"[722] uyarısıyla yasaklık bir kere daha dile getirilmiştir. Bu yasağı çiğneyip suç işleyen suç ortaklarına verilecek olan ceza, Tevrat kanunlarına göre ölümdür. Nitekim Tevrat'da "Babasının karısıyla yatan, babasının namusuna leke sürmüş olur. İkisi de kesinlikle öldürülecektir. Ölümü hak etmişlerdir"[723] denilmektedir.[724] Mısnah, bu tür ensest ilişkisi olan kişilerin, ceza olarak taşlanarak ve duruma göre boğarak ya da yaka-

721 Rashi, III, 82a.
722 Tesniye, 22: 30, 27: 20.
723 Levililer, 20: 11.
724 Rashi, III, 82a.

rak öldürülmeleri ilkesini benimsemiştir.[725] Öte yandan üvey kız kardeşlerle yapılan cinsel ilişki yasaklar cümlesinden olup suçlunun cezası, toplumda aşağılanıp halkın arasından atılması şeklindedir. Buna ilişkin Tevrat hükümleri şöyledir: "Annenden ya da babandan olan, ister seninle aynı evde doğmuş olsun, ister olmasın üvey kız kardeşlerinden biriyle cinsel ilişki kurmayacaksın."[726] Hirshler bu cümleye şöyle bir yorum getirir: Babanın sana 'onu evde tut' veya 'onu salıver gitsin' demiş olması yasaklığı ortadan kaldırmaz. Her hâlükarda üvey kız kardeş ile beraber olmak kesinlikle yasaktır. Onun çıplaklığı açılmaz.[727] Meşhur yorumcu Rashi ise, Yahudi kutsal merasimleri ile kutsanmış olan bir evlilikten doğmuş olsun veya olmasın yahut gayrimeşru olsun veya olmasın hatta evlat edinilmiş bile olsa aynı konumdadır, 'çıplaklığı açılmaz'[728] der. Annenin ve babanın sulbünden olmak üzere hangi konumda olursa olsun doğmuş olan kız kardeş ile beraber olmak kesinlikle yasaktır. Sahih yolla nesebin sabit olmaması, durumu değiştirmez.[729]

Aynı yasağın bir başka Tevrat cümlesindeki ifadesi ise "Bir adam anne ya da baba tarafından üvey kızkardeşiyle evlenir, cinsel ilişki kurarsa, utançtır. Açıkça aşağılanıp halkın arasından atılacaklardır. Adam kızkardeşiyle ilişki kurduğu için suçunun cezasını çekecektir"[730], şeklindedir. Buradaki ilişki önce bilinmez de sonra ortaya çıkarsa anlamındadır. Ortaya çıktığı andan itibaren adam sürülecektir.[731]

---

725 Maimonides, V, 10-13; The Babylonion Talmud, *Sanhedrin*, III, 359(53a).

726 Levililer, 18: 9.

727 Hirschler, s. 447. Burada "çıplaklığı açılmaz" deyimiyle anlatılmak istenen şey, "Birinin giysisini kaldırma" ile eşdeğer olan ve Levililer, 18: 7-8, 20: 11, Tesniye, 27: 20'de ifade edilen ve cinsel ilişki için kullanılan "birinin çıplaklığını görme ya da açma" deyimine denktir. Levililer, 18: 7-8, 20: 11 ve Tesniye, 27: 20'de birinin babasının hanımıyla olan cinsel ilişkisi kınanmıştır. Çünkü bu, "babanın çıplaklığını görme" ile aynıdır. Anlatılmak istenen şey kişinin hem babasına ait olan bir çıplaklığı görmesine, hem de babasıyla cinsel ilişkiye girmesine benzer bir davranış olarak yorumlanmıştır (Jeffrey H. Togay, *The JPS Commentary*, Deuteronomy 23: 1, s. 209).

728 Rashi, III, 82a; The Soncina Chumash, *The Five Books of Moses*, s. 717-718, With Haphtarath Hebrew text and English Translation With an Exposition Based on the Classical Jewish Commentaries, ed., by The Rev. Dr. A. Cohen Hindhead, Surrey, The Soncina Press-1947.

729 Hirsh, III, I, 485.

730 Levililer, 20:17.

731 Rashi, III, 93a-93b.

Yine bir diğer cümlede ise "Babanın evlendiği kadından doğan kızla cinsel ilişki kurmayacaksın. Çünkü o babandan olmadır, senin kızkardeşin sayılır."[732] "Annesinden ya da babasından olan kızkardeşiyle yatana lânet olsun"[733] ifadesiyle yasaklık anlatılmaktadır. Sözkonusu kişi, Yahudi değil de köle bile olsa babanın karısının kızıyla evlenmek yasaktır.[734] Bu kız başka bir adamdan da olmuş olabilir, yani hiçbir kan bağı bulunmayabilir. Böyle bile olsa babanın evlendiği kadının kızıyla evlenilmez[735] denilmektedir. Annebir veya bababir kızkardeş de aynı durumdadır.

Bir kimsenin torunuyla cinsî ilişki kurması da cinsel sapıklıktır ve bu ilişki şu Tevrat cümleleriyle yasaklanmıştır: "Kızının ya da oğlunun kızıyla cinsel ilişki kurmayacaksın. Çünkü onların namusu senin namusundur."[736] Kişinin oğlu ile kızı ve onların çocukları (torunları) kendi namusu demektir. Onları korumakla mükelleftir, onlarla cinsel ilişkiye girmesi düşünülemez.[737]

Tevrat bir kimsenin, "halası"[738], "teyzesi"[739], "amca hanımı"[740] ve kendi "geliniyle"[741] cinsî ilişki kurmasını da cinsel sapıklık olarak kabul etmişir. Burada babanın kız kardeşi olan hala ve annenin kız kardeşi olan teyzenin birinci dereceden akraba olduğu vurgulanmış ve onlarla hiçbir şekilde cinsî münasebetin söz konusu olamayacağı belirtilmiştir. Ayrıca bu konu Levililer, 20/19 cümlesiyle: "Teyzenle ya da halanla cinsel ilişki kurmayacaksın. Çünkü yakın akrabanın namusudur. İkiniz de suçunuzun cezasını çekeceksiniz" şeklinde bir kez daha dile getirilmiştir. Amca hanımı ile ilgili olarak ise şu yorumlara yer verilmiştir: "Sadece evlilik yoluyla akrabalık oluşsa bile bu onun namusunu korumaya engel değildir.[742] "Onun çıplaklığını açmak ve onunla cinsel ilişki kesinlikle yasaktır."[743] Levililer, 20/20'deki

732 Levililer, 18: 11.
733 Tesniye, 27: 22.
734 Rashi, III, 82b.
735 Chumash, s. 717.
736 Levililer, 18: 10.
737 Hirsh, III, I, 485-486.
738 Levililer, 18: 12.
739 Levililer, 18: 13.
740 Levililer, 18: 14.
741 Levililer, 18: 15.
742 Chumash, s. 717
743 Rashi, III, 82b.

şu hükümle de bu suçun cezası açık bir şekilde ifade edilmiştir: "Amcasının karısıyla cinsel ilişki kuran, amcasının namusuna leke sürmüş olur. İkisi de günahlarının cezasını çekecek ve çocuk sahibi olmadan öleceklerdir." Bu durumda Tanrı onlara çocuk vermeyecektir; günah işledikleri sıralarda eğer çocukları olursa onlardan hiçbirisi yaşamayacaktır. Adam hayatta iken onları gömecektir ve onlar çocuksuz olarak ölecektir. O esnada çocukları olmazsa bir daha çocuk yapamayacaklardır.[744]

Bir kimsenin gelini ile kurduğu yasak ilişkiye[745] gelince burada baba için yasak olan, sadece oğlunun resmen evlenerek beraber olduğu kadın şeklinde yorumlanmıştır ki, o da gelinidir. Yoksa oğlunun tecavüz ettiği herhangi bir kadın veya vadedilmiş kutsal topraklardan bir cariye veya Yahudi olmayan bir bayan ile oğlunun beraber olması değildir. Çünkü bu gibi beraberlikler evlilik bağını oluşturmayacağından, bu kadınlar gelin statüsünde kabul edilmemektedirler.[746] Dolayısıyla yasaklık onlar için geçersizdir. Öte yandan bir kimsenin gelini ile kurduğu yasak ilişkinin cezası Tevrat hükümlerine göre ölümdür. Bu ceza şu Tevrat cümlesiyle sabittir: "Bir adam geliniyle yatarsa, ikisi de kesinlikle öldürülecektir. Rezillik etmişler, ölümü hak etmişlerdir."[747] Çünkü onlar yasaklığın yanında bir de ayıplanacak bir iş yapmışlardır. Cezaları kesinlikle ölümdür. Bağışlanma onlar için sözkonusu değildir.[748]

Yine Tevrat hükümlerine göre, bir kimsenin kardeş eşleriyle[749] ve üvey kızıyla cinsel ilişki kurması[750] yasaklanmış ve bu tür bir ilişki cinsel sapıklık sayılmıştır. Ancak Yahudi geleneklerine göre ölen bir kimsenin karısı ile ona en yakın akrabasının evlenmesi adeti bu yasağın dışındadır.[751] Öte yandan kardeşinin karısıyla evlenen kişinin çocuk sahibi olamayacağını belirten şu cümle: "Kardeşinin karısıyla evlenen adam rezillik etmiş olur. Kardeşinin namusunu lekelemiştir. Çocuk sahibi olmayacak-

744 Rashi, III, 93b-94.
745 Levililer, 18: 15.
746 Rashi, III, s. 82b; Chumash, s. 718.
747 Levililer, 20: 12.
748 Rashi, III, 93a.
749 Levililer, 18: 16; Levililer, 20: 21.
750 Levililer, 18: 17; Levililer, 20: 14.
751 Chumash, s. 718

lardır."[752] Böyle bir durum neticesindeki cinsel ilişkinin çok çirkin ve tiksindirici olduğunu ve ondan kaçınmak gerektiğini vurgulamaktadır.[753]

Bir kimsenin Anne ve kızını bir nikâh altında toplaması yasaktır. Biri ile akdedilen meşru bir evlilik sonucu beraber olma artık diğeri ile cinsel ilişkiyi tamamen yasaklar. Ancak bir adam tecavüz yoluyla beraber olduğu bir kadının kızıyla isterse daha sonra evlenebilir.[754] Bir diğer Tevrat cümlesinde ise kayın validesiyle yatan lânetlenmiştir.[755] Burada açık bir şekilde ifade edilen yasağın ihlâl edilmesi halinde suç ortaklarına verilecek olan ceza üçünün de yakılmak sûretiyle ölüm cezasına çarptırılmalarıdır.[756]

Birinci kadınla legal olarak evlenmiş olmak bazı Rabbilerce istisna edilmiş ve bu durumda sadece sonraki kadın ve olayın tek erkek faili adam yakılacaktır, denilmiştir. Üçünün de yakılarak öldürülmesi için kadınların ikisinin de erkeğe neseben haram olması gerektiği -kayın valide ve onun annesi ile bir erkeğin evlenmesi- söylenmiştir. Bazılarına göre de sadece ikinci kadın yakılarak öldürülecektir. Erkek önce hangi kadınla resmen evlendi ise, sonrası suçlu sayılıp o yakılarak infaz edilecektir.[757] Bu durumda annesi ve kızını bir nikâh altına alan erkek suçsuz olmuş oluyor.

Keza aynı anda iki kız kardeşi tek bir nikâh altında bulundurmanın yasak olduğunu Tevrat, "Karın yaşadığı sürece onun kızkardeşini kuma olarak almayacak ve onunla cinsel ilişki kurmayacaksın"[758] cümlesiyle belirtmiştir. Bir erkek iki kızkardeşi aynı nikah altında toplayamaz. Ancak önce evlendiği ölürse o zaman diğer kardeş ile evlenebilir. Önce evlendiği kızkardeşten boşanmış olsa bile –ikisi de hayatta olduğu sürece- diğeri ile evlenemez.[759]

3. Tevrat'ta Hayvanlarla Cinsel İlişki ve Cezası

Hayvanlarla cinsel ilişki Tevrat'ta açık bir şekilde yasaklanan fiillerdendir ve bu ilişki sapıklık olarak nitelendirilmiştir.[760] Ancak buradaki cinsel ilişkiyi

---

752 Levililer, 20:21.
753 Rashi, III, 94.
754 Rashi, III, 82b.
755 Tesniye, 27: 23.
756 Levililer, 20: 14.
757 Rashi, III, 93a; Chumash, s. 732.
758 Levililer, 18: 18.
759 Chumash, s. 718; Rashi, III, 82b.
760 Levililer, 18: 23; Tesniye, 27: 21.

anlatan lâfız, zina ve ensest fiillerini ifade etmek için kullanılan ve yasaklığı anlatan kelime ile aynı kelimedir. Yasaklığın önemli sebeplerinden birisi olarak insanoğlunun er suyu ile hayvanınkisinin karışmasına işaret edilerek bunun doğuracağı felâkete dikkat çekilmek istenmektedir.[761] Böyle bir sapık ilişkiye giren suçun faillerine Tevrat ölüm cezası takdir etmiştir. Bu ceza şu Tevrat hükümleriyle sabittir: "Herhangi bir hayvanla cinsel ilişki kurana lânet olsun!"[762], "Bir hayvanla cinsel ilişki kuran adam kesinlikle öldürülecek, hayvansa kesilecektir."[763] Ve "Bir kadın cinsel ilişki kurmak amacıyla bir hayvana yaklaşırsa, kadını da hayvanı da kesinlikle öldüreceksiniz. Ölümü hak etmişlerdir."[764] Ölüm şekli ise taşlananarak infazdır.[765]

İlk cümlede böyle bir fiilin kesinlikle suç olduğu belirtildikten sonra onun lânet okunacak derecede kötü ve uzak durulması gereken bir fiil olduğu da vurgulanmış ve suçun failine ceza olarak ölüm cezası takdir edilmiştir. Hayvanın kesilmesine gerekçe olarak ise erkeğin günah işlemesine sebep olması gösterilmiştir. Dolayısıyla başka birinin aynı şekilde günah işlemesi[766] ve bu kötü olayın hatırlanması önlenmek istenmiştir.[767] Böyle bir durumda kadının ve hayvanın her ikisinin de öldürülmesi dikkat çekicidir.

Çıkış, 22/19 cümlesinde de: "Hayvanlarla cinsel ilişki kuran herkes öldürülecektir"[768] hükmü yer almaktadır. Chumash, onların kanları ile suçları arasındaki bağlantı sebebiyle suçun faili ve hayvan her ikisi de taşlanarak öldürülmelidir[769]der. Rashi ise hayvanla ilişki kuran erkek ve kadının cinsiyet ayrımı yapılmaksızın her ikisinin de taşlanarak öldürüleceklerini belirtir.[770]

4. Kur'ân'da Cinsel Sapıklık ve Cezası

Cinsel sapıklık suçu, Kur'ân-ı Kerim'de, en geniş anlamıyla Fuhuş kelimesi kapsamında ifadesini bulur. Fuhuş, "aşırı derecede çirkin söz ve dav-

761 Rashi, III, 83.
762 Tesniye, 27: 21.
763 Levililer, 20: 15.
764 Levililer, 20: 16.
765 The Babylonion Talmud, *Sanhedrin*, III, 359(53a).
766 Chumash, s. 732.
767 Hirsh, III, 2, 576.
768 Çıkış, 22:19.
769 Chumash, s. 483.
770 Rashi, II, 119a-119b.

ranış, büyük günah, edep ve ahlâka aykırı olup dinen yasaklanan her türlü kötülük ve çirkinlik"[771] demektir. Kur'ân-ı Kerim'de bu kökten türeyen Fahşâ, Fâhişe ve Fevâhiş kelimeleri yirmidört yerde geçmekte[772] olup çoğunda yukarıdaki anlamlar, bir kısmında ise kinaye yoluyla zina, livata, cinsel sapıklık gibi toplumda yüz kızartıcı ve çirkinliği meydanda olan her türlü kötü davranış kastedilmiştir. Fahişe ise haddini aşmış, pek çirkin, aşırı edepsizlik demektir. "el-Fahişe" de zinanın bir başka ismidir.[773]

Kur'ân-ı Kerim'de konumuzla ilgili olarak "Kötülüklerin, fuhşiyatın açığına da gizlisine de yaklaşmayın"[774] mealindeki âyetten anlaşılan, zina ve livâta (homoseksüellik) gibi her çeşit fuhuş, gerek rezil müşriklerin yaptıkları gibi açık genelevlerde olsun ve gerek seçkin denilenlerin yaptıkları gibi dost tutarak gizli bir şekilde olsun, hepsi haram olduktan başka bunların başlangıcı, sebebleri ve yolları da haramdır. Burada "fevâhiş" diye çoğul getirilmesi, zina türünden olan her çeşit kötü işi, yani dilimizdeki ifadesiyle her nevi fuhşiyatı ve sapıklığı (her tür kötülüğü) kapsadığını ifade eder.[775]

Bu bağlamda Kur'ân-ı Kerim'de şu hususlar cinsî sapıklık olarak değerlendirilmektedir: "Daha önce geçen durum bir tarafa, bundan böyle babalarınızın nikâhladığı kadınları artık nikâhlamayın. Hiç şüphe yok ki bu, Allah'ın gazabına sebep olan bir hayasızlıktır. Ne iğrenç bir yoldur o!"[776] Cahiliyede üvey anne ile nikâh normal karşılanırken[777], bu âyet onu yasaklamaktadır. Yine "Ey mümin erkekler! Şunlarla nikâhlanmanız haram kılınmıştır: Anneleriniz, kızlarınız, kızkardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, kardeş kızları, kızkardeş kızları, sizi emziren süt anneleriniz, süt kızkardeşleriniz, kayın valideleriniz, kendileriyle zifafa girdiğiniz eşlerinizden olup evlerinizde bulunan üvey kızlarınız. Fakat zifafa girmediğiniz eşlerinizin kızlarını nikâhlamanızda beis yoktur. Keza öz oğullarınızın eşleri ile evlenmeniz ve iki kızkardeşi nikâhınız altında birleştirmeniz de haram kılındı. Ancak daha önce

---

771 İbn Manzur, *Lisân*, (fhş-فحش) md.; Râğıb, *Müfredat*, (fhş-فحش) md.

772 Muhammed F. Abdulbâkî, *el-Mu'cem*, (fhş-فحش) md.

773 Yazır, II, 1314.

774 Enam, 151.

775 Yazır, Enam, 151, III, 2094.

776 Nisa, 22.

777 Kurtubî, *Ahkâm*, Nisa, 22, V, 103.

geçen geçmiştir. Çünkü Allah gafur ve rahîmdir" (çok affedicidir, merhamet ve ihsanı boldur)[778] buyurulmaktadır.

Süt anne ve kardeşlerinde de, nesep (soy) yönünden olan mahremliğin cari olduğu, âyette vurgulanmaktadır. Az önce mealini verdiğimiz Nisa sûresi 22-23. âyetlerde belirtilen kimselerle, Tekvin, 29/16-30; Levililer, 18/7-18, 20/11, 12, 14, 17, 19; Tesniye, 22/30, 27/22 cümlelerde ifade edilen sınıflar arasında benzerlikler vardır.

Aynı şekilde "Kocası olan kadınlarla da evlenmeniz haramdır, ancak harp esiri olarak eliniz altında bulunan cariyeler bundan müstesnadır. İşte bütün bunlar Allah'ın kesin hükümleridir"[779] buyurulmaktadır.

Öte yandan İslâm hukukuna göre bir hayvanla cinsî temasta bulunmak cinsel sapıklık olarak kabul edilmiştir. Ancak bozulmamış insan tabiatı, hayvanlara karşı fitrî bir iştiha ve eğilim hissetmeyeceği cihetle, failini böyle bir rezalet ve edepsizlikten men ve tedip için had cezası tayin edilmiş değildir. Dolayısıyla suç ta'zir cezası kapsamında ele alınmıştır.[780] Dört mezhep imamının ittifakına göre bu çirkinliği işleyen bir şahıs hakkında ağır bir ta'zir cezası verilir.[781] Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.): "Hayvanla cinsî ilişki kuran lânetlenmiştir"[782] buyurmaktadır. Bir başka hadis-i şerifinde ise "Hayvana cinsî temasta bulunan kişiye had uygulanmaz."[783] dediği nakledilmiştir. İmam Şafiî'nin bir görüşüne göre failin öldürüleceği belirtilmiştir.[784]

Kendisine cinsî tecavüzde bulunulan hayvana gelince İmamı Âzam'a göre bu hayvan yenmesi helâl o1an hayvanlardan ise kesilir ve eti yenebilir. İmameyne göre ise kesilip yakılır ve eti yenmez. Bu tür hayvanlardan

---

778 Nisa, 23.

779 Nisa, 24.

780 Bilmen, Ömer Nasuhi, III, 207; İbn Hümâm, V, 265.

781 Zuhaylî, *Fıkhu'l-İslâmî*, VI, 66; Avdeh, II, 355.

782 Tirmizî, *Hudud*, 24.

783 Ebu Dâvud, *Hudud*, 29; Tirmizî, *Hudud*, 23; Mübarekfûrî, *Tuhfetu'l-Ahvzî*, V, 20; eş-Şevkânî, VII, 118.

784 Şevkânî, VII, 119. Böyle bir fiili işleyen kişinin de hayvanın da öldürülmesi gerektiği görüşünü benimseyenler, Hz. Peygamber (s.a.s.)'e nisbet edilen: "Kim bir hayvana cinsî tecavüzde bulunursa onu da, hayvanı da öldürün"(Ebu Dâvud, *Hudud*, 29) mealindeki hadisini delil olarak göstermişlerdir. Ancak yine Hz. Peygamber (s.a.s.)'den konuyla ilgili İbn Abbas kanalıyla nakledilen: "Hayvana cinsi temasta bulunan kişiye had uygulanmaz" (Ebu Dâvud, Hudud, 29) rivayetini, hadis otoriteleri, hadis kriterleri açısından daha sahih bulmuşlardır. Amel edilen görüş te budur(Mübarekfûrî, *Tuhfetu'l-Ahvzî*, V, 20).

diri veya ölü olarak faydalanılması mekruhtur.[785] Malikîlere göre ise, kesme ve etinin yenmesi bakımından diğer hayvanlar gibidir. Yani yenmesinde haramlık ve mekruhluk söz konusu değildir. Şafiî'lere göre bundan dolayı hayvan kesilmez. Hayvan eti yenen cinsten olup boğazlandığı takdirde de esas olan görüşe göre yenmesi helâldir, ancak haramlık şüphesi bulunduğu için mekruh sayılır. Şayet hayvan başkasına ait olursa, eti yenmeyen cinsten ise değerinin hepsini, yenen cinsten ise boğazlanması sebebiyle eksilen değerini suçlunun tazmin etmesi icap eder.[786]

G. EŞCİNSELLİK (HOMOSEKSÜELLİK)

Eşcinsellik, "cinsel sapıklık" türleri içerisinde fail ve meful açısından özel bir konuma sahiptir. Bu fiil, kişinin cinsel ilgi ve isteğinin, kendisiyle aynı cinsten kişilerle tatmine yönelmesi şeklinde tanımlanabilir. Eşcinsellik terimi her iki cinsi de kapsamakla birlikte, kadın eşcinselliği için genellikle "lezbiyenlik/ sevicilik" tabiri kullanılır.[787]

Tevrat ve Kur'ân'a göre söz konusu fiil, son derece çirkin ve hayasızca bir davranış olarak kabul edilmiştir. Fıtratın bozulması ve şahsın insanlık dışı bir ilişkiye girmesidir. Genel bir şekilde gerek erkek ve gerek kadınlar için pis bir alçaklık ve insan türü için pek büyük aşağılıktır. Bu rezillik sevdası, insanlığı hayvanlardan daha alçak bir duruma düşüren bir belâdır. Her iki kitaba göre de bu fiil yasaklanmıştır. Suç ortaklarının ağır bir şekilde cezalandırılmaları gerektiği belirtilmektedir. Bunun yasak bir fiil olduğu, Kur'ân-ı Kerim'de A'raf sûresi 81. âyet-i kerimede, Tevrat'ta ise, Levililer, 18/22-23, 20/13'deki cümlelerde ifade edilmektedir.

1. Tevrat'ta Eşcinsellik (Homoseksüellik) ve Cezası

Yahudilik, Tora'nın açıklaması doğrultusunda homoseksüelliği itici ve iğrenç olarak tanımlar. Homoseksüellik bir rahatsızlık veya bir çeşit yaşam tarzı olarak kabul edilemez. İki erkek bu yaşamı özgür iradeleriyle kabul-

---

785 İbn Hümâm, V, 265; Aynî, VI, 260; Zuhaylî, *Fıkhu'l-İslâmî*, VI, 66; Zeylaî, Nasbu'r-Râye, III, 342-343; Bilmen, Ömer Nasuhi, III, 207.

786 Zuhaylî, *Fıkhu'l-İslâmî*, VI, 67; Aynî, VI, 260-261. Ayrıca bkz., Keskin, Yusuf Ziya, *Recm Cezası* (Âyet ve Hadis Tahlilleri), Beyan Yay., İstanbul, 2001, s. 309-312.

787 *Ana Biritannica*, XI, 396.

lenseler dahi bu suç teşkil eder. Ortodoks Yahudilik, homoseksüelliğin yasallaştırılması doğrultusundaki modern eğilimlere karşı çıkmaktadır. Ancak suçlananın, bireylerin değil, homoseksüel eylemin olduğuna dikkat çekmektedir. Yahudilik, homoseksüel bireylere şefkatle yaklaşılmasını ve onların cinsel itiyatlarının değiştirilmesi yönünde çaba sarfedilmesini teşvik eder. Reform Yahudiliği hareketi, son yıllarda ABD'de eşcinsellerin kurdukları "gay" örgütlerinin varlığını tanıma temayülü göstermiştir.[788]

Tevrat'ın bu suçu işleyenlere öngördüğü ceza ölüm cezasıdır. Bu ceza, mevcut Tevrat metinleri içerisinde gayet açık bir şekilde belirtilmektedir. Nitekim Tevrat "Bir erkek başka bir erkekle cinsel ilişki kurarsa, ikisi de iğrençlik etmiş olur. Kesinlikle öldürülecekler. Kanları kendi üzerlerinde olacaktır. Ölümü hak etmişlerdir"[789] der. Bir başka Tevrat hükmünde ise "Kadınla yatar gibi erkekle yatmayacaksın. Bu iğrenç bir şeydir",[790] açıklaması yer alır. Cezanın türü konusunda Sözlü gelenek ve Yahudi âlimlerinin yorumu ise, suçlunun taşlanarak cezalandırılması şeklindedir.[791] Eğer bir kimse hem oğlancılık tutkusu olan hem de hayvanla ilişki kuran cinsî sapıklardan ise R. Abbahu ve Abaye bu konuda R. Ishmael ile aynı görüşte olup failin üç kez suçlu olduğu fikrini benimsemişlerdir. R. Akiba ise sapığın çifte suçluluğuna hükmetmiştir. Dolayısıyla suçlunun cezasının, suçu nisbetinde ağırlaştırılacağı görüşü genel bir kanaattir.[792]

2. Kur'ân'da Eşcinsellik (Homoseksüellik) ve Cezası

Kur'ân-ı Kerim'de de bu fiilin yani eşcinselliğin hayasızca bir davranış, çirkin ve yasak bir fiil olduğu şu âyetlerle beyan edilmiştir: "Lût'u da gönderdik. Halkına dedi ki: "Daha önce hiç kimsenin yapmadığı pek çirkin bir işi siz mi yapıyorsunuz? "Siz kadınların ötesinde, şehvetle erkeklere gidiyorsunuz ha! Yok, yok anlaşıldı! Siz haddini aşmış bir milletsiniz!"[793]

788 Besalel, I, 216.
789 Levilile, 20: 13.
790 Levililer, 18: 22.
791 The Babylonion Talmud, *Sanhedrin*, III, 367(54a).
792 The Babylonion Talmud, *Sanhedrin*, III, 370(54b).
793 A'raf, 80-81.

Burada ve Kur'ân-ı Kerim'in daha başka yerlerinde[794], Sodom halkında iyice yayılmış olan bu çirkin fiilin büyük bir günah olduğu ve bu yüzden de bir milletin Allah'ın azabına uğradığı ifade olunmuştur.[795] Tevrat'ta ise Sodom ve Gomora'nın yıkılışı ve bu yıkılışa sebeb teşkil eden söz konusu hayasızlık Tekvin, 19/1-29 arası cümlelerde açık bir şekilde belirtilmektedir. Bugün eşcinsellik bazı yerlerde maalesef devam etmektedir. Ama buna rağmen insanlığın büyük ekseriyeti tarafından hayasız bir fiil olarak kabul edilmektedir. Bu işi normal karşılayanlar, eski Yunan filozofları ile modern dünyada bir kısım Avrupalı ve Amerikalılar olmuşlardır.[796]

Ne var ki böylesi son derece fıtrat dışı ve aynı zamanda hem aile yapısını hem de toplum bünyesini temelden sarsan bu çirkin fiil, hayasızlığın ve edepsizliğin zirvesini tutmaktadır.[797] Bu fiilin, önlenmesi gereken yasak bir fiil olduğunu ve faillerinin cezasız kalmayacağını anlıyoruz. Ancak Kur'ân-ı Kerim'de bu suça belirli bir ceza takdir edilmemiştir. Daha önceki milletlerin cezası ise her iki kitaba göre de helâk olmuştur.[798] Allah Rasûlü (s.a.s.): "Ümmetim için en çok endişe duyduğum husus, Lût (a.s.)'ın kavminin müptelâ olduğu husustur"[799] ikaz ve tenbihiyle eşcinselliğin insanlık için tehlikesine dikkat çekmiştir. Bunun cezası sünnetle ve İslâm hukukçularının içtihatlarıyla sabittir. Homoseksüelliğin haramlığı konusunda âlimler ittifak etmekle birlikte, bu suça terettüp eden cezada ihtilaf etmişlerdir.[800] Çünkü hayatı boyunca Hz. Peygamber (s.a.s.)'e hiçbir livata suçlusu getirilmemesi nedeniyle, bu tip suçlular için uygulamada açık ve kesin bir ceza şekli tarifi yapılmamıştır. Ancak Allah Rasûlü'nden (s.a.s.) "Eşcinselin failini de, mefûlünü de öldürün"[801], "Livata suçunun failini de mefulünü de recm ediniz"[802], şeklinde bir hadis

---

794 Şuarâ, 165-166; Neml, 55; Ankebût, 29; Hud, 78-79; Nisa, 16; İsra, 32; Hicr, 57-77.
795 Mevdûdî, *Tefhim*, A'raf, 80-81, II, 60-61.
796 Reşid Rıza, *Menâr*, A'raf, 80-81, VIII, 450; Mevdûdî, *Tefhim*, A'raf, 80-81, II, 58, 60; Kutup, *fi Zılâli'l-Kur'an*, A'raf, 80-81, III, 1315.
797 Reşid Rıza, *Menâr*, A'raf, 80-81, VIII, 448-449.
798 Kurtubî, *Ahkâm*, A'raf, 84, VII, 247, Hud, 82, IX, 81; Râzî, *Mefâtih*, A'raf, 84, V, 312; Taberî, *Câmiu'l-Beyan*, V, 542; İbn Kesir, *Tefsir*, III, 442; Begavî, *Meâlimu't-Tenzîl,* A'raf, 83-84, III, 256; Tekvin, 19: 23-29.
799 İbn Mâce, *Hudud*, 12; Tirmizî, *Hudud*, 24, Fiten, 59.
800 Kurtubî, *Ahkâm*, A'raf, 80, VII, 243; Reşid Rıza, *Menâr*, A'raf, 80-84, VIII, 456.
801 Tirmizî, *Hudud*, 24; Ebu Dâvud, *Hudud*, 28; İbn Mâce, *Hudud*, 12.
802 İbn Mâce, *Hudud*, 12.

rivayet edilmektedir. İslâm hukukçularının büyük çoğunluğu eşcinselin cezalandırılması ile ilgili litaretürde yer alan bu hadisleri esas almışlardır.

İmam Şafiî, livataya iştirak eden iki tarafın fail ve mefûlün, ister evli ister bekâr olsun, öldürülmesi gerektiğini söyler.[803] Bunu "ukûbât-ı mukaddere'de kıyas yapılabilir"[804], görüşüyle delillendirir. İmam Şa'bi, Zührî, Malik ve Ahmed b. Hanbel'e göre, bu kimseler recmedilmelidir. Said b. Museyyeb, Atâ, Hasan Basri, İbrahim Nehaî, Süfyan Sevrî ve Evzaî, bu tip suçlar hakkında verilecek cezanın, zina cezası ile aynı olduğu görüşündedirler, yani bu ceza, suçu işleyenler bekârsa, yüz kırbaç ve sürgün; evliyseler, recmederek öldürmektir.[805]

İmam Ebû Hanife ise "tayin edilmiş hadlerden başka had takdirinde bulunan, haddini aşmış ve zulmetmiş sayılır"[806] mantukunca, bunun bir haddi bulunmadığını, cezaya lâyık bir fiil olduğunu ve durum ile şartlara göre ibret verici bir ceza ile cezalandırılması gerektiği görüşünü benimseyip bu fiili ta'zir suçu ve cezası kapsamında değerlendirmiştir.[807] İmam Şafii'nin de bu görüşe uygun bir sözü vardır.[808] Dolayısıyla Hanefîlere göre "ukûbât-ı mukaddere'de kıyas'ın rolü yoktur.[809] Şayet bir kimse bu fiili adet haline getirmişse, evli veya bekâr olması farketmeksizin, hâkim onu siyaseten ölüm cezasına çarptırabilir.[810] Bunun yanında Ebû Hanife'ye göre ta'zir cezası miktarı en az üç en fazla otuz dokuz sopa vurmaktır. İmam Ebû Yusuf ise bunun yetmişbeş sopaya kadar çıkabileceği görüşündedir.[811] Diğer yandan ta'zir cezasının belirlenmiş bir şekli yoktur. Hâkimin takdirine bırakılmıştır. Maksat tedip ve paylamadır. İnsanların konum ve durumları farklı farklı olduğundan bir kısmına sert bir söz ve

---

803 Râzî, Mefâtih, A'raf, 82-84, V, 312; İbn Hümâm, V, 263-2-263; Zuhaylî, Fıkhu'l-İslâmî, VI, 66.

804 Muhammed Ebû Zehrâ, *İslâm Hukuku Metodolojisi*, s. 223, çev., Abdulkadir Şener, Fecr Yay., Ankara, 1986.

805 Kurtubî, *Ahkâm*, A'raf, 80, VII, 243-244; Şevkânî, VII, 117; Mevdûdî, *Tefhim*, A'raf, 84, II, 61; Mübarekfûrî, Tuhfetu'l-Ahvzî, V, 22.

806 Aynî, VI, 367; İbn Hümâm, V, 348.

807 Kurtubî, *Ahkâm*, A'raf, 80, VII, 244; Mevdûdî, Tefhim, A'raf, 84, II, 61; Şevkânî, VII, 118; İbn Hümâm, V, 262; Zeylaî, Nasbu'r-Râye, III, 342.

808 Mübarekfûrî, Tuhfetu'l-Ahvzî, V, 23; Reşid Rıza, *Menâr*, A'raf, 84, VIII, 456.

809 Muhammed Ebû Zehrâ, s. 223.

810 İbn Hümâm, V, 262.

811 Aynî, VI, 366; İbn Hümâm, V, 348; Kâsânî, Alaüddin Ebû Bekir İbn Mesud (ö. 587/1191) *Bedâiu's-Sanâi' fî Tertibi'ş-Şerâi'*, VII, 94, Daru'l Fikir, Beyrut 1996, I-VII.

bir kınama yeterli olurken diğer bir kısmına bir tokat veya sopa hatta hapis cezası vermek gerekecektir. Eşraftan birine ise hâkimin "Bana, senin şöyle şöyle yaptığın haberi geldi. Sen de mi?" şeklindeki sözü tedip için ona yetecektir.[812]

Ebû Hanife, bu suçun zina kapsamında değilde tazir suçları kapsamında değerlendirilme sebebini, nesebin ve neslin karışma ihtimalinin bulunmaması ilkesinin yanında sahabenin farklı uygulamalarını esas alarak açıklar.[813] Zira Ashab-ı Kiram'dan Hz. Ali, bu tip suçluların kılıçla öldürülerek, cesetlerinin gömülmeyip, yakılarak kül haline getirilmesi görüşündedir. Hz. Ebû Bekir de Hz. Ali ile aynı fikirdedir. Hz.Ömer ve Hz. Osman ise, bu gibilerin harâbe bir binanın içine atılıp, köhne yapının onların üzerine yıkılması gerektiği fikrindedirler. Hz. İbn Abbas ise, bunların en yüksek evin damından baş aşağı atılması ve recmedilmesi gerektiği kanaatindedir.[814]

Fakihlerin bu konudaki ihtilâfı ne merkezde olursa olsun, anlaşılan odur ki, suç ve ceza konusunda kıyas'ın yeri azdır; diğer fıkhî konulardaki kadar geniş değildir.[815]

H. HIRSIZLIK

Tevrat ve Kur'ân'a göre hırsızlık fiili diğer suçlarda olduğu gibi yasaklanmış olup, faili mutlaka cezalandırılması gereken bir suçtur. Bu suç Kur'ân'ın tayin ettiği ve hâlen evrenselliğini koruyan belli başlı suçlardan biridir. Tevrat, hırsızlığı suç kabul etmiş ve bu suçun failine, çalınan şeyin mahiyetine göre, çalınan malın dört-beş katının ödenmesinden hırsızın öldürülmesine kadar tavizsiz bir şekilde uygulanan çeşitli ağır cezalar[816] takdir etmiştir. Kur'ân'ın hırsızlık suçuna öngördüğü ceza ise, hırsızın elinin kesilmesi cezasıdır.[817] Ancak çalındığında el kesme cezası uygulanmayan bir çok durum vardır.

---

812 İbn Hümâm, V, 345; Kâsânî, VII, 94. Ayrıca livata suçu ve cezasına dair rivayetler çerçevesinde oluşan görüşler için bkz., Keskin, Yusuf Ziya, *Recm Cezası* (Âyet ve Hadis Tahlilleri), s. 306-308.

813 İbn Hümâm, V, 263-264.

814 Şevkânî, VII, 117; Kurtubî, *Ahkâm*, A'raf, 80, VII, 244; Mevdûdî, *Tefhim*, A'raf, 84, II, 61.

815 Muhammed Ebû Zehrâ, s. 224.

816 Çıkış, 20: 15, 17, 21: 16, 22: 1-4; Levililer, 19: 11; Tesniye, 5: 19, 24: 7; Yeşu, 7: 15; *Kâmûsu'l-Kitâbi'l-Mukaddes*, s. 465.

817 Mâide, 38.

Hırsızlık, sözlükte başkasının malını gizlice almaktır. Terim olarak ise: "Âkil ve bâliğ bir kişinin, başkasına ait belirli miktarın üstünde olan bir malı veya parayı, konulup korunduğu yani saklandığı yerden, hiçbir hak ve şüphe sözkonusu olmaksızın, gizlice alıp zimmetine geçirmesidir."[818] Tevrat'a göre ise "bir metelik[819] veya daha fazlası değerindeki bir şeyin çalınıp, yapılmaması gerekli türden bir emrin ihlâl edilmesidir." Bir Yahudi'den veya Yahudi olmayan bir kişiden çalınmış olması mühim değildir. Çalmak gösteriş kabilinden olsun yahut çalınan malı tekrar iade etme koşulu ile olsun, yine de yasaktır.[820] Bir başka deyişle hırsızlık, malı hileli yollarla gizlemektir. En basit şekliyle çalmak, hukuksuzluktur. Ya da bir kimsenin, başkasına ait bir malı haberi olmadan - bir kuruş bile olsa- alıp kendine mal etmesidir. Küçüğü büyüğü olmaksızın Allah'ın "çalmayacaksınız" emrine karşı bir itaatsizliktir.[821]

Tevrat'ta "Çalmayacaksın"[822] cümlesinin yorumu için şöyle denmektedir: Bu yasağın hassas uygulaması, özelliklerinin eksikliğinden dolayı karışıktır. İbranice kelime *g-n-v,* taşınır malların çalınmasını ve fidye karşılığı kaçırmayı kapsayabilir. Haham geleneği, bu emri ikinci anlama uygun olarak yorumlamıştır. Birçok modern âlim, aksi yapıldığında on emir ile bir örtüşme olacağını iddia ederek; küçük hatalardan çok, büyük kabahatler olduğunu söyleyerek; Decalogue (on emir)'de varlığı gerekli kabul edilen papazlar türündeki bir toplumda, bireyin mülkiyet haklarının korunmasını, teminat altına alınmış haklara dahil etmek için yeterli ve belirgin bir rol oynayamayacağı yorumunu yaparlar. Bu düşünceler tam olarak ikna edici değildir. Hem Levililer, 19/11'de ifade edilen on emrin şartlarına ait özetler, hem de Yeremya, 7/9 ve Hoşea 4/2' deki cümleler, aynı şekilde kastedilen hırsızlık kategorisini açıklığa kavuşturmada yeter-

---

818 Cürcânî, Ta'rifât, s. 118; Fîruzabâdî, Besâir, III, 217; Râğıb, Müfredât, (srk-سرق) md.; İbn Manzur, Lisân, (srk-سرق) md.; Ali Bardakoğlu, "Hırsızlık" md., DİA, XVII, 385; İbn Hümâm, IV, 219.

819 Çok az mitarda ve küçük değerde para.

820 Besalel, Yusuf, I, 210.

821 (Trumath Tzvi) The Pentateuch, Samson Raphael Hirsh çevirisi ve yorumundan alıntılarla, (ed.):Ephraim Oratz, Almanca aslından çeviren Gertrude Hirschler, New York, 1986, s. 452. Bu eser bundan sonra kısaca "Hirschler" olarak verilecektir.

822 Çıkış, 20: 15.

sizdirler. Bundan dolayı bu emri, kasdı olan bir kişinin, mülk haklarını koruma dışına çıkararak daraltacak şekilde tanımlamamak en uygun olanı gözükmektedir.[823]

Bunun yanında hırsızlık suçunun oluşabilmesi için, bunun sadece Yahudi'ye karşı işlenmiş bir suç olduğunu ileri sürenler de olmuştur. Tevrat'ta "Çalmayacaksın yahut komşunun hiçbir şeyine tama etmiyeceksin"[824] cümlesindeki "komşudan" maksat ancak Yahudi'dir.[825] Zira Talmud âlimlerine göre "ümmî"ler yani Yahudi olmayanlar, "komşu" kabul edilmemektedir. Yahudiler'e göre Hz. Musa (a.s.) "ümmî olanın malını çalma" dememiştir. Buna binaen bir Yahudi'nin, Yahudi olmayanın malını çalması hırsızlık sayılmamaktadır.[826] Oysa herhangi bir kimse bir Yahudi'nin, - pek kıymetsiz de olsa- eşyasını çalsa cezası ölümdür.[827] Yahudiler'e göre yabancıların malını çalmak hırsızlık sayılmayıp, aksine bu, çalınmış bir malın geri alınması işlemidir. Onlar için yabancıların malları mübahtır. Âdeta terkedilmiş bir eşya yahut denizdeki kum gibidir. Ona önce ulaşan onun sahibi olur![828]

1. Tevrat'ta Hırsızlık ve Cezası

Tevrat'ta hırsızlık fiili "on emir" içerisinde yer alan hükümlerle kat'î bir sûrette yasaklanmış[829] olup failine ağır cezalar takdir edilmiştir. Buna ilişkin olarak Çıkış, 20/15 cümlesinde, "Çalmayacaksın"dan maksat bir başkasının hakkı olan para veya bizzat insanoğlunun kendisidir. Böyle bir hırsızlık durumunda insan kendisine uygulanılacak cezayı peşinen kabul etmesi ve bilmesi gerekir. Burada "çalmayacaksın" yasağına uymayanın cezası mahkeme

---

823 Nahum M. Sarna, The JPS, Commentary, s. 114.

824 Çıkış, 20: 15, 17.

825 Abdu'l-Azim İbrahim Muhammed el-Murta'î, *el-Mesihiyyun ve'l-Müslimun fi Talmudi'l-Yahud,* s. 36.

826 Abdu'l-Azim İbrahim Muhammed el-Murta'î, s. 42; Şarkâvî, s. 193. Bu hususla ilgili olarak "Onlar: 'Ümmîler hakkında ne yaparsak mübahtır, ondan dolayı sorumlu olmayız'" derler. Onlar bile bile, Allah hakkında yalan uydururlar (Âl-i İmran, 75) âyet-i kerimesi bunu te'yid etmektedir.

827 Abdu'l-Azim İbrahim Muhammed el-Murta'î, s. 41.

828 Şarkâvî, s. 194.

829 Çıkış, 20: 15, 21: 16, Levililer, 19: 11, Tesniye, 5: 19.

tarafından verilecek olan ölüm cezasıdır. Ancak çalma olayında ölüm cezası sadece adam kaçırıldığında uygulanılır, para çalmada uygulanmaz.[830]

Bu ve benzeri cümlelerdeki yasaklar, Allah'ın her şeye hâkim olduğunu ve onun mülkünde ona uymak gerektiğini vurgulamaktadır. Bu noktada en büyük suç ölümle cezalandırılmıştır. İnsan kaçırıp onu köle yapmak suçu da, zina etmek ve adam öldürmek gibi ağır bir suç kabul edilerek suçluya ölüm cezası takdir edilmiştir.[831] Adam çalıp satan yahut kendi elinde bulunan kimsenin cezası ölümdür.[832]

Burada insan hürriyetinin hayat kadar önemli olduğu vurgulanmaktadır. Onu gasp etmek, onu öldürmek ile eşdeğerdir. Adam kaçırmak da büyük günahlar arasında değerlendirilmiş ve "toplum kâtili" olarak failinin cezası ölüm olmuştur. Adam kaçıranlar kaçırdıkları kimselere baskı ve şiddet uygulayarak veya herhangi bir şekilde hile yoluyla onları korkutup köle yaptıklarında, ister onları satmazdan önce, ister sattıktan sonra yakalansınlar, cezaları idamdır.[833] Bu cümle Tesniye 24/7'de şöyle açıklanmaktadır: "Eğer bir kimse kardeşleri olan İsrailoğulları'ndan, birini çalmış ve onu köle etmiş, yahut satmış olarak bulunursa, o hırsız ölüm cezasına çarptırılır." Rashi, bu cümle bize "sosyal kâtillerin" öldürülmesi gerektiğini öğretmektedir. Nitekim hırsız, kaçırdığı adamın hürriyetini gasbetmiş olduğundan ölüm cezasını haketmiştir. Satması veya elinde tutması cezasını değiştirmez[834], der.

Tevrat'ta anlatıldığı şekliyle[835] Hz.Yusuf'un köle olarak satılış kıssası, insanlığın sefaletine ait dönemde bu çeşit bir trafiğin varlığının canlı bir göstergesidir. Çıkış, 21/16'daki cümle, hırsızlık suç ve cezasıyla ilgili geniş ve kapsamlı olarak formüle edilmiştir; kurban kim olursa olsun geçerlidir. Aynı

---

830 Pentateuch With Targum Onkelos, Haphtaroth and Rashi's Commentary, Rev. M. Rosenbaum ve Dr. A. M. Silbermann'in çeviri ve dipnot ilâvesi ile (A. Blanchi ve L. Joseph'in yardımlarıyla), Hebrew Publishing Company, New York, ts., I-V., II, 105-107. Bu eser bundan sonar kısaca "Rashi" olarak verilecektir.

831 The Pentateuch, (İbranice'den Almancaya çeviri) Samson Raphael Hirsh tercüme ve tefsiri; İngilizce çeviri, Isaac Levy, III. baskı Londra-1967, I-V., II, 276-277. Bu eser bundan sonra kısaca "Hirsh" olarak verilecektir.; Hirschler, s. 284.

832 Çıkış, 21: 16.

833 Hirsh, II, 306-307.

834 Maimonides, XI, 85-87; Hirschler, s. 290.

835 Tekvin, 37: 25-28, 36, 39: 1.

paraleldeki Tesniye, 24/7 daha kısıtlayıcıdır. Mishnah Sanhedrin 11:1'e göre fidyeciliğin cezası olan idamın şekli, boğularak ölümdür. Ramban, İbranice metindeki bu iki farklı kanunun benzerliğini, onlara ait ortak cezanın bir fonksiyonu olarak açıklar.[836]

Diğer yandan İsrailoğullarında suç işleyip emre muhalefet etmekle ahdi bozanlar ve aynı zamanda tahsis olunan şeyden alıp çalanlar ve çaldıklarını hem gizleyip hem de şahsî eşyaları arasına koyanlar lânetlenmiştir. Şayet böyle bir kimse tahsis olunan eşya ile birlikte yakalanırsa, çaldıkları ile beraber hem kendisi hem de şahsî bütün eşyaları ateşte yakılmak sûretiyle cezalandırılır.[837] Hatta ateşe verilmeden önce bütün İsrail halkı tarafından taşlanacağı ve daha sonra yakılacağı belirtilmektedir.[838] Tevrat'ın bir başka hükmüne göre ise hırsızlık yapan herkes lânetlenmiştir. Buna göre kesilip atılacak ve helâk hırsızın evine girecek, ve onun evi içinde kalıp kerestesi ile ve taşları ile beraber evi yiyip bitirecektir.[839] Nitekim "lânet", "yalan", "adam öldürme" ve "zina" suçunun yanında "hırsızlık" vb. suçlar İsrailoğulları'nın helâk edilme sebepleri arasında sayılmaktadır.[840]

"Eğer bir adam öküz veya koyun çalsa, ve onu boğazlasa yahut satsa, bir öküz yerine beş öküz ve bir koyun yerine dört koyun ödeyecektir.[841] Bu cümleyi Rabban Jochanan ben Zeccac, şu şekilde yorumlar: "Hırsız, öküzü çalarken onu sürmüş ve öküzde onun önünde yürüyüp gitmiştir. Ve ceza olarak 5 öküz geri ödeyecektir. Koyun çalan adam ise onu sırtına alıp taşıyarak gitmiş olabileceğinden 4 koyun tazmin edecektir. Rabbi Meir ise öküz çalan adam çaldığı kişinin işinden de çalmış olacağından, ceza olarak 5 öküz geri ödemesi gerekir. Koyun çalan adam ise sadece mal çaldığı için geriye 4 koyun öder"[842] der. Taşınabilir malların çalınmasında ceza iki misli iken çalınan öküz ve kuzunun kesilmesi veya satılması durumunda cezanın öküz için 5 misli, koyun için 4 misli olduğunu görüyoruz. Bu tür 5 ve 4 misli cezalandırma sadece öküz ve kuzu ile sınırlı

---

836 Nahum M. Sarna, The JPS, Exodus 21:16, s. 123.
837 Yeşu, 7: 10-12, 15.
838 Yeşu, 7: 25.
839 Zekerya, 5: 1-4.
840 Hoşea, 4: 1-10.
841 Çıkış, 22: 1.
842 Rashi, II, 116.

olup, tazminat değil bir cezadır. Burada çalma suçunun üzerine bir de onu kesme veya satma suçu işlenmektedir ki, bu durumda cezanın artması normaldir[843], denilmektedir.

Eğer hırsız bir eve girerken yakalanıp öldürülürse, onun için kan hakkı yoktur. Yani öldüren kişi suçlu sayılmaz.[844] Şayet olay güneş doğduktan sonra olmuşsa, kan dökmekten sorumlu sayılır ve çaldığını kesinlikle ödeyecektir.[845] Ancak ödeme imkânı yoksa, o zaman hırsızlık suçu işlediği için satılacaktır. Eğer çaldığı şey öküz olsun eşek olsun yahut koyun olsun, diri olarak elinde bulunursa, iki kat ödeyecektir."[846]

Haham Rashi'ye göre Çıkış, 22/2'deki bu hüküm, hırsızın eve girmesi "an"ı için geçerlidir. Hırsızlığın diğer zaman dilimleri için geçerli değildir. Hırsızın eve girerken öldürülmesi katil değil, hırsızın suçunu işlerken başlangıçta ölmesi gibidir. Müteakip cümlede güneşin doğmuş olması mecazi bir anlatımdır; hırsızın öldürme maksadı ile değil de, sadece çalma maksadı ile geldiği zaman demektir. Meselâ bir baba oğlunun evine hırsızlık için girerken yakalansa, ev sahibi (oğlu) onu öldüremez, öldürürse kâtil olur. Bu durumda hırsızlık yapan baba hırsızlığın cezasını ödemelidir. Bu cümleyi "Hırsız eve girmeden şahitler tarafından görülürse" şeklinde anlarsak o zaman; şahitler hırsızı uyarmaya gittiğinde ev sahibi hırsızı öldürürse o zaman hırsızın mal sahibini öldürmek düşüncesi olmadığı ortaya çıkar ki bu durumda mal sahibi kâtil olur. Hırsızın çaldığı mal elinde yakalanırsa, çaldığının iki katını geri ödemelidir. Bu yerel bir kuraldır.[847]

Diğer yandan hırsızın gündüz öldürme niyeti olması zordur, gündüzler ve ışık hırsızın yoldaşı değildir. Gündüz hırsız ancak çalmak için eve girer. Bu durumda ev sahibinin onu öldürmesi kendisini savunma anlamına gelmeyeceği için kâtil hükmündedir. Hırsız çaldığı şeyi kesinlikle geri ödemelidir. Eğer çaldığı şeyi geri ödemeye gücü yetmiyorsa kendisinin köle olarak satılmasına müsaade etmek durumundadır. Bu kölelik, çaldığının karşılığını kazanmak içindir.[848]

843 Hirsh, II 335-340. Ayrıca bkz., Maimonides, XI, 60-64.
844 Çıkış, 22: 2.
845 Çıkış, 22: 3.
846 Çıkış, 22: 4.
847 Rashi, II, 116-117.
848 Hirsh, II, 340-343.

Böylece hırsızlık yapmış olan ve cezasını ödeyemeyecek durumda olan bir adam, hırsızlığın bedelini tazmin amacıyla altı yıla dek esir olarak satılabilir. Ancak bir kadın bu şartlarda esir olarak satılamaz. Kutsal Kitap ayrıca, bir kişi akşam evinde bir hırsız ile karşılaştığı takdirde; hırsızın, kurtulmak için ev sahibini öldürmeye dahi yeltenebileceği varsayımıyla, hırsıza karşı o kişinin hırsızı öldürmek dahil olmak üzere her türlü savunma tedbirini almaya hakkı olduğunu belirtir. *"Alaha"*[849] "akıl hırsızlığının" -başkasını kandırmanın[850] da, hırsızlık olduğuna işaret eder.[851]

Yine "Bir kimse komşusuna saklasın diye parasını ya da eşyasını emanet eder ve bunlar komşusunun evinden çalınırsa, hırsız yakalandığında iki katını ödemelidir. Ama hırsız yakalanmazsa, komşusunun, eşyasına el uzatıp uzatmadığının anlaşılması için ev sahibi yargıç huzuruna çıkmalıdır. Emanete ihanet edilen konularda, öküz, eşek, koyun, giysi, herhangi bir kayıp eşya için "Bu benimdir" diyen her iki taraf sorunu yargıcın huzuruna getirmelidir. Yargıcın suçlu bulduğu kişi komşusuna iki kat ödeyecektir.[852]

Şayet bir adam komşusuna saklamak üzere teslim ettiği hayvanlardan herhangi biri, veya hepsi ölür yahut sakatlanır, yahut gören yokken çalınırsa, komşusuna adamın malına el uzatmadığına ilişkin yemin ettirilir ve mal sahibi bunu kabul etmek zorundadır. Bu durumda kendisine emanet tevdi edilen şahsa herhangi bir ceza uygulanmaz. Fakat yanında çalınmışsa, çalınan miktarı mal sahibine ödemek zorundadır. Eğer emanet hayvan

---

849 Alaha: Yahudi dini hukuku. Yahudi dinine mensup kişilerin kendi aralarındaki ve kendileri ile Tanrı arasındaki ritüel uygulamaları dinî zorunluluklar açısından ele alan ve din âlimlerinin ve din adamlarının ürettiği dinî metinlerin bir branşıdır. İnsan yaşamının hemen hemen tüm yönlerini ele alır (Besalel, Yusuf, I, 51). Bir başka ifadeyle Alaha, Yahudi kurallarının, kesin kabul görüp yürürlükte bulunanlar bütününe verilen addır. Bir teori değil bir yaşam pratiği kuralları bütünüdür. Bu niteliğiyle de, her çağda olduğu gibi günümüzde de Yahudi inançlısının yaşamına yön verir. Yapısı itibarı ile, bir kısmı Sina Dağı çıkışlı, bir kısmı da, Rabinik kökenli olduğundan, ayrı kategorilerde değerlendirilirler. Kaynakları ise "Yazılı kanun" ve "Sözlü kanun"dur. Yaygın görüşe göre; "Alaha"nın yok olması "Emuna"nın yani inanç ve temelin de yok olmasına sebep olur. Bu nedenle "Alaha" olmaksızın Yahudi yaşamı hiçbir anlam taşımaz, tüm içeriğini kaybeder(Suzan Alalu, Klara Arditi, Eda Asayas, Teri Basmacı, Fani Ender, Beki Haleva, Dalya Maya, Ninet Pardo, Sara Yanarocak, Yahudilikte Kavram ve Değerler, s. 80-85, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., İstanbul, 2001).

850 Hirsch, III, 511-512.

851 Besalel, Yusuf, I, 210-211; Rashi, II, 116; The Encyclopaedia of Judaism, s. 667, Geoffery Wigoder (Editor in Chief of Encyclopaedia of Judaica), The Jerusalem Publishing Hause, Belgium-1989.

852 Çıkış, 22: 7-9.

parçalanmışsa, ispat için parçaları göstermelidir; Göstermesi halinde cezaî sorumluluktan kurtulur ve herhangi bir şey ödemez.[853]

Yukarıda metni geçen Çıkış, 22/7-13(6-12)[854] arası cümlelere Hirschler'in yaklaşımı şöyledir: Bu cümleler, gönüllü olarak elde tutulan bir başkasının emanet mallarının sorumluluğu ile ilgili cümlelerdir. Söz konusu emanetçi "Rabbin huzurunda and içmelidir." Mahkemeye gitmeden Allah'a yaklaşır yemin ederse mal sahibine bir şey ödeme zorunluluğu yoktur. Çünkü o gerçekten onun malını çalmayı düşünmemiştir. Ancak emanet malı kendi zimmetine geçirmeyi (çalmayı) aklından geçirmiş olursa, ister kendi çalsın, isterse başkası çalsın bu niyetinden dolayı mal sahibine ödemede bulunacaktır. Aklından hırsızlığı geçirmiş olması onu mesul tutmak için yeterli sebeptir.[855]

Emanetçinin elindeki mal çalındığında eğer hırsız bulunursa ve suçu sabit olursa iki katını emanetçiye değil mal sahibine tazmin eder. Hırsız bulunmazsa, emanetçinin mahkemeye gelip böyle bir şey yapmadığını, elini emanet mala uzatmadığını, hâkim huzurunda ortaya koyarsa kendisine suç isnat edilmez ve bir şey gerekmez. Ancak şahitler mahkemede, emanetçinin malı çaldığına şahitlik ederlerse, o zaman hâkim onun hırsızlığına hükmeder ve o da iki katını mal sahibine geri öder. Davalı kendini temize çıkarmak için yemin etmede serbesttir. Fakat herşeye rağmen mal ondan çalınmış ve hırsız bulunamıyorsa mal sahibine geri öder. Ancak mal, tabii haliyle ölmüş ya da hırsızlar tarafından zarar verilmiş veya vahşi hayvanlarca parçalanmış ve kimse de bu durumu görmemişse emanetçi o hayvanlara zarar vermek veya çalmak için elini uzatmadığına dair yemin etmesi durumunda mal sahibine bir şey ödemez. Mal sahibi bunu kabul etmek mecburiyetindedir. Yalnız burada korumaya güç yetirebileceği türden tilki, kedi v.s. gibi küçük hayvanlar zarar vermiş ve bu şahitlerce

---

853 Çıkış, 22: 10-13.

854 Bazı Tevrat nüshalarında -burada olduğu gibi-cümle numaraları arasında farklılıklar vardır. Örneğin Kitabı Mukaddes Şirketi, İstanbul, 1995 tarih nüshada Çıkış, 22: 7-13 numaralar, Pentateuch With Targum Onkelos, Haphtaroth and Rashi's Commentary, Rev. M. Rosenbaum ve Dr. A. M. Silbermann'in çeviri ve dipnot ilavesi ile Hebrew Publishing Company, New York ts, baskı eserde ve The Five Books of Moses, A New Translation With Introductions, Commentary, And Notes By Everett Fox, New York, 1997 adlı eserde, Çıkış, 22: 6-12 şeklinde yer almaktadır.

855 Hirschler, II, 295.

de belirlenmiş ise, o zaman geri ödemesi gerekir; ayı, kurt gibi büyük hayvanlar ise ödemez.[856]

Yine Tevrat'ın başka bir hükmüne göre, bir kimse Rabbin koyduğu sınırlara tecavüz eder, kendisine emanet edilen, rehin bırakılan ya da çalıntı bir mal konusunda komşusunu aldatır[857] ya da ona haksızlık ederse, yahut kayıp bir eşya bulup yalan söyler ve yalan yere and içerse, yani insanların işleyebileceği bu suçlardan birini işlerse, günah işlemiş olur ve suçlu sayılır. Çaldığı ya da haksızlıkla ele geçirdiği şeyi, kendisine emanet edilen malı ya da bulduğu kayıp eşyayı, yahut hakkında yalan yere and içtiği şeyi, üzerine beşte birini de eklemek sûretiyle, suç takdimesi getirdiği gün, tamamını sahibine geri verecektir. Günah takdimesi olarak da kâhine, belli değeri olan kusursuz bir koç getirecek ve kâhin onun için Rabb'in huzurunda kefaret edecek ve bütün yaptığı işlerden suçlu olduğu şey ne olursa olsun kendisine bağışlanacaktır!"[858]

Levililer, 6/1-7'deki bu altı cümlede insanlar arası onursuz davranışların, Allah'a güvene karşı bir ihanet olduğu kabul edilmiştir. Allah her yerde ve her zaman vardır. İki kişinin olduğu yerde gorünmez üçüncü kişidir. Yüce Yaratıcı bizatihi insanlar arası munasebetlerde onurlu davranışların kefilidir. Şayet kefili olan Yaratıcı bir olayda iki kişi tarafindan şahit tutulmuşsa, artık o olay sıradan bir olay olmaktan çıkmıştır.[859] Bu ve benzeri şekilde, komşusuna parayı geri verdiğini iddia edip ondan haksız kazanç elde etmeye çalışan ve kendine emanet edilen şeylerin belgelerini ortadan kaldıran kimseler aslında Cenab-ı Hakk'ın şahitliğine karşı saygısızlık etmişler ve günah işlemişlerdir. Şiddet ve baskı ile birinin elinden malını aldığı halde bunu inkâr eden, kira ile tutulmuş bir adamın parasını haksızca elinde tutup ona geri vermeyen kişi, yukarıda sayılan bütün suçları işlediğinin farkına varınca o malları beşte bir ziyadesiyle geri verir. Ödediğine dair yemin eder. Sonra beşte bir daha getirir. Bu asıl malın yarısıdır. Bu "beşte bir" tekrar edilebilir. 2. ve 3. "beşte bir"ler ödemek zorunda kalabilir. İbranicede "beşte bir" anlamına gelen kelime çoğul olarak kullanılmıştır."[860] Şu

---

856 Rashi, II, 117-119.

857 Alaha, başkasını kandırmanın ve aldatmanın -"akıl hırsızlığının"-, hırsızlık olduğuna işaret etmektedir(Besalel, Yusuf, I, 211).

858 Levililer, 6: 1-7.

859 Hirschlers. 392.

860 Rashi, III, 19-20.

kadar var ki "Aç hırsız, karnını doyurmak için çalıyorsa, kimse onu hor görmez. Ama yakalanırsa, varını yoğunu vermek anlamına gelse bile, çaldığının yedi katını ödemek zorundadır."[861]

Öte yandan hırsızlıkla elde edilmiş bir mal almak yasaktır. Çünkü hırsızları çalmaya teşvik eder. Bilinçli olarak çalıntı bir eşyayı satın alan bir kişi bunu ilk sahibine iade etmelidir ve bu eşya için herhangi bir bedel almaya hak kazanmamıştır. Şayet bu tür bir eşya bilgisizce satın alınmışsa, ilk sahibine iade edilmelidir. İlk sahibi ise bu malı bilgisizce alan şahsa, sarfettiği parayı ödemelidir.[862]

Ayrıca hırsızlık, şu Tevrat cümleleri ile de yasaklanmış olup cezasız kalmayacağı belirtilmiştir: "Çalmayacaksınız; ve hile ile davranmayacaksınız, ve birbirinize yalan söylemeyeceksiniz."[863] "İzinsiz İlâhlarımı kimin yanında bulursan o yaşamayacaktır."[864] "Hırsızla ortak olan kendi canından nefret eder."[865] "Fakiri, fakir olduğu için soyma, ve düşkünü mahkemede ezme. Çünkü onların davasını Rab yüklenecektir. Ve onları soyanların canlarını alacaktır."[866]

Burada konu ile ilgili olması açısından şunu da belirtmeliyiz ki, Tevrat yorumcularına göre "soygun"la "hırsızlık" fiili aynı şey sayılmamaktadır. "Soygun", "hırsızlık"tan daha hafif bir suçtur. Nitekim hırsızlıktaki eylem gizlidir ve hırsız farkedilmemek için her türlü gayreti sarfeder. Buna karşılık bir soygunda, soyguncu ile kurbanı arasında doğrudan bir temas mevcuttur. Yakalanan hırsızın, çalmış olduğu eşyanın değerinin iki misli tutarındaki bir bedeli ceza olarak ödemesi gerekir. Şayet bir sığırın başını çalmış ve onu satmış veya parçalamışsa, sığırın türü ile ilgili olarak dört veya beş misli bir bedel ödemesi gerekecektir. Çaldığı eşyayı gönül rızası ile iade eden bir hırsızın ceza ödemesi gerekmez. Hırsızın aksine, yakalanan bir soyguncunun sadece yaptığı soygunu tazmin etmesi gerekli olup, ilâve bir ceza ödemez. Bilgeler bu durumu hırsızın soyguncudan daha kötü olduğunu söylemekle açıklarlar. Soyguncu, eylemleri ile kimseden korkmadığını ortaya koyar. Hırsız ise, başkaları ile karşılaşmamayı

861 Süleyman'ın Meselleri, 6: 30-31.
862 Besalel, Yusuf, I, 210.
863 Levililer, 19: 11-12; Tesniye, 5: 16-19.
864 Tekvin, 31: 32.
865 Süleyman'ın Meselleri, 29: 24.
866 Süleyman'ın Meselleri, 22: 22-23.

özen göstererek korktuğunu ifade eder; şayet durum buysa denilmektedir ki, hiç olmazsa Tanrı'dan da korkması gerekirdi. Maimonides, "Mişne Tora" adlı eserinde ("Hilhot Geneva, 1"): "Her kim bir metelik veya daha fazlası değerindeki bir şeyi çalarsa, yapılmaması gerekli türden bir emri ihlâl eder"[867], der.

Netice itibarı ile hırsızlık eylemi yukarıda da görüldüğü gibi gerek mevcut Tevrat metinleri içerisinde, gerekse tefsiri mahiyetindeki eserlerde, ayıplanan kötü bir davranış ve aşağılanan bir eylem olarak ele alınmıştır. Faile verilecek ceza açısından değerlendirdiğimizde ise, söz konusu yasak fiilin "on emir" içerisinde yer alıyor olması uygulamada müsamahaya pek yer bırakmamıştır. Zira "on emir"den herhangi birinin ihlâl edilmesi Yaratıcı'ya karşı büyük bir saygısızlık olarak değerlendirilmektedir. Suçun failine verilecek olan cezada da müsamahaya pek yer verilmemektedir.

2. Kur'ân'da Hırsızlık ve Cezası

Kur'ân'ın hırsızlık suçuna öngördüğü ceza, hırsızın elinin kesilmesi cezasıdır. Bu hüküm Kur'ân-ı Kerimde, "Hırsız erkek ile hırsız kadının irtikâb ettikleri suça bir karşılık ve Allah tarafından insanlara ibret verici bir ukubet olmak üzere ellerini kesiniz. Allah azîz ve hâkimdir (mutlak galiptir, tam hüküm ve hikmet sahibidir)[868] âyetiyle, sünnet-i seniyyede ise çeşitli senetlerle nakledilen hadislerle[869] hükme bağlanmıştır.

Hukukî bir terim olarak hırsızlık eylemi: "Âkil ve bâliğ bir kişinin, başkasına ait belirli miktarın üstünde olan bir malı veya parayı, mülk edinme kastıyla konulup korunduğu yani saklandığı yerden, hiçbir hak ve şüphe söz konusu olmaksızın, gizlice alıp zimmetine geçirmesi" şeklinde tanımlanabilir.[870] Dolayısıyla, hırsızlık fiilinin cezayı gerektirecek derecede tam anlamıyla oluşması için, alınan malın az çok herkesçe sevilip beğenilebilecek bir ölçüye ulaşması ve bir mekânda veya mahfazalı bir yerde sak-

---

867 Besalel, Yusuf, I, 210.

868 Mâide, 38.

869 Buhârî, Hudud, 7, 11-14; Müslim, Hudud, 6-9; Ebû Dâvud, Hudud, 4, 8, 11; Tirmizî, Hudud, 5, 16; Nesâî, Sârik, 1, 3, 5, 8, 9; İbn Mace, Hudud, 22; Muvatta, Hudud, 7, 9, 10; Darimî, Hudud, 4; Ahmed İbn Hanbel, Müsned, IX, 280.

870 Ebul-Bekâ, Külliyyât, s. 514; Cürcânî, Ta'rifât, s. 118; Bardakoğlu, Ali, DİA, XVII, 385; Bilmen, Ömer Nasuhi, Hukukı İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhıyye Kamusu, III, 261;

lanmış olması şartı (rükün) vardır.[871] Her ne kadar hırsızlık suçunun mahiyeti, unsur ve şartları konusunda, fakihler ve fıkıh mezhepleri arasında kısmen farklı görüşler bulunsa da bu suçun işlenmiş sayılabilmesi için suçlunun suç işleme kastının mevcudiyeti[872], çalınan malın başkasına ait olması[873], muhafaza altında bulunması[874] ve hukukî-malî bir değer taşıması[875] ve bu malın gizlice alınıp zimmete geçirilmesi[876] el kesme cezasının uygulanabilmesi için esas teşkil etmektedir. Bunun dışında kalan benzeri eylem ve teşebbüsler ise, ya ta'zir[877] cezası kapsamına giren ya da sadece kul hakkı ihlâli ve dinî sorumluluk çerçevesinde mütalââ edilen bir fiil olarak kalır.[878]

Söz konusu suçun oluşum şartlarıyla ilgili derinlemesine üzerinde durulan fıkhî tartışmalar, çalınan malın, menkul, mütekavvim ve korunan bir mal olması ve belli bir değerin üzerinde bulunması şartlarıyla alâkalıdır.[879] İslâm hukukçuları çalınan malın malî değerinin belirli bir miktarda (nisab) veya bundan daha yukarıda olması ve koruma altında bulunması şartı üzerinde ısrarla dururlar. Bu konuda "nisab" şartını ilke olarak benimseyip ittifak etmekle birlikte, miktarı hususunda geleneksel teamüle uyarak altın veya gümüş para (dinar veya dirhem) cinsinden belirleyip bu nisabın mikdarı üzerinde ictihatlar yapmışlardır. Her şeyden evvel fakihler arsında nebevî sünnete bakarak bunun, dörtte bir dinar veya üç dirhemden aşağısına itibar eden olmamıştır. Şâfiî gibi bazıları en az olanı[880]

---

871 Yazır, Mâide, 38, III, 1672; İbn Hümâm, V, 356; Kurtubî, Ahkâm, Mâide, 38, VI, 162; Zuhaylî, Fıkhu'l-İslâmî, VI, 92.

872 Aynî, el-Binâye fi Şerhi'l-Hidâye, VI, 375; Zuhaylî, Fıkhu'l-İslâmî, VI, 100-101.

873 Aynî, VI, 374.

874 Aynî, VI, 381, 412; İbn Hümâm, V, 380; Zuhaylî, Fıkhu'l-İslâmî, VI, 107-108.

875 Zuhaylî, Fıkhu'l-İslâmî, VI, 102; Aynî, VI, 376.

876 Zuhaylî, Fıkhu'l-İslâmî, VI, 92.

877 Ta'zir, lügatte men, red, icbar, te'dib manalarına olup, ıstılahta, hakkında muayyen bir ceza, bir hadd-i şer'î bulunmayan suçlardan dolayı düzenlenip uygulanacak olan te'dib ve cezalara denir(Cürcânî, Ta'rifât, s. 62; Ebul-Bekâ, Külliyyât, s. 314; Bilmen, Ömer Nasuhi, III, 24; İbn Manzur, Lisân, (azr-عزر) md. Bir başka deyişle tazir cezası, had cezasından daha hafif olan ve hakimin görüş veya toplumun geleneklerine göre değişik durumlarda dövme, hapsetme azarlama ve nasihat etme türünden cezalardır(İbn Hümâm, V, 344; Kutup, fi Zılâli'l-Kur'an, II, 884).

878 Ali Bardakoğlu, "Hırsızlık" md., DİA, XVII, 386.

879 İbn Hümâm, V, 355-359, 380-381; Zuhaylî, Fıkhu'l-İslâmî, VI, 102, 107-111.

880 Şevkânî, age, VII, 125; Aynî, age, VI, 377; Zuhaylî, Fıkhu'l-İslâmî, VI, 103; Muhammed İbn İdris eş-Şâfiî, Ahkâmu'l-Kur'an, I, 312, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1991; İbn Hacer el-Askalânî, XII, 120-122; Zemahşerî, Keşşâf, Mâide, 38, I, 619.

tercih ederken, İmâm-ı Azam Ebû Hanife gibi bir kısmı da, on dirhem[881] gümüş akçe kıymetine ulaşamayana itibar edilmeyeceğini, yani bunun aşağısında olana ta'zir cezası verilse de, el kesme cezasının uygulanmayacağını belirtmekle "nisab"da takdir olunan miktarın en büyüğünü tercih etmişlerdir ki, şüpheden tamamen uzak olan da budur.[882]

Hanefîlere göre çalınan malın değerinin en az bir dinar (4.25 gr. altın) olması ya da –o dönem itbarıyle- buna denk bir değeri ifade eden on dirhem (yaklaşık 30 gr. gümüş) olması gerekir. Bu miktardan daha az değerde olan bir malın çalınmasından dolayı had cezası uygulanmaz. Bu görüşlerine delil olarak Resûl-i Ekrem (s.a.s.)'in, "10 dirhemden aşağısında el kesilmez"[883], "El, 1 dinar veya 10 dirhem miktarı olan hırsızlıkta kesilir."[884] "El, ancak kalkanın kıymetine denk miktardaki hırsızlıkta kesilir"[885] mealindeki beyanlarını esas almışlardır.[886]

Diğer mezheb hukukçuları ise hırsızın elinin kesilmesini gerektiren miktarın üç dirhem veya çeyrek dinar olduğu görüşündedirler. Delilleri de Hz. Aişe'den rivayet edilen, çeyrek dinar değerinde veya bundan daha fazla bir mal olmadıkça hırsızın elinin kesilmeyeceği hadisiyle[887], İbn Ömer'in, "Hz. Peygamber değeri üç dirhem tutan kalkan sebebiyle hırsızın elini kestirdi"[888] şeklindeki rivayetidir.[889]

Hırsızlık suçunun oluşması ve cezanın uygulanabilmesi için suçun ispat edilmesi şarttır. Bunun için de suçlu suçunu ya itiraf[890] edecek ya da şahitlik kanununun şartlarına haiz güvenilir ve inanılır en az iki görgü

---

881 Aynî, VI, 376; Şevkânî, VII, 125; Zuhaylî, *Fıkhu'l-İslâmî*, VI, 104; Razi, Mâide, 38, IV, 354; Zemahşerî, Keşşâf, Mâide, 38, I, 619; Begavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, Mâide, 38, III, 52.; İbn Hacer el-Askalânî, XII, 124-128.

882 Yazır, Mâide, 38, III, 1672-1674; Aynî, age, VI, 376-378; İbn Hümâm, V, 356-358; Şevkânî, VII, 125-126; Zuhaylî, *Fıkhu'l-İslâmî*, VI, 102, 107-111; Cessas, *Ahkâmu'l-Kur'an*, II, 519-521.

883 Müslim, *Hudud*, 5; Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, I, 359; Tahavî, Ebû Ca'fer Ahmed İbn Muhammed İbn Sellame İbn Abdulmelik İbn Seleme el-Ezdî, *Şerhu Maâni'l-Âsâr*, III, 162-163; Aynî, *age*, VI, 378; İbn Kesir, *Tefsir*, III, 102.

884 Tirmizî, *Hudud*, 16; Ebû Dâvud, *Hudud*, 12; Tahavî, *Şerhu Maâni'l-Âsâr*, III, 164.

885 Buhârî, *Hudud*, 13; Müslim, *Hudud*, 5; Şevkânî, VII, 125-126; Şevkânî, VII, 124.

886 Tahavî, III, 162-167; Zeylaî, *Nasbu'r-Râye*, III, 355-360.

887 Buhârî, *Hudud*, 13; Müslim, *Hudud*, 2-4; Ebû Dâvud, *Hudud*, 12.

888 Buhârî, *Hudud*, 13; Müslim, *Hudud*, 6; Nesâî, *Sârık*, 8.

889 Şevkânî, VII, 125-126.

890 İbn Hümâm, V, 360; Aynî, VI, 382; Şevkânî, VII, 125-133-134; Tahavî, III, 1168-169.

şahidi suçun işlenişiyle ve failin kimliğini tesbitle ilgili kesin isnat ve şahitlikte bulunacaklardır.[891] İslâm hukukçuları bu şartlardan birinin bulunmaması veya şüpheli olması durumunda had cezasının düşmesi ilkesini benimsemişlerdir.[892] Bu hususta Resûl-i Ekrem (s.a.s.)'in şüphe durumunda ve imkân ölçüsünde hadlerin uygulanmasına engel olunmasını tavsiye eden beyanlarını[893] esas almışlardır.

Öte yandan çalındığında el kesme cezasının uygulanmayacağı bir çok durum vardır. Bunların tafsilatını fıkıh kitaplarındaki ilgili yerlere havale edip kısaca şu şekilde özetleyebiliriz: Çalınan malın mütekavvim, yani kıymet takdir edilen bir mal olmamasının[894] yanında, yukarıda zikredilen ölçüye ulaşmaması ve muhafaza maksadıyla mutlak koruma altında bulunmaması gerekir. Bunun dışında, çalınan malın elde tutulup saklanabilmesi ve çabucak bozulmayacak cinsten olması icab eder. Sebze ve meyvenin, yiyeceklerin ve kuşların, ot, saman, kamış, alalâde odun ve kömür gibi şeylerin çalınmasından dolayı el kesilmez.[895] Yine, ambara konmamış mahsuller, eğlence ve müzik aletleri, ormanda otlamakta olan hayvanlar ve Beytülmal'dan bir şeyin çalınması el kesme cezasını gerektirmez.[896] Ayrıca çalınan mal masum olmalı, yani hırsızın malda onu alma hakkı, almasını sağlayacak bir yorum ve şüphe veya malda mülkiyeti ve mülkiyet yorumu yapabilecek bir yönü bulunmamalıdır.[897] Aynı şekilde hırsıza malın konulup korunduğu mekâna girme izni verilmiş olmamalı veya izin şüphesi bulunmamalıdır.[898]

Kısacası bu tür konum ve şartlarda bulunan şeylerin çalınması, suçluya herhangi bir ceza verilmeyeceği anlamını taşımaz. Gereken cezalar verilecek, ancak eller kesilmeyecektir.

Görüldüğü üzere her iki kitaba göre de hırsızlık fiili suç kabul edilmiş ve bu suç karşılıksız bırakılmamıştır. Kur'ân-ı Kerim bu hususta en ağır

---

891 İbn Hümâm, V, 362; ; Aynî, VI, 384; Bilmen, Ömer Nasuhi, III, 278-280.

892 Avdeh, II, 629-633; Zuhaylî, *Fıkhu'l-İslâmî*, VI, 126-127; Bardakoğlu, Ali, *DİA*, XVII, 391.

893 Tirmizî, Hudud, 2; Zeylaî, *Nasbu'r-Râye*, III, 309, 310, 333; Beyhakî, Sünen-i Kübrâ, IX, 123; İbn Mâce, *Hudûd*, 5; Ebû Dâvud, *Salât*, 114.

894 Şarap, domuz ve murdar hayvan derisi gibi(Zuhaylî, *Fıkhu'l-İslâmî*, VI, 102).

895 İbn Hümâm, V, 364-366; Zeylaî, *Nasbu'r-Râye*, III, 361; Zuhaylî, *Fıkhu'l-İslâmî*, VI, 114-117.

896 İbn Hümâm, V, 371-376.

897 Zuhaylî, *Fıkhu'l-İslâmî*, VI, 118-120.

898 Zuhaylî, *Fıkhu'l-İslâmî*, VI, 121.

cezayı, el kesme cezası[899] olarak hükme bağlarken, Tevrat, suçun işleniş keyfiyetine göre ölüm cezasıyla[900] da sonuçlanabilen çeşitli cezalar takdir etmiştir. Bu noktadan hareketle hırsızlık suçu ile ilgili Tevrat hükümleri ile Kur'ân ahkâmı mukayese edildiğinde Tevrat'ın suçluya vermiş olduğu cezaların Kur'ân'a göre daha sert ve daha katı uygulamalar ihtiva ettiği anlaşılmaktadır. İslâm'da genel kural haddin şüphe durumunda kaldırılmasıdır.[901] İhtiyaç ve benzeri bir şüphenin bulunması bu cümledendir. Nitekim Hz. Ömer bir kıtlık döneminde, hırsızlık suçu toplumda yaygınlaşmasına rağmen el kesme cezasını uygulamamıştır.[902] Dolayısıyla İslâm'da ceza verme amaç değil belki son çaredir. Şu kadar var ki; İslâm, bir toplumda sosyal adaleti ve özel mülkiyeti tehdit edip toplum güvenliğine saldıran ve had cezasını gerektiren hırsızlık suçunun oluşmasında gerekli şartları hiçe sayıp ihlâl eden kişilere karşı da, bir ceza vermek hakkına sahiptir. Bunun için İslâm hukuku, el kesme cezasını kabul ederek herşeyden önce insanı suç işlemeye sürükleyen psikolojik faktörleri ortadan kaldırmış ve yerlerine hırsızlık suçundan alıkoyan faktörleri yerleştirmiştir. Bu, İslâm hukukunun hırsızlık cezasının üzerine yerleştirildiği temeli oluşturmaktadır. Gerçekten bu ceza günümüze değin hırsızlık cezasının oturtulduğu en hayırlı temeldir. Söz konusu cezaya çarptırılan hırsız, yaşadığı müddetçe, işlediği suçun izini vücudunda taşıyan biri olarak toplumda sürekli ibret alınması gereken bir numune teşkil etmektedir. Nitekim bu ceza, Allah tarafından belirlenmiş caydırıcı bir cezadır. Çünkü bu ceza, şahsın suç işlemesini önleyecektir. Aslında bir suçun işlenmesini önlemek onu işleyecek olan kişiye karşı bir acımadır. Bu noktada hiç kimse Allah'tan daha çok insanlara karşı merhamet hissi beslediğini ileri süremez. İslâm'ın ilk bir asırlık dönemindeki uygulamalar, el kesme cezasının sadece bir kaç kişiyle sınırlı kaldığını göstermektedir. Buradan da anlaşılıyor ki alınan tedbirler ve güvenceler dahasına meydan vermemiştir.[903]

Hasılı İslâm dini, sadece cezaî ahkâm açısından bile incelediğimiz de, diğer semavî dinlerin semerelerini cami' bir din olarak insanlığa herşeyin

---

899 Mâide, 38.
900 Çıkış, 21: 16.
901 Tirmizî, Hudud, 2; Zeylaî, *Nasbu'r-Râye*, III, 309, 310, 333.
902 İbn Hümâm, V, 368.
903 Kutup, *fi Zılâli'l-Kur'an*, Mâide, 38, II, 884-886.

en mükemmelini ve en olgun meyvesini sunmaktadır. Bu açıdan Maide, 5/38'inci âyet-i kerimesinde mutlak bırakılan hırsızlık fiil ve suçunu ve bu suça terettüp eden cezayı tesbit için "naslar"ı, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in açıklayıcı ve sınırlayıcı beyan ve uygulamaları çerçevesinde yorumlamak, murad-ı ilâhiyi doğru anlama istikametinde İslâm âlimlerinin öteden beri hep takip ettikleri bir usûl ve ön şart olagelmiştir. Zira Kur'ân "Sana da ey Resûlüm bu zikri indirdik ki kendilerine indirileni insanlara açıklayasın. Umulur ki düşünüp anlarlar."[904] Bir başka âyet-i kerimede ise, "Hakikaten, Allah'ın Resûlünde sizler için, Allah'a ve âhiret gününe kavuşmayı bekleyenler ve Allah'ı çok zikredenler için en mükemmel bir numune vardır"[905] buyurarak bu hususa dikkatleri çekmiştir.

I. YALANCI ŞAHİTLİK

Şahitlik müessesi, adaletin yerini bulması ve hakkın gerçekleşmesi için bir araçtır. Her iki kitaba göre de bu araç, suçun ya da suçlunun tesbiti yahut haklı ile haksızın belirlenebilmesi için ehillerince başvurulan veya başvurulması istenen önemli bir müessesedir. Bunun, şahitler tarafından kötüye kullanılması bahsini ettiğimiz hususlarla ilgili değerlerin tamamen ters-yüz olmasına ve dengelerin yalancı şahit yandaşları lehine değişmesine sebep olacaktır ki, bu her iki kitaba göre de suçtur. İşte Tevrat ve Kur'ân, bu suçu işleyen ve haksızlığı hak göstermeye çalışan yalancı şahitlere bazı

904 Nahl, 44. Bu âyetteki Zikir: Kur'ân-ı Kerim veya Sünnet-i Nebeviye olarak tefsir edilmiştir. İkinci tefsir daha az yaygın olmakla beraber daha tutarlıdır. Zira indirilen Kur'ân'ı Hz. Peygamberin (s.a.s.) açıklaması, yine ona indirilen bu Zikir sayesinde olmaktadır. Bu âyet, Kur'ân'ın sünnet ile açıklanması gerektiğine en kuvvetli delillerdendir. "Dinin tek kaynağı Kur'ân'dır" diyenler şöyle derler: a) Peygamberin görevi sadece tebliğdir. b) Bugün için sadece Kitap gereklidir, zira Peygamberin açıklaması olarak rivayet edilen bilgiler gerekliliğini yitirmiştir. c) Peygambere mal edilen rivayetler güvenilir yolla ulaşmamıştır. Bunların her üçü de batıldır. Zira, a) Allah'ın muradı sırf mesajı ulaştırmak olsaydı onu melekle veya başka bir tarzda gönderirdi. İnsanlardan bir resûl ile gönderdiğine göre, birçok âyette açıkça bildirdiği üzere, ona açıklama ve uygulama görevi vermiştir. b) Hz. Peygamberin Kur'ân'ı tebliğ vazifesinden başka tebyin (açıklama) ve tatbik görevi de vardır. c) Kur'ân'ın birçok hükmünü hatta namaz ve zekât gibi en kesin emirlerini sünnetin açıklaması olmaksızın uygulamak mümkün değildir. d) Hz. Peygamberden sahih surette nakledilen çok hadis vardır. Bunları inkâr edenin tarihi de inkâr etmesi gerekir (Yıldırım, *Kur'an-ı Hakîm ve açıklamalı Meali*, Nahl, 44). Ayrıca bkz. Mevdûdî, *Tefhim*, Nahl, 44, II, 601-603.

905 Ahzab, 21.

yaptırımlar öngörmüştür. Daha önce de belittiğimiz gibi "Tevrat, ceza gerektiren hallerde genel olarak birden fazla şahidin şahitliğini tavsiye etmektedir.[906] Yalancı şahide karşı ise tutumu çok serttir. Eğer mahkeme bir kimsenin yalancı olduğuna kanaat getirmişse, aleyhine şahitlik edilmek istenen kimseye kanunen verilmesi gereken ceza, yalancı şahide verilecektir."[907] Kur'ân-ı Kerim'de ise bu fiil, Allah'ın haram kıldığı yasaklar cümlesinden olup[908] bununla ilgili belirli bir ceza tayin edilmemiştir. Ahlâkî açıdan son derece kötü bir davranış olduğuna ve uhrevî mesuliyetinin ağırlığına dikkat çekilmiştir. Sünnet'te ise, bunun "Allah'a ortak koşmaya denk" bir fiil olduğu[909] belirtilmiştir. Ancak İslâm âlimleri söz konusu suçun cezası ile ilgili şahsın suçunda ısrarcı olması halinde "ta'zir"edilebileceğini; bunun ise dövme, yüzüne kara çalma, toplumda teşhir etme ve hapse atma şeklinde uygulanabileceği hükmüne varmışlardır.[910]

1. Tevrat'ta Yalancı Şahitlik ve Cezası

Yalancı şahitlik yapmak, Tevrat'ta "on emir"in dokuzuncusu olarak "Komşuna karşı yalan şehadet etmeyeceksin[911] cümlesiyle yasaklanmıştır. Bu hüküm Tevrat sifirleri içerisinde hırsızlık, zina, adam öldürme gibi belli başlı yasakların yer aldığı bölümlerde birbiri ardınca sıralanmaktadır. Tanrı, yalancı şahitliği yasaklamakla, bizim sosyal hayatın bir parçası olduğumuzu ilân etmektedir. Eğer Tanrı insan kaderinin yegâne hâkimi, ve bütün herkesin fiillerinin tek yönlendiricisi ise; herkesin O'nun gözetimi ve denetimi altında olduğu ve senin başkasına karşı yapacağın yanlış bir hareketin O'nun gözünden kaçmayacağı aşikârdır. Tanrı sana verdiği gibi bütün insanlara da temel haklarını bağışlamış ve kutsamıştır. İnsanoğlunun yaşamı, evliliği, özgürlüğü, mutluluğu ve onuru bizzat Tanrı tarafından kutsanmıştır. Yalancı şahitlik yapmak sûretiyle sen onun bu kutsal haklarına tecavüz edemezsin. Gerçekten sen komşuna ait veya onun kendine ait olduğunu söylediği hiçbir şeye bu

906 Sayılar, 35: 30; Tesniye, 17: 6;19: 15.
907 Galanti, s. 101.
908 Hac, 30; Bakara, 283.
909 Ebu Dâvud, *Akdiye*, 15; İbn Mâce, *Ahkâm*, 32.
910 Cessas, *Ahkâm*, III, 314-315.
911 Çıkış, 20: 16; Tesniye, 5:20.

dünyada nefsinin göz dikmesine izin vermemelisin.[912] Ayrıca burada dedikodu ve iftira da yasaklanmıştır.[913] Yalnız burada dikkat edilmesi gereken husus bununla yani yalancı şahitlikle tek bir şahıs suçlanamayıp bu suç ancak bir şahit grubuna mal edilebilmektedir. Nitekim tek bir şahsın ithamı zaten geçerli değildir. Genel olarak Yahudi dinine göre yalancı şahitlikle suçlanabilmek için "hazarna" adlı bir şahitlik uygulamasının değerlendirilmesi gereklidir. Buna göre; bir şahit grubu, daha önceki bir şahit grubunun belirttiği yerde bulunmadığını ve dolayısıyla şahit olduğunu iddia ettiğini savunamayacağını ileri sürmüştür. Örneğin bir şahit grubu, bir kişinin diğer bir kişiyi belirli bir yerde öldürdüğünü iddia etse ve ikinci bir şahit grubu da olayın birinci şahit grubunun şahitliğinde ve belirttiği tarihte fakat başka bir yerde gerçekleştiğini ileri sürse bu "azam"dır. Bu durumda ikinci gruba inanılır ve ilk gruba yalancı şahitler veya "edim zomemim" (komplocu şahitler) denir. Ancak ikinci şahit grubu, suçlanan kişinin cinayet anında başka bir yerde olduğuna dair şahitlikte bulunursa veya cinayet olmadığını söylerse, o zaman buna "ahaşali (çelişki) denir ve her iki grubun da şahitliği reddolunur.[914]

Tevrat'ta yalancı şahitlik şu cümlelerle yasaklanmıştır: "Komşuna karşı yalan şehadet etmeyeceksin.[915] "Yalan haber taşımayacaksın; haksız şahit olmak için kötüye el vermeyeceksin. Kötülük için çokluğun peşinde olmayacaksın; ve bir davada adaleti bozmak için çokluğun ardınca saparak söylemeyeceksin; ve fakiri davasında kayırmayacaksın."[916] "Duruşmada yoksula karşı adaleti saptırmayacaksınız. Yalandan uzak duracak, suçsuz ve doğru kişiyi öldürmeyeceksiniz. Çünkü ben kötü kişiyi aklamam"[917] cümleleriyle yalan şahitlik ve yalanın bir kimseyi öldürmeye eşdeğer olduğuna vurgu yapılmış ve böyle bir fiile yeltenenler sert bir şekilde ikaz edilmiştir. Bir başka Tevrat cümlesinde ise "Hile yapmayacaksınız. Birbirinize yalan söylemeyeceksiniz."[918] "Yalancı tanık yok

---

[912] Hirsh, s. 284.
[913] Chumash, s. 461.
[914] Besalel, III, 772.
[915] Çıkış, 20: 16.
[916] Çıkış, 23: 1-3
[917] Çıkış, 23: 6-7.
[918] Leviliier, 19: 11. Bu cümle "dokuzuncu emir"den ithal edilmişe benzemektedir. Çünkü dokuzuncu emir'de "Komşuna karşı yalan şahitlik yapmamalısın" denmiştir. Burada tam olarak "Yalan söylememelisin" anlamına gelen "lo'teshakkeru"fiili kullanılmıştır. Dokuzuncu Emir'e ünvan olarak kullanılan 'ed shaker; "yalancı şahit" anlamına gelen "sheker" ismidir (Baruch. A. Levine, *The JPS Torah Commentary*, Levitucus, 19: 11, s. 127).

olur"[919] tehdit içerikli ifadesiyle bir kez daha hem yasaklık tekrarlanmış hem de ihlâlin cezası ihtar edilmiştir.

Tevrat yorumcusu Nahum M. Sarna'ya göre, yalancı şahitlikle ilgili yasaklığın dile getirildiği "Komşuna karşı yalan yere tanıklık etmeyeceksin"[920] cümlesi şu şekilde anlaşılmıştır: Burada her bireye mahkeme ortamında potansiyel bir şahit olarak seslenilmiştir. Bu, eski İsrail'de şahitliği yemin altında yapmayan tanıklara yönelik olan ve daha önce tartışılan "yalan yere yemin" ile aynı değildir. Mahkeme sürecinin maksadı, kararlara temel teşkil edebilecek gerçeği ortaya çıkarmaktır. Bilgi sahibi oldukları gerçekler hakkında şahitlikleri daima sözlü olarak dinlenen şahitler, adlî sistemde anahtar faktörü oluştururlar. Yanlış delil, sadece herhangi bir durumda adaletin tesisini engellemekle kalmamış, aynı zamanda halkın adalet sisteminin bütünlüğüne olan güvenine zarar vermiş ve böylelikle toplumun istikrarını tehlikeye sokmuştur. Bunun bir sonucu olarak da yalan şahitlikten caydırmak için değişik tedbirler alınmıştır. Delilin geçerli sayılabilmesi için Tevrat'a göre en az iki şahit gereklidir.[921] Yalan şahitler, suça uygun ceza prensibine göre cezalandırılmışlardır. Bu da yalanlarından ve delil tahrifi yaptıklarından dolayı suçlanana verilen cezanın aynısı ile cezalandırılabilmeleri anlamına gelmektedir. Ayrıca ölüm cezasının söz konusu olduğu durumlarda, infazı bizzat şahitlerin kendileri başlatmak zorundadırlar."[922]

Ayrıca yasaklığın dile getirildiği "Yalan haber taşımayacaksınız. Haksız yere tanıklık ederek kötü kişiye yan çıkmayacaksınız[923] Tevrat cümlesine meşhur yorumcu Rashi, ve Chumash'ın yaklaşımı şöyledir: "Yalan haberi dinlemeyeceksiniz. Bu iftira atanın iftirasını dinlemek gibi olur. Mahkemede iki davalıdan sadece birini dinleyip karar vermeyeceksiniz. Her kim başkası hakkında yanlış iddiada bulunursa ondan iddiasını ispatlaması için delil isteyeceksiniz.[924] Bir kimse iftirayı yaymak için yalan söylemeyecek. Hâkimin yanlış delilleri kabul etmesi ve hatta onları dinlemesi bile yasaklanmıştır; yalan ve yanlış delilleri elemek onun yetkisin-

---

919 Süleyman'ın Meselleri, 21: 28.
920 Çıkış, 20: 16.
921 Sayılar, 35: 30; Tesniye, 17: 6, 19: 15.
922 Nahum M. Sarna, *The JPS, Commentary*, Exodus, 20: 16, s. 114.
923 Çıkış, 23: 1.
924 Rashi, age, II, 122.

dedir. Hain adamla aynı belgeye imza atmayın. Onun yalancı şahidi olmaya söz verip uydurma bir iddiayı desteklemeyin. Hain adamla işbirliği yapıp masum insana kötülük yapmayın.[925]

Aynı şekilde yalancı şahitliğin yasaklandığı bir diğer cümle olan: "Kötülük yapan kalabalığı izlemeyeceksiniz. Bir davada çoğunluktan yana konuşarak adaleti saptırmayacaksınız" uyarısına Yahudi âlimlerinin yorumu ise şu şekildedir: Bir kalabalığın kötülük yaptığına kanaat getirirsen onlardan uzaklaşacaksın. Onların fiillerinin kötü olup olmadığını yargılamak elbette mahkemeye düşer ama senin kalbin onların kötü işler yaptığına kani olursa o zaman orayı terk etmelisin. Bir davada hâkim savunmanın suçlu olduğunu söyler de iki veya daha fazla kişi de onun suçsuz olduğunu söylerse; sen de onun suçlu olduğunu söyle. Suçsuzdur diyerek kalabalığa katılıp adaletin saptırılmasına omuz verme. Hâkimin dediğine uy.[926] Ayrıca burada ağır cezalarda bir hâkimin değil de iki hâkimin hükmüyle karar verilmesi gerektiği de söylenmektedir. Böyle bir durumda iki hâkimin yanlış hüküm verdiklerine kalbin kanaat getirirse, o zaman onlara kanaatini açıkça belirt. Sadece onların hükmünü dinlemekle yetinme[927], denmiştir.

Yalancı şahitlikte bulunmanın cezasına gelince, bu Tevrat cümlelerinde şu şekilde açıklanmıştır: "Eğer yalancı bir tanık kötü amaçla birini suçlarsa, aralarında sorun olan iki kişi Rab'bin önünde kâhinlerin ve o dönemde görevli hâkimlerin önüne çıkarılmalı ve hâkimler sorunu iyice araştırmalıdırlar. Eğer tanığın kardeşine karşı yalancı tanıklık yaptığı ortaya çıkarsa, kardeşine yapmayı tasarladığını kendisine yapacaksınız."[928]

Yahudi hukuk sistemine göre sadece "görgü şahitliği" mahkemede meşru delil olarak kabul edilir. Dolaysıyla nizamın sağlanmasında iki adamın şahitliği önemlidir. Bir bakıma Yahudi hukuku, toplumdaki mutluluğu, onuru, kişisel hakları, hayat ve mülkiyet haklarını objektif ve dürüst herhangi iki erkeğin beyanına bağlamıştır. Yalnız burada şunu unutmamak gerekir ki, aksi ispatlanana kadar herkes masumdur ve bu çıkarım sadece gerçeklere dayanmalıdır. Bütün bunlar Tanrı'nın egemen-

925 Chumash, s. 485.
926 Rashi, age, II, 122a
927 Chumash, s. 487.
928 Tesniye, 19: 16-19.

liğine bağlıdır. Hiç kimse başkasını kendisi için şahitlik yapmaya veya yapmamaya zorlayamaz. Şahit otoritenin huzurunda şahit olduğu olayı söylemeye muktedirdir. Bu onun tabii bir hakkıdır. Dolayısıyla şahidin yemin etmesi gerekmez; çünkü nihai kararı Tanrı verecektir. Bir bakıma şahidin verdiği ifade, Tanrı'nın kararından önce verilen bir karar olup "O" karar vermeden şahidin onun adına yemin etmesi anlamsız olur. İnsanoğlunun hüküm vermedeki sınırının bittiği yerde Tanrı'nın otoritesi başlar. Tanrı'nın hâkimiyetinin başladığı yerde sanki hâkimin şahitlerin hükmüyle vermiş olduğu karar Tanrı'nın kararından önce olmuş olur.[929]

Burada vurgulanan ikinci bir nokta kadının mahkeme huzurunda şahitlik yapamayacağıdır. Ayrıca şahitler ifade verirken ayağa kalktığı gibi davacı ve davalı da ayağa kalkmalıdır. Bu ihtiram hâkim ayağa kalkmadan önce yapılmalı çünkü o, Tanrı'nın emirlerinin uygulanmasını yöneten kişidir. Suçun islendiği sırada başka yerde olduğu tespit edilen şahsın o suçla ilgili şahitliği artık yalancı şahitliktir. Bu durum belki de şahidin doğruluğunu tespit edecek en temel şeydir. Rabbilere göre, yukarıdaki metinde bir şahit ifadesi aslında iki şahit demektir. Çünkü kutsal metinde nerede bir şahit ifadesi varsa onunla iki şahit kastedilir.[930]

Burada sözünü ettiğimiz suçla ilgili "kardeşine yapmayı tasarladığını kendisine yapacaksınız" şeklindeki ceza cümlesine şöyle bir yorum getirilmiştir:." Bu durumda cinayet gibi ağır suç içeren vakada tanıklık yapan "edim zomemim", suçlanan kişiye yıkmak istedikleri ceza ile; adî bir suçla ilgili vakada ise zanlıya yıkmak istedikleri maddî zarar tutarında bir para cezasıyla cezalandırılırlar. Ancak bazı durumlarda "edim zomemim" kırbaçlanma cezasına çarptırılırlar; halbuki bunların tanıklığı kabul edilseydi sanığın çarptırılacağı ceza kırbaçlanmak olmayacaktı. Bu bakımdan Yahudi hukukuna göre yalancı şahitlik yaptığı tesbit edilen tüm kişiler halka ilân edilir ve bunlar bir daha şahitlik yapma hakkından mahrum bırakılırlar.[931]

Bir diğer hükme göre ise, tanıklığı ile bir insanı idama götüren kimsenin yalancı şahitlik yaptığı anlaşılmışsa; Tevrat yasalarına göre idam etme yönteminin tesbit edilemediği durumlarda, Talmud'a göre infazda en yumuşak

---

929 Hirshler, s. 739-740.
930 Chumash, s. 1087.
931 Besalel, III, 772.

yöntem olan boğma yöntemiyle suçlunun idam edilmesi gerektiği belirtilmiştir.[932] Çünkü boğma yöntemiyle cezalandırma Haim Hermann Cohen'a göre, daha başka bir usûlün ve tarzın beliritilmediği hallerde suçluya verilecek olan ölüm cezası şeklidir. En çok insani tarz olarak değil ama en az vücudu parçalayan ölüm cezası şekli olarak kabul edilmiştir.[933]

Ayrıca tanıklar yanlış ifade vermemeleri ve sonsuza kadar elleinde yaptıkları hatanın kan izlerini taşımamaları için mahkemece büyük davalarda uyarılırlar. Buna rağmen yine de yalan yere yemin etme ve yanlış ifade verme gibi bir davranış sergilerlerse talionik yasalarca cezalandırılırlar. Eğer suçlu mahkûm edilirse, tanık da aynı cezaya çarptırılır. Zira ifadesi onu suçlu hale getirmiştir. Lex talionis'in (kısas usûlü, misli ile mukabele) uygulanabildiği durumlarda sürgün cezası verildiğinde, suçlu 39 kamçıyla cezalandırılır. Tanık yanlış tanıklık ederse ya komuşusuna 200 zuz(gümüş para) borçlanır ya da kamçı cezasını çeker yalnız her ikisi birlikte uygulanmaz. Şayet birden çok tanık yanlış ifade vermiş ise 200 zuz aralarında paylaştırılabilir, ama kamçılar paylaştırılamaz. Herbirine 39 kamçı vurulur. Çünkü hepsi yalan ifade vermekle bunu göze almışlar demektir.[934]

2. Kur'ân'da Yalancı Şahitlik ve Cezası

Kur'ân'a göre yalan söylemek ve yalancı şahitlik, bir nifak alâmetidir. İçi başka dışı başka olma halidir. Kur'ân-ı Kerim'in yasakladığı ve Cenab-ı Hak'ın haram saydığı günahlardandır. Münafıklara özgü böylesi bir davranış sergileyen kimseler aslında her aldatma hareketinde aldanan da onların kendileridir. Kur'ân-ı Kerim bir yerde kendi kendilerini aldatan bu tip kimseleri şöyle resmeder: "Öyle insanlar da vardır ki bunlar, "Allah'a ve âhiret gününe inandık" derler; Oysaki bunlar asla inanmış değillerdir. Akılları sıra Allah'ı ve iman edenleri aldatmayı kurarlar. Kendilerinden başkasını aldatamazlar da farkında değiller."[935]

"Yalancı şahitlik" tabiri Kur'ân-ı Kerim'de konuyla alakalı olarak özel anlamda "قول الزور" kelimeleriyle ifade edilmektedir.[936] "ez-Zûr- الزور" etimolojik bakımdan birşeyden sapmaya, ayrılmaya ve meyletmeye delâlet

932 Drapkin, Israel, 74-75.
933 Haim Hermann Cohn, *Encyclopedia of Judaica*, V, 144.
934 Drapkin, Israel, 65.
935 Bakara, 8-9.
936 Hac, 22; Furkan, 4, 72; Mücadile, 2.

lojik bakımdan birşeyden sapmaya, ayrılmaya ve meyletmeye delâlet eder.[937] Istılahî olarak ise hak yoldan ayrılma manasına yalan, yalan söz, batıl şehadette bulunmak, bir kimseyi töhmet altında bırakmak ve haktan sapmak manalarına gelmektedir.[938] Zira "ez-Zûr- الزور" kelimesiyle ifade edilen yalan, yalanın bütün çeşitlerini kapsamaktadır. En büyük yalan da Allah'ı inkâr etmek ve O'na ortak koşmaktır.[939] Bundandır ki, Allah'a ortak koşmak ile yalan şehadette bulunmak aynı âyette birlikte zikredilmiştir.[940]

Kur'ân-ı Kerim'de bu fiilin yasak oluşu çeşitli sûrelerde birçok âyeti-kerimeyle şu şekilde beyan edilmiştir: "İşte durum bundan ibaret. Artık kim Allah'ın hürmet edilmesini emrettiği şeyleri tazim ederse bu, Rabbinin nezdinde kendisi için sırf hayırdır. Yenilmesi haram kılınanlar dışında, bütün davarlar size helâl edilmiştir. O halde Allah'ın yasakladığı her şeyden, özellikle pis putlardan ve yalan sözden kaçının[941] buyurulmaktadır.

Bir başka yerde ise yatışları ve kalkışları hep Allah için olan müminlerin sıfatları ve genel karakterleri anlatıldıktan sonra onların önemli yanlarından birisi sayılan: "O kullar, yalan şahitlik etmezler. Boş söz ve işlere rastladıklarında vakarla oradan geçip giderler"[942] beyanıyla yalan şahitlikte bulunmanın mümin vasfı olamayacağına dikkat çekilmektedir. Diğer bir âyette ise, "Bir de şahitliği, görüp bildiğinizi gizlemeyin. Bildiğini gizleyenin kalbi günahkâr olur. Allah her ne yaparsanız bilir[943] tenbihiyle doğru şahitlikte bulunmak doğru sözlü olmak salık verilmektedir. Yine "Onlar şahitliklerini dürüstçe ifa ederler"[944] âyetiyle ve "Ey iman edenler! Haktan yana olup var gücünüzle ve bütün işlerinizde adaleti gerçekleştirin. Allah için şahitlik eden insanlar olun. Bu hükmünüz ve şahitliğiniz isterse bizzat kendiniz, anneniz, babanız ve yakın akrabalarınız aleyhinde olsun. İsterse onlar zengin veya fakir bulunsun; çünkü Allah her ikisine de sizden daha yakındır. Onun için, sakın nefsinizin arzusuna uyarak

---

937 İbn Fâris, *Mekâyîsü'l-Lüga*, III, 36; Fîruzabâdî, *Besâir*, III, 146-147.

938 İbn Manzur, *Lisân*, (zvr-زور) md.; İbnu'l-Esîr, *en-Nihâye fi garîbi'l-Hadis*, (zvr-زور) md., II, 318; Râğıb, *Müfredât*, (zvr-زور) md.

939 Cessas, *Ahkâm*, III, 314.

940 Kurtubî, *Ahkâm*, Hac, 30, XII, 55.

941 Hac, 30.

942 Furkan, 72.

943 Bakara, 283.

944 Meariç, 33.

adaletten ayrılmayın. Eğer dilinizi eğip bükerek gerçeği olduğu gibi söylemekten çekinir veya büsbütün şahitlikten kaçarsanız, iyi bilin ki Allah bütün yaptıklarınızdan haberdardır[945] hakikatıyla hem doğru sözlü olma hem de adaletin temsilcisi bir şahsiyet haline gelme emredilmektedir. Ve keza "Ey iman edenler! Haktan yana olup var gücünüzle ve bütün işlerinizde adaleti gerçekleştirin ve adalet numunesi şahitler olun. Bir topluluğa karşı, içinizde beslediğiniz kin ve öfke, sizi adaletsizliğe sürüklemesin. Âdil davranın, takvâya en uygun hareket budur. Allah'a karşı gelmekten sakının. Çünkü Allah yaptığınız her şeyden haberdardır[946] beyanlarıyla inanan bir kimsenin, hayatında yalana ve tezvire yer vermemesi gerektiği işaretlenmektedir.

Yalan şahitliğin haramlığının sünnetten deliline gelince, Hureym b. Fatik'ten gelen şu rivayettir: "Rasûlullah (s.a.s.) sabah namazını kıldı. Namazı bitirdikten sonra ayağa kalktı şöyle buyurdu: "Yalan yere şahitlik Allah'a ortak koşmakla bir tutulmuştur"[947] ve O, bu sözlerini üç defa tekrarladı." Sonra da Yüce Allah'ın şu buyruğunu okudu: "O halde Allah'ın yasakladığı her şeyden, özellikle pis putlardan ve yalan sözden kaçının."[948] Bir diğer beyanlarında ise şöyle buyurdular: "Size kebâir'in en büyüğünü haber vereyim mi? Bunun üzerin Ashab-ı kiram evet ya Rasûlallah dediler. Hz. Peygamber (s.a.s.) de bunlar: 'Allah'a ortak koşmak, anneye ve babaya isyankâr davranmak ve yalan yere şahitlik etmektir' buyurdular. Hatta Rasûlü Ekrem (s.a.s.) bu sözü (yalan yere şahitlik etmek) okadar çok tekrar etti ki bizler keşke Hz. Peygamber (s.a.s.) sussa dedik."[949]

Buraya kadar konuyla alâkalı âyet ve hadislerin mazmunu çerçevesinde denmektedir ki, ey şahitler, ihtiyaç olduğu anda şahitliğinizi eda etmekten hem kaçınmayın, hem de görüp bildiğiniz gerçekleri gizlemeyin. Zira her kim şahit olduğu gerçeği gizlerse, muhakkak ki, o kötü kalbli günahkâr bir kimsedir. Şahitliği gizlemek, bildiğini söylememek öyle dış veya iç uzuvların işlediği günah gibi değildir; bizzat imanın karargahı olan kalbin ve ruhun işlediği bir günahtır. Bundan dolayı da en büyük günahlardandır,

---

945 Nisa, 135.
946 Mâide, 8.
947 Tirmizi, *Şehâdât* 3; Ebu Dâvud, *Akdiye* 15; İbnu Mâce, *Ahkâm* 32.
948 Hac, 30.
949 Buhari, *Şehâdât*, 10; *İstitabe*, 1; Müslim; *İman*, 143-144; Tirmizi, *Şehâdât*, 3.

kâfirliğe ve inançsızlığa en yakındır. Nitekim Abdullah ibni Abbas'dan rivayet olunmuştur ki: "Büyük günahlardan en büyüğü şirk, yalancı şahitlik ve şahitliği ketmetmektir."[950] Şahitliği ketmetmek böyle bir kalb günahıdır. Allah ise şahitlik veya şahitliği gizlemek gibi açık, belli veya gizli kapaklı her ne yaparsanız hakkıyla ve tamamıyla bilir. Sırası gelince de cezasını verir. Sakın kalbde kalan gizli şeyleri kim bilecek, demeyiniz.[951]

Konuyla irtibatlı olarak denebilir ki, Allah'a ortak koşmak vicdanı yaralayan kalpleri kirleten bir pisliktir. Çünkü şirk, Allah'a iftira etmektir, yalan söylemektir. Bu yüzden yüce Allah her türlü yalan sözü söylemekten sakındırıyor. Ve "Artık o pis putlardan ve yalan sözden kaçınınız" buyurmakla insanların her türlü şirkten uzaklaşmalarını, tüm yalan sözlerden kaçınmalarını, dosdoğru ve katışıksız tevhid çizgisini izlemelerini istiyor.[952]

Yalan şahitliğin cezasına gelince, bunun "Allah'a ortak koşmak" gibi bir günaha denk tutulan ve büyük günahlar arasında sayılan bir suç olarak karşılıksız kalmayacağı ve cezaya lâyık bir suç olduğu Hac, 30'uncu âyette işaretlenmiştir.[953] Eğer şahit, yalan yere (zûr) şahitlikte bulunduğunu ikrar edecek olursa, Ebu Hanife'ye göre, pazarda çalışan birisi ise pazarlarda, teşhir edilir, değilse kendi halkı arasında ilân edilir. Bu da ikindi namazından sonra insanların toplandıkları bir yerde yapılır. Şahitle beraber olan kişi şöyle der. "Biz bunun yalan yere şahitlik ettiğini gördük. Bunu iyi tanıyınız ve bundan sakınınız. İnsanlara da bundan sakınmalarını söyleyiniz". Dövmekle yahut hapsedilmek ile tazir edilmez. Çünkü bundan maksat, onun böyle bir işten vazgeçmesini sağlamaktır. Bu da teşhir ile gerçekleşir. Hatta insanlara göre bu dövmekten de daha büyük ve daha etkili olabilir. O bakımdan bununla yetinilir.[954] Günümüzde bu teşhir meselesi, yalancı şahidi basın yolu ile ilân etmek tarzında, suçlunun adı ve soyadının bir gazete de ya da televizyonda yayınlanması şeklinde gerçekleştirilebilir. Sanırız bu metod bütün hukukî şartlara uygun olan bir metoddur diyebiliriz.[955]

---

950 Taberî, *Câmiu'l-Beyan*, Bakara, 283, III, 142.
951 Yazır, Bakara, 283, II, 989-990.
952 Kutup, *fi Zılâli'l-Kur'an*, Hac, 30, IV, 2421.
953 Kurtubî, *Ahkâm*, Hac, 30, XII, 55.
954 Zeylaî, *Nasbu'r-Râye*, IV, 88-89; Zuhaylî, *Fıkhu'l-İslâmî*, VI, 582-583.
955 Mevdûdî, *Tefhim*, Hac, 30, III, 346.

Sünnette yer alan bir başka beyanlarında ise "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Yalancı şahidin ayakları, (daha şehadet mahallinden) ayrılmadan Allah Teâla hazretleri ona cehennemi vacip kılar"[956] tehdit muhtevalı ikaz ve ihtarıyla bahis konusu suçun uhrevî cezasına da dikkat çekmiştir.

Bununla birlikte söz konusu suçu işlediği sabit olan kimselerin, tazir cezası ile cezalandırılmalarının gerektiği görüşünde olan, sahasında uzman muteber bir kısım İslâm âlimleri de vardır. Bunlar suçluya, teşhirle birlikte tazir ve hapse atılma cezalarının verilmesini, şayet işlediği suçtan dolayı pişmanlık duymuyorsa sopa atılarak cezalandırılmasını ileri sürmektedirler.[957] Hz. Ömer zamanındaki uygulama bunu teyit etmektedir. Hz. Ömer'e göre: "Böyle bir kimse kamçılanmalı, başı tıraş edilmeli, yüzü karalanmalı ve uzun bir hapis cezasına çarptırılmalıdır."[958] Hatta "Hz. Ömer'in mahkemesinde bir kişinin yalan şahitlik ettiği sabit olunca, Hz. Ömer kendisini herkesin önüne çıkararak şöyle demiştir: 'Bu filan oğlu filandır, kendisi yalan şahitlik yapmıştır, kendisini iyi tanıyın.' Bundan sonra o kişiyi hapse atmıştır."[959]

Görüldüğü gibi her iki kitaba göre de yalan şahitlikte bulunmak, yüz kızartıcı cezaya lâyık bir suçtur. Tevrat'ta böyle bir suç işleyen kimselere verilecek olan ceza, aleyhinde şahitlik yaptıkları kimselere verilecek olan cezanın aynısıdır. Hatta bazı durumlarda zanlıya verilecek olan cezanın daha fazlası yalancı şahide verilebilmektedir.[960] Kur'ân-ı Kerim'de ise bu fiil yasak bir fiil olup, zina isnadında bulunan bir kimsenin iddiasını ispatlayamaması halinde uygulanacak olan kazif cezası dışında, cezasına ilişkin dünyada uygulanacak belirli bir ceza tarifi ve takdiri yoktur. Ancak uhrevî cezasının varlığına dikkat çekilmiştir. Öte yandan konuyla ilgili âyet ve hadislerden hareketle İslâm âlimleri sözkonusu suça ilişkin bir kısım cezaî yaptırımları hükme bağlamışlardır. Böylece yalancı şahitlikle ilgili Tevrat ve belirtildiği şekliyle Kur'ân ve sünnet kaynaklı hükme bağlanmış cezalar mukayese edildiğinde Tevrat'ın suçluya vermiş olduğu cezaların daha ağır

---

956 İbn Mâce, *Ahkâm*, 32; Müstedrek, IV, 109; Heysemi, *Mecmeu'z-Zevâid*, IV, 362; Cessas, *Ahkâm*, III, 315.

957 Kurtubî, *Ahkâm*, Furkan, 72, XIII, 80; .Zeylaî, *Nasbu'r-Râye*, IV, 88-89; Ayrıca bkz. Şekerci Osman, *İslâm Ceza Hukukunda Ta'zir Suçları ve Cezaları*, s. 90-91.

958 Zeylaî, *Nasbu'r-Râye*, IV, 88; Cessas, *Ahkâm*, III, 315.

959 Cessas, *Ahkâm*, III, 315; Mevdûdî, *Tefhim*, Hac, 30, III, 346.

960 Besalel, III, 772.

ve daha şiddetli olduğu görülmektedir. Zira bunun böyle olduğu Kur'ân-ı Kerim'de: "Ya Rabbenâ! Bizden öncekilere yüklediğin gibi ağır yük yükleme."[961] Ve "O Peygamber ki kendilerine meşrû şeyleri emreder, kötülükleri yasaklar, kendilerine güzel ve hoş şeyleri mübah, murdar şeyleri ise haram kılar, üzerlerindeki ağırlıkları, sırtlarındaki zincirleri kaldırıp atar"[962] beyanlarıyla açıklığa kavuşturulmakta ve Tevrat'taki hükümlerin Kur'ân ahkâmına göre daha şiddetli olduğu vurgulanmaktadır. Nitekim denilmiştir ki, "Yahudilerin ellerinde Tevrat diye iddia ettikleri kitabın beş sifri iyice gözden geçirilirse, onların ne kadar katı hükümlere, ne kadar çetin misaklara tabi tutulmuş oldukları daha birçok acaip hükümlerle birlikte görülecektir.[963]

J. PUTA TAPMAK (ŞİRK KOŞMAK)

Şirk koşmak da diyebileceğimiz bu husus Tevrat ve Kur'ân'ın ele aldığı yasaklar cümlesinin başında gelmektedir. Tek tanrı inancı her iki kitabın da ortak özelliğidir. Ve bu özellik insanlık tarihi kadar da eskidir. Zira ilk Peygamber Hz. Âdem Nebi bu hakikatle gelmiştir. Ve bu husus bütün semavî dinlerin değişmez muhkem esasını oluşturan en temel bir unsurdur. Tevrat, puta tapmayı suç kabul edip dünyevî bir ceza takdir ederken[964], Kur'ân-ı Kerim'in şiddetle kınadığı ve mahkûm ettiği bu eylem için[965]; Kur'ân'da, zina, katil, hırsızlık ve benzeri suçlarda olduğu gibi dünyevî bir ceza takdiri yapılmamış, hesabı ahirete bırakılmıştır.[966] Aslına bakılacak olursa içerisinde ebediyet kavramının olduğu bir ceza yani uhrevî ceza inanan bir kimse için dünyevî bir ceza ile mukayese edilemeyecek ölçüde büyük bir cezadır. Büyük suçların büyük mahkemelere havale edilmesi gibi puta tapma şeklinde işlenen şirk zulmünün cezası da ahirete bırakılmıştır.

---

961 Bakara, 286.
962 A'raf, 157.
963 Yazır, Bakara, 286, II, 1005.
964 Çıkış, 20: 4-5, 23, 22: 20, 23: 24-25, 34: 13-14; Levililer, 26: 1; Tesniye, 4: 17-19, 5: 8-9, 13: 12-16, 17: 2-7.
965 Lokman, 13; İsra, 23, 111; Tevbe, 30-31; A'raf, 190-195, 198; Yusuf, 106-107; Şûrâ, 23; Nisa, 48, 116; Hac, 12-13, 73; Nahl, 56-57; Fatır, 13-14; Yâsin, 74-75; Necm, 19-25.
966 Şuarâ, 91-102; Nahl, 86-87; Kehf, 102; Ankebut, 68; Nisa, 51-52; Necm, 25; Mâide, 60; Tevbe, 2-3.

1. Tevrat'ta Puta Tapmak ve Cezası

Az önce de işaret ettiğimiz gibi Tevrat'ın yasaklayıp işlenmesini suç kabul ettiği puta tapma fiili 'On Emir'in ikincisi olarak yasaklanmıştır.[967] Yasaklamanın ifade edildiği: "Putlara dönmeyin ve kendiniz için dökme ilâhlar yapmayın"[968] cümlesinde "Dönmeyin" anlamına gelen İbranice 'al tifnu 'el, deyimi insanî veya ilahî bir güce güvenme hissini belirtir. Çoğu zaman putperestlikle ilgili eğilimlere referans ile birlikte kullanılır. "Put" anlamındaki İbranice 'elil'in etimolojisi belirsizdir. Bazıları onu "hiçlik" anlamına gelen 'al'dan türetirlerken, diğer bir kısım kimseler ise aşağılama maksatlı kullanılan ve "tanrı, tanrısal varlık" anlamına gelen küçültücü ek 'el' olarak almışlardır.[969] 'Avoda Zara' denilen bu putlara tapma yasağını Museviler canları pahasına olsun korumakla yükümlüdürler. Tarih boyunca yüz binlercesi bu uğurda canlarını vermişlerdir. Avoda Zara, Kutsal Kitap'ta sürekli bir şekilde tekraralanarak yasaklanmıştır. Bu yasak, kişinin yaşamını kaybetmesi uğruna dahi işlenmemesi gereken bir suçtur. O kadar ki bir putperestin kullanımı için put üretmek, bu putperestin ürettiği şaraptan içmek, suçtur. Putperestliğin bu denli ciddi bir suç olmasına rağmen, İsrailoğulları tarihçelerinin ilk safhalarında birçok kez bu suçu işlemişlerdir. 'Altın Buzağı'yı yapıp ona tapınmaları bunun ilk örneğini oluşturur.[970]

Yahudilik iki temel doktrine dayanır: Birincisi, Tek bir Tanrı'ya inanış; İkincisi, Bu inancı insanlara ulaştırmak için Tanrı'nın İsrailoğulları'nı seçmiş olduğu iddiası. Bu iki doktrin bileşik olarak, Yahudilerin kelime-i şehadeti olan "Dinle ey İsrail, Tanrı'mız O'dur, Tanrı'mız birdir" sözünde toplanır.[971] Bu pasaj Yahudi geleneğinde şu şekilde yorumlanmaktadır: 'Mukaddes Tanrı dedi ki: Ben her şeyi çift yarattım –gök ve yer, güneş ve ay, Âdem ve Havva, dünya ve ahiret; fakat sadece Ben Kendim

---

967 Çıkış, 20: 3-5.
968 Leviliier, 19:4.
969 Baruch A. Levine, *The JPS*, Levitucus, 19: 4, s. 126; Ayrıca Eski Ahit'te ilâh kavramı için kullanılan 'el, 'elohim ve 'eloah isimlerinin etimolojisi için bkz. Paçacı, Mehmet, *Kur'an'da ve Kitab-ı Mukaddes'te Ahiret inancı*, Nûn Yayıncılık, İstanbul, 1994, s. 152-153.
970 Besalel, I, 86-87.
971 Örs, s. 295.

Tek'im'[972] demiştir. Günlük ibadetlerinin bir parçası olan Şema'da[973] Yahudiler Tanrı'nın birliğiyle ilgili bu önemli iman esasını devamlı tekrar ederler. Üç büyük günahtan (putperestlik, ensest (çarpık cinsel) ilişki, adam öldürmek) biri olan puta tapmanın Tevrat'ı inkârla özdeşleştirildiği Rabbilerin vurgularından anlaşılmaktadır. Tesniye 31:16'da belirtildiğine göre Tanrı Kendisine şirk koşulmasını, İsrailoğullarıyla arasında olan ahdin kesin ihlâli olarak değerlendirmektedir. Putperestliğin bu son derece olumsuz ününden dolayı Rabbilerin 'Yahudi kimdir?' tanımını yaparken 'putları inkâr eden kimsedir' şeklinde yanıtladıkları bilinmektedir.[974] Tevrat'ın açık bir şekilde yasakladığı putperestliğin[975] zorla kabul ettirilmesi karşısında, Yahudi Rabbiler 'Tek Tanrı'ya imanın inkâr edilmesindense ölümün tercih edilmesi ve böylece şehitlik mertebesinin (kiddush hashem) kazanılması daha uygundur' hükmüne varmışlardır.[976]

Tevrat'ın putperestlik hakkındaki net ifadelerinin varlığına rağmen, Tevrat (Peygamberler ve Kitaplar) pasajlarının açıklamalarına göre Yahudilerin yine de zaman zaman bu büyük günahı işlediklerini müşahade etmekteyiz. Hakimler (2:11; 3:7; 8:33; 10:10) ve I. Samuel (12:10)'in anlatımlarında İsrailoğullarının sergiledikleri bu düşüş açık bir şekilde dillendirilmektedir. Yahudilerin, Kenanilerin Tanrılarına (Baal, Asherah, Ashtaroth vb) taptıkları, bazen güneş ve ay'a, hatta hayvanlara bile taptıkları anlatılmaktadır.[977] Hristiyan ve Müslüman âlimlerce sık sık eleştiri konusu yapılan 'Altın buzağı' kıssası[978] ise Yahudilerin sırtlarında adeta bir kambur gibi durmaktadır.

Konuyla ilgili Tevrat ve tefsirlerdeki açıklamalara geçmeden önce putperestlik kavramının Yahudi geleneğinde çok geniş bir anlamının olduğunu vurgulamakta fayda vardır. Puta tapmak, Tanrı'nın yanında putlara tap-

---

972 Isidore Fishman, *Introduction to Judaism*, London: The Sharon Press 1959, 12

973 Şema, Tefilalarda(ibadet-dua) okunan belli başlı kısımlardan biri. Yahudi dininin ana prensibi olan Tek Tanrı'ya inanışın açıkça ifadesidir. Sabah, akşam ve yatmadan önce okunur(Besalel, III, 670).

974 Bkz. Amos (5:26); Ezekiel (8:10); Louis Isaac Rabinowitz, "İdolatry", *Encyclopedia of Judaica*, VIII, 1232.

975 Çıkış, 20:4, 23.

976 Fishman, 121.

977 Louis Isaac Rabinowitz, "İdolatry", *Encyclopedia of Judaica*, VIII, 1227.

978 Çıkış, 32:1-8.

mak, put yapmak, putlara tazim, onlar adına kurbanlar kesmek, put adına ağaç dikmek, puta tapmaya vesile olmak vb. çok farklı putperestlik şekillerinin Yahudi geleneğinde bir o kadar da farklı değerlendirmeleri mevcuttur. Bununla birlikte araştırmacılar genelde putperestliği çağrıştıran ikonları üçe ayırmaktadırlar. 1- Önceleri serbest olduğu halde sonraları yasaklanan ikonlar. Sözgelimi Yaratılış, 21:33'de Hz. İbrahim'in diktiği ılgın ağacının Tesniye 16:21 '..hiç bir türlü ağaçtan kendine Aşera dikmeyeceksin...' ifadesiyle yasaklandığı belirtilmektedir. 2- Kesinlikle yasak olan ikonlar ki, en güzel örneğini 'Altın buzağı' temsil etmektedir. Yahudilere göre, Tanrı hiç bir zaman Kendi yüceliğini bu ikonların üzerinde göstermez.[979] 3- Genelde gerçek olmayan bazı şekillerin (çiçek, yaprak vb. duvar ya da perdelere işlenmesi vb.) resmedilmesi yasak değildir.[980]

Bu son madde üzerinde tartışmalar vardır. Sınırlarının çizilmesi güç olan bu tür şekillerin bile bazen Yahudi geleneğinde iyi karşılanmadığı bilinmektedir. Tevrat'a bakıldığında putperestliğe vesile olacak her türlü vasıtadan kaçınılması tavsiye edilmektedir. Levililer, 19:4'de "Putlara dönmeyin ve kendiniz için dökme ilâhlar yapmayın; ben Allah'ınız Rabb'im" cümlesinde 'putlara dönmeyin' ifadesi ile anlatılmak istenen şey, onlara ibadet etmeye dönmeyin şeklinde olduğu belirtilmiştir. Başlangıçta belki hiç bir şey değişmemiş gibi görünebilir ama sonunda o putlar sizin tanrınız olur. Onun için onlara dönmeyin. Onları kendiniz yapmadığınız gibi, kendiniz için başkasına da yaptırmayın. Ne kendiniz put yapın ne de başkasına sizin için put yaptırın.[981] Bu nedenle putperestliğe sebep olacak, yol açacak her türlü davranıştan kaçınılmasına dikkatler çekilmektedir. Benzer bir yaklaşımı Tevrat'ın: "Ve Rab Musa'ya dedi: İsrailoğullarına böyle diyeceksin: göklerden sizinle

---

[979] Konuyla ilgili Tesniye, 4:17-18 pasajları da güzel bir örnektir: 'Öyle ki, kendiniz için erkek ya da kadın, yerde yaşayan hayvan ya da gökte uçan kuş, küçük kara hayvanı ya da aşağıda suda yaşayan balık sûretinde, heykel biçiminde put yaparak yoldan sapmayasınız'.

[980] Louis Isaac Rabinowitz, "İdolatry", *Encyclopedia of Judaica*, VIII, VIII.1231; Yalnız burada Tanrı'nın İsrailoğullarından en küçük detaylar konusunda bile putperestliğe yol açmayacak isteklerde bulunduğu dikkatlerden kaçmamalıdır. Sözgelimi Çıkışlar 20:22-23 pasajlarıyla ilgili tefsirlerde Cherubim (bazı cansız şekiller) iki adet yerine dört tane yapılmasını ya da altın yerine gümüş yapılmasını putperestlik olarak değerlendirdiği görülmektedir. İlginçtir ki Altar'ın (Tanrı'ya sunulan kurban vb. üzerinde sergilendiği masa) yer üzerine değil de başka bir yapının üzerine konması da şirk kapsamına dahil edilmektedir (Rashi, Exodus, s. 106).

[981] Rashi, III, 85a.

söyleştiğimi gördünüz. Benimle başka ilahlar yapmayacaksınız; kendiniz için gümüşten ilâhlar, altından ilâhlar yapmayacaksınız"[982] ve "Ancak Rab'den başka bir ilâha kurban kesen helâk edilecektir..."[983] pasajlarında da görmek mümkündür. İlginçtir ki, İsrailoğullarının diğer milletlere nazaran ayrıcalığını belirtmesi açısından Tesniye, 4:19'da geçen 'Gözlerinizi göklere kaldırıp güneş'i, ay'ı ve yıldızları -gök cisimlerini- görünce sakın aldanmayın; eğilip onlara tapmayın. Tanrınız Rab bunları göğün altındaki halklara pay olarak vermiştir' cümlelerinin, Tevrat yorumcuları tarafından 'Tanrı diğer milletlere gök cisimlerine tapmalarına göz yumabilir ama İsrailoğullarına bu konuda asla tolerans göstermez. Çünkü Tanrınız sizi Mısır fırınından (çelikten yapılmış Mısır fırını) kurtarmış size doğru yolu göstermiştir: sizin sapıtmaya hakkınız yoktur'[984] şeklinde yorumlandığı dikkatlerden kaçmamaktadır. Evet İsrailoğulları 'Putların önünde eğilmeyecek, onlara tapmayacaktır.'[985] Bu cümlenin yorumunda açık bir şekilde Yahudi ırkının Tanrı katında ayrıcalıklı bir ırk olduğu ve seçilmiş bir millet olma hevesinin Yahudi inanç esasları arasına dahil edilmek istendiği kolayca anlaşılmaktadır.

Kur'ân ise böyle bir anlayışı reddeder. Ona göre bir kimsenin diğerine olan üstünlüğü Allah katındaki takvasına, âyet-i kerime'nin beyanı çerçevesinde "Şunu unutmayın ki Allah'ın nazarında en değerli, en üstün olanınız, takvâda (Allah'ı sayıp haramlardan sakınmada) en ileri olandır"[986] hakikatıyla beyan edilmiş ve herhangi bir ırk ve sınıf ayırımı gözetilmemiştir. Dolayısıyla tahrif edilmemiş hiçbir ilâhî kitap, inananlarına, kendi kitaplarına inanmayan kimseler için Allah'a ortak koşma iftirası hakkını hiçbir zaman vermez.

Yahudilerin Kutsal Kitabı sayılan Tevrat'ta puta tapma eylemi, aşağıdaki şu cümlelerle açık bir şekilde yasaklanmış ve bu yasaklık Yahudi bilgeleri tarafından da yine kendilerinin tesbit ve tayin ettikleri inanç esaslarına uygun bir şekilde yorumlanmıştır: "Kendine yukarıda gökyüzünde, aşağıda yeryüzünde ya da yer altındaki sularda yaşayan herhangi bir canlıya benzer put yapmayacaksın. Putların önünde eğilmeyecek, onlara

---

982 Çıkış, 20: 22-23
983 Çıkış, 22: 20
984 Chumash, s. 1012.
985 Tesniye, 5: 9.
986 Hucurât, 13.

tapmayacaksın."[987] Ve yine "Benim yanımsıra başka ilâhlar yapmayacaksınız, altın ya da gümüş ilâhlar dökmeyeceksiniz."[988]

Chumash'a göre burada tapınmak için olmasa bile put yapmak yasaklanmıştır. Denizde, havada ve karada yaşayan canlılara benzer bir put yapmak kesinlikle yasaktır. Onlara ibadet etmek, saygı göstermek ve onlar için kurban kesmek suç kabul edilmiştir.[989] Çıkış, 20/23'üncü cümledeki yasaklama hem puta tapmayı hem de onu imal etmeyi içermektedir. Yasağın tekrarlanması onun önemine ve kesinliğine işarettir. Altından veya gümüşten canlı şeylere benzer bir şey yapıp benim yanıma koymayacaksınız denilmiştir. Bu anlamda saygınızı göstermek için olsa bile yapacağınız şeyler daha sonra, olmaktan geri kalmaz. Bazı kimseler, Tanrı'yı tanıtmak için böyle şekil ve putlar yaparlar, siz böyle bir şey yapmamalısınız. Hatta bu temsiller benim tarafımdan açıklanan kurallar ve benim kurduğum düzen ile sınırlı olmalıdır.[990] Bu açıdan en yüksek mevkide bulunan din adamlarının bile heykellerini yapmak yasaklanmıştır.[991]

Yasaklamanın tekraralandığı Tevrat'ın bir diğer cümlesinde ise "Onların ilâhlarına secde etmeyeceksin, ve onlara ibadet etmeyeceksin, ve onların işlerine göre yapmayacaksın; fakat onları tamamen devireceksin, ve onların dikili taşlarını tamamen parçalayacaksın. Ve Allah'ınız Rabb'e ibadet edeceksiniz."[992] Ve "Onların sunaklarını yıkacak, dikili taşlarını parçalayacak, Aşera putlarını keseceksiniz. Başka ilâhlara tapmayacaksınız. Çünkü ben kıskanç bir Rab, kıskanç bir Tanrıyım."[993] Buradaki ilk cümle ile onların putperest yaşantılarını taklit etme yasaklanmakta ve putların yerle bir edilmesi istenmektedir.[994] Dolayısıyla ne geçmişinde ne de geleceğinde onların Tanrılarının senin hayatına ve sahip olduklarına herhangi bir müdahalesi söz konusu değildir. Bu açıdan sen onların hiç bir tavrını benimseme. Onların tanrılarını hatırlatan bütün heykellerini kır.[995] Çün-

---

987 Çıkış, 20:4-5.
988 Çıkış, 20:23.
989 Chumash, Exodus, 20: 4-5, s. 459.
990 Hirshler, s. 285; Chumash, s. 463.
991 Rashi, II, 106a
992 Çıkış, 23:24-25.
993 Çıkış, 34:13-14.
994 Chumash, s. 491.
995 Hirsh, II, 415.

kü sadece senin Rabb'in sana her şeyini vermiştir. O halde ona ibadet et. Bu uyarı onların Rab'lerinin her şeyi İsraillilere verdiğinin en kesin delilidir[996] denilmiştir. Öte yandan Çıkış, 34:13-14'de bahsedilen figürlerin hepsinin putlarla ilgili olduğu ileri sürülüp, Rabb'e eş koşmaya sebep olacak her şeyin yok edilmesi emredilmektedir. Söz konusu edilen 'Aşera Ağacı' da putperestlerin taptığı bir ağaçtır. Rab, özellikle kendi Zat'ına karşı suç işleyenleri cezalandırmakta hiç müsamaha göstermez. Bu konuda kıskanç olduğuna dikkat çekilip, eşsizliği vurgulanarak; kendisine ortak koşacak hiç bir şeye müsamaha etmeyeceği üzerinde durulmuştur.[997]

Bu suçun cezasına ilişkin olarak Tevrat ve bazı tefsirlerine baktığımızda genelde ciddi bir suç olarak kabul edilen putperestliğin cezası hakkında okur sanki Tanrı'ya havale edilmiş bir cürüm izlenimine kapılmaktadır. Meselâ Tevrat'ın çıkış bölümünde: "Karşımda başka ilâhlar olmayacak…Putların önünde eğilmeyecek, onlara tapmayacaksın, çünkü Ben, senin Allah'ın Rab… Beni seven ve emirlerimi tutanların binlercesine inayet eden, kıskanç bir Allah'ım"[998] cümlelerinde bu suçun cezasıyla ilgili bir şey söylenmemektedir. Bu pasajlar hakkındaki yorumlar için tefsirlere bakıldığında ilginç yaklaşımlarla karşılaşılmaktadır. Cümlenin başında geçen 'karşımda' ifadesinden Rabbiler genelde bu suçun sadece Mısır'dan çıkan Yahudiler değil daha sonra gelecek olan bütün Yahudi neslini kapsadığını göstermek için söylenmiştir, demektedirler. 'Kıskanç bir Allah'ım' cümlesindeki 'kıskanç' ifadesinin ise 'başka işlerde çok merhametli olsam da putperestlik meselesinde kıskanç bir şekilde hemen cezasını veririm', tarzında anlamışlardır.[999] Büyük Yahudi müfessiri Rashi ise buradaki 'kıskançlık' kelimesini 'Tanrı kesinlikle putperestin suçunu affederek hakkından vazgeçmez' şeklinde yorumlamaktadır.[1000] Acaba Tanrı'nın burada bahsettiği hak nedir? Maalesef Rashi bize bu konuda bir bilgi vermemektedir. Bir başka müfessir ise genel bir yorumla ilgili cüm-

---

996 Chumash, s. 491.
997 Chumash, s. 563.
998 Çıkış, 20: 3-6.
999 Philip S. Alexader, *Textual Sources for the Study of Judaism*, Manchester: Manchester University Press 1984, 66.
1000 Rashi, Exodus, s. 103.

leleri özetlemektedir: 'Tapınmak için olmasa bile put yapmayacaksın. Denizde, havada ve karada yaşayan canlılara benzer bir put yapmak kesinlikle yasaktır. Onlara ibadet etmek, saygı göstermek ve onlar için kurban kesmek men edilmiştir.[1001]

Bununla birlikte Tevrat ve diğer Yahudi literatüründe putperestliğin cezasıyla ilgili sınırları belirlenmiş bilgileri bulmak da mümkündür. Çıkış, bölümünün 22:20'de yer alan "Rab'den başka bir ilâha kurban kesen ölüm cezasına çarptırılacaktır' cümlesi ile Tesniye bölümünün 17:2-7'deki şu pasajları bu bağlamda suçluya verilmesi gereken cezayı net bir şekilde ortaya koymaktadır: 'Tanrınız Rabb'in size vereceği kentlerin birinde aranızdan O'nun antlaşmasını çiğneyip gözünde kötü olanı yapan bir erkek ya da kadın çıkar ve buyruklarıma aykırı olarak gidip başka ilâhlara tapar, onların, güneşin, ayın ya da gök cisimlerinin önünde eğilirse ve bu olay size bildirilirse, duyduklarınızı iyice araştırın. Duyduklarınız doğruysa ve bu iğrenç olayın İsrail'de yapıldığı kanıtlanırsa, bu kötülüğü yapan erkeği ya da kadını kentinizin kapısına çıkarın ve taşa tutarak öldürün. Ölmesi gereken, iki ya da üç kişinin tanıklığıyla öldürülecek; bir kişinin tanıklığıyla öldürülmeyecek. O kişiyi önce tanıklar, sonra bütün halk taşa tutsun. Aranızdaki kötülüğü ortadan kaldırmalısınız'.

Rashi'nin birbirlerini tamamladığına inandığı bu iki farklı pasaj açık bir şekilde putperestin ölümle cezalandırılacağını bildirmektedir. Tefsirler bu emrin sadece İsraillilere değil aynı zamanda kutsal topraklarda yaşayan herkes için geçerli bir emir olduğunu belirttikten sonra puta tapmanın çerçevesini çizmektedirler: Puta tapmak; ona her hangi bir şekilde saygı göstermektir. Kutsal topraklarda yaşayıp da puta tapanlar olabilir. Onların sadece Rab'den başkasına kurban kesmeleri ölüm cezası ile cezalandırılır. Kurban ancak Rabb'e kesilir bunun dışında başka şeyler için kurban kesen ölüm cezasını hak etmiştir. Burada Rab'den başkası kavramı içine melekler de girmektedir. Böylece melekler için kurban kesenin de aynı ceza ile tecziye edileceği belirtilmiştir.[1002] Burada kurban anlamına gelen her türlü fiil kastedilmektedir. Fakat puta tazim için önünü süpürmek, ona selâm vermek veya öpmek ölüm cezasını gerektirmediği de işaret-

---

[1001] Chumash, Exodus, 20: 4-5, s. 459.
[1002] Chumash, s. 483.

lenmiştir.[1003] Bununla birlikte Rashi'nin bildirdiğine göre puta tapma işini bir erkek veya kadın tek başına yaparsa o erkek veya kadın bulunacak: En az iki şahit olmak üzere puta taptığı tespit edildikten sonra, puta taptığı şehrin kapısına getirilerek öldürülecektir. Burada mahkeme edildiği şehrin kapısı da kastedilmiş olabilir. Burada iki ya da üç kişisinin tanıklığı ve daha çok kişinin -tabi bunların hepsinin erkek olması gerekir, Yahudi hukukunda kadının şahitliği geçerli değildir- şahitliği ile puta tapma suçu tespit edildiğinde bu suçun cezası suçlunun, şehrin giriş kapısına asılmak sûretiyle idam edilmesidir.[1004] Ölüm cezasının belirtilmesine rağmen müfessirler onun uygulanış biçimi hakkında çok açık değildirler. Bununla birlikte Babil Talmud'unda Yahudi inancının en kötü ihlâli olarak görülen şirk ve putperestliğin cezasının taşlanarak öldürülmek olduğu belirtilmektedir.[1005]

Vurgulanması gereken önemli bir nokta da, bazı dönemlerde, özellikle de ilk sürgün döneminden sonra, putperestlik eskisi gibi çok tehlikeli görülmemiştir. Burada putperestlikle ilgili asıl endişe, başka toplumlara karışarak kimliğin kaybolması ya da sosyal hayatın bozulmasıyla ilgilidir.[1006] Sözgelimi Çıkış, 34:15-17'deki pasajların yorumlarına bakıldığında: 'Ülke halkıyla herhangi bir antlaşma yapmayın. Yoksa onlar başka ilâhlara gönül verir, kurban keserken sizi de çağırırlar; siz de gider yersiniz. Kızlarını oğullarınıza alırsınız. Kızlar başka ilâhlara gönül verirken oğullarınızı da ardlarından sürüklerler...' yorumuna yer verilmiştir. Yukarıda işaret edilen endişeyi görmek pekâlâ mümkündür. Rashi bizleri put adına kesilen hayvanın etinin niçin yenmesi gerektiği konusunda ikna etmeye çalışırken şu önermeyle karşımıza çıkmaktadır: 'Belki put adına kesilen hayvanın yenmesinin yasak olmayacağı akla gelebilir, fakat gerçek böyle değildir: Bir defa o sofrada yerinizi alırsanız arkasından puta tapanların kızlarıyla oğullarınızın evliliği gündeme gelebilir.'[1007] Bu da onun tamamen Yahudi ailesini ve sosyal yapısını düşündüğünü göstermektedir. Onun bu yaklaşımı Tevrat pasajlarıyla da uyum içindedir. Tesniye bölü-

---

[1003] Rashi, II, 120.
[1004] Rashi, V, 89.
[1005] The Babylonon Talmud, *Sanhedrin*, III.332, 359.
[1006] Louis Isaac Rabinowitz, "İdolatry", *Encyclopedia of Judaica*, VIII, 1236.
[1007] Rashi, II, 194.

münde geçen 13:12-16'ıncı cümleler ve yorumları konunun önemini göstermesi açısından ayrı bir değere sahiptir: 'Tanrınız Rabb'in yaşamanız için size vereceği kentlerin birinde, içinizden kötü kişiler çıktığını ve `Haydi, bilmediğiniz başka ilâhlara tapalım' diyerek kentlerinde yaşayan halkı saptırdıklarını duyarsanız, araştıracak, inceleyecek, iyice soruşturacaksınız. Duyduklarınız gerçekse ve bu iğrenç olayın aranızda yapıldığı kanıtlanırsa, o kentte yaşayanları kesinlikle kılıçtan geçireceksiniz. Kenti yok edip orada yaşayan bütün halkı ve hayvanları kılıçtan geçireceksiniz. Yağmalanan malların tümünü toplayıp meydanın ortasına yığın. Kenti ve malları Tanrınız Rabb'e tümüyle yakmalık sunu olarak yakın. Kent sonsuza dek yıkıntı halinde bırakılacak. Yeniden onarılmayacak.'[1008]

Tevrat yorumcuları bu pasajlarla ilgili tefsirlerine burada bahsedilen şehirlerden Kudüs'ü istisna etmekle başlarlar. Çünkü orası hiçbir zaman ayıplanacak bir şehir olmamıştır. Ayrıca yalancı peygamberlik iddiası ile ortaya çıkan birisi ve ona uyanlar da kastedilmektedir. Bu durumda orada yaşayan bütün erkek ve kadınları -çocuklar hariç- kılıçtan geçirip yok edeceksiniz. O şehri de yok edeceksiniz. Hayvanlarını da öldüreceksiniz. Onlara ait hiç bir emare ortada bırakmayacaksınız.[1009] Sözü edilen cümlelerin yorumlarında detaylı bir anlatımla yok etmenin nasıl olması gerektiği açıklanmıştır. Ayrıca elde edilen ganimetlerin de Tanrı'ya sunu olarak takdim edilmesi için yakılması ve kentin tamamen metruk hale getirilmesi de önemli bir detaydır. Tam olarak bilemesek de Yahudi yorumcular bu pasajlardan sanki putperestliği bulaşıcı bir hastalık gibi gördükleri çıkarsamı çok yanlış olmasa gerek. Dikkate değer bir başka nokta ise Rashi'nin, 'şayet uygulanması gereken cezayla öldürülmezlerse, başka bir ceza çeşidiyle de olsa mutlaka öldürülmelidirler'[1010] şeklindeki izahı, onların putperestlik karşısındaki son derece olumsuz tutumlarını gözler önüne sermekle birlikte, sınırları belirlenmiş bir cezanın varlığına rağmen (taşlama) farklı cezaların da verilebileceğini benimsemektedir. Dolayısıyla putperestliğin cezasının mutlak anlamda ele alınmaması gerektiğini ima edilmektedir. Ayrıca ısrarlı araştırma ve şahitler konusundaki tavsiye de

[1008] Tesniye, 13:12-16.
[1009] Chumash, s. 1065.
[1010] Rashi, Deuteronomy, s. 74.

bu cezanın doğrudan uygulanmasından ziyade şartların yerine getirildikten sonra uygulanacağını göstermesi, putperestlik cezasının aslında kolay uygulanabilir bir ceza olmadığını hatırlatmaktadır.

Benzer bir örneği Levililer, 26:1'de de görmek mümkündür: 'Kendinize putlar yapmayacaksınız, ve kendiniz için oyma put ve dikili taş dikmeyeceksiniz, ve önünde secde etmek için memleketinizde resimli taş kurmayacaksınız; çünkü ben Allah'ınız Rabb'im." Bu emir, köle olarak bir putpereste satılan Yahudi'nin dahi Tanrı'nın emirlerine sadık kalıp onu satın alan putperestin uygulamalarına uymaması gereçeğini ifade etmektedir.[1011] Kendi kendini köle olarak satan bir Yahudi'nin 'efendim Tanrıya ibadet ederse ben de ederim; efendim putlara taparsa ben de putlara taparım' dememesi içindir.[1012]

Görüldüğü gibi Yahudi âlimleri bir çok Tevrat malzemesini ağırlıklı olarak millî bütünlük açısından değerlendirmişlerdir. Burada şunu da hatırlatmakta fayda vardır, Putperestliğin sosyal açıdan değerlendirilmesine imkân veren Tevrat'ın ilk beş bölümündeki pasajlardan başka diğer bölümlerde de benzer pasajları görmek mümkündür. Meselâ "Rabb'in onlara buyurduğu gibi Yok etmediler halkları, Tersine öteki milletlere karıştılar, Onların törelerini öğrendiler. Ve Putlarına taptılar. Bu da onlara tuzak oldu. Oğullarını, kızlarını Cinlere kurban ettiler. Kenan putlarına kurban olsun diye oğullarının, kızlarının kanını, suçsuzların kanını döktüler; Ülke onların kanıyla kirlendi. Böylece yaptıklarıyla kirli sayıldılar, Vefasız duruma düştüler töreleriyle. Rabb'in öfkesi parladı halkına karşı"[1013] cümleleri ile 'Ve Rab İsraili suda sallanan bir kamış gibi vuracak; ve atalarına vermiş olduğu bu iyi topraktan İsraili sökecek, ve onları Irmağın öte tarafına dağıtacak, çünkü Aşerlerini yaparak Rabb'i öfkelendirdiler. Ve Yarovam'ın işlediği ve İsraile işlettirdiği suçları yüzünden Rab İsraili bırakacaktır"[1014] pasajları konuyu aydınlatan güzel birer örnektirler. Ayrıca bu tür pasajlardan Tanrı'nın sanki putperestlik nedeni ile Yahudileri dünyevî bir ceza olarak belâlar ve musibetlerle imtihana tabi tutması sonucu da çıkmaktadır. Fakat Yahve kendisine asi davranan, hükümlerine uymayan, cumartesiyi

---

1011 Chumash, s. 773.
1012 Rashi, III, 121.
1013 Mezmurlar, 106: 34-40.
1014 Birinci Kırallar, 14: 7-11, 15-16; Ayrıca bkz. İkinci Kırallar, 21: 19-24; İşaya, 65: 11-16

ihlâl eden İsrailoğullarını, verdiği bazı musibetlerden sonra, '…ancak beni gerçekten dinliyeceksiniz ve takdimelerinizle, ve putlarınızla bir daha mukaddes ismimi bozmıyacaksınız..[1015] sözleriyle de bağışlamaya hazır olduğunu bildirmektedir. Tevrat'ın bu yoğunlukta ısrarla üzerinde durduğu ve değişik bölümlerde birbirlerine yakın ifadelerle sıkça tekrar ettiği bu yasak, hem konunun ciddiyetini hem de böyle bir sapmaya İsrailoğullarının meyilli olduklarını gösteriyor olması açısından dikkate değer önemli bir husustur. Bundandır ki, puta tapma yasağı "On Emir"in içerisinde zikredilmiştir.

2. Kur'ân'da Puta Tapmak (Şirk Koşmak) ve Cezası

Puta tapmak ya da daha geniş bir ifadeyle şirk koşmak, Kur'ân-ı Kerim'in şiddetle üzerinde durduğu ve mahkûm ettiği büyük günahların başında gelir. Kur'ân'ın hiç bir konudaki mücadelesi, şirki yıkmak hususundaki mücadelesi kadar dikkat çekici değildir. Yoğun, güçlü, kesin ve ısrarlı olan bu savaşta, hatıra gelen her türlü delille (aklî, psikolojik, teolojik, edebî, tarihî vb.) şirkin belini kırmıştır. Kâinatın genişliği içinde, şirke tırnak kadar bir yer bırakmamıştır. Çünkü insanlığın en büyük ve en yaygın sapıtması bu yolla olmaktadır.[1016]

Şirk kelimesi lügat olarak, ortak olmak, ortak yapmak, dahil olmak, yardım etmek, tercihte bulunmak, üstün tutmak, nasiptar kılmak ve denk tutmak gibi anlamlara gelir.[1017] Terim olarak ise, ulûhiyyetin ve rubûbiyyetin hususiyetlerinden birini müstakil olarak, bir başkasına tanımaktır. Bunlar ister Allah'a denk tutmak sûretiyle olsun[1018], ister birtakım yarı tanrılar sayılsın ve yaratmada dahli olmayan şefaatçiler zannedilsin[1019], isterse ibadete hedef olmadığı halde Allah gibi emir ve yasakları yerine getirilsin, yani yaratıklar üzerinde tam bir hüküm sahibi sayılsın[1020], insanlar tarafından uydurulan ve saygı duyulan varlıklar olsun; ve isterse tapınma ve mutlak hüküm yetkileri mülâhaza olunmaksızın sadece kendisine verilen sevgi, ancak Allah'a

---

1015 Hezekiel, 20: 18-39.

1016 Yıldırım, *Kur'an'da Ulûhiyyet*, Kayıhan yay., İstanbul, 1997, s. 285.

1017 İbn Manzur, *Lisân*, (şrk-شرك) md.; Râğıb, *Müfredât*, (şrk-شرك) md.; Fîruzabâdî, *Besâir*, (şrk-شرك) md., III, 313; Ebu'l-Bekâ, *Küllüyyât*, 533-534.

1018 Enam, 150, Şuara, 98.

1019 Zümer, 3; Yunus, 18 Ra'd, 33.

1020 Tevbe, 31; Nisa, 117, 119; İbrahim, 22.

verilmesi gereken veya daha fazla bir sevgi olsun[1021] neticede bütün bu davranışların hepsi şirktir.[1022] Ve bu tür bir davranış sergileyen kimseye de müşrik denmiştir.[1023] Şirk, Kur'ân-ı Kerim'de, çoğunlukla, "işrak", "şerik" ve "şüreka" kalıplarıyla olmak üzere, aynı kökten gelen kelimelerle birlikte, yüz elliyi aşkın yerde geçmektedir.[1024] Bazı âyetlerde lügavî anlamlarını aynen taşırken[1025] bir çoğunda ıstılahî manaları kastedilmiştir.

İslâm âlimleri bir kimsenin şirke düşme halini, şirk kavramını, "büyük şirk" ve "küçük şirk" şeklinde ikili bir tasnife tabi tutmak sûretiyle derecelendirmişlerdir.[1026] Büyük şirk, kul tevbe etmediği sürece Cenab-ı Hakk'ın, af kapsamı dışında tuttuğu ve çerçevesi de: "Şu kesin ki: Allah Kendisine şirk koşulmasını affetmez, ama dilediği kimse hakkında bunun altındaki diğer günahları affeder. Her kim Allah'a şirk koşarsa, haktan çok uzağa sapmış olur[1027] âyet-i kerimesi ile belirlenen ve haram oluşu açıklanan şirktir. Küfrün en büyüğü ve günahların en utandırıcısıdır.[1028] Çalışmamıza da konu olan husus şirkin bu çeşididir. Küçük şirke gelince o, bir kimsenin bir kısım işlerinde Allah Teâla'dan başkasını da gözetip hesaba katması şeklinde tarif olunan ve "Artık kim Rabbine âhirette kavuşacağını umuyorsa, makbul ve güzel işler işlesin ve sakın Rabbine ibadetinde hiç bir şeyi O'na ortak koşmasın[1029] beyanıyla delillendirilen, riya ve nifak'ın da beraberce mütalââ edilip bu kısma dahil edildiği şirktir.[1030] Şayet bir kimse Allah'ın huzuruna ulaşanlardan olmak ümidini besliyorsa,

---

[1021] Bakara, 165.
[1022] Yıldırım, *Kur'an'da Ulûhiyyet*, s. 285.
[1023] Ebu'l-Bekâ, *Küllüyyât*, 533-534.
[1024] Muhammed Fuad Abdulbâki, *el-Mu'cemu'l-Müfehres li Elfazı'l-Kur'ani'l-Kerim*, (şrk-شرك) md., s. 379-381.
[1025] "Onu bu işime ortak et"(Taha, 32)'inci âyetteki "şirk" kelimesinde ve "De ki: Baksanıza, Allah'tan başka yalvardığınız şu şeriklerinize! Gösterin bakalım bana: Dünyanın nerelerini yaratmışlar? Yoksa göklerin yaratılmasında mı Allah'a ortaklıkları var?"(Fâtır, 40)'daki "şirkün" ifadesinde lügat anlamı söz konusudur.
[1026] Fîruzabâdî, *Besâir*, (şrk-شرك) md., III, 313.
[1027] Nisa, 116.
[1028] Rağıb, *Müfredât*, (şrk-شرك) md., s. 380-381; Fîruzabâdî, *Besâir*, (şrk-شرك) md., III, 313
[1029] Kehf, 110.
[1030] Rağıb, *Müfredât*, (şrk-شرك) md., s. 381; Şirk kavramı ile ilgili detaylı bilgi için bkz. (Suat Yıldırım, *Kur'an'da, Ulûhiyyet*, s. 280-380; Yunus Ekin, *Kur'an'a Göre İnançsızlık*, Işık yay. İzmir-2001, s. 46-68).

o kavuşmaya lâyık hâlis amel işlesin ve Rabbine yaptığı ibadete hiçbir kimseyi ortak koşmasın. Ne Allah'ın huzuruna kavuşmayı inkâr edenler gibi açıkça ortak koşma, ne de riya (iki yüzlülük) gibi Allah'a gizli ortak koşmayı amellerine karıştırmasın[1031] denmiştir. Ve daha çok tasavvufî yaklaşımla ele alınıp yorumlanmıştır.

Kur'ân'ın nâzil olduğu zaman ve mekan açısından baktığımızda insanlık, putperestliğin her türlüsünü yaşıyordu. Öyle ki Kâbe'nin etrafında -senenin günleri adedince- sayıları üç yüz altmışa varan put sergileniyordu. Bunların hepsi de Allah'tan başka kendilerine tapınılan batıl ilâh figürleri idi. Bir çoğu da Ehl-i Kitap vasıtasıyla değişik temsiller ve tasvirler sebebi ile Arap halkına sirayet etmiş batıl inanç türlerini simgeliyordu. Bu şekliyle Arap yarımadası adeta putperestliğin beşiği haline gelmişti. İşte İslâm dininin zuhuruyla, bütün bunların yerine Tevhid inancını oturtup hem akideyi himaye etmiş, hem de insanlığı, puta tapma ve şirk koşma gibi pisliklerden temizleyerek tüm bu batıl inanışları iptal edip, şirki kendi beşiğinde ölüme mahkûm etmiştir.[1032]

Kur'ân-ı Kerim müşrikler tarafından tapınmaya konu olan bu varlıklara temas ederken, bir çok durumda genel ifadeler kullanır: "Allah'tan başka taptıkları"[1033] "Allah'tan başka yalvardıkları"[1034] "Allah'a şirk koştukları"[1035] "Şirk koştukları şeyler"[1036] "Allah'tan başka benimsedikleri!"[1037] tarzında fiil şekilleri olduğu gibi, genel anlamda bir takım isimler de hayli fazladır: ilâh[1038], âlihe[1039], endâd[1040], esnâm[1041], evsân[1042], "" temâsil[1043] şürekâ[1044], şühehâ[1045],

---

1031 Yazır, Kehf, 110, V, 3296; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, Kehf, 110, VIII, 299-300; Kurtubî, *Ahkâm*, Kehf, 110, 11: 80-81.

1032 Muhammed Ali es-Sâbûnî, *Ravâiu'l-Beyân Tefsîru Âyâti'l-Ahkâm mine'l-Kur'an*, II, 394.

1033 Furkan, 17.

1034 A'raf, 194.

1035 Kasas, 68.

1036 A'raf, 194.

1037 Casiye, 10.

1038 Hicr, 96.

1039 Enbiya, 36.

1040 Bakara, 165.

1041 A'raf, 138.

1042 Hac, 30.

1043 Enbiya, 52

1044 Ra'd, 16.

1045 Bakara, 23.

şüfe'â[1046], erbab[1047], evliyâ[1048], emsâl[1049], tâgût[1050] cibt[1051], ansâb[1052] veled, sahibe[1053] vb. gibi isimler bunlardan bir kısmıdır.

Yüzlerce defa kullanılan bu genel tabirler gösteriyor ki, Kur'ân, şirkin her türlüsünü iptal için gelmiştir. Yoksa, sadece zuhur ettiği bölgede, bir takım özel isimlerle belirtilen (Menât, Hubel, İsâf vb.) putları hedef almış değildir. Allah'ı tek tanımanın halis olması için yukarıda anılan bütün şirk kavramlarının kapsadığı alanın, Ulûhiyete tahsis edilmesi gereklidir (ibadet, şefaat, dua, tutunma, hâkimiyet, velâyet vb.). İfade etmeye çalıştığımız bu özellik, Kur'ân'ın, şirk karşısındaki durumu bakımından, birinci dereceden bir önem arz etmektedir. Öbür yandan Kur'ân, batıl ilâhların türlerini gösterirken genel olarak, onların adlarından değil, mahiyetlerinden bahseder. Şu halde o, aslında ulûhiyyet bakımından yok olan o varlıkları bir muhatap, bir muarız, bir rakip veya düşman gibi telâkki ederek bir takım muayyen fertlere değil, insanlık dünyasında tanrılaştırılmaları yaygın olan mahiyetlere hücum etmiştir. Mahiyetler üzerinde dururken de onlar hakkında bilgi vermek değil, onların eksik yanlarını, neden tanrı olamayacaklarını belirtmeye yönelmiştir. Diğer taraftan, Kur'ân'ın mahiyetlerinden bahsettiği batıl ulûhiyetlerin insanlığın çeşitli devir ve yerlerinde tanrılaştırdığı varlık tipleri durumunda olduğu söylenebilir. Bu tipler arasında Arabistan'da rastlanmayanların da bulunması, Kur'ân'ın evrenselliği ile açıklanmalıdır.[1054] Bu batıl ilâh figür ve mahiyetlerinin günümüzde de farklı şekil ve isimlerde tezahür edebileceği gözden uzak tutulmamalıdır.

Kur'ân-ı Kerim'in, hiçbir konuda olmadığı kadar üzerinde durduğu ve dikkatleri çekip yasakladığı söz konusu şirkle ilgili âyet-i kerimelerin bir kısmı şöyledir: "Şu muhakkak ki Allah Kendisine şirk koşulmasını affetmez, ama bunun altındaki diğer günahları dilediği kimse hakkında

---

1046 Zümer, 43.
1047 Yusuf, 39.
1048 Ankebût, 41.
1049 Nahl, 74.
1050 Bakara, 256.
1051 Nisa, 51.
1052 Mâide, 90.
1053 Cin, 3.
1054 Yıldırım, *Kur'an'da, Ulûhiyyet*, s. 339.

affeder. Kim Allah'a ortak icad ederse müthiş bir iftira etmiş, çok büyük bir günah işlemiştir.[1055] Ve "Lokman oğluna nasihat ederken: "Evlâdım! dedi, sakın Allah'a eş, ortak uydurma. Çünkü şirk pek büyük bir zulümdür."[1056] Ve "Rabbin şöyle buyurdu: Allah'tan başkasına ibadet etmeyin. Anneye ve babaya güzel muamele edin."[1057] "Bak nasıl da Allah adına yalan uydurup O'na iftira ediyorlar! Bu da, onlara belli bir günah olarak fazlasıyla yeter! Baksana o kendilerine kitaptan bir nasip verilenlere! Putlara, kâhinlere, şeytanlara, ne kadar batıl varsa hepsine iman ediyorlar ve yetmezmiş gibi, Bir de kalkıp kâfirler hakkında "Onlar, müslümanlardan daha doğru yoldadır" diyorlar! İşte onlar, Allah'ın lânetlediği kimselerdir. Allah'ın lânetlediğini de yardım edip kurtaracak kimse bulamazsın.[1058] Aslında burada şirkin çirkin yüzü ve Yahudilerin puta tapma tutkularının onları nasıl bir düşünce ve fikir tutsağı haline getirdiği bütün çıplaklığıyla gözler önüne serilmektedir. Zira Yahudi bilginleri İslâm'a karşı çıkmakta o kadar ileri gitmişlerdi ki, Hz. Peygamber (s.a.s.)'e inananları müşrik Araplardan bile daha sapık olarak kabul ediyorlardı. Bir tarafta şirk koşmaksızın bir tek Allah'a iman, diğer tarafta ise, Kitab-ı Mukaddes'in üzerinde çokça durduğu ve hep kötüleyip tekzip ettiği putperestlik ve şirk bulunmasına rağmen onlar, müşriklerin, müslümanlardan daha doğru bir yolda olduklarını ilân ediyorlardı.[1059] Kur'ân'ın tescillediği bu durum şirk bağımlılarının karekter yapısını ortaya koyuyor olması bakımından gayet manidardır. Nitekim bu günahı işlemenin ne kadar büyük bir suç olduğunu ve cezasının da ne kadar şiddetli olduğunu yukarıda serdettiğimiz Tevrat cümlelerinde gördük.

Bir başka âyette Kur'ân, putperestlerin ahirette putlarıyla olan münakaşalarını ve bir daha imkân dahilinde olmayan dünyaya dönüş hasretlerini şöyle dile getirir: "Orada putlarıyla çekişirken şöyle derler "Vallahi de, tallahi de biz besbelli bir sapıklık içinde imişiz!" "Çünkü biz sizi Rabbülâlemin ile bir tutuyorduk. Ama bizi saptıranlar da, o mücrimler oldu. "Şimdi artık ne

---

1055 Nisa, 48.
1056 Lokman, 13.
1057 İsra, 23.
1058 Nisa, 50-52.
1059 Mevdûdî, *Tefhim*, Nisa, 51, I, 380-381.

şefaatçimiz var bizim, ne candan bir dostumuz!" "Ah! Ne olurdu, imkân olsa da dünyaya bir dönsek ve müminlerden olsaydık!"[1060]

Yine diğer bir ilâhi beyanda Cenab-ı Hak: "Onlar, Allah'tan başka kendilerine ne zarar ne de fayda veremeyen birtakım nesnelere ibadet ediyor ve "Onlar Allah katında bizim şefaatçilerimizdir" diyorlar. De ki: Böyle bir şey olacak da Allah bilmeyecek ha! Ne o, yoksa siz Allah'a göklerde ve yerde olup da bilmediği şeylerin varlığını mı haber vereceğinizi iddia ediyorsunuz? Hâşâ! O, onların iddia ettikleri her türlü ortaktan münezzehtir, yücedir[1061] tenbih ve ikazında bulunur ve "Âyetlerimizi yalan sayanların ve âhireti tasdik etmeyenlerin keyiflerine uyma. Nasıl uyarsın ki onlar başkalarını, kendilerinin Rabbi olan Allah'a eşit tutmaktadırlar[1062] fermanıyla müşriklerin tutarsızlıklarını ilân eder.

Yine meselenin önemine istinaden Kur'ân konuyla alâkalı tahşidatına devam eder ve hep Tevhidi nazara verip şirkin dağınıklığını ve batıl ilâhların çaresizliğini beyanla: "O'na hiç bir şey yaratmaya güç yetiremeyen, zaten kendileri de yaratılıp duran mahlûkları mı eş ortak sayıyorlar? Halbuki o şerikler, kendilerini putlaştıranların imdadına yetişemezler. Hatta onlar kendi nefislerine bile yardım sağlayamazlar. Şayet siz onları doğru yola çağıracak olursanız size uymazlar. O müşrikleri siz ha hakka çağırmışsınız, ha susmuşsunuz, size karşı onların durumu aynıdır. Allah'tan başka dua ve ibadet ettiğiniz bütün putlar, sizin gibi kullardır. Onların tanrılığı hakkındaki iddianız yerinde ise, haydi bakalım onları çağırın da size cevap versinler bakalım! Nasıl icabet edecekler ki, onların yürüyecek ayakları mı var? Yoksa tutacak elleri mi var? Veya görecek gözleri mi var? Yahut işitecek kulakları mı var, neleri var? De ki: "Haydi bütün şeriklerinizi çağırın, sonra bana istediğiniz tuzağı kurun, haydi elinizden geliyorsa bir an bile göz açtırmayın!" Zira benim mevlâm, o kitabı indiren Allah'tır ve O bütün iyi kulların koruyucusu olup onları korur. Allah'tan başka yardımınıza çağırdığınız tanrılarınız ise sizin imdadınıza yetişemezler, hatta kendilerine bile fayda ve yardımları dokunmaz. Siz o müşrikleri (veya putları) doğru yola dâvet ederseniz işitmezler. Onların sana baktı-

---

[1060] Şuara, 98-102.
[1061] Yunus, 18.
[1062] Enam, 150.

ğını görürsün ama, aslında onlar görmezler[1063] beyanıyla ulûhiyyetin ve rubûbiyyetin en önemli hususiyetlerinden biri olan yüce kudretine dikkatleri çeker. Küfrün ve aynı zamanda âyette vasıfları belirtilen putlara tapma ameliyesinin nasıl bir mantıksızlık zeminine oturtulduğunu ve müşriklerin de bu tavırlarıyla ne kadar gülünç duruma düştüklerinin bir örneğini sergiler.

Bu arada "Yahudiler: "Üzeyir Allah'ın oğludur" dediler. Hristiyanlar da "Mesih, Allah'ın oğludur" dediler. Bu onların ağızlarında geveledikleri sözlerden ibarettir. Onlar, sözlerini daha önce geçmiş kâfirlerin sözlerine benzetiyorlar. Hay Allah kahredesiler! Nasıl da haktan batıla döndürülüyorlar? Yahudiler hahamlarını, Hristiyanlar rahiplerini ve Meryemin oğlu Mesihi Allah'tan başka Rab edindiler. Halbuki onlara bir tek İlâha ibadet etmeleri emrolunmuştu. Ondan başka İlâh yoktur. O, onların ortak koştukları şirkten münezzehtir[1064] gerçeğiyle hem Yahudilerin hem de Hristiyanların nasıl bir şirke düştükleri anlatılmaktadır. Tevrat'ta belirtildiği gibi daha önce de puta tapmak ve şirk koşmak yasaklanmıştı. Yahudiler bunu biliyorlardı. Ancak bile bile aynı suçu tekrar işlediklerine Kur'ân burada bir kez daha vurgu yapıyor. Nitekim Hristiyanlar da aynı durumdadırlar. Zira Hz. İsâ (a.s.) Tevratın genel esaslarına ait hukuku musaddık[1065] olduğundan, Hristiyanlar bu mevzuda herhangi bir mazeret ileri sürme durumunda değillerdir.

Yahudiler hahamlarının, Hristiyanlar ise rahiplerinin tartışmasız olduğunu kabul ediyorlardı. Bu düşünce onlarda genel bir kanaat haline gelmişti. Bunu Tevrat cümlelerinin yorumunda görmek gayet mümkündür. Böyle olunca da Allah'ın emrine, hakkın hükmüne değil, onların hükümlerine, onların iradelerine tabi oldular. Onlara Allah'a tapar gibi taptılar, hatta Allah'ı bırakıp onlara taptılar, Cenab-ı Hakk'ın emirlerini bırakıp, açıkça O'nun emirlerine ters düşen keyfî arzularına itaat eylediler. Allah'ın haram kıldığı şeyleri onların emriyle helâl gördüler. Allah'ın "yapmayın" dediği şeyleri yaptılar, "yapın" dediklerini de yapmadılar. Allah'ın emir ve yasaklarını değil de onların emir ve yasaklarını dinlediler.[1066]

[1063] A'raf, 191-198.
[1064] Tevbe, 30-31.
[1065] Al-i İmran, 50; Mâide, 46.
[1066] Taberî, *Câmiu'l-Beyan*, Tevbe, 31, VI, 354-355.

Diğer yandan Kur'ân, dikkat çekici misallerle adeta şirk bataklığına düşmüş insanların ellerinden tutup onları Tevhide davet ederken, müşrik'in tutarsızlığını yine onların anlayabileceği bir mantıkî anlatımla ele alır ve şöyle der: "Biz İbrâhim'e (şirkin çirkinliğini gösterdiğimiz gibi) imanında yakîne, kesinliğe ulaşması için göklerin ve yerin muhteşem hükümranlığını da öylece gösteriyorduk. Gece bastırınca İbrâhim bir yıldız gördü, "(İddianıza göre) Rabbim budur!" dedi. Yıldız sönünce de "Ben öyle sönüp batanları Tanrı diye sevmem" dedi. Sonra ayı, dolunay halinde doğmuş vaziyette görünce "(İddianıza göre) Rabbim budur!" dedi. Sonra o da batınca: "Rabbim bana doğru yolu göstermeseydi, mutlaka sapmışlardan olurdum" dedi. Daha sonra güneşi doğarken görünce "Rabbim, herhalde budur, bu hepsinden daha büyük!" Batıp kaybolunca da: "Ey halkım, ben sizin Allah'a şerik koştuğunuz şeylerden berîyim." "Ben batıl dinlerden uzaklaşarak, yüzümü, gökleri ve yeri yaratan Rabbülâlemin'e yönelttim, ben asla sizin gibi müşrik değilim!" dedi. "Kavmi kendisi ile tartışmaya girişti: O dedi ki: "Allah, bana doğru yolu göstermişken, siz hâlâ benimle O'nun hakkında tartışıyor musunuz? Sizin O'na ortak saydığınız şeylerden ben hiç bir zaman korkmam. Rabbim ne dilerse o olur. Rabbimin ilmi her şeyi kapsar. Hâlâ kendinize gelip ders almayacak mısınız?"[1067] buyurarak şirkin çirkinliğini akla havale ederek ilân eder.

Böylece burada aklını ve gözlerini doğru biçimde kullanabilen bir insanın, İbrahim Peygamber'in hikmet dolu tefekküründe işaretlendiği gibi, Allah'ın birliği hakkında herhangi bir şey öğrenme imkânı bulunmayan şirkin egemen olduğu bir çevrede doğup büyümüş de olsa, ilâhi hakikate ulaşabileceği ortaya konmaktadır. Tek şart, kişinin kâinattaki hadiseleri doğru olarak gözlemleyip, onlar üzerinde dikkatlice düşünmesi ve bağlantılı, mantıkî bir düşünce zinciriyle gerçeğe ulaşmak için aklını kullanmasıdır. Kısacası insanın, teşri' emirlerin yanında tekvinî emirleri de hakkıyla okuyabilmesidir.

Bu âyetler müşrik bir toplumunun içine düştüğü durumu açıklar mahiyettedir. Nitekim yirminci asırda yapılan arkeolojik araştırmalarda İbrahim (a.s.)'ın doğum yeri olan Ur kentinin kazılıp toprak üstüne çıkarılması, dönemin gerçek şartlarına ışık tutmaktadır. Sir Leonardo Wooley

---

[1067] Enam, 75-80.

araştırmalarının sonucuna göre Ur'da yapılan kazılarda ortaya çıkarılan tabletlerde 5000 tanrının adı geçmektedir.[1068] Bu da az önce mealini verdiğimiz Enam sûresi 75-80. âyetlerde beyan edilen Hz. İbrahim (a.s.) ile kavmi arasında geçen diyaloğun mahiyetini ve şirkin çok rastlanan bir eylem olduğunu teyit etmektedir.

Sünnet-i Sahihada ise şirkin haram oluşuna dair bir çok açıklama vardır. Bunlardan birinde Allah Resûlü (s.a.s.), şirki helâk edici büyük günahların arasında saymıştır. Ve bununla ilgili olarak 'Helâk edici yedi şeyden sakının' derken, "Allah'a şirk (ortak) koşma"yı bu yedi şeyin ilki olarak zikretmiştir.[1069] Bir keresinde de İbn Mesud'un, "En büyük günah hangisidir?" diye sormasına karşılık Hz. Peygamber (s.a.s.), "Seni yaratan Allah'a bir şeyi eş ve denk tutmandır"[1070], diye cevap vermiştir. Bununla birlikte şirkin dışındaki günahların affedileceği, imân sahibi olan bir insanın bu gibi günahları işlediği takdirde, cezasını çektikten sonra mutlaka cennete gideceği, ancak şirke giren insanların, tevbe etmeden öldüğü takdirde, affedilmeyeceği yine Resûlüllah (sav) tarafından haber verilmiştir: "Cebrail bana gelerek şu müjdeyi verdi: "Ümmetinden kim Allah'a şerik (ortak) koşmadığı halde ölürse, cennet'e girer". Bunun üzerine ona dedim ki: "-Zina da etse, hırsızlık da yapsa ..?" Cevaben: "Evet, zina da etse, hırsızlık da yapsa..." buyurdular. Peygamberimiz (sav)'in bildirdiğine göre, Cebrâil (a.s.)'a bu soruyu üç defa sormuş ve her seferinde aynı cevabı almıştır.[1071]

Yapılan bunca uyarı ve tehditlere rağmen hakka çağrıya kulak tıkayıp hal ve tavır değişikliğine gitmeden batıl itikat ve inanışını sürdüren ve bir ömür boyu şirk koşma suçunu işleyen müşrik kimseye verilecek olan cezaya gelince, Kur'ân bunun cezasını uhrevî olarak ebediyyen cehennemde kalma şeklinde takdir etmekte ve bunu şu beyanlarıyla ihtar etmektedir: "Âyetlerimizi inkâr edenleri yarın cehenneme sokacağız. Derileri kızarıp yandıkça, yerine taze deri yaratacağız, ta ki cezaları olan azabı iyice tatsınlar. Şüphesiz ki Allah azîz ve hakîmdir (üstün kudret, tam hüküm ve hikmet sahibidir).[1072] Ve yine

---

1068 Mevdûdî, *Tefhim*, En'am, 75, I, 585-586.

1069 Buhari, *Hudud*, 44; *Vasâyâ*, 23; Müslim, *İman*, 144-145; Ebû Davûd, *Vasâyâ*, 10; Nesâî, *Vasâyâ*, 12.

1070 Müslim, İman, 142.

1071 Buhârî, *Cenâiz*, 1, *Libas*, 24, *Rıkak*, 13, 14, *Tevhid*, 33; Müslim, *İmân*, 153, 154; Tirmizî, *İmân*, 18.

1072 Nisa, 56.

"Şu kesin ki: Allah Kendisine şirk koşulmasını affetmez, ama dilediği kimse hakkında bunun altındaki diğer günahları affeder. Her kim Allah'a şirk koşarsa, haktan çok uzağa sapmış olur.[1073] "İşte öylelerinin varacakları yer cehennemdir ve oradan kurtuluş için hiçbir çare bulamazlar.[1074] Bundan bir önceki âyet-i kerimede (Nisa, 120), gurur ve kibir timsali şeytandan bahsedilmektedir. Burada ise, o şeytanı dost edinen gururluların şeytanla beraber varacak yerleri, ve sonra varıp girecekleri yerin cehennem olduğu belirtilmiştir. Ve eğer o müşrikler firsat elde iken tevbe ve istiğfar edip, şirkten ve şeytanı dost edinmekten vazgeçmiş değil iseler, artık ondan kurtulup kaçacak hiçbir yer bulamayacaklardır. Şeytan mel'un olduğu için ebedî olarak affolunmaktan hissesi yoktur. Şeytanın hissesine düşmüş, tuzağına geçmiş olan o müşrikler de, o mel'unun arkasında derin sapıklıklarla sapık ve affedilmekten mahrum kalarak ebedi bir cezaya carptırılacaklardır.[1075]

Bir diğer âyette ise bu ceza şu şekilde resmedilir: "Hem siz, hem de Allah'tan başka taptığınız tanrılar, hepiniz cehennem odunusunuz, siz hep beraber cehenneme gireceksiniz." Eğer onlar gerçekten tanrı olsalardı oraya girmezlerdi. Ama hepsi orada ebedî olarak kalacaklardır. Onlar orada inim inim inleyecekler, kendilerini sevindirecek hiçbir haber de işitmeyeceklerdir.[1076] Ayrıca "İbrâhim onlara şöyle dedi: "Siz dünya hayatında Allah'tan başka birtakım sevgili putlar edindiniz. Ama sonra kıyamet günü gelince birbirinizi red ve inkâr edecek, birbirinize lânet edeceksiniz. Barınacağınız yer ateş olacak ve kendinize hiçbir yardımcı bulamayacaksınız[1077] hakikatıyla tekrar tekrar bu büyük suçun cezası sıkça hatırlatılmakta ve insanların sürekli teyakkuzda bulunmaları vurgulanmaktadır.

Keza "O gün cehennem azgınlara gösterilir. Ve onlara: "Nerede o, Allah'tan başka taptıklarınız? Size yardım edebiliyorlar mı, kendilerini olsun kurtarabiliyorlar mı?" denilir. Arkasından onlar da, o azgınlar da ve topyekün İblis ordusu da cehenneme fırlatılır.[1078] Gerek Ehl-i kitaptan, gerek müşriklerden olan kâfirler, hem de devamlı kalmak üzere cehennem

---

1073 Nisa, 116.
1074 Nisa, 121.
1075 Yazır, Nisa, 121, III, 1474.
1076 Enbiya, 98-100.
1077 Ankebût, 25.
1078 Şuara, 91-95.

ateşindedirler. Onlar bütün yaratıkların en şerlisidirler[1079] buyurulur. Aynı şekilde "Yoksa Yüce Allah'ın izin vermediği birtakım şeyleri kendilerine din diye kabul ettirmek isteyen putları mı var? Şayet Allah'ın cezayı ertelemeye dair hükmü olmasaydı işleri çoktan bitirilmişti. Zalimlere elbette gayet acı bir azap vardır. Büyük duruşma günü zalimlerin, kendi yaptıkları işlerden bucak bucak uzak durup, korkudan titrediklerini görürsün. Halbuki çare yok, onların cezası tepelerinin üstünde durmaktadır"[1080] ihbarıyla Cenab-ı Hak, şirk koşmakla aynı zamanda zalim damgasını yiyen haktan sapmış bu kimselerin acı sonlarını haber vermektedir. Bu âyetin mazmunu çerçevesinde zalimden maksat müşriklerdir ve onlara ahirette verilecek olan cezanın yanında dünyevî cezasının da bazı müfessirlere göre de katil, esaret altına alma ya da işlerini zora sokup hakkından gelme gibi vb. cezaların olabileceği belirtilmiştir.[1081] Diğer bir kısmına göre ise ceza ahirete tehir edilmiştir.[1082] Aslında dünyevî cezalar ne kadar büyük olursa olsun ahirette ebediyyen mahkûm olunacak bir cezaya nisbetle sanki yok gibidir. Bundandır ki Kur'ân bu suçun cezasının hep uhrevî boyutuna dikkat çekmiştir. Dolayısıyla İslâm âlimlerinin ekserisine göre âyette geçen "kelimetü'l-fasl - fasıl kelimesi"[1083] azabın belirli bir süreye geri bırakılmasına dair ezelde önceden kararlaştırılan kelimedir. Mananın aslı cezanın saatine geri bırakılması meselesidir ki "Şüphesiz zalimler için can yakıcı bir azab vardır." ifadesiyle tamama erdirilip beyan buyuruluyor. Yani Hak dinin gereği Allah şeriatının hükmü olan fasıl ve kaza ezelde vakit ve saatine geri bırakılmakla icrasız kalmayacaktır. Bütün zalimlere elemli bir azab muhakkaktır[1084] denmektedir. Cezanın ertelenmesinin müşriklerin içine düştükleri şirk bataklığından kurtulup tevhide yönelmeleri için tanınmış bir fırsat ve bu yönüyle de bir merhamet olduğu da belirtilen hususlardan bir diğeridir.[1085]

1079 Beyyine, 6.
1080 Şûrâ, 21-22.
1081 Kurtubî, *Ahkâm*, Şûrâ, 21, XVI, 20; Âlûsî, *Rûhu'l-Maânî*, Şûrâ, 21, XIII, 28.
1082 Taberî, *Câmiu'l-Beyan*, Şûrâ, 21, XI, 141; Begavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, Şûrâ, 21, VII, 190; Zemahşerî, *Keşşâf*, Şûrâ, 21, IV, 212; Râzî, *Mefâtih*, Şûrâ, 21, IX, 592-593.
1083 Şûrâ, 21.
1084 Yazır, Şûrâ, 21, VI, 4239; Kutup, *fi Zılâli'l-Kur'an*, Şûrâ, 21, V, 3153.
1085 Vehbe'z-Zuhaylî, *et-Tefsîru'l-Münîr fi'l Akîde ve'ş-Şerîa ve'l-Menhec*, Dâru'l-Fikri'l-Muâsır, Beyrut, 1991, Şûrâ, 21, XXV, 63.

K. KÜFÜR, LÂNET VE TANRIYA SÖVMEK

Putperestlik çerçevesinde değerlendirilen[1086] önemli bir suç da Tanrı'ya lânet etmek ya da sövmektir. Bu suç her iki Kitab'ın da Yaratıcıya karşı büyük bir saygısızlık ve çirkin bir davranış olarak kabul ettiği ve aynı zamanda müntesiplerinin onur ve izzetini rencide edici cezaya lâyık bir suçtur. Tevrat'ta, bu fiil cinayet işlemeye eşdeğer bir suç olarak değerlendirilmiştir.[1087] Kur'ân-ı Kerim'de ise, doğrudan hakaret etmek bir yana, dolaylı bir şekilde müşriklerin küfretmelerine sebebiyet verecek olan, onların putlarına karşı haysiyetlerine dokunucu söz söylemek sûretindeki bir hakaret dahi yasaklanmıştır.[1088] Bu tıpkı zinanın yasaklanışı ve yetim malı yemenin haramlığındaki yasaklama üslûbuna benzer bir yasaklamadır. Zira bu yerlerde yasaklama "sakın zinaya yaklaşmayın"[1089] ve "Büluğ çağına ermeyen yetimin malına, en güzel tarzdan başka bir şekilde yaklaşmayın"[1090] şeklindeki bir beyan tarzıyla dikkatlere sunulmuştur. Çünkü müşriklerin putlarına sövmek onların da dönüp sizin Rabbinize küfretmelerine sebebiyet vereceğinden büylesi bir tesebbübü Kur'ân yasaklamıştır.

1. Tevrat'ta Küfür, Lânet ve Tanrıya Sövmek ve Cezası

Tevrat'ta konuyla ilgili en çarpıcı pasajlar Sayılar, 15:30-31'inci cümlelerde: "Fakat yerliden olsun, garipten olsun kasten yapan can Rabb'e küfretmiştir; ve o can kavminin arasından atılacaktır. Rabb'in sözünü hor gördüğü ve onun emrini bozduğu için o can mutlaka atılacaktır; fesadı kendi üzerinde olacaktır" uyarısıyla ve Levililer 24:10-16'ıncı cümlelerde: "İsrailliler arasında annesi İsrailli babası Mısırlı bir adam vardı. Ordugahta onunla bir İsrailli arasında kavga çıktı. İsrailli kadının oğlu, Rabb'e sövdü, lânet etti. Onu Musa'ya getirdiler. Annesi Dan oymağından Divri'nin kızı Şelomit idi. Adamı göz altına alıp Rabb'in kararını beklediler. Rab Musa'ya şöyle dedi: 'Onu ordugahın dışına çıkar. Ettiği lâneti duyan herkes elini adamın başına koysun ve bütün topluluk onu taşlasın.

1086 Bkz. Rashi, Sayılar, 76
1087 Galanti, s. 54.
1088 En'am, 108.
1089 İsrâ, 32.
1090 İsrâ, 34.

İsrail halkına de ki, 'Kim Tanrısı'na lânet ederse günahının cezasını çekecektir. Rabb'e söven kesinlikle öldürülecektir. Bütün topluluk onu taşlayacak. İster yerli ister yabancı olsun, Rabb'e söven herkes öldürülecektir" şeklinde hem suçun işleniş keyfiyeti hem de cezasının ne olduğu ve bu cezanın ne şekilde infaz edileceği işaretlenmiştir.

Söz konusu bu iki pasajdan da Tanrı'nın adını aşağılayan, O'na söven kişinin cezasının ölüm olduğu anlaşılmaktadır. Fakat bu günahı işleyen kimsenin infazının nasıl gerçekleştirileceği konusunda Tevrat metninde net ve yeterli bilgi olduğu söylenemez. Bu nedenle yorumcular suçlunun nasıl öldürüleceği hakkında herhangi bir açık hüküm yoktur demektedirler.[1091] Özellikle Levililerdeki cümlelerin üzerine yapılan yorumlara göre, suçlu, bir müddet bekleme çadırında bekletildikten sonra Musa'ya gelen emir üzerine şehir dışına çıkartılıp taşlanarak öldürülmesi hükme bağlanmıştır. Taşlama şehir dışında yapılacak ve taşlama işlemi, şahitler ile mahkeme heyetinin mahkûma ilk taşı atmalarıyla başlayacaktır. Görgü şahitlerinin ellerini mahkûmun başı üzerine koymaları ise sembolik bir harekettir. Bu hareket, suçlunun bu cezayı kendi yanlış tutumu sonucu hak ettiğini ve kaderine razı olması gerektiğini sembolize eder. Suçlunun böylesi bir taşlama cezasına çarptırılabilmesi için onun sadece Tanrı'nın mukaddes adını zikrederek Tanrı'ya sövmüş olması halini kapsar. Bunun dışında Tanrı'nın adının yerine geçen bir şey ile Tanrı'ya küfretmesi onun taşlanarak öldürülmesini gerektirmez.[1092] Bununla birlikte Rashi bize Tanrı'nın adına söven kimsenin tövbe etmesi şartıyla affedilebileceğini aktarmaktadır.[1093] Ayrıca suçlunun Hz. Musa'yla tartışan ve sonra Hz. Musa tarafından öldürülen bir Mısırlı babanın ve Yahudi kadınlar arasında yaptığı fahişelikten dolayı bir istisna kabul edilen bir annenin çocuğu olması, konuyla ilgili tartışmaları daha da renkli bir hale getirmekte-

---

1091 Rashi, Leviler, 112a.

1092 Chumash, s. 759; Başka bir yerde ise infaza ilişkin ne yapılması gerektiği konusunda şunlar söylenmektedir: İnfaz mekânı şehrin dışında, İsrail kamplarından ve mahkeme binasından uzakta bir yerde olmalıdır. Hâkimlerden biri infazdan önce veya sonra suçlunun lehine olabilecek bir delil bulursa bunu mahkemenin önündeki adama bildirecek o da elindeki bayrağı sallayarak infazı durduracaktır. Eğer bir kişi, Tanrı'ya küfür ve lânet hususunda kendi suçunu gelip mahkemeye itiraf ederse; bir, iki, üç, dört hatta beş defa mahkemenin arka tarafına iki bilirkişi tarafından götürülüp ne yaptığı ve neticesinde alacağı ceza kendisine bildirilecek ki; meselenin doğruluğu tespit edilmiş olsun. (Hirshler, s. 485).

1093 Rashi, Sayılar, 76

dir.[1094] Rabbi Levi'nin Tanrı'nın adına küfreden çocuğun sözleri hakkında 'bu sözleriyle o ebedî hayatı kaybetmiştir'[1095] yorumu da dünyevî cezanın, uhrevî cezayı ortadan kaldırmadığını göstermesi açısından önemli bir nüans olarak tefsirlerde yerini almıştır.

2. Kur'ân'da Küfür, Lânet ve Tanrıya Sövmek ve Cezası

Güven duygusu ve emniyetin yegâne temsilcisi konumunda olan müminlerin küfür ve lânet gibi kaba ve çirkin davranışlar sergilemeleri ahlâkî bir şey olmadığı gibi bu tür davranışları müslüman kimliği ile de bağdaştırma oldukça zordur. Nitekim Allah Rasûlü (s.a.s.) bir hadis-i şeriflerinde bu hususa dikkat çekerek: "Gerçek müslüman, elinden dilinden müslümanların emniyet ve esenlikte olup (zarar görmedikleri) kimsedir"[1096] buyurarak cihanşümûl emniyet ve esenlik düşüncesiyle gelen İslâmiyetin önemli bir ahlâkî buudunu işaretlemiştir.

Kur'ân-ı Kerim'de Yüce Yaratıcı'ya karşı bahis konusu uygunsuz sözlerde bulunmanın yasaklanışı, hiçbir zaman böyle bir 'yaratıcı' vasfı olmayan müşrik putlarına; liderlerine ve inançlarına dahi sövüp hakaret etmenin uygun düşmeyeceği şeklindeki şümûllü bir ifade ile şu şekilde yasaklanmıştır: "Onların Allah'tan başka yalvardıkları tanrılarına hakaret etmeyin ki, onlar da cahillik ederek hadlerini aşıp Allah'a hakaret etmesinler. Böylece her ümmete, yaptıkları işi güzel gösterdik. Sonra dönüşleri yalnız O'na olacak ve O da yaptıklarını kendilerine bir bir bildirip karşılığını verecektir.[1097] Zira mümin olmanın gereği tebliğ ve irşaddır. Sövüp hakaret etmenin ise tebliğ ile ilgisi yoktur. Faydasız ve boş şeylerle uğraşmayı terk etmek hususunda Hz. Peygamber (s.a.s.): "Müslümanın İslâmiyetine ait güzelliklerindendir malâyaniyi terketmesi"[1098] şeklinde buyurarak insanlara, İslâmiyetteki güzellikleri yakalayabilmelerini ve lâubalilikten uzak durmalarını hedef göstermiştir.

Bu âyet-i kerîmeyi merhum Yazır şöyle yorumlamaktadır: "Ey müminler, Allah'tan başkasına yalvaranlara, tapanlara sövüp de cahillikle atıla-

---

[1094] Rashi, Leviler, 111-2

[1095] Rashi, Levililer, 111

[1096] Buhari, İman, 4.

[1097] Enam, 108.

[1098] Tirmizî, *Zühd*, 11; İbn Mâce, *Fiten*, 12.

rak Allah'a sövmelerine sebep olmayın. Yani onlara taptıkları, kendilerince hürmet ettikleri şeyleri karıştırarak meselâ "kahrolsun taptığınız" veya "dini şöyle böyle" gibi bir sövme ve küfretmekle hitap ederek söverseniz, vicdanlarına, hissiyatlarına basmış olursunuz. Onlar da kızarak ve bilgisizliklerinden dolayı aynıyla karşılık verdikleri zannında bulunarak, "biz de sizinkine" diye, sizin söylediklerinizi iade eder ve bunun ona denk olmadığını bilmezler ve bu şekilde hak sınırını aşarak Allah'a sövmüş olurlar. Ve siz bu küfretmeye sebep olmuş olursunuz. Şu halde siz onların küfürlerine, şirklerine söveceğiz diye böyle küfretmeye sebep olmayın. Küfretme ve sövme, genelde ahlâka uygun bir şey olmadığı gibi, aslı itibarıyle batılı, küfrü hakir görmek ve değersiz göstermek gibi meşrû ve güzel sayılmış da olsa, böyle küfretmeye ve küfrün artmasına sebep olacak olan sövme ve küfretme, sebeb olmak sûretiyle bir küfür demektir. Hâsılı, herhangi bir milletin, ne kadar batıl olursa olsun mukaddes saydıkları şeylere sövmekten sakınılmalıdır.[1099] Bundandır ki kimin olursa olsun dinine küfretmek İslâm alimlerince "elfaz-ı küfür"den (küfür lafızları) sayılmış ve bu suç ve cezası da ta'zir suçları ve cezası kapsamında değerlendirilmiştir.[1100]

Bir bakıma denebilir ki temelde Müslümanların, başkalarının yanlış inançlarına karşı tavır belirlemeleri anlaşılabilen bir davranış iken, burada bu gibi kimselerin inançlarının temel unsurlarına hakarette bulunmak sûretiyle hata yapan insanların hem duygularının incitilmesine hem de maksadı aşkın söz söylemelerine izin verilmemiştir.

Öte yandan âlimler bu âyet-i kerimenin hükmünün her türlü halde geçerli olduğu görüşündedirler. Zira müslüman bir kimse günahı çağrıştıran ve ona öncülük yapan her türlü hareketten sakınmakla mükelleftir. Günahtan evvel ona götüren vesileler ortadan kaldırılmalıdır[1101] demektedirler.

L. ANA BABAYA İTAATSİZLİK

Ana-babaya itaat, onlara karşı gelmemek İslâmi gelenekte olduğu gibi Yahudi geleneğinde de önemli bir nosyondur. Öncelikle belirtelim ki

1099 Yazır, Enam, 108, III, 2022-2023.
1100 İbn Hümâm, V, 347; Bilmen, III, 322.
1101 Taberî, *Câmiu'l-Beyan*, Enam, 108, V, 304-305; Râzî, *Mefâtih*, Enam, 108, V, 109-110; Kurtubî, *Ahkâm*, Enam, 108, VII, 61.

Tevrat'ta meşhur "On Emir"in beşincisi olan "Annene babana saygı göster. Öyle ki, Tanrın Rab'bin sana vereceği ülkede ömrün uzun olsun"[1102] cümlesi ebeveyne gösterilecek saygıyı anlatmaktadır. Bu buyrukta; toplumun çekirdeğini oluşturan ailenin mutluluğunun toplumun mutluluğu için temel şart olduğu vurgulanmaktadır. Anne ve babasına yani büyüklerine ve yakınlarına sevgi ve saygı ile yaklaşan her bireyin toplumun diğer fertleriyle de benzer ilişkiler içinde bulunacağı kesindir. Zaman içinde de aile müessesesini korumak ve sosyal saygıyı sağlamak, bu buyruğa uyulmakla mümkün olacaktır[1103] şeklinde yorumlanmıştır. Yahudilere göre, insanın üç dostu vardır: Tanrı, babası ve annesidir. Bu nedenle Tanrı, ana ve babaya gösterilen saygıyı kendisine gösterilmiş saymaktadır. Sonuçta ana ve babaya karşı sadece yaşarken değil, onların vefatından sonra da saygı gösterilmesi emredilmektedir.[1104] Kur'ân-ı Kerim'de ise ebeveyne itaat meselesi âyetlerde müstakil olarak zikredilen "Biz insana ana ve babasına iyilik etmesini tavsiye ettik"[1105] beyanlarının yanında, Allah'tan başkasına ibadet etmenin yasaklandığı bir başka âyet-i kerimede de beraberce zikrediliyor olması açısından gayet anlamlıdır. Nitekim böyle bir yerde: "Rabbin şöyle buyurdu: Allah'tan başkasına ibadet etmeyin. Anneye ve babaya güzel muamele edin. Şayet onlardan her ikisi veya birisi yaşlanmış olarak senin yanında bulunursa sakın onlara hizmetten yüksünme, "öff!" bile deme, onları azarlama, onlara tatlı ve gönül alıcı sözler söyle"[1106] tembihi bu hususun bir yönüyle ihmale uğrayacağını ve dolayısıyla da dikkat edilmesi gerektiğini ihtar etmektedir. Zaten ebeveynin özellikle de annelerin yaratılıştaki rol ve istihdamlarıyla elde ettikleri mükâfatları, çektikleri meşakkat ve sıkıntılarıyla gördükleri mukabele arasındaki tenasüpsüzlük bu gerçeğin en açık bir delilidir. Sünnet'te ise, konuyla ilgili rivayet edilen çeşitli hadislerde Hz peygamber (s.a.s.): "Ana-babaya iyilik etmek, nâfile namaz, oruç ve hac [ve ömreye gitmek] fazîlet-

---

1102 Çıkış, 20: 12.
1103 Suzan Alalu, Klara Arditi, Eda Asayas, Teri Basmacı, Fani Ender, Beki Haleva, Dalya Maya, Ninet Pardo, Sara Yanarocak, *Yahudilikte Kavram ve Değerler*, s. 156.
1104 Fishman, age., 139 (Kiddushin, 31b'den nakil edilmiştir).
1105 Ahkaf, 15, Ankebut 8.
1106 İsra, 23.

lerinden daha fazîletlidir."[1107] 'Ana-babasına hizmet edenlerin ömrü bereketli ve uzun olur. Ana-babasına karşı gelip, onlara âsî olanların ömürleri bereketsiz ve kısa olur."[1108] "Anasına-babasına âsî olan mel'ûndur"[1109] beyanlarıyla, ana babaya saygı ve ömrün uzun olmasına ilişkin az önce zikrettiğimiz, Tevrat'ın Çıkış, 20/12'inci cümlesinde yer alan ortak bir noktaya benzer ifadelerle dikkat çekmiştir. Bir diğer beyanlarında ise: 'Allah Teâla, Hz. Musa (a.s.)'a verdiği Levhalar'da, Zat'ına ibadet edilmesini ve evladın anne ve babasına iyilikte bulunmasını emretmiştir. Ta ki ömrü uzun ve hayatı da bereketli olsun'[1110] ifadesiyle de anne baba hakkının "on emir" içinde yer aldığını ve Allah hakkını eda etmenin anne babaya iyilikte bulunma ameliyesine bağlı olduğunu işaretlemiştir.

1. Tevrat'ta Ana Babaya İtaatsizlik ve Cezası

Yahudilikte ana babaya itaat anlayışı Mısır'dan çıkıştan bu yana babadan oğula, nesilden nesile geçen bir Yahudi geleneğidir. Bu onur Yahudi mistik anlayışının temellerindendir ve Yahudi milletinin daimi olmasının en önde gelen şartıdır. Çocuk sadece anne ve babanın fizikî hareketleri sonucu değil Tanrı'nın onu onlara vermesi ile olur. Burada anne ve babaya bağlılık çocuğun Yahudi toplumuna bağlılığını ve onun ileride Yahudi bir erkek veya Yahudi bir kadın olmasını sağlar. Çocuk anne ve babasından Yahudi tarih ve hukukunu alır ve bunu kendinden sonrakilere aktarır. Çocuk anne ve babasına nasıl davranırsa çocukları da kendisine öyle davranır. Yahudi toplumu ancak bu zincirin sağlam kalması sayesinde geçmişini muhafaza edip geleceğini elde edebilir.[1111] Tevrat'ta, içerisinde "On Emir"in de yer aldığı Çıkış bölümünün 1-11 arası cümlelerde kişisinin Tanrı'ya olan görevleri sıralandıktan sonra çocuğun yaratılmasında Yahudi anlayışına göre Tanrı'nın partneri gibi kabul edilen anne ve

---

1107 Zebîdî, Muhammed İbn Muhammed el-Hüseynî, *İthâfu's-Sâdeti'l-Müttakîn bi-Şerhi İhyâi Ulûmi'd-Dîn*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1989, VII, 286.

1108 Alâu'd-Dîn Ali el-Müttakî İbn Hüsâmu'd-Dîn el-Hindî, *Kenzu'l-Ummâl fi's-Süneni'l-Akvâli ve'l-Ef'âl*, Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 1993, XVI, 465 (45467), 466 (45475), 467, (45483), 475 (45521-45522),

1109 Ali el-Müttakî, *Kenzu'l-Ummâl*, XVI, 480 (45546).

1110 Zebîdî, *İthâf*, VII, 288; Ali el-Müttakî, *Kenzu'l-Ummâl*, XVI, 475 (45522), 481, (45553).

1111 Hirschler, s. 284.

babaya da itaat etmek gerektiği, bunun aynı zamanda Tanrı'ya itaat etmek anlamında olduğu kaydedilmektedir.[1112] Böylece anne ve babanın onurlu yaşamı onların ömürlerinin uzun olmasına ve dolayısıyla da senin ömrünün uzun olacağına işaret etmektedir[1113], denilmiştir.

Konuyla ilgili benzeri bir diğer Tevrat cümlesinde ise: "Allah'ın Rabb'in sana emrettiği gibi babana ve anana hürmet et; ta ki, ömrün uzun olsun, ve Allah'ın Rabb'in sana vermekte olduğu toprakta sana iyilik olsun..."[1114] ifade edilmektedir. Bu pasajlarla alâkalı Yahudi âlimleri, hem Yahudi ırkının daimi oluşu hem de tarihi geleneğin nesilden nesile intikaline ilişkin şöyle bir yorumla meseleyi açıklamışlardır: İsrail'de nesiller boyunca yaşaman, ancak böyle kolay olabilir. Yoksa tarihi geleneği ve onun mirası olan hukuku nesilden nesile aktaramazsın.[1115] Burada dolaylı bir ebediyet vurgusu vardır. Yani bu topraklarda daimi kalmak istersen anne ve babana iyilik edip onların onur ve şerefini yükseltmelisin.[1116] Geçmişine saygılı olan kimse İsrail'in mirasını en emin eller olan anne ve babasından alacak ve geleceğe aynı şekilde geçmesine yardımcı olacaktır.[1117]

Böylece Tevrat'ta çok önemli bir yer işgal eden ana babaya saygının ihlâli konusunu Tevrat'ın suç kapsamında değerlendirdiği ve failine bir kısım dünyevî ceza takdir ettiği dikkatlerden kaçmamaktadır. Kur'ân'a göre konuyu daha spesifik ele alan Tevrat'ta, ebeveyne karşı işlenmiş olan iki suç dikkatleri çekmektedir. Bunların başında ana-babayı istihza, hafife alma ya da onlara sövme gelmektedir. İkincisi ise ana-babayı dövme, fizikî zarar verme suçlarıdır. Bu iki suçun cezasını bir yerde toplayan Çıkışlar bölümünün 21:15, 17'inci cümlelerinde yer alan: "Kim annesini ya da babasını döverse, kesinlikle öldürülecektir. Ve babasına yahut anasına lânet eden mutlaka öldürülecektir" pasajlarının yanısıra söz konusu suçları ayrı ayrı zikreden Kitab-ı Mukaddes cümlelerini de görmek mümkündür. Bunlar arasında 'Bunun için kendinizi takdis edin ve mukaddes olun; çünkü ben Allah'ınız Rab'im. Çünkü babasına yahut anasına lânet eden her adam mutlaka öldürülecektir; babasına yahut anasına lânet etmiştir;

1112 Chumash, s. 461.
1113 Rashi, II, 105.
1114 Tesniye, 5: 16.
1115 Hirshler, s. 678.
1116 Chumash, s. 1017.
1117 Hirsh, V, 81.

kanı kendi üzerinde olacaktır"[1118] ceza içerikli cümlesi ile "Babasını ve anasını hor gören lânetli olsun. Ve bütün kavim: Amin, diyecek"[1119] pasajı ve "Kim babasına yahut anasına lânet ederse, onun çerağı koyu karanlıkta söndürülür"[1120] tehdidinin yanında "Babası ile istihza eden, Ve anasına itaat etmeği hor gören göz, Onu dere kargaları oyacak, Ve kartal yavruları yiyecektir.."[1121] pasajları zikredilebilir.

Öte yandan Kitab-ı Mukaddes'te yer alan bir diğer cümlede ise bir babanın oğluna, doğruyu ve yanlışı iyi ayırt edebilmesine ilişkin nasihatı ve ana babasına karşı olan sorumlulukları anlatılmakta ve şöyle denmektedir: "Çünkü gerçekten bir son vardır; Ve ümidin boşa çıkmayacaktır. Oğlum, dinle ve hikmetli ol, Ve yolda yüreğini doğrult. Şarap sümürenlerin, ete düşkün olanların arasında bulunma; Çünkü ayyaş ve obur fakir olur; Ve uyuklama insana paçavra giydirir. Kendi babanı dinle ve ihtiyar olduğu zaman, ananı hor görme. Hakikati satın al ve onu satma; Hikmeti ve terbiyeyi ve anlayışı da. Salihin babası çok sevinir; Ve hikmetli adamın babası onunla mesrur olur. Baban ve anan sevinsinler ve seni doğuran mesrur olsun. Oğlum, yüreğini bana ver; Ve gözlerin yollarımdan zevk alsın..."[1122]

Yukarıdaki Tevrat cümlelerinin tefsirlerine bakıldığında iki farklı suçun iki farklı cezasıyla karşılaşılmaktadır. Rashi ebeveyne lânetle ilgili cümleleri değerlendirirken bazı semantik tahlillerde bulunarak bu pasajlardan suçlunun taşlanarak öldürüleceği çıkarsamasında bulunmaktadır. İlginçtir ki, Levililer 20:7-9 ile ilgili yorumlarında vefat etmiş ebeveyne lânet eden ya da sövenlerin de bu suç kapsamında değerlendirilmesini söylemektedir.[1123] Bu açıdan bir çocuk için anne babasının yok edilmesini istemek büyük bir suçtur ve cezası ölümdür. Anne babanın hayatta olması şart değildir. Ölmüş olsalar bile çocuğun onlar ile ilgili bedduası ölüm sebebidir.[1124] Burada Yahudi yorumcuların yaptığı bir istisnadan da bahsetmekte fayda vardır. Yahudilere göre ölüm cezasına sadece Yahudi ana ya da babaya lânet eden kimse çaptırılır, yoksa Yahudi olmayan ebeveyne

1118 Levililer, 20: 7-9.
1119 Tesniye, 27: 16.
1120 Süleyman'ın Meselleri, 20: 20.
1121 Süleyman'ın Meselleri, 30: 17.
1122 Süleyman'ın Meselleri, 23: 18-26.
1123 Rashi, leviticus, 93-93a
1124 Hirschler, s. 290.

lânet edenin cezası taşlanarak ölüm değildir. Örnek olarak da heretik bir Yahudi grubu olan Samaritanlar verilmektedir.[1125]

Tevrat'ta ebeveyne başkaldıran, söz dinlemez evlâda verilecek ceza şu cümlelerle ifade edilmiştir: "Eğer bir adamın dikbaşlı, başkaldıran, annesinin ve babasının sözünü dinlemeyen, onların tedibine aldırmayan bir oğlu varsa, annesiyle babası onu tutup kent kapısında görev yapan kent ileri gelenlerine götürecekler. Onlara şöyle diyecekler: 'Oğlumuz dikbaşlı, başkaldıran bir çocuktur. Sözümüzü dinlemiyor. Savurgan ve içkicidir.' Bunun üzerine kentin bütün erkekleri onu taşlayarak öldürecekler. Aranızdaki kötülüğü ortadan kaldıracaksınız. Bütün İsrailliler bunu duyup korkacaklar."[1126]

Ayrıca anne ve babasına lânet ederken Tanrı'nın isimlerini kullanmış olsun veya olmasın netice değişmez cezası ölümdür. Burada (Levililer, 20/9'daki "her kim" ifadesinden) küçük çocuk istisna edilmiştir. Onun böyle bir suçu işlemesi durumunda ölüm cezasına çarptırılmaz.[1127] Yetişkin bir kimseye gelince cezası taşlanmak sûreti ile ölüm cezasının infazıdır.[1128]

Ebeveynin birisine vurulması ve onların yaranlaması durumunda ise Tevrat ceza olarak yine suçlunun öldürülmesini öngörmektedir.[1129] Yahudi hukukuna göre bir kimse bir kimseye vursa ve onu yaralasa cezası ölüm değildir, fakat söz konusu ebeveyn olunca suçun cezası son derece ağırlaşmaktadır. Evet, çocuk ana ya da babasına vurur ve onları yaralarsa cezası boğularak öldürülmektir. Şayet çocuğun dövmesinden dolayı ebeveyn yaralanmazsa suçlu öldürülmez.[1130] Konuyla ilgili yapılan yorumlarda Hahamların kritik önemi haiz açıklamalarına göre, sadece ergen erkek veya kız evlâdın anne ve babaya karşı fiziksel zarar veren gerçek hareketlerinin ölüm cezasını gerektirdiği belirtilmiştir.[1131] Ve aynı zamanda ebeveyne karşı böylesi "hor görme ve küçük düşürme şeklindeki muamelenin" Tevrat'ta Çıkış, 20:12'de ifade edilen "Decalogue" (On Emir)'nin

---

1125 Rashi, Exodus, 111a
1126 Tesniye, 21: 18-21.
1127 Chumash, s. 475.
1128 Rashi, II, 111a.
1129 Çıkış, 21: 15, 17.
1130 Rashi, Exodus, 21: 15-19, s., 111.
1131 Nahum M. Sarna, *The JPS*, Exodus, 21:15, s. 122.

pervasızca bir ihlâli olarak açıklanmıştır.[1132] Görüldüğü üzere Yahudi Rabbiler ana-babaya karşı işlenen bu iki farklı suçun cezalarını da iki farklı şekilde değerlendirmişlerdir.

2. Kur'ân'da Ana Babaya İtaatsizlik ve Cezası

Kur'ân-ı Kerim'in ısrarla üzerinde durduğu ve değişik sûrelerde[1133] çeşitli vesilelerle hatırlatmalarda bulunduğu hususlardan biri de, varlık vesilemiz olan anne ve babaya itaat ve saygı hususudur. Sınırlarını Cenab-ı Hakk'ın ve Hz. Peygamber'in belirlediği emir ve yasakların dışında, onların istek ve arzularına karşı çıkmak ve memnuniyetsizlik izhar eylemek emre muhalefet olarak nitelendirilmektedir. Sünnet-i Seniyyede de büyük günahlar arasında zikredilmiştir.[1134] Az önce Tevrat'ta da gördüğümüz gibi anne ve babaya itaatsizlik eylemi her iki kitaba göre de suç kabul edilmiş ve yasaklar cümlesinden sayılmıştır. Tevrat'ın dünyevî olarak failine son derece ağır bir ceza takdir ettiği bu suçun, Kur'ân'da belirlenmiş bir ceza şekli tarifi yoktur ve hükmü ahirete bırakılmıştır. Ancak hayatları boyunca her ikisine de iyilikte bulunmak ve gönüllerini hoş tutup, isteklerine karşı günah ve isyan olmadığı sürece de itaatkar davranmak emredilmiştir.[1135]

Kur'ân-ı Kerim'in önemle vurgu yaptığı anne babaya itaat ve saygı meselesi âyet-i kerimelerde şu şekilde beyan edilmektedir: "Rabbin şöyle buyurdu: Allah'tan başkasına ibadet etmeyin. Anneye ve babaya güzel muamele edin. Şayet onlardan her ikisi veya birisi yaşlanmış olarak senin yanında bulunursa sakın onlara hizmetten yüksünme, "öff!" bile deme, onları azarlama, onlara tatlı ve gönül alıcı sözler söyle.[1136] Bu emir, bir önceki âyette şirkin yasaklanmasından sonra gelen ve yalnız Allah'a kul olmayı gerektiren bir emirdir. Yargı, hüküm biçiminde verilmiş bir emir olup, kat'i bir hüküm kadar kesinlik ifade eden bir beyandır.[1137] Bilindiği gibi

---

1132 Nahum M. Sarna, *The JPS*, Exodus, 21:17, s. 123.
1133 İsra, 23; Lokman, 14-15; Ahkaf, 15; Ankebut, 8.
1134 Buhari, *Edeb*, 6, *İsti'zan*, 35, *Eyman*, 16, *İstitâbe*, 1; Müslim, *İman*, 144-145; Ebu Dâvud, *Vasâyâ*, 10.
1135 Cessas, *Ahkâm*, İsra, 23, III, 255-257
1136 İsra, 23.
1137 Kutup, *fi Zılâli'l-Kur'an*, IV, 2221.

inanç bağından sonra gelen en güçlü bağ aile bağıdır. Bu nedenle sûrenin akışı içinde anne-babaya iyilik ve itaat, Allah'a kulluğa bağlanmaktadır. Bu da söz konusu iyiliğin Allah katındaki değerini ortaya koymaktadır. Nitekim hemen bir sonraki âyette: "Şefkatle, tevazu ile onlara kol kanat ger ve şöyle dua et: "Ya Rabbî, onlar küçüklüğümde nasıl beni ihtimamla yetiştirdilerse, ona mükâfat olarak Sen de onlara merhamet buyur!"[1138] beyanıyla anne babaya karşı evlâda düşen sorumluluk ve vazifenin çerçevesi belirlenmekte ve gösterilmesi gereken ihtimam hatırlatılmaktadır.

Diğer bir ilâhî beyanda ise: "Biz insana, annesine babasına iyi davranmasını emrettik. Zira annesi onu nice zahmetlerle karnında taşımıştır. Sütten kesilmesi de iki yıl kadar sürer. İnsana buyurduk ki: "Hem Bana, hem de annene babana şükret, unutma ki sonunda Bana döneceksiniz"[1139] ve "Biz insana, anasına babasına (itaati) tavsiye ettik..."[1140], buyurulmak sûretiyle öncelikle zahmet üstüne zahmetlere katlanan annenin durumu vurgulanarak her iki vesileye de iyi davranılması emredilmektedir. Zira her insanın kendisi için bu kadar meşakketlere katlanan ebeveynine teşekkürde bulunmaması, Yüce Yaratıcı'ya karşı da bir minnet ve şükran hissi taşımayacağı yaklaşımına binaen, hem anne baba ve hem de Cenab-ı Hakk'a şükür aynı âyette beraberce zikredilmiştir. Çünkü insan peder ve validesine hürmeti nisbetinde Yaratıcısına karşı da hürmetkâr sayılır. Onlara hürmeti olmayanın Allah'a da hürmet ve saygısı olmaz. Ancak burada ebeveyne iyilikte bulunmanın ve onlara itaatin sınırları belirlenmiş ve hak'ta gözetilmesi gereken denge işaretlenerek şöyle denilmiştir: "Anaya babaya şükrü insana tavsiye etmiş olmamızla beraber, onlar seni bana şirk koşasın diye zorlarlarsa sence hakkında hiçbir bilgi olmayan, yani hiçbir ilimde yeri olmayıp, imkânsız olan şirki isnad ettirmek üzere seni sıkıştırırlarsa o hususta ikisine de itaat etme ve onlara dinin meşru saydığı ölçüler içerisinde yardımcı ol. Bu da günaha iştirak etmeksizin dinin razı olacağı iyilik ve insanlığın gerektireceği şekilde beraberlerinde bulunmandır. Tıpkı yemek, içmek, giymek gibi ihtiyaçlarını düzene koymak, eziyet etmemek, ağır söylememek, hastalıklarına bakmak, vefatlarında defnetmek gibi dünyaya ait

---

1138 İsra, 24.
1139 Lokman, 14.
1140 Lokman 15.

yardımlarını yapmandır"[1141] şeklindeki tavsiyelerle bir bakıma anne ve babaya karşı evlâda düşen sorumluluk ve vazife hükme bağlanmıştır.

Yine bir başka âyette: "Biz insana, anne ve babasına güzel muamele etmesini emrettik. Zira annesi onu nice zahmetlerle karnında taşımış ve nice güçlüklerle doğurmuştur. Çocuğun anne karnında taşınması ve sütten kesilmesi otuz ay sürer. Nihayet insan, gücünü kuvvetini bulup daha sonra kırk yaşına girince "Ya Rabbî!" der. "Gerek bana, gerek anneme babama lütfettiğin nimetlerine şükür yoluna beni sevket. Senin razı olacağın makbul ve güzel iş yapmaya beni yönelt ve bana salih, dine bağlı, makbul nesil nasib eyle! Rabbim! Senin kapına döndüm, ben sana teslim olanlardanım"[1142], buyurularak aynı hakikat tekrar takrar dile getirilmekte ve aynı zamanda insana, Rabbisine yönelirken katındaki değerlerin ne şekilde isteneceğine ilişkin de bir edep dersi talim edilmektedir.

Öte yandan "Biz insana, yapacağı en hayırlı iş olarak, annesine ve babasına iyi davranmasını bildirdik. Ama bununla beraber, onlar senden, hakkında bilgin olmayan bir şeyi, Bana şirk koşmanı isterlerse, itaat etme! Hepinizin dönüşü Bana'dır ve Ben de yapageldiğiniz şeyleri bir bir bildirip karşılığını vereceğim[1143] fermanıyla her hakkın hak sahibine hakkında kusur edilmeksizin tastamam yerine getirilmesi salık verilmektedir. Bunun en güzel örneğini de Sa'd b. Ebi Vakkas'ın İslâma girdiği zaman annesine karşı olan tutumu oluşturmaktadır: Zira Sa'd b. Ebî Vakkas annesine itaat eden bir kimseydi. İslâm'a girdiği zaman annesi: "Ey Sad! Sen ne yaptın? Eğer sen bu yeni dini bırakmazsan yemin olsun ki, ben yemem, içmem, nihayet ölürüm. Sen de benim yüzümden 'Hey anasının katili!' diye kötü bir isimle anılırsın demiş. O da: 'Yapma ana, ben bu dini hiçbir şey için terketmem' demiş. Annesi de iki gün, iki gece yememiş, kuvvetten düşmüş. Bunu gören Sa'd, 'Anneciğim! Bilesin ki, vallahi yüz canın olsa da birer birer çıksa, ben bu dini hiçbir şey için terk edemem, artık dilersen ye, dilersen yeme, demiş. Bunun üzerine anası oğlundan ümit kesince tekrar yemeye, içmeye başlamıştır.[1144]

[1141] Yazır, Lokman, 14-15, VI, 3845-3846.

[1142] Ahkaf, 15.

[1143] Ankebut, 8.

[1144] İzzeddin İbnu'l-Esîr, Ebu'l-Hasen Ali b.Muhammed el-Cezerî, *Üsdü'l-Gâbe fi Ma'rifeti's-Sahâbe*, Dâru'l-Fikir, Beyrut, 1989, II, 216; Kurtubî *Ahkâm*, Ankebût, 8, XIII, 328; Müslim, *Fadâilü's*-Sahâbe, 43; Tirmîzî, *Tefsîru's-Sure*, 29; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 383.

Ayrıca anne ve babanın evlatlarının yetişmelerine ilişkin onların bedenleri üzerinde bir hakları olsa da aklî melekeleri için aynı şey söylenemez. Bu açıdan anne ve baba müşrik de olsa evlât onların dünyevî bir kısım ihtiyaçlarını karşılamak sûretiyle yanlarında bulunmak durumundadır. Akla gelince inanan bir kimse için onun mürebbîsi Hz. Peygamber (s.a.s.)'dir. Ve o da onun gösterdiği yolda yürümek zorundadır.[1145] Çünkü insan akıl ve muhakemesinin oluşmasında Yüce Yaratıcı'nın dilemesinden başka hiçbir kimsenin dahli söz konusu değildir.

Anne babaya isyan meselesi Sünnet-i Sahihada ise, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in beyanları çerçevesinde, Allah'ın haram kıldığı yasaklar cümlesinden olup, büyük günahların sayıldığı rivayetlerde Allah'a şirk koşmakla birlikte zikredimiştir.[1146] Allah Rasûlü (s.a.s.) bu rivayetlerden birisinde: "Allah size, analara isyanı, kız çocuklarının diri diri gömülmesini, (eda edilecek hukuk ve borçların) eda edilmemesini, (hak edilmedik şeylerin de) alınmasını haram kılmıştır. Güft u gûyu (dedikodu), çokça sual sormayı, (şurada-burada) servet tüketip (israf etmeyi de) kerih görmüştür[1147] "buyurarak evlâda terettüp eden sorumluluğun önemini vurgulamıştır.

Mealini verdiğimiz bu hadiste ve konuyla ilgili diğer rivayetlerde anne ve babaya karşı serkeşlik etmek, "ukuk-u ümmehât" ve "ukuk-u vâlideyn" sözleriyle ifâde edilmiştir ki; özellikle burada sanki, annesine baş kaldıran evlât, onunla arasındaki bütün hukukî münasebetleri kesip ve onu yalnızlığa atıyor gibi bir manayı hatırlatmaktadır. Babaya isyan da aynı ölçüde haram olduğu halde, burada sadece annenin zikredilmesi, kadınların himayeye ihtiyaçları, bir kısım zaafları, şefkatte erkeklerin önünde bulunmaları ve bu arada fıtratlarındaki incelik ve mukavemetsizlikten ötürü serkeşlikten daha çok ve daha çabuk müteessir olmaları söylenebilir... Aynı zamanda bu ifade ile annenin sahip olduğu aynı haklara sahip bulunması itibariyle, babaya karşı gösterilen isyanın da bir isyan olduğu, fakat anneye karşı yapılanlarla kat'iyen mukayese edilemeyeceği de hatırlatılmaktadır.[1148] Ayrı-

---

1145 Râzî, *Mefâtih*, Lokman, 15, IX, 120.

1146 Buhari, *Edeb*, 6, *İsti'zan*, 35, *Eyman*, 16, *İstitâbe*, 1, *Diyât*, 2, *Rikak*, 22; Müslim, *İman*, 143-144; Ebu Dâvud, *Vasâyâ*, 10; Tirmîzî, *Birr*, 4, *Tefsîru Sûre*, 4; Nesâî, *Tahrîm*, 3.

1147 Buhari, *Edeb*, 6.

1148 M. Fethullah Gülen, *İnsanlığın İftihar Tablosu, Sonsuz Nur*, Nil Yayınları, İzmir-1997, I, 363. Ayrıca bkz, İbn Hacer, Fethu'l-Bârî, X, 497-498.

ca "عقوق -ukûk" kelimesi etimolojik açıdan kesmek ve parçalara bölüp ayırmak anlamlarına geldiğinden anne ve babasına isyan eden evlât da tutum ve davranışlarıyla bir bakıma ebeveyni ile arasındaki bağı koparmış gibi bir durum sergilemektedir.[1149] İslâm dini evlâdın, anne ve babasına iyilik yapmasıyla ilgili olarak din farkı gözetmeksizin evlâdın, anne ve babasına müşrik dahi olsalar ihsanda bulunmasını tavsiye etmiştir.[1150]

Hz. Peygamber (s.a.s.)' in hadislerinde de anne ve babaya iyilik yapmakla ilgili bir çok rivayet nakledilmiştir. Bunlardan birinde "Hz. Peygamber (s.a.s.) bir gün: "Burnu sürtülsün, burnu sürtülsün, burnu sürtülsün" buyurdular. "Kimin burnu sürtülsün ey Allah'ın Resûlü?" diye sorulunca şu açıklamada bulundu: "Ebeveyninden her ikisinin veya sadece birinin yaşlılığına ulaştığı halde cennete giremeyenin"[1151] diye ferman etmişlerdir. Yine bir diğer beyanlarında ise "Allah'ın rızası babanın rızasından geçer. Allah'ın memnuniyetsizliği de babanın memnuniyetsizliğinden geçer[1152], tenbihiyle konunun önemine bir başka açıdan dikkatleri çekmiştir. Böylece diyebiliriz ki gerek âyet-i kerimelerde ve gerekse hadis-i şeriflerde ihtar edilen emir ve tavsiyelerin ışığı altında anne-babanın haklarını gözetme, onlara itaat ve saygılı davranış, İslâm toplum ve medeniyetinde maddî öğretimin ve ahlâkî eğitimin en önemli unsurlarından birini oluşturmaktadır.

M. YASAK YİYECEK VE İÇECEKLER

Yasak yiyecek ve içecekler meselesi yukarıda ele aldığımız konular gibi her iki kutsal Kitabın da üzerinde durduğu ortak noktalardan biridir. İnsanın özellikle manen ve ruhen inkişafı adına yediği ve içtiği şeylerin helâlinden, temiz ve hoş şeylerden olması her iki dinin de vurgu yaptığı önemli bir husustur. Tevrat'ın bu konuda oldukça ayrıntıya girdiğini[1153] ve yeme-içme ile ilgili yasanın ihlâli neticesinde ciddi yaptırımlar uyguladığını gör-

1149 İbn Manzur, *Lisânu'l-Arab*, (عقق-akk)md.; İbnu'l-Esîr, *en-Nihâye fi Garîbi'l-Hadis*, (عقق-akk)md., III, 277-278.

1150 Kurtubî, *Ahkâm*, İsrâ, 23, X, 239.

1151 Müslim, *Birr*, 9; Tirmîzî, *Daavât*, 110.

1152 Tirmîzî, *Birr*, 3. Ayrıca anne ve babaya iyilik yapmakla ilgili hadisler için bkz., Buhârî, *Edeb* 2; Müslim, *Birr*, 1, 5, Itk, 25; Ebu Dâvud, *Edeb*, 129, Cihad, 33; Tirmizî, *Birr*, 8, *Cihad*, 2; İbn Mâce, *Edeb*, 1; Buhârî, *Cihâd*, 138, *Edeb* 3; Nesâî, *Cihad*, 5, 6.

1153 Leviliiler, 11: 1-46; Tesniye, 14:3-21.

mekteyiz.[1154] Kur'ân-ı Kerim'de özellikle haram olan yiyecek ve içecekler zikredilmiş[1155] olup bunların yenmesi ve içilmesi halinde belirlenmiş bir ceza tarifi ve şekli yoktur. Ancak Hz. Peygamber (s.a.s.)'den nakledilen hadislerden istidlâlen İslâm âlimleri sarhoş eden içeçeklerden içenlere "had" uygulanacağını belirtmişlerdir.[1156] Yine bu husus fıkıh kitaplarında *"kitâbu haddi'l-hamr"*, *"bâbu haddi'ş-şürb"* ya da *"haddi şâribi'l-hamr"* gibi başlıklar altında ayrıntılı olarak incelenmiştir.[1157]

1. Tevrat'ta Yasak Yiyecek-İçecekler ve Cezası

Helâl ve haram yiyeceklerle ilgili tartışmaların Yahudi hukukunun en çarpıcı konusu olduğu söylense kimse mübalağa etmiş sayılmaz. Sofra ve beslenme esasları Yahudi yaşam biçiminde büyük bir önemi haizdir. Kişinin iyi ve doğru beslenmesi, dolayısıyla da sağlıklı olması, kendini dinin gereklerine adaması bakımından temel şart ve en doğru yol olarak tesbit edildiği belirtilmiştir. "Sağlıklı bir ruh için önce sağlıklı bir beden gerekir" diyen Yahudi düşünürleri sağlık proplemlerinin insanı doğal olarak ibadetten ve maneviyattan uzak tuttuğunu ileri sürmüşlerdir.[1158] Nitekim Tevrat yorumcuları bu gıdaların insan ruhundaki etkilerinden bahsetmektedirler. Joseph Gikatilla ve Menahem Recanati'nin yaklaşımına göre, yiyecek sadece vücudu etkilemekle kalmayıp ruhu da tesiri altına almakta, kalbi sıkmakta ve insanın hassas özelliklerini öldürmektedir. Isaac b. Moses'e göre de "Beslenme konusunda yasaklamaların arkasında yatan sebep sadece vücuda zarar vermesi değildir. Bu yiyecekler ruhu kirletmekte ve bozmakta, zihnin gücünü köreltmekte, fikirlerin karışmasına sebep olmakta ve vahşî ve şehevî hisleri uyarıp insanı tahribe itmekte ve dolayısıyla yaratılış gerçeğine zıt düşmektedir."[1159] Samson Raphael Hirsch ise bu konuda şöyle bir yaklaşımda bulunur: "Aynen insan ruhu Tanrı'nın Kendini bu dünyada tanıtması için kullandığı vasıta olduğu gibi, insan

---

1154 Levililer, 7: 18, 27; Levililer, 17: 10-14; Tekvin, 9: 4.

1155 Bakara, 173; Mâide, 3, 90; Enam, 121, 145

1156 Şevkânî, VII, 138-144.

1157 Bkz. İbn Hümâm, V, 301-315; Aynî, VI, 309-325; Kâsânî, VII, 58-59; Zuhaylî, , *Fıkhu'l-İslâmî*, VI, 147-163; Âvdeh, II, 496-513; Şevkânî, VII, 138-149.

1158 Suzan Alalu, Klara Arditi, Eda Asayas, Teri Basmacı, Fani Ender, Beki Haleva, Dalya Maya, Ninet Pardo, Sara Yanarocak, *Yahudilikte Kavram ve Değerler*, s.,120.

1159 Harry Rabinowicz, "*Dietary Laws*", *Encyclopedia of Judaica,* VI, 442-43.

bedeni dahi dış dünya ile insan zihnini birbirine bağlayan araçtır. Bedene çok fazla bağımsızlık kazandıran ve onu şehevî ve hayvanî yönde fazla etkin kılan bir şey, insanı hayvanî boyuta doğru götürür ve böylece onu temel görevi olan insan ruhu ile dış dünya arasında aracılık görevinden alıkoyar. Bu bakımdan beden ve ruh münasebeti adına yiyecekler ve içecekler konusu gözardı edilmemesi gereken bir konudur."[1160] Bazı kimseler etleri helâl ve haram olan hayvanların anlatıldığı Levililer 11. bölümün 44. pasajında geçen 'Çünkü Allah'ınız Rab benim, kendinizi takdis edin ve mukaddes olun' ifadelerinden Tevrat'ın helâl yiyeceklerle ilgili hükümleri detaylı bir şekilde anlatlmasından asıl gayenin ideal mukaddesliği elde etmek olduğunu söylemektedirler.[1161] Başka bir grup ise, yemek hukukuyla ilgili detayların anlatılması ve tatbikini Tevrat'ın hükümlerinden oluşan geleneksel hukuka (halakhac) Yahudilerin gösterdiği itinanın büyüklüğü çıkarsamasında bulunmaktadır.[1162] Yahudileri diğer topluluklardan ayıran bariz özelliklerinden biri olan helâl/haram yiyecekler ve içecekler konusu, onların aynı zamanda başka toplum ve kültürler içinde asimile edilmelerinin de garantörü konumunda olduğu söylenmektedir.[1163] Bu nedenle gıda konusu klâsik ve modern dönemde Yahudi bilginlerinin en çok tartıştığı meseleler arasında yer almaktadır. Öte yandan Yahudi reformun erken dönemlerinde Avrupa'da yaşayan bazı modernist Yahudi bilginleri yemek hukukunun gayr-i mantıkî ve Yahudi olmayanlarla kendi aralarında ciddi problemlere sebebiyet verebileceğini belirterek[1164] yeni

1160 Harry Rabinowicz, "*Dietary Laws*", *Encyclopedia of Judaica,* VI, 43.

1161 Fishman, *age,* 104; Meşhur Yahudi feylosof Musa b. Meymun (Maimonides) ise, Yahudi yemek hukukunun bizlere 'iştahımızı kontrol etmeyi, zevklerden muhafazayı ve yeme/içme zevkinin insan varlığının gayesi olmadığını öğretmektedir, demektedir. Ayrıca haram kılınan yemeklerin sıhhi zarar ve helâl olan yiyeceklerin de faydaları hakkında uzun izahlar yapmaktadır. (bkz. C.M. Pilkington, *Judaism*, London: Cox-Wyman Ltd. 1995, 76)

1162 C.M. Pilkington, *age*, 74.

1163 Fishman, *age,* 104; Rashi daha önceki bilgilere dayanarak şunları söylemektedir: 'Tanrı'ya bağlılıklarından dolayı İsrailoğullarına temiz yiyecekleri yemeyi emir buyurmakla Tanrı onları diğer milletlerden ayırmıştır (Rashi, Leviticus, 42b); Suzan Alalu, Klara Arditi, Eda Asayas, Teri Basmacı, Fani Ender, Beki Haleva, Dalya Maya, Ninet Pardo, Sara Yanarocak, *Yahudilikte Kavram ve Değerler*, s.,121.

1164 Yahudilerin Müslümanlar gibi bazı etleri yememesi, özellikle de domuz eti, yaşadıkları farklı coğrafyadaki hâkim güçler tarafından rahatsız edilmelerine neden olmuştur. Meselâ MÖ.2. yüzyılda IV. Antiok domuz eti yemeyi reddeden Yahudileri ölümle tehdit etmiştir (Pilkington, *age*, 78).

düzenlemelere ve değişikliklere olan ihtiyacı gündeme getirmişlerdir. Geiger ve Holdheim'in önünü açtığı bu tartışmalar 1883'te yapılan Pittsburhg platformunun müjdecisi olmuştur. Bu platformda alınan kararlardan en ilginci yemek hukukuyla ilgili olan 5. maddesidir. Buna göre, Tevrat ve Rabbilerin hukuku doğrultusunda geliştirilen yemek hukuku günümüz düşüncesine ve ruhuna yabancıdır. Bu hükümler modern Yahudi'yi takdis edecek manadan yoksundur. Bugün bu hükümlerin tatbiki manevî yükselişin önünde engeldir[1165], denmiştir. Reformist Yahudilik *kashrut* (helâl olma) adetleri üzerinde ısrar etmemektedir. Liberal Sinagog'tan John D. Rayner'e göre "Beslenme kuralları mantıkî ve yönlendirici olan uygulamalar ile böyle olmayanlar arasındaki sınırda yatmaktadır. Sonuç olarak Liberal Yahudilik bunu, itaat etme veya etmeme hususunda herkesin kendi vicdanına bırakmıştır. Her şeyden evvel din, öncelikli olarak yeme alışkanlıkları ile ilgilenmez. Bunun Yahudilerin ana meselesi olduğu izlenimi oluşturmak Yahudilerin ve Yahudi olmayanların gözünde Yahudiliği çürütmek içindir."[1166] Sonraki dönemlerde yapılan ve değişik platformlarda da tartışılan Yahudi yemek hukuku genellikle modern ve Ortadoks Yahudiler tarafından tatbik edilmeye çalışılmaktadır. Hatta bu çerçevede hazırlanmış yiyeceklerin onaylanması için yaşayan Rabbilerin otoritesi alınarak üreticiler tarafından kullanılmıştır.[1167]

Helâl ve haram yiyeceklerin kategorize edilmeleri için iki önemli İbrânî terimi kullanılmaktadır. Koşer ve tirifah (terefah). Koşer[1168] (kasher) Yahudi

---

[1165] Alexander, *age,* 137.

[1166] Harry Rabinowicz, "*Dietary Laws*", *Encyclopedia of Judaica,* VI, 44-45.

[1167] Pilkington, *age*, 82.

[1168] Kaşer (Koşer): Uygun, helâl, geleneklere göre kabul edilebilir. Genellikle, dini kurallara uygun olarak hazırlanan yiyeceklerin tümü ve bu tip gıdaları satan kasap ve gıda dükkânlarına verilen isimdir. "*Kaşer*" kelimesi Tora'da yer almamaktadır. Burada İsrailoğulları'na yemeleri için müsaade edilen hayvanlar, "*tahor*" (temiz) olarak belirtilirken, yenmemesi gerekenler ise "tame" ("temiz olmayan") veya "*toeva*" (iğrenç) gibi (Levililer, ll; Tesniye, 14: 3-20) kelimelerle tanımlanmaktadır. Günümüzdeki anlamında "*kaşer*" Talmud'dan türemiştir. "Kaşer" kelimesi ayrıca bir kişinin Yahudilik ile ilgili uygulamalara uygun bir tarzda hareket ettiğini ve dinî yönden uygun bir durumda muhafaza edilen ve üretilen ritüel konumdaki cisimleri de tanımlamakta kullanılmaktadır(Besalel, II, 313-314). "*Kaşerut*" ise, Tora'ya ve dinî esaslara göre belirlenmiş çerçevede yer alan kurallara göre Museviler için yenmesi mübah olan yemeklerin hazırlanmasında gözönünde tutulması gereken hüküm ve gelenekler sisteminin adıdır(Besalel, II, 314). "Kaşerut" kuralları, Yahudi kimliğinin korunmasında önemli bir rol oynayarak, kişiye sağlıklı beslenme alışkanlıkları edindiren ve tüm

hukukuna göre 'uygun' yiyecekleri tanımlamakta, tirifah (terefah)[1169] ise parçalanmış anlamına gelmekte ve teknik bir terim olarak haram yiyecekleri tanımlamaktadır.[1170] Konuyla ilgili en detaylı anlatımı Tevrat'ın Levililer bölümünün 11. pasajında yer alan cümleler oluşturmaktadır. İlgili pasaj şu şekilde başlamaktadır: "Ve Rab, Musa'ya ve Harun'a söyleyip onlara dedi: İsrailoğullarına söyleyip deyin: Yer üzerinde olan bütün hayvanlardan yiyebileceğiniz hayvanlar bunlardır.' Raşi, bu ifadelerden İsrailoğullarının bir karışıklığa meydan vermemeleri için Hz. Musa'nın onlara her bir hayvan çeşidini teker teker gösterdiği sonucuna varmıştır.[1171] Gerçekten Hz. Musa etleri haram olan her bir hayvanı gösterdi mi göstermedi mi sorusu bizler için bugün müphemdir, fakat burada vurgulanması gereken nokta helâl ve haram yiyecekler konusunda klâsik bir müfessirin Tevrat'tan istidlâl ederken konunun önemini belirtmek için yaptığı ilginç çıkarsamadır. Şimdi kategorik bir çerçevede Tevrat'da bahsedilen helâl ve haram hayanlara bir göz atalım:

1. 'Hayvanlar arasında, çatal (iki parmaklı) ve yarık tırnaklı olan, ve geviş getiren her hayvanı yiyebilirsiniz'[1172] denmektedir. Görüldüğü üzere bir hayvanın helâl olabilmesi için iki önemli şart vardır. Bununla birlikte ilgili cümlede kriter belirlense de helâl hayvanların isimleri zikredilmemektedir. Başka yerlerde de benzer tutumun farkına varan Raşhi bize bu tür anlatım tarzının problem olmamasını çünkü Tevrat'da 'haram hayvanlar daha çok zikredilse de helâl olanlar daha çoktur', yorumunda bulunmaktadır.[1173] Levililerin bu bölümünde zikredilmese bile helâl hayvanlar Tesniye'nin 14: 4-5. pasajlarında zikredilmektedir: 'inek, keçi, dağ keçisi,

---

canlılara karşı davranışlarında doğru yolu seçmeyi öğreten bir yaşam biçimi kuralları bütünüdür. Yahudi davranışının en sağlam kalelerinden biridir ve güçlü bir özveri, öz disiplin ve kararlılık gerektirmektedir. Kaşerut'un amacı kutsallıktır; kutsal bir kişi ve kutsal bir millet oluşturmaktır. Kaşerut, insanın hayvansal tabiatının basit bir gereksinimi olan yemek olayını Tanrı katına çıkararak kutsallaştırdığı gibi Yahudiliği diğer milletlerden farklı kılmaktadır(Suzan Alalu, Klara Arditi, Eda Asayas, Teri Basmacı, Fani Ender, Beki Haleva, Dalya Maya, Ninet Pardo, Sara Yanarocak, *Yahudilikte Kavram ve Değerler*, s. 128) denmektedir.

1169 Terefah: Vahşi bir hayvan tarafından yaralanmış veya ağır bir hastalığa tutulmuş olan hayvanın ölmeden önce kesilerek etinin yenmesi Musevi hukukuna göre yasaktır.

1170 Fishman, *age,* 105.

1171 Rashi, Leviticus, 43; Benzer bir yaklaşımı Tesniye 14:8. cümlesinin tefsirinde de görüyoruz: 'Kitap niçin bunları detaylı bir şekilde anlattı? İhtilâfı ortadan kaldırmak için.' (Rashi, Tesniye, 77)

1172 Levililer, 11:14.

1173 Rashi, Deuteronomy, 14: 17-23, s., 77.

dağ koyunu, ahu, karaca, koyun, geyik, ceylan ve öküz' bunlardandır.[1174] Helâl (temiz) olmayan hayvanlar ise Tevrat'ta şu şekilde anlatılmaktadır: 'Fakat geviş getirenlerden, ve çatal tırnaklılardan şunları yemiyeceksiniz: deveyi, çünkü o geviş getirir, fakat çatal tırnaklı değildir size murdardır. Ve kaya porsuğunu çünkü o geviş getirir, fakat çatal tırnaklı değildir, size murdardır. Ve tavşanı, çünkü o geviş getirir, fakat çatal tırnaklı değildir, size murdardır. Ve domuzu, çünkü çatal ve yarık tırnaklıdır, fakat geviş getirmez, o size murdardır. Onların etinden yemiyeceksiniz, ve leşlerine dokunmayacaksınız; onlar size murdardır."[1175] Son cümledeki dokunmama yasağı ise, klâsik yorumculara göre, Rabbe sunulan selâmet takdimeleri kurbanı zamanı bütün Yahudileri ilgilendirirken, bunun dışında sadece hahamları ilgilendirmektedir.[1176]

2. Su ürünleri hakkındaki helâl ve haramlar ise Levililer 11:9-12'de şu şekilde anlatılmaktadır: 'Sularda olanların hepsinden şunları yiyebilirsiniz: Bütün kanatlı ve pullu olanları yiyebilirsiniz; ve bütün kanatsız ve pulsuz olanları yemiyeceksiniz; bunlar size murdardır…' Benzer bir hüküm Tesniye 14: 9-10'da da geçmektedir. Balıkların yüzgeç ve pullara sahip olmaları kriterine uyan belli başlı balıklar, sazan, alabalık, sombalığı vb. Haram su hayvanları arasında ise, köpek balığı, yılan balığı, kedi balığı, balina vb. Talmud'ta necis balık doğurur, temiz balık yumartlar (Bekh, 7b) denilmektedir.[1177] Bu husus genel bir kriter olmasa da bilginlerin göz önünde bulundurdukları bir ölçüdür. Ayrıca kılçıklarının kolay çıkarılmasının da önemli bir kriter olduğu Yahudi hukukunda belirtilmektedir. Konuyla ilgili önemli bir nokta da dindar Yahudilerin her zaman temiz olmadıkları için kabuklu deniz ürünlerini

---

[1174] Bu kategoride bufalo ve zürafayı değerlendirenler de vardır(Harry Rabinowicz, "*Dietary Laws*", *Encyclopedia of Judaica,* VI, 31).

[1175] Levililer, 11/1-8, Ayrıca bkz. Tesniye 14:7-8: İslâm'da olduğu gibi Yahudilikte de domuzun haramlığı ısrarla vurgulanmıştır, bu nedenle o haramlık açısından ayrı bir yere sahiptir. Her ne kadar Tevrat'taki pasajlar bunlar arasındaki nüanslara dikkat çekmemekteyse de modern Yahudi düşünürler yukarıda zikredilen hayvanları daha kategorik bir şekilde ele almakta ve burada kendilerinden bahsedilmeyenleri de ekleyerek dikkatlere sunmaktadır: i) yarık tırnaklı fakat geviş getirmeyen: domuz, yaban domuzu, su aygırı; ii) geviş getiren fakat yarık tırnaklı olmayan: deve, lama; iii) sağlam tırnaklı: at, katır, zebra; iv) yarık tırnaklı olmayan geviş getirmeyen: tavşan, fare, sıçan, fil, maymun: v) etçiller: kedi, köpek, aslan, leopar, kurt, çakal, tilki, sırtlan, ayı vb (Harry Rabinowicz, "*Dietary Laws*", *Encyclopedia of Judaica,* VI.31-32.

[1176] Rashi, Leviticus, 11: 4-8. s., 43-44; Rashi, Deuteronomy, 14: 8-16, s., 76.

[1177] Harry Rabinowicz, "*Dietary laws*", *Encyclopedia of Judaica,* VI.36-38.

yemekten kaçındıkları gerçeğidir. Raşi Talmud'da kabuklu deniz ürünleri ya da su sürüngeni yiyenlere dört kez otuz dokuz deynek vurulur dendiğini nakletmektedir.[1178]

3. Her ne kadar Tevrat'ta haram ve helâl kuş cinsinden bahsedilse de, niçin helâl ya da haram oldukları zikredilmemektedir. Bu boşluğun Mişna ve Talmud tarafından doldurulduğu görülmektedir. Helâl olmayan kuşların alâmeti yiyeceğini pençesiyle yakalıyorsa kirli, kursağı olan ve midesinin derisi soyulabilenler ise temiz kabul edilmiştir. Talmud'da ise bazı izahlardan sonra geleneğin önemine vurgu yapılarak temiz ve necis kuşlarda örfün belirleyici bir rol oynadığı vurgulanmıştır.[1179] Bununla birlikte bir çok konuda olduğu gibi hem klâsik hem de modern Yahudi bilginleri her emrin ya da nehyin hikmetini bulma ya da sorgulama yoluna da gitmemişlerdir. Yenilmemesi gereken yiyeceklerle iglili pasajları İlâhi buyruğun otoritesine sığınarak kabul edilmesi gerekeceğini belirtmişlerdir. Bu nedenle bir kısım modern Yahudi düşünürlerinin bazı hayvanların özellikle de domuzun hijyenik bir ortamda yetiştirilmesi, düzenli temizlenmesi ve X ışınlarıyla sterilize edilmesi sonucu yenilebileceği hakkındaki yaklaşımları şiddetle reddedilmiş, buradaki temizliğin sadece maddî bir temizlik değil, Tanrı buyruğuyla gelecek manevî temizliğin önemine işarette bulunmuşlardır. Özetle mizvot (hükmün hikmeti) her zaman bilinemez, önemli olan Tanrı'nın isteğinin yerine getirilmesidir.[1180] Konuyla ilgili Tesniye, 14: 11 pasajında 'Bütün temiz kuşları yiyebilirsiniz denmektedir...' Fakat bu cümleden sonra yenilmesi caiz olmayan kuş cinsleri sıralanmaktadır. Aynı şekilde Levililer 11:13-19'de de necis kuşların listesi verilmektedir. Bunlara göre, 'kartal, kara kuş, çaylak, şahin, karga, deve kuşu, buhu, kukuma, atmaca, baykuş, karabatak, kuğu kuşu, saka kuşu, akbaba, leylek, balıkçın, yarasa ve hüdhüd' necistir[1181], denilmiştir. Burada helâl sayılan kuş türlerine geçmeden önce şunu hemen belirtelim ki, konu detaylı ele alınıyor gibi görünse de aslında bir çok kapalılığı da için-

---

[1178] Rashi, Leviticu, 11:44-47, s., 49.

[1179] 'Helâl kuşlarla ilgili adetlere güveniyoruz' denilmektedir. Bkz. Harry Rabinowicz "*Dietary Laws*", *Encyclopedia of Judaica*, VI.31-32.

[1180] Pilkington, *age,* 78.

[1181] Martı, turna, ibibik, çavışkuşu, kırlangıç vb.nin de caiz olmadığı belirtilmektedir. (bkz. Harry Rabinowicz, "*Dietary Laws*", *Encyclopedia of Judaica*, VI.33-34.

de barındırmaktadır. Bu nedenle sadece modern dönem değil klâsik dönemde bile Yahudi bilginleri arasında necis ya da temiz kuşlar hakkında görüş ihtilâfı olmuştur. Nitekim bazen farklı bölgelerde aynı kuşlar hakkında değişik hükümlerin verildiği bildirilmektedir. Temiz kuş cinsleri ise genelde kümes hayvanlarından oluşan ördek, kaz, hindi, tavuk ile güvercin, bıldırcın vb kuşlardır.[1182]

4. Levililer 11: 20'de 'dört ayak üzerinde yürüyen kanatlı haşaratın hepsi sizin için mekruhtur' denmektedir. Neredeyse bütün böcekleri necis sayan bu ifadelerin bir kaç istisnası takip eden pasajlarda belirtilmiştir: Levililer, 11: 21-22 '...yeryüzünde sıçramak üzere bacağı olanları yiyebilirsiniz...çekirge, dört cins kertenkele...'. Bu kertenkelelerin cinslerinin tayinindeki güçlükten dolayı Rabbiler bütün kertenkeleleri ve böceklerin yenilmesini yasaklamışlardır. Ayrıca Levililer, 11: 42'de de belirtildiği gibi karnı üzerinde sürünen (yılan gibi) ve dört ayağı üzerinde yürüyen (timsah gibi) ya da bir çok ayağı olan hayvanların hiçbirisi helâl değildir.

Yukarıda zikri geçen hayvanların dışında yenilmesi haram kabul edilen bazı hayvan etleri ve parçaları vardır. Bunların başında hayvan yağları gelmektedir. Bu konu Levililer, 3: 3-4 ve 7: 3-4 ile 22-25'de belirtilmiştir. Levililer, 3: 3-4 ve 7: 3-4'te Tanrı'ya sunulan selâmet takdime kurbanlarından 'içleri kaplayan yağları, iki böbreği ve onların üzerinde, belin yanında olan yağı ve karaciğer üzerinde olan zarın böbreklerle beraber ayrılması' emredilmektedir. Hatta Levililer, 7: 22-23'te "Ve Rab Musa'ya söyleyip dedi: İsrail oğullarına söyle: Hiçbir yağ, öküz yahut koyun, yahut keçi yağı yemeyeceksiniz.' ifadeleriyle yağlar konusundaki emrin kesinliği teyit edilmektedir. Nitekim "kim yakılan ve Rab'be sunulan hayvanlardan birinin yağını yerse, halkımın arasından atılacak. Nerede yaşarsanız yaşayın, hiçbir kuşun ya da hayvanın kanını yemeyeceksiniz[1183] pasajlarıyla ve "kanlı et de yemeyeceksiniz, çünkü kan canı içerir[1184] ve "Kan yiyen herkes halkımın arasından atılacak"[1185] cümleleriyle suçun cezası da belirtilmiştir. Görüldüğü üzere sadece haram olan değil helâl sayılan hayvanların da yağlarını yemek bazen haram olmaktadır. Tapınağa getirilip

---

[1182] Harry Rabinowicz, "*Dietary Laws*", *Encyclopedia of Judaica,* VI.33-34.
[1183] Levililer, 7: 25-26.
[1184] Tekvin, 9: 4.
[1185] Levililer, 7: 27.

te kurban edilme ihtimali olan sığır, koyun ve keçinin yağı yenmediği gibi, ölü olarak bulunmuş bu hayvanların yağı da yenmez. Ancak başka amaçlar için kullanılabilir. Böylece kan ve yağ yasaklanmış, yiyenler için sürgün (karet)[1186] cezası takdir edilmiştir.[1187] Buradan sunu veya yakılmış hayvanın kesinlikle yağının yenmeyeceği de hükme bağlanmıştır.[1188]

Yenmesi yasak olan hayvanlardan yapılmış ürünlerin tüketilmesi de Tevrat'a göre yasaktır. Bunları yiyenler kırbaçlama cezasına çarptırılır. (Lev. 11/16) Ölmek üzere olan bir hayvan, teferah[1189] olarak mütalââ edilmiştir. Artık bu hayvan ister eceliyle ölmüş olsun ister ehil bir kişi tarafından Yahudi şeriatına uygun olarak kesilmiş olsun netice değişmez. Onun etini yemek yasaktır.[1190] Bir kişi, yenmesi yasak olmayan canlı bir hayvanın herhangi bir eklem yerini oynatır, parçalar veya ezerse, bu durumdaki bir hayvanın kurallara uygun olarak kesilip yenmesi Tevrat'a göre mümkün gözükse de geleneksel olarak bu gibi hayvanların zedelenmiş uzvunun yenmesi uygun değildir.[1191] Buna ilâve olarak hastalıklı ciğerler, bazı sinirler, tabii bir şekilde ölmüş[1192] ya da öldürülmüş hayvanın[1193] eti de yenmez.

Diğer yandan Tevrat'ta yer alan ilginç bir uygulamayı da burada zikretmekte fayda vardır. Tevrat'a göre "Esenlik kurbanının eti üçüncü gün yenirse sunu kabul edilmeyecek, geçerli sayılmayacaktır. Çünkü et kirlenmiş sayılır ve her yiyen suçunun cezasını çekecektir"[1194] denmektedir. Burada sunu kurbanının etinin üçüncü gün yenmeyeceği belirtilmiştir. Eğer yenirse cezası "eksizyon" dur, yani suçlunun Yahudi toplumundan uzaklaştırılmasıdır.[1195] Rashi, söz konusu Tevrat cümlesinin tam olarak ne demek istediğini anlamayanlar olabilir yaklaşımıyla şöyle der: Kutsal

---

1186 Karet, Kutsal kitap'ta çeşitli suçlarla ilgili olarak tarif edilen bir cezadır. Kutsal kitap bu tür bir suç için "insanlardan yalıtlanacak "demektedir. Bu tür cezalar arasında kişinin zamanından önce veya çocuksuz olarak ölmesi zikredilmektedir. Mişna, kasten dinî yasaların ihlâlinin "karet" olduğunu belirtmiştir (Besalel, II, 312). Drapkin, Israel, *age*., s. 76-77.

1187 Chumash, s. 639; Rashi, III, 28; Drapkin, Israel, *age*., s. 76.

1188 Hirsh, III, 222-223; Rashi, III, s. 29-30

1189 Terefah: Vahşi bir hayvan tarafından yaralanmış veya ağır bir hastalığa tutulmuş olan hayvanın ölmeden önce kesilerek etinin yenmesi Musevi hukukuna göre yasaktır.

1190 Mishneh Torah, V, 172.

1191 Mishneh Torah, V, 178.

1192 Tesniye, 14: 21.

1193 Çıkış, 22: 31.

1194 Leviliier, 7: 18.

1195 Chumash, s. 638.

metin burada, istendiği andan sonra diskalifiye olmuş bir yiyecekten bahsetmektedir. Yani ilk iki gününde yenebilecek olan bir sunu etinin artık üçüncü gün yenemeyeceği ifade edilmektedir.[1196] Ayrıca cümlenin devamında 'Ve her türlü *murdar* şeye dokunan et yenilmeyecek; ateşle yakılacak. Ve ete gelince, her tahir kimse ettten yiyebilir; fakat murdarlığı kendi üzerinde olup Rabb'in selâmet takdimeleri kurbanının etinden yiyen her can kavminden atılacak. Ve bir kimse bir şeye, insan murdarlığına, yahut murdar bir hayvana, yahut herhangi murdar mekruh bir şeye dokunur, ve o zaman Rabb'in selâmet takdimeleri kurbanının etinden yerse, o can kavminden atılacaktır"[1197] ifadeleri yer almaktadır. Buna göre kurban etinden yenmek için alınan et, Yahudi hukukuna göre kirli sayılan bir şeye dokunduğunda yenmez. O eti yiyen de o et de temiz olmalıdır. Aksi durumlarda her iki halde de eti yemek sürgün cezasını gerektirir.[1198] Haham Rashi'ye göre öncelikle murdar bir şeye dokunan et yenilmemelidir, şayet yenilirse cezası değnekle dövülmektir.[1199]

Etlerin kanlarının da yenilmemesi gerekmektedir. Bununla ilgili Yahudi literatürü bir hayli zengindir. Tesniye, 12: 23-25'te açıkca belirtildiği üzere "..kan yememeye dikkat edin. Çünkü ete can veren kandır. Etle birlikte canı yememelisiniz. Kan yememelisiniz; kanı su gibi toprağa akıtacaksınız. Kan yemeyeceksiniz" denmektedir. Levililer, 17: 11'de ise Tanrı, etin canının kanda olduğunu, mezbahada akan kanın da insanların canlarına kefaret olmak üzere akıtılması gerektiğini belirtmektedir. Kan yeme yasağının ilk defa Yahudi toplumunda başladığı ve daha sonra diğer milletlere de yansıdığı söylenmektedir. Sıkça üzerinde durulması ise önemine binaendir. İnsanoğlunun yüceliğine leke gelmemesi içindir.[1200] Herhangi bir hayvanın kanını içmek Tanrı'nı gazabını celbeder. Çünkü kan yaşam kaynağıdır. Kanı Tanrı için kurbanlık hayvandan akıtan adamın günahları bağışlanır. Ayrıca Levililer, 17: 12. cümlede başkalarına da kan yedirmenin yasak olduğu tekrar vurgulanmakla İsrailoğullarının küçük çocuklara kan yedirmemeleri gerektiğine dikkat çekilmektedir.[1201]

1196 Rashi, III, 27.
1197 Levililer, 7: 19-21.
1198 Chumash, s. 638.
1199 Rashi, Leviticus, 27.
1200 Hirsh, III, 467-468.
1201 Chumash, s. 713.

"Onu yiyen halkın arasından atılacaktır"[1202] tehdidiyle de suçun cezası hükme bağlanmıştır.

Etin helâl olabilmesi için kanın iyice etten ayrılması şarttır. Bu nedenle tıpkı Müslümanlar gibi Yahudiler de hayvanların kesiminde bazı kurallara dikkat ederler. Hayvanın kesilmesiyle (şehitah)[1203] ilgili uyulması gereken kurallar sözlü hukukta detaylı bir şekilde anlatılmaktadır. Şöyle ki, hayvanın yeri hazırlanır, ona acı vermeyecek derecede keskin bir bıçakla becerikli ve ihlâslı bir kişi belirtilen tesbihleri okuyarak hayvanı keser. Hayvan kesildikten sonra dikkat edilmesi gereken en önemli nokta kanının akıtılmasıdır.[1204] Bu konuda Sultan Aruh'da (bir çeşit Yahudi fıkıh kitabı) özel bir hukukî düzenleme söz konusudur. Buna göre kanı iyice akıtılan hayvanın etinin yarım saat su içinde bekletilerek yıkanması sağlanır[1205], sonra et iyice tuzlanır. Tuzlu et bir saat kadar bekletilir (zaman sınırlı ise yirmi dakika da yeterlidir). Bir saat sonra et üç kez yıkanıp durulanır. Bütün bunlar dindar bir Yahudi kadının gözetiminde yapılmalıdır. Sultan Aruh (Arukh) konuyla ilgili her detayı kaydetmektedir. Biz uzatmamak için kısa kesiyoruz. Bu uygulama yeme konusunda yahudilerin hassasiyetini göstermektedir.

Son olarak yine Yahudilerce klâsik ve modern dönemde hassasiyetle uyulan bir kurala dikkat çekmek istiyoruz. Tevrat'ta üç kez geçen[1206] '...oğlağı anasının sütünde pişirmeyeceksin' ifadesine bina edilen et ve sütle ilgili hukukî düzenlemelerdir. Rabbiler buradan üç hüküm çıkarmışlardır: Et ve süt beraber (aynı kapta) pişirilmemelidir; et ve süt beraber yenmemelidir; bu ikisinin karışımından hiç bir fayda elde edilmez.[1207] Bu nedenle bir çok Yahudi evinde bu iki ürün için ayrı ayrı kaplar kullanmaktadır. Hatta Yahudilerin bu iki ürünün kaplarını yıkamak için mut-

---

[1202] Levililer, 17: 14.

[1203] Şehita, dinî kurallara uygun olarak hayvan kesimidir. Ritüel açıdan uygun olan (kaşer) hayvanların Yahudi dinî kuralları (Alaha) uyarınca münasip şekilde kesilmesidir. Yazılı Tora'da, "*Şehita*"nın yöntemleri belirlenmemiştir fakat talimatı verilmiştir (Tesniye, 12: 21). Ritüel kesimin kuralları Mişna'da ve Talmud'daki "Hullin" bölümünde ayrıntılı olarak tarif edilmiştir. Şehita'yı yapan ritüel kesimci, Rabinik bir kurumca yetkilendirilir ve denetçi önünde sertifikasını alır. "Şehita"yı icra eden kimseye "Şohet" adı verilir(Besalel, III, 666).

[1204] İlginçtir ki, yumurtada bile kanımsı bir birikinti olursa yenilmeyeceğine hükmedilmiştir (Fishman, *age,* 107).

[1205] Etin yıkandığı kap başka bir yiyecek için kullanılmaz. Ayrıca biri bu eti suda unutur ve onun üzerinden bir gün geçerse artık ne et yenir ne de o kap kullanılır (Alexander, *age,* 93).

[1206] Çıkışlar 23:19 ve 34:26; Tesniye 14:21.

[1207] Mishneh Torah, V, 196; Harry Rabinowicz "*Dietary Laws", Encyclopedia of Judaica*, VI, 40.

faklarında iki lavabo bulundurdukları da söylenmektedir. Özellikle yiyecekle ilgili bu hukukî düzenlemeleri gözeten Yahudiler için başkasının evinde yapılan yemekleri yemek oldukça güçtür. Talmud'da 28 sayfalık bir yer işgal eden bu hükümlerin[1208] dışında bazı meyve ve sebzelerle ilgili de Yahudilerin ilginç anlayışları vardır. Her ne kadar bu düzenlemeler *Erez İsrail* (İsrail toprağı) ile sınırlı ise de bir çok Yahudi yaşadıkları ülkelerde de bu hükümlere riayet etmeye çalışmaktadırlar. Meselâ yeni dikilmiş bir ağacın ilk üç yıl verdiği meyvenin yenilmesi yasaktır. Benzer bir şekilde olgunlaşmış mısırın Fısıh bayramından önce yenilmesi caiz değildir. Ekmek unlarıyla ilgili de bazı düzenlemeler mevcuttur.[1209] Fakat moderniteyle birlikte Yahudiler de bugün için bu ürünleri hazırlayanlara güvenmekten başka bir alternatife sahip değillerdir.

Tevrat'ta ziraî ürünler için bazı yasaklar da getirilmiştir ki; bunlar yeni hasat edilmiş ürünleri, karışık üzüm tanelerini, öşrü alınmamış ürünü, ve ilk üç yılına ermemiş ağacın meyvesini içerir. Bunların yenmesi, tüketilmesi veya herhangi bir şekilde bunlardan başka bir ürün elde edilmesi yasaklanmıştır.[1210]

Tevrat'ta yasak içeceklere gelince 'çok sayıda Ortadoks Yahudi başkaları tarafından hazırlanmış olan içkiyi içmezler. Yahudilere göre, içkinin hazırlanışındaki hiç bir safhada (üzümlerin toplanmasından içecek haline getirilmesine kadar) Yahudi olmayanların istihdamı içeceklerin caiz olmaması için yeterli sebeptir.[1211] Bu bakımdan anlaşılan o ki Yahudiler'e göre içki/şarap içmek değilde, Musevî olmayandan (Kâfir, dinsiz) şarap alıp içmek yasaktır.[1212]

1208 Bkz. Fishman, *age,* 108; Pilkington, *age,* 79; Alexander, *age,* 92-5.

1209 Fishman, *age,* 108-9; Ayrıca bkz. Tesniye 20:19-20 'Bir şehirle cenk ederek onu almak için, çok günler onu muhasara edeceğin zaman, ağaçlarına balta vurarak onları harap etmiyeceksin; çünkü onlardan yiyebilirsin, ve onları kesmiyeceksin; çünkü kırın ağacı insan mıdır ki, senin tarafından muhasara olunsun? Ancak kendilerinden yenilmiyen ağaçlar olduklarını bildiğin ağaçları harap edip keseceksin; ve seninle cenk eden şehir düşünceye kadar ona karşı meteris yapacaksın' ve Tesniye 23:24-5 'Komşunun bağına girdiğin zaman, canının istediği gibi, doyuncaya kadar üzüm yiyebilirsin, fakat kabına koymayacaksın. Komşunun ekinine girdiğin zaman elinle başakları koparabilirsin; fakat komşunun ekinine orak salmıyacaksın'.

1210 Mishneh Torah, V, 201.

1211 Pilkington, *age,* 80.

1212 Mishneh Torah, V, 172-178.

Yahudilerde şarabın yasak olmadığını biliyoruz. Ama sadece bir Yahudi'nin nezareti altında yapılan şarabın içilmesi helâldir. Bunun nedeni de, örneğin Katolik kilisesinde olduğu gibi, yabancı bir ayinde kullanılan ve bu iş için o dince takdis edilmiş şarabı içmek korkusudur. Böyle bir şaraptan içmek, puta tapanlardan olmak derecesinde ağır bir günahtır. Dini bütün Yahudi, sadece nezaret altında şişelere doldurulmuş bir şarabı içebileceği gibi, şişenin de, Yahudi olmayan biri tarafından açılmamış olması gerekir. Eğer açılmış bir şişeye Yahudi olmayan biri dokunursa şarap "terefa" olur. Bu sebeple ziyafetlerde Yahudi garsonlar çalıştırılır ki, sofuların aklına şüphe girmesin. Reformcu Yahudilerde şaraba dair olan yasaklar tümüyle bırakılmıştır.[1213]

Yabancının (kâfirin) şarabı içilmez. İçki niyetine kadehe konulup konulmadığı kesin olarak bilinmeyen şarap, tanımsız yabancı (kâfir) şarabıdır, o da içki niyetine dökülen ile aynı hükme tabi olup içilmesi ve ondan fayda sağlanması yasaktır. Bu kural dinî kutsal metinlerde bulunanlardandır. Kim ki log'un (Altı yumurta büyüklüğüne tekabül eden hacim birimi) çeyrek miktarını aşacak kadar bundan içerse itaatsizlikten kırbaçlanması gerekir.[1214]

Diğer yandan zeytin tanesi büyüklüğündeki bir kanı kendi iradesiyle yutan içen/yiyen bir kimse lânetlenmiştir, nesli devam etmeyecektir. Fakat bu olay hataen veya kişinin isteği dışında gerçekleşmiş ise, o zaman bu şahısın belirli bir kurban takdim etmesi gerekir.[1215]

2. Kur'ân'da Yasak Yiyecek-İçecekler ve Cezası

Yiyecek ve içecekler konusunda haram kılınan şeylere geçmeden evvel Kur'ân-ı Kerim'in, müminler için öncelikli olarak dikkat çektiği husus, Cenab-ı Hakk'ın onlara rızık olarak verdiği helâl ve temiz yiyeceklerden yemelerini talim hususu olmuştur. Bu husus hem mümin olmanın bir lâzımı hem de Cenab-ı Hakk'ın verdiği nimetlere şükürle mukabelede bulunmanın ve O'nun emirlerine itaat etmenin gereğidir. Nitekim Allah Teâlâ, "Ey iman edenler! Size kısmet ettiğimiz rızıkların temiz ve helâlin-

---

1213 Örs, Hayrullah, s. 324-325.
1214 Mishneh Torah, V, 208.
1215 Mishneh Torah, V, 196.

den yeyiniz. Eğer yalnız Allah'a ibadet ediyorsanız, O'na şükrediniz"[1216] tenbih ve telkiniyle ve "Kendilerine nelerin helâl kılındığını sana soruyorlar. De ki: "Bütün temiz ve iyi rızıklar size helâl kılınmıştır[1217] beyanıyla ve yine "Onun için siz Allah'ın size verdiği rızıklardan helâl ve hoş olarak yeyin. Yalnız Allah'a ibadet ediyorsanız O'nun nimetlerine şükredin"[1218] fermanıyla bu konuyu işaretlemiştir. Öte yandan hayvanlar gibi pis boğaz olmayıp insanca beslenme ve yeme ve içme konusunda meşru dairede kalıp gözetilmesi gereken hassasiyet, ruh ve bedenin yaratılış gayelerine uygun kullanılması şeklinde yorumlanmıştır[1219] ki, bu da Yaradan'a karşı bir çeşit bir teşekkür demektir.

Kur'ân-ı Kerim'de haram kılınan yiyecek ve içeceklerle ilgili olarak Tevrat'ta anlatıldığı gibi gerek hayvanlarla ilgili olsun gerekse diğer yasaklanmış şeylerle ilgili olsun, teferruatlı bir tarif ve tavsif bulunmamaktadır. Ku'an-ı Kerim bunları icmalen zikretmiştir. Tafsilâtını ise, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in beyanlarıyla birlikte âyet ve hadislerden istidlâl yoluyla İslâm âlimlerinin içtihatlarında bulmak mümkündür.

Kur'ân-ı Kerim, yenilmesi haram olan yiyecekleri ve dar durumda kalmış kimselerin bu yiyeceklere karşı tutumlarını şu âyet-i kerimelerle beyan etmektedir: "O size leşi, kanı, domuz etini ve Allah'tan başkası adına kesilen hayvanın etini haram kıldı. Kim mecbur kalırsa başkasının hakkına tecavüz etmemek ve zaruret miktarını geçmemek şartıyla bunlardan yemesinde günah yoktur. Allah gafurdur, rahim'dir. (günahları çok affeder, merhamet ve ihsanı boldur).[1220] Bir diğer âyette ise Cenâb-ı Hak, "Allah size sadece leşi, kanı, domuz etini ve Allah'tan başkası adına kesilen hayvanın etini haram kıldı. Ama kim çaresiz kalır da zaruret miktarını aşmayarak ve başkasının hakkına da tecavüz etmeyerek, haram kılınan şeyden yerse bunda günah yoktur. Şüphesiz Allah çok affedicidir, merhamet ve ihsanı boldur"[1221] buyurmaktadır.

1216 Bakara, 172.
1217 Mâide, 4.
1218 Nahl, 114.
1219 Yazır, Bakara, 172, I, 589.
1220 Bakara, 173.
1221 Nahl, 115.

Müslümanlıkta Haram kılınan şeyler ile kazanılmış şahsî mallar dışında dünyadaki her şey mübah sayılmıştır. Buna fıkıh usûlü ilminde "ibâhe-i asliyye istishâbı"[1222] denir ki dayandığı başlıca naslardan biri az önce mealini verdiğimiz Bakara sûresi 173. âyet-i kerimesidir. "Canlar, ırz ve namusun dışında, varlıkta aslolan, mübah olmadır. Özel bir haram delili bulunmadıkça, mübah ile amel olunur" şeklindeki fıkıh kaidesi bu âyetten alınmıştır.[1223] Hem bu âyette hem Nahl suresi 115. âyette ve hem de konumuzla ilgili yasaklığın ifade edildiği diğer âyet-i kerimelerde yenmesi haram olan dört husus hepsinde ortak zikredilip diğer yiyecekler ayrı ayrı sayılmamıştır. Konumuzla ilgili helal ve haram yiyecek ve içeceklere dair fıkhî hükümler, bahis konusu bu kaideye dayandırılarak açıklanmıştır.

Haram yiyeceklerle ilgili yasaklamanın ifade edildiği ve İslâm âlimlerince de üzerinde durulup hüküm istinbat ettikleri en şümullü âyet-i kerimelerden bir diğeri de "Size şunlar haram kılındı: Kendiliğinden ölen hayvan, kan, domuz eti, Allah'tan başkasının adına kesilen, henüz canı çıkmadan yetişip şartına uygun tarzda kestikleriniz müstesna; boğulmuş, bir şey vurularak öldürülmüş, yukarıdan yuvarlanmış, boynuzlanmış yahut canavar tarafından parçalanmış olup da ölen hayvanların etleri, putlara ait sunaklarda kesilen hayvanların etleri ve zar atarak, kumar oynayarak elde edilen etler. Bütün bunlar itaat dışına çıkıştır..."[1224] mealindeki âyettir. Ve yine "De ki: Bana vahyolunanlar içinde, bu haram dediklerinizin, yemek isteyen kimseye haram kılındığını görmüyorum. Ancak leş, yahut akıtılmış kan, yahut pis olduğunda hiç şüphe olmayan domuz eti, veya Allah yolundan çıkarak Allah'tan başkası adına kesilen hayvan olursa başka (bunlar haramdır). Fakat kim çaresiz kalırsa başkasının hakkına tecavüz etmemek ve zaru-

---

1222 *İstishab*, "geçmişte sabit olan bir durumun, -değiştiğine dair delil bulunmadıkça-halihazırda varlığını koruduğuna hükmetmek" anlamında kullanılır ki, aksine delil bulunmadıkça, bir eşyadan faydalanma adına veya bir davranışta bulunmanın mübah olduğuna hükmedilmesine "*ibahe-i asliyye istishabı*" denir (Zekiyüddin Şaban, *İslâm Hukuk İlminin Esasları(Usûlü'l-Fıkıh)*, çev. İbrahim Kâfi Dönmez, T.D.V., yay., Ankara, 1990, s. 188-189).

1223 Zekiyüddin Şaban, *İslâm Hukuk İlminin Esasları(Usûlü'l-Fıkıh)*, s., 188-189, 220. Ayrıca bkz. Muhammed Ebû Zehrâ, *İslâm Hukuku Metodolojisi*, s.46-47; Şâtıbî, Ebû İshak İbrâhîm İbn Mûsâ İbn Muhammed, *el-Muvâfakât fî Usûli'ş-Şerîa (İslâmî İlimler Metodolojisi)*, çev. Mehmet Erdoğan, İz yayıncılık, İstanbul, 1990, I, s. 130-136.

1224 Mâide, 3.

ret sınırını aşmamak üzere bunlardan yiyebilir. Çünkü Rabbin gafurdur, rahimdir (affi ve merhameti boldur)[1225], buyurulmaktadır.

Haram yiyeceklerle ilgili mealini verdiğimiz âyet-i kerimelerde zikrolunan meyte/leş, kan, domuz eti ve Allah'tan başkasının adına kesilen hayvan, Kur'ân-ı Kerim'de haram oluşuları ortak ifade olunan dört esastır. Bundan sonrakiler, dinen bunların şümûlüne dahildir. Onun için bir çok âyetlerde yalnız bunların zikredilmesiyle yetinilmiştir. Ortak zikredilen bu dört esasın ilk üçünde sırasıyla, 'meyte (leş) meyte olduğu için, kan da kan olduğu için bizzat kendileri pis ve haramdırlar' denilmiştir. Fakat kanın böyle haram oluşu şunu hatırlatmaktadır ki, leşin haram olmasında, akabilecek kanın tamamen içinde kalmış olmasının da az çok bir hissesi vardır. Domuz eti ise, Enam sûresinde "Muhakkak o pistir"[1226] buyurulduğu üzere domuzun kendisi aynen pistir. Domuz eti de, domuz eti olduğu için bizzat haramdır. Dördüncü olarak ise üstüne Allah'tan başkasının ismi çekilen hayvan da Allah'dan başkası adına kesildiği için haramdır. Hayvanı yaratan, insanın emrine veren ve buna onu kesmek hak ve kudretini lütfeden Allah olduğu halde, o hayvanı Allah'tan başkasının adına kesmek büyük bir zulüm, bir şirk kabul edilmiştir. Böyle kesilen bir hayvan da manevî ve hukukî durumuyla murdar ve haram[1227] sayılmıştır. Yüce Allah'tan başkası adına kesilmiş olan bu hayvanların etlerinin haram oluşu bunların sağlığa zararlı olmalarından değil, Allah'tan başkasına adanmış olmalarından ötürüdür. Yani bu etler; sağlıklı düşünce, kalp selâmeti, ruh temizliği, gönül ihlâsı ve yön birliği açılarından zararlı ve hastalıklı oldukları için yasaklanmışlardır. Bu manevi hastalığın mikrobu, pislik kavramının geniş anlamı içinde maddî pisliklere ve müşahhas mikroplara eklenmiş, onların devamı kabul edilmiştir. Bu sonuncu yasakla yani Allah'tan başkası adına kesilmiş olan hayvanın etinin haram oluşuyla inanç sistemi arasında, ondan önceki ilk üç yasaklara göre daha sıkı bir ilişki vardır. İslâm şeriksiz ve tek Allah'a yönelmeyi herşeyde titizlikle ön plânda tutmuştur.[1228] Bu bakımdan denebilir ki İslâm'ın yiyecek

---

[1225] Enam, 145.
[1226] Enam, 145.
[1227] Yazır, Mâide, 3, III, 1556-1557.
[1228] Kutup, fi Zılâli'l-Kur'an, Bakara, 173, I,156-157; Mevdûdî, Tefhîm, Mâide, 3, I,468.

ve içeceklerle ilgili helâl ve haram ayırımı, bu eşyanın tıp açısından değil, daha ziyade ahlâk ve inanç açısından fayda ve zararlarıyla ilgilidir.

Ku'an-ı Kerim'de kan mutlak sûrette haram kılınmıştır. Ancak Enam sûresinde "mesfûhan- dökülmüş/akıtılmış" kaydıyla takyit edilmesi, İslâm âlimlerince ciğer, dalak ve kesimden sonra damarlarda kalmış olan kan kalıntısının bunun dışında olduğu şeklinde yorumlanmıştır. Âlimlerin bu görüşlerini dayandırdıkları sünnetteki delili ise, Hz. Peygamber (s.a.s.)'den rivayet edilen "Size iki ölü ve iki kan helâl kılındı. Ölüler balık ve çekirgedir. Kan ise ciğer ve dalaktır"[1229] mealindeki hadîs-i şeriftir.[1230]

Âyet-i kerimede beyan olunduğu üzere dinî bakımdan leşin kısımlarından sayılan ve ilk dört esasın şümûlüne dahil olup da yenmesi yasak olan hayvanlar ki bunlar: "boğulmuş, bir şey vurularak öldürülmüş, yukarıdan yuvarlanmış, boynuzlanmış yahut canavar tarafından parçalanmış olup da ölen hayvanların etleri, putlara ait sunaklarda kesilen hayvanların etleri ve zar atarak, kumar oynayarak elde edilen etler..."[1231] şeklinde beyan edilmiş ve bunların yenmesinin kesinlikle haram olduğu hükme bağlanmıştır.[1232] Burada bahsolunan *sebu'*, nâb denilen sivri dişleri bulunan arslan, kaplan, kurt, köpek ve diğerleri gibi âdet olarak saldıran, kapan, yırtan, öldüren her hangi bir yırtıcı hayvan demektir ki, pençe denilir. Pençesi bulunan yırtıcı kuşlar da aynı mânâya dahildir. Dilimizde canavar, cana saldıran yırtıcı hayvan demektir, örfümüzde canavarın asıl mânâsı budur, *sebu'*, da bu demektir."[1233] Dolayısıyla bu tür canlıların öldürdükleri hayvanlar da murdardır yenmez. Bu hususta Hz. Peygamber (s.a.s.)'den rivayet olunan hadisler de vardır ki bunlar söz konusu âyette yer alan *"es-sebu' -yırtıcı hayvan"* tabirinin açıklaması mahiyetindedir. Buna göre "Resûlullah (s.a.s.) vahşi hayvanlardan kesici diş (köpek dişi) taşıyanların hepsini yasaklamıştır"[1234] ve "Vahşilerden, kesici dişi olan her bir hayvanın yenmesi haramdır"[1235] buyurulmuştur. Müslim, Ebû Dâvud ve Nesâî'nin rivayetlerinde ise "Her

---

1229 İbn Mâce, *Etime*, 31.
1230 Kurtubî, *Ahkâm,* Bakara, 173, II, 222; Enam, 145, VII, 124; Cessas, *Ahkâm*, Bakara, 173, I, 150-151, Mâide, 3, II, 381-382.
1231 Mâide, 3.
1232 Cessas, *Ahkâm*, II, 382-393.
1233 Kurtubî, *Ahkâm*, Mâide, 3, VI, 49-50; Yazır, *Mâide*, 3, III, 1558.
1234 Buhari, *Zebâih*, 29; Tirmîzî, *Etime* 1; İbn Mâce, Sayd 13.
1235 Müslim, Sayd 15; Muvatta, *Sayd*, 4, Tirmizi, Sayd 3, (1479); Nesai, sayd 28, (7, 200).

bir pençe sahibi kuş da..."[1236] sayılarak yenmesi haram olan kuş türleri de hükme bağlanmıştır.

Öte yandan konuyla alâkalı insana açık ve gizli olarak zarar veren herhangi bir şeyin haram olduğu ve genellikle haram olma sebebinin de pislik, kötülük, saldırganlık ve aşırılık gibi hususlarla kayıt altına alındığı anlaşılmaktadır. Bunların da insana maddî veya manevî, açık veya gizli zarar anlayışına, bunun da ilâhî hükme dayandığı ve bunların ayrıntılarının ise "tahrîk-i menat" veya "tenkîh-ı menat" veya "tahkîk-i menat" ile bu asıllara döndürerek anlamak gerektiği de anlaşılır ki, bunlar, gerek diğer âyetlerde, gerek Peygamberimiz (s.a.s.)'in sünnetinde etraflıca açıklanmıştır. Yırtıcı canavarların, kuşların, pis böceklerin ve zehirlilerin haramlığı da hep bu sebep ve asıllarla ilgilidir.[1237]

Kezâ âyette belirtildiği üzere putlara ait sunaklarda kesilen hayvanların etleri de haramdır. Bir başka ifadeyle dikili taşlar (putlar) üzerine boğazlananlar demektir ki bu kısım, âyetin baş tarafında ifade edilen "Kesilirken üstüne Allah'tan başkasının ismi çekilenler" kısmı üzerine atfolunmuştur, bu da haramdır. Burada "putlar için boğazlanan" demek 'putlara karşı, yani ona bir hürmeti içererek üzerinde veya dibinde ve yanında her ne adına olursa olsun kesilen' demektir. Bu şekilde boğazlanırken dikili taşların veya putların veya diğer bir adın anılıp anılmamasından daha genel olur. Dolayısıyla burada yalnız kesilenin haram olması değil, bir kesme tarzının da haram oluşu açıklanmıştır.[1238] Son olarak oklarla/zarlarla fal bakma meselesine gelince, "*ezlâm*" tabir olunan yani zarlarla kısmet istemeniz veya almanız da yasaklanmıştır. Çünkü bu bir nevi "dikili taşlar üzerine boğazlananlar"ın bir taksim şekli demektir. Bu şekilde "istiksam" kısmet almak demek olur. Bununla beraber fal ve kısmet aramak da rızık ve yemek meseleleriyle ilgili olduğundan bir mânâya göre falcılık, bir mânâya göre de kumarcılık yasaklanmıştır. Kumar ayrıca yasaklanmış olduğundan âlimlerin çoğunluğu burada öbür mânâyı tercih etmişlerdir. Böylece Allah Teâlâ zarlarla/oklarla fal bakmayı haram kılmış ve bu yolla hayvan kesimini de -bu tür kumar

---

1236 Müslim, *Sayd*, 3; Ebû Dâvud, *Etime* 33; Nesâî, *Sayd*, 28.

1237 Yazır, Enam, 145, III, 2075.

1238 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, Mâide, 3, IV, 414-415; Kurtubî, *Ahkâm*, Mâide, 3, VI, 57; Yazır, Mâide, 3, III, 1564-1566. Ayrıca bkz. Râzî, Mâide, 3, IV, 285; Âlûsî, Mâide, 3, III, 58; Cessas, *Ahkâm*, II, 391; Muhammed Tâhir İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, Müessesetü't-Târîh, Beyrût, 2000, Mâide, 3, V, 24-25.

olduğu için- yasaklamıştır.[1239] Hasılı bütün bunlar fasıklıktır. Bu sayılan haramlara el uzatmak, Allah'a itaattan ve Allah yolundan çıkmaktır. Şu halde müslümanlar bunlara asla el uzatmamalıdırlar. Sofralarını, kursaklarını, şahıslarını, toplumlarını bu gibi kötülüklerden temizlemelidirler[1240] denmiştir.

Bununla beraber her kim mecbur kalır ve yemediği takdirde ölümle burun buruna gelirse, bu zaruret içinde bulunan kimse, başkasının hakkına tecavüz etmediği, yani kendi gibi zaruret içinde bulunan diğer birinin, ölümünü önleyecek kadar elinde bulunana saldırarak, kendini kurtarmak için onun ölümüne sebep olmadığı, ve taşkınlık yapmadığı, yani ölmemek için gerekli olan zaruret ölçüsünden fazlasına geçmediği takdirde, ona günah yoktur. Böyle zaruret içinde kalmış bir kimse için bunlardan hangisini bulursa bulsun zaruret miktarı, yani ölmeyecek kadar yemeye ruhsat vardır. O da şayet bu ruhsatı terk ederse günahkâr olur."[1241] Bu nokta İslâm dininin inananlara sağladığı kolaylıklardan biridir. İslâm, zor durumlarda, günaha veya çaresizliğe düşülmemesi için ayrıntılı hükümler koymuştur. Ayrıca her emrini, kalpteki niyete ve Allah'tan tam sakınmaya bağlamıştır. Hz. Peygamber (s.a.s.)'de "ameller niyetlere göre şekillenir"[1242] beyanıyla bu hususa vurgu yapmıştır. Bu bakımdan zor durumda kalana, harama dalmayı amaçlamadıktan sonra ne günah ne de ceza vardır.[1243] Bu âyetin fezlekesinin "Şüphesiz ki yüce Allah bağışlayıcıdır, merhametlidir"[1244] şeklinde getirilmesi inanıpta inancını yaşamak isteyen kimselere İslâm'ın gösterdiği müsamaha adına gayet anlamlıdır.

Herhangi bir mazereti olmaksızın haram kılınan bu yiyeceklerden yiyen kimselere takdir olunan cezaya gelince buna Kur'ân'ın tarif ve tayin etmiş olduğu dünyevî bir ceza şekli yoktur. Ancak bu yasağı ihlâl eden kimseler Allah'a itaattan ve O'nun çizmiş olduğu sınırları çiğneyip helâl

---

[1239] Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, Mâide, 3, IV, 415-417; Râzî, Mâide, 3, IV, 285-286; Kutup, fi Zılâli'l-Kur'an, Mâide, 3, II, 841; Yazır, Mâide, 3, III, 1566-1557.

[1240] Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, Mâide, 3, IV,417; Yazır, Mâide, 3, III, 1557.

[1241] Yazır, *Bakara*, 173, I, 590-591; Cessas, *Ahkâm*, Bakara, 173, 154-156.

[1242] Buhârî, Bedu'l-Vahy, 1.

[1243] Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, Mâide, 3, IV,424-426; Kutup, fi Zılâli'l-Kur'an, Mâide, 3, II, 841; Âlûsî, Mâide, 3, III, 61-62.

[1244] Mâide, 3.

daireden haram daireye saptıklarından günahkâr[1245] sayılmıştır ve bunun da uhrevî mesûliyeti ve cezası söz konusudur. Nitekim daha sûrenin başında "Ey iman edenler! Bağlandığınız ahitleri yerine getiriniz. Haram kılındığı size bildirilenler dışında, davarların eti size helâl edilmiştir"[1246] buyurularak ahde vefalı olmaya dikkat çekilmiş ve aynı zamanda bu meselenin ihlâl edilebilecek bir konu olduğu da işretlenmiştir. Dolayısıyla helâl ve haramlara dikkat edilmesi meselesi üzerinde titizlikle durulması gereken bir meseledir. Âyette geçen "Bağlandığınız ahitleri yerine getiriniz"[1247] ifadesini İbn Abbas, helâl ve haram kılınan şeylere, farzlara ve sınırları belirlenmiş hususlara riayet etmek şeklinde yorumlamıştır.[1248] Ayrıca bu sayılan haram yiyeceklerden yiyenlerin fisk içerisinde olduklarını da belirtmiştir.[1249] Zira bu haram gıdalardan yiyen kimseler aslında toplumda fasıklık damgasını yediklerinden manevî bir tür cezaya da çarptırılmış demektir. Aklını kullanan müminin böyle bir damgayı yememesi gerekir.

Diğer yandan yiyeceklerle ilgili hükümlerin Kur'ân'a göre Tevrat'ta daha ağır ve şiddetli olduğunu Kur'ân bize ifade etmektedir. Bu o günün Yahudileri için ağır bir sorumluluk ve imtihan olsada bu hükümler Kur'ân'ın tashihinden geçmekle yeniden yürürlüğe konmuş ve Muhammed ümmeti için daha hafif ve daha yumuşak hükümler olarak teşrî kılınmıştır. Buna göre Cenab-ı Hak, "Yahudilere bütün tırnaklı hayvanları haram kıldık. Sığır ve koyunun içyağlarını da haram kıldık. Yalnız sırtlarında yahut bağırsaklarında bulunan veya kemiğe karışan yağları haram kılmadık. Haddi aşmalarından ötürü onları bu şekilde cezalandırdık. Şüphe yok ki Biz hep doğru söyleriz"[1250] fermânıyla bunun ceza içerikli bir tedip olduğunu ilân etmektedir. İslâmiyette ise bu ve benzeri hükümlerin daha hafif olduğunu yine Kur'ân bize bildirmektedir. "Onlar ki yanlarındaki Tevrat ve İncillerde vasıfları yazılı o ümmî Peygambere tâbi olurlar. O Peygamber ki kendilerine meşrû şeyleri emreder, kötülükleri yasaklar, kendilerine güzel ve hoş şeyleri mübah, murdar şeyleri ise haram

---

[1245] Kurtubî, *Ahkâm*, Bakara, 26, I, 245-246.
[1246] Mâide, 1.
[1247] Mâide, 1.
[1248] Kurtubî, *Ahkâm*, Mâide, 1, VI, 32.
[1249] Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, Mâide, 3, IV,417.
[1250] Enam, 146.

kılar, üzerlerindeki ağırlıkları, sırtlarındaki zincirleri kaldırıp atar. Ona iman eden, onu destekleyen, ona yardımcı olan ve onunla beraber indirilen nûra tâbi olanlar var ya, işte felaha erenler onlardır"[1251] beyanıyla söz konusu hükümlerdeki hafifletme de hatırlatılmaktadır.

Tevrat'ta daha önce belirtildiği üzere Yahudiler, geviş getirmekle beraber çatal tırnağı bulunan hayvanların helâl ve bu iki özellik bulunmayan hayvanların haram olduğunu söylemekte olduklarına göre sığır, koyun, keçi ve benzeri gibi hem geviş getiren, hem çatal tırnaklı olanlardan başkası kendilerine haram olmuş oluyor. Böylece Yahudilere sığır ve koyun'un dışında diğer tırnaklı hayvanların hepsini haram kıldık. Sığır ve davardan da her ikisinin iç yağlarını, don yağlarını onlara haram ettik. Ancak her ikisinin sırtlarının veya bağırsaklarının taşımış olduğu yağlar yahut bir kemiğe karışmış olan yağlar -ki kuyruk yağı böyledir- bu üçü haram kılınmadı. Şu halde onlara haram kılınan sığır ve davar iç yağları, gömlek yağı denilen don yağıyla böbreklerin taşıdığı yağlar anlaşılmaktadır. Yahudilere olan bu yasak saldırganlıkları sebebiyle onlara ceza olarak verilmiştir. Yoksa aslında bunların hepsi kendilerine haram değildi. Bir zamanlar bıldırcın etleriyle beslenmişlerdi. Sonra saldırganlık ve zulümleri; peygamberleri öldürme, faiz alma, hak yolundan engelleme, haram yeme, helâli haram, haramı helâl sayma gibi taşkınlıklarından dolayı, sonradan kendileri birçok temiz rızıklardan mahrum edilmişlerdir.[1252] Bir başka âyette de "Hasılı o Yahudilerden taşan bir zulüm, insanları Allah yolundan menetmeleri, kendilerine yasaklanmış olmasına rağmen faizi almaları, halkın mallarını haksızlıkla yemeleri yüzündendir ki Biz, kendilerine daha önce helâl kılınan bazı temiz nimetleri haram kıldık ve içlerinden kâfir kalanlara can yakıcı azap hazırladık"[1253] buyurulmakta ve böylece maddeten dünya hayatının devamı kendisine bağlı bulunan yiyeceklerle insanoğlu imtihana tabi tutulmakta ve uhrevî huzurun ve mutluluğun da bir yönüyle buna bağlı bulunduğu vurgulanmaktadır.

Kur'ân-ı Kerim'de haram kılınan içeceklere gelince buradaki yasaklamada ikna edici ve tedricî bir metot takip edilmiş ve yavaş yavaş belli safhalardan sonra kesin yasaklama emri getirilmiştir.

[1251] A'raf, 157.
[1252] Yazır, Enam, 146, III, 2078-2079.
[1253] Nisâ, 160-161.

Âyet metninde yer alan ve yasak içeceklerden olan "Hamr" kelimesi lügatte örtmek ve karıştırmak anlamındadır.[1254] Istılah olarak ise, kendi kendine pişirilmeksizin kaynayıp kabaran ve şiddetlenen yani kuvvetlenip sarhoş edici hale gelen yaş üzüm suyudur ki köpüğünü atmış olsun ya da olmasın fark etmez.[1255] Bir başka ifadeyle "hamr", çiğ üzüm şırasından keskinleşmiş ve köpüğünü atmış olan şaraba verilen addır. Çünkü şarab aklı bürüyüp örter ve bir deyim ile, kafayı dumanlar ki buna "humar" denilir. "Hamr" kelimesinin bu üzüm şarabına isim olarak verilmesi özel bir isimlendirmedir. Bu nedenle "hamr" kelimesi bir de genel olarak akla humar veren, yani "kafayı dumanlandıran şey" anlamına kullanılmıştır ki bu mânâya göre sarhoşluk veren şeylerin hepsi "hamr"dır.[1256]

Mekkede nâzil olan ve içkinin yasaklanacağını ima eden ilk ihtar "Hurma ve üzümden hem sarhoşluk veren içki, hem de güzel gıdalar elde edersiniz. Şüphesiz bunda aklını çalıştıran kimseler için alacak ibret vardır[1257] âyet-i kerimesidir. Bu âyet, hurma ve üzümden, güzel gıdadan farklı olarak sarhoşluk veren bir madde de elde edildiğini bildirmektedir. Böylece sarhoşluk veren şeylerin güzel ve makbul içecek sayılmadığı tasrih edilmekle onun ileride yasaklanacağı da işaretlenmiş oluyor.[1258] O bakımdan bu âyet, Mekke döneminde İslâmın içki ile ilgili görüşünü çıtlatan ilk âyettir.

İçkinin haram kılınışı ile ilgili ikinci âyet Medine'de nâzil olan, "Sana şarap ve kumar hakkındaki hükmü sorarlar. De ki: İkisinde de hem büyük günah, hem de insanlara bazı menfaatler vardır. Fakat günahları faydalarından daha çoktur...[1259] melindeki âyettir. Müfessirlerin çoğunluğu bu âyetle şarabın açıkça yasaklanmadığını ancak muhatapların böyle bir yasaklamaya zihnen ve fikren hazırlandığı görüşündedirler. Buradaki tedricîlik hakkındaki kanaatleri ise bu ümmete Allah'ın bir lütfu ve bir ihsanı oldu-

---

1254 İbn Manzur, *Lisân,* (hmr-خمر) md.; Râğıb, *Müfredât* (hmr-خمر) md.; İbn Fâris, *Mekâyîsü'l-Lüga*, II, 215.

1255 Zuhaylî, , *Fıkhu'l-İslâmî*, VI, 152; Avdeh, II, 498; Bilmen, Ömer Nasuhi, III, 15. İmam Azam'a göre böyle bir üzüm suyu köpüğnü atmadıkça had hususunda hamr sayılmaz (Avdeh, II, 499).

1256 Yazır, Bakara, 219, II, 761; Kurtubî, *Ahkâm*, Bakara, 219, III, 51-52. Ayrıca bkz. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, Bakara, 219, II, 369; Âlûsî, *Rûhu'l-Maânî*, Bakara, 219, I, 112.

1257 Nahl, 67.

1258 Kurtubî, *Ahkâm*, *Nahl*, 67, X, 128; Yazır, Nahl, 67, V, 3107.

1259 Bakara, 219.

ğunu yönündedir.[1260] Çünkü içki ve kumar bir alışkanlık ve adet meselesidir. Aynı zamanda inanca değil amele teallûk eden bir konudur. Alışkanlıklar ise ancak tedavi yolu ile bıraktırılabilir. Bu yüzden İslâm, Müslümanların vicdanlarını ve şeriat mantıklarını uyarmakla işe başlamıştır. Bu amaçla içkinin ve kumarın günahının, yararından daha büyük olduğunu belirterek bu alışkanlıkları bırakmanın onları sürdürmekten daha iyi olduğu düşüncesini zihinlerde uyarmıştır.[1261]

İçki konusunda iniş sırası itibarıyla üçüncü olarak gelen, "Ey iman edenler! Sarhoş iken ne söylediğinizi hakkıyla bilmedikçe namaza yaklaşmayın…"[1262] mealindeki âyet yasaklama yönünde yeni bir adım ve kesin olarak haram kılma öncesi son safhayı ifade etmektedir. Görüldüğü gibi bu aşamada namaz vakitlerine yakın saatlerde içki içmek yasaklanmıştır. Aynı zamanda namaz vakitleri gündüzün değişik saatlerine tahsis edilmiştir. Namaz vakitleri arasındaki zaman aralıkları içki tutkunlarını tatmin edecek nispette içki içip de sonra "ne dediklerini fark edecek" derecede ayılmalarına yetecek genişlikte olmadığından Müslümanlar vicdânen namazı kılmak ile içki içme hazzını yaşamak arasında kalıyorlardı. Üstelik bu vicdan, namazı hayatının temel direği olarak görüp bunun zevkine ermiş bir vicdandı.

İçkinin yasaklanmasındaki son ve dördüncü merhale, başta Hz. Ömer olmak üzere bazı sahabîlerin, içkinin hükmünün açık bir şekilde belirtilmesi yönünde soru sormaları ve ashab arasında cereyan eden bazı hadiseler üzerine şarabı kesin bir üslûpla yasaklayan Mâide sûresinin 90 ve 91. âyetlerinin nazil olduğu rivâyet edilmektedir.[1263] Bu âyetlerde Ey iman edenler! Şarap, kumar, putlara kurban kesilen sunaklar, fal okları, şeytana ait murdar işlerden başka bir şey değildir. Bunlardan geri durun ki felâh bulasınız.[1264] "Şarap ve kumarla şeytanın yapmak istediği tek şey, sizin aranıza düşmanlık ve kin salmak, sizi Allah'ı zikretmekten ve namazdan alıkoymak-

---

1260 Cessas, *Ahkâm*, Bakara, 219, I, 390-392; Kurtubî, *Ahkâm*, Bakara, 219, III, 52; Mevdûdî, *Tefhîm*, Bakara, 219, I, 190.

1261 Kutup, *fi Zılâli'l-Kur'an,* Bakara, 219, I, 229.

1262 Nisâ, 43.

1263 Ebû Dâvûd, Eşribe, 1; Tirmîzî, Tefsîru'l-Kur'an, 6; Ayrıca bkz. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, Mâide, 90-91, V, 34; İbn Kesir, *Tefsir*, Bakara,219, I, 372.

1264 Mâide, 90.

tır. Artık bu habis şeylerden vazgeçtiniz değil mi?"[1265] buyurularak içki nihaî olarak bu âyetle kesin hüküm halinde haram kılınmıştır.

İçki yasağında izlenen bu yol, hükümlerin teşriinde İslâmiyet'in takip ettiği tedricîlik ve hükümlerin dayanacağı sağlam bir zemin oluşturma metodu için iyi bir misal teşkil etmektedir. Toplum böyle bir yasağa hazırlandığı, nüzûl sebebi teşkil eden olaylar da içkinin yol açtığı ve açabileceği zarar ve kötülükler hakkında yeterince fikir verdiği için âyette getirilen bu yasak bütün sahâbe tarafından sevinçle karşılanmış ve Resûl-i Ekrem (s.a.s.)'de "Allah Teâlâ şarabı haram kılmıştır…"[1266] buyurarak İslâmiyet'in, birçok kötülüğün kaynağı olduğu bütün akıl sahiplerince kabul edilen içki kullanımını yasakladığını ilân etmiştir.[1267]

Sünnet'te de çeşitli senetlerle rivâyet edilen pek çok hadislerde içki yasaklanmıştır. Bunlardan bir kısmında Hz. Peygamber (s.a.s.), "Sarhoşluk veren her içki haramdır"[1268] buyurmuşlardır. Ve ayrıca Resûlullah (s.a.s.) şarapla ilgili olarak şu on kişiye lânet etmiştir: "şarap yapmak maksadıyla sıkana ve sıktırana, içene ve sâkilik yapana, taşıyana ve taşıtana, satana ve satın alana, bağışlayana ve bunun parasını yiyene."[1269] Ve yine Hz. Peygamber (s.a.s.), buyurdular ki: "Her sarhoş edici hamrdır. Ve her sarhoş edici haramdır. Kim dünyada şarap içer ve tevbe etmeden, onun tiryakisi olduğu halde, ölürse, ahirette şarab içemez"[1270] buyurmuşlardır. İbn Abbâs (r.a.)'tan gelen bir rivâyette ise Hz. Peygamber (s.a.s.), Hamr aynı ile haram edilmiştir, (bu sebeple) azı da haramdır, çoğu da; keza her içkiden hâsıl olan sarhoşluk da (haramdır)[1271] beyanıyla içkinin yasak oluşunu defaatle dile getirmiş ve bu konuda dikkatli davranılmasını salık vermiştir.

Kur'ân-ı Kerim'de ve Hz. Peygamber (s.a.s.)'in hadislerinde belirtildiği üzere şarap kesin bir üslûpla yasaklanmış olmasına rağmen içki tüketimi ve alışkanlığı her zaman varlığını korumuş ve fıkıh literatüründe "*eşribe*" ve

---

1265 Mâide, 91.

1266 Müslim, Müsâkât, 67.

1267 Baktır, Mustafa, "*içki*" md., *DİA*, XXI, 459.

1268 Buhârî, *Eşribe*, 4; Müslim, *Eşribe*, 67-68; Muvatta, *Eşribe*, 4; Ebû Dâvud, *Eşribe,* 5; Tirmizî, *Eşribe* 2, 3; Nesâî, *Eşribe*, 23.

1269 Ebû Dâvud, *Eşribe,* 2; İbnu Mâce, *Eşribe*,6.

1270 Buhârî, *Eşribe*, 1; Müslim, *Eşribe*, 73; Ebû Dâvud, *Eşribe*, 5; Muvatta, *Eşribe*, 4; Tirmizî, *Eşribe*, 1; Nesâi, *Eşribe,* 22, 46.

1271 Nesâi, *Eşribe,* 48; İbnu Mâce, *Eşribe*, 10.

"*hudûd*" başlığı altında belirli durumlarda cezalandırılması gereken bir suç olarak kabul edilmiştir. Bu yasağı çiğneyenlere uygulanacak olan ceza ise sünnetle ve İslâm âlimlerinin içtihatlarıyla sabit olmuştur. İçki içen kimseye had uygulanacağı konusunda icma vardır.[1272] İslâm âlimleri bu görüşlerini Hz. Peygamber (s.a.s.)'in "Her sarhoş edici hamr'dır. Ve her sarhoş edici haramdır"[1273] ve "hamr (şarap) içeni sopa veya kamçıyla dövünüz"[1274] hadisleriyle delillendirmişlerdir. Buna *şürb haddi* de denmiştir ki özellikle bu had, hamr (şarap) içme sebebiyle icap eden haddir.[1275] Bir başka tabirle "*haddi hamr*", az veya çok miktarda, sarhoşluk versin ya da vermesin, bir kimsenin kendi hür iradesiyle şarap içmesinden dolayı tatbiki icap eden cezadır.[1276] Bu cezanın miktarı, suçu sabit olmuş hür bir kimse için seksen, köle için de kırk sopadır.[1277] Hz. Peygamber (s.a.s.) bu hususta bir had belirlememiş ancak Ebû Hureyre'nin rivâyet ettiği bir hadiste sayı vermeksizin dövdürmüş sahabe-i kiram da vurulan sopaların sayısını kırk olarak belirlemiştir.[1278] Hz. Ali (r.a.), "Resûl-i Ekrem (s.a.s.) kırk, Ebû Bekir kırk, Ömer seksen sopa vurdurmuştur. Hepsi de sünnettir. Bu sonuncusu bana göre daha uygundur"[1279] demişlerdir. Bir başka rivâyette de "Hz. Ömer (r.a.), hamr için uygulanması gereken haddin miktarı hususunda (Ashabla) istişarede bulunmuş. Hz. Ali (r.a.), "Seksen sopa vurulmasını uygun görüyorum" demiştir. Çünkü kişi, içince sarhoş olur, sarhoş olunca hezeyana düşer (saçmalar), hezeyana düştü mü iftira atar. (İftiranın cezası ise 80 sopadır). Böylece Hz. Ömer (r.a.) içki içenler için haddi 80 sopa olarak takdir etmiştir."[1280]

Diğer yandan şarap haddi için sabit olmuş bir cezanın af ya da sulh yoluyla düşürülmesi söz konusu değildir. Bu hak, Allah hakkı olduğundan cezanın affedilmesi veya düşürülmesi hususunda fertlerin ve toplumun bir dahli bulunmamaktadır. Ancak İmam Şafiî'ye göre bu suçun

1272 İbn Hümâm, V, 304; Zeylaî, *Nasbu'r-Râye*, III, 349; Kurtubî, *Ahkâm*, Bakara, 219, III, 52; Zuhaylî, *Fıkhu'l-İslâmî*, VI, 152
1273 Buhârî, *Eşribe*, 4; Müslim, *Eşribe*, 67-68; Muvatta, *Eşribe*, 4; Ebû Dâvud, *Eşribe,* 5; Tirmizî, *Eşribe* 2, 3.
1274 Ebû Dâvud, *Hudûd,* 26; Tirmizî, *Hudûd*, 15; Nesâî, *Eşribe*, 42; İbn Mâce, *Hudûd*, 14.
1275 Kâsânî, *Bedâi',* VII, 58; İbn Hümâm, V, 301, vd; Avdeh, II, 505-506.
1276 Bilmen, Ömer Nasuhi, III, 253.
1277 İbn Hümâm, V, 310; Zeylaî, *Nasbu'r-Râye*, III, 351; Zuhaylî, , *Fıkhu'l-İslâmî*, VI, 151-152.
1278 Ebû Dâvud, *Hudûd*, 35; Şevkânî, VII, 142.
1279 Müslim, *Hudud* 38; Ebû Dâvud, *Hudûd*, 36; .Avdeh, II, 505-506.
1280 Muvatta, Eşribe 2; Şevkânî, VII, 144.

cezası kırk sopa olarak takdir edildiğinden bundan fazla olanı ta'zîr cezası kapsamında değelendirilmiş ve devlet başkanı eğer bir maslahat görürse ceza indirimine gidebileceği belirtilmiştir.[1281]

Netice itibarıyla yiyecek ve içecekler konusu, her iki Kutsal Kitabın da inananlarınca dikkatli davranılmasını istediği ve uyarıda bulunduğu bir konudur. Tevrat bu maddeleri ayrıntılı olarak ele alırken Kur'ân icmalen zikretmiştir. İslâmiyette bu maddelerin tafsilatı sünnette ve İslâm âlimlerinin ictihatlarında yer almaktadır. Yiyeceklerle ilgili yasağı ihlâl edenlere Tevrat, ceza olarak kırbaçlama cezası takdir etmiştir. Ayrıca Tevrat, sunu kurbanının üçüncü gün yenmemesi gereken etinden yiyen bir kimseyi "eksizyon" cezasına yani suçlunun Yahudi toplumundan uzaklaştırılması cezasına çarptırmıştır.[1282] Kur'ân haram yiyeceklerle ilgili dünyevî bir ceza belirlememiş ancak uhrevî cezasının varlığına dikkat çekmiştir. Bu yiyeceklerden yiyen kimseleri de "fısk" sıfatıyla damgalamıştır.[1283] Yasak içeceklerle ilgili ise Tevrat, bir Yahudinin denetiminde yapılmayan şarabın içilmesini yasaklamıştır. Kur'ân'da içkinin haram oluşu kesin olarak ifade edilirken cezası sünnetle ve fakihlerin içtihatları ile sabit olmuştur. Âlimlerin görüşlerine göre bu ceza kırk sopa ile seksen sopa arasında değişmektedir. Fıkıh literatüründe *"kitâbu haddi'l-hamr"*, *"bâbu haddi'ş-şürb"* ya da *"haddi şâribi'l-hamr"* gibi başlıklar altında ayrıntılı olarak incelenmiştir.[1284]

N. DEĞERLENDİRME

Bu bölümde Tevrat ve Kur'an'a göre ortak suç kabul edilen fiiller ve bunlara ilişkin her iki kitabın da takdir etmiş olduğu ceza hükümleri karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Tevrat, suç saydığı tüm fiillere dünyevî bir ceza takdir ederken, Kur'an bu suçların işlenmesi halinde failinin günahkâr olacağını beyan etmiş ve bir kısmına dünyevî bir ceza uygulayıp diğer bir kısmının cezasını ahirete bırakmıştır. Her iki kitabın da ortak suç kabul ettiği fiillerin failine uygulamış oldukları cezalar arasında bazı

1281 Avdeh, II, 507.
1282 Chumash, s. 638.
1283 Bkz., Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, Mâide, 3, IV,417; Yazır, Mâide, 3, III, 1557.
1284 Bkz. İbn Hümâm, V, 301-315; Aynî, VI, 309-325; Kâsânî, VII, 58-59; Zuhaylî, , *Fıkhu'l-İslâmî*, VI, 147-163; Âvdeh, II, 496-513; Şevkânî, VII, 138-149.

benzerlikler bulunsa da, araştırma neticesinde Kur'an'a göre Tevrat'ın, daha katı ve daha sert hükümler ihtiva ettiği görülmüşür. Meselâ Tevrat, kasten adam öldürme suçuna alternatifsiz ölüm cezası takdir etmiştir. Kur'an ise aynı suçtan mahkûm olmuş katil için, tercih hakkı maktul yakınlarına ait olmak üzere, kısasla birlikte af ve diyet seçeneğini de ilâve etmek sûretiyle Tevrat'ta yer almayan üçlü bir taksimle yeni ve daha hafif hükümlerle gelmiştir. Nitekim affın meşru kılınması katil için bir kolaylık, diyetin meşruiyyeti ise maktul için bir faydadır.

Öte yandan Tevrat'a göre, erkek açısından zina suçunun oluşabilmesi için kadının evli veya en azından nişanlı olması gerekir. Evli bir erkeğin evli olmayan bir kadınla ilişkiye girmesi, her ne kadar büyük suçlamaya tâbi olsa da Yahudi şeriatına göre zina suçunu oluşturmaz. Kısacası Tevrat'a göre zina, kocanın kadına karşı olan ayrıcalıklı haklarının ihlâli olarak düşünülmüştür. Kur'an-ı Kerim'de zina suçunun oluşmasında evli bekâr ayırımı yoktur. Tevrat zina suçu sabit olmuş kimse için taşlama (recm) –bu suçu işleyen kimse haham kızı ise cezası yakmak sûretiyle ölümdür- cezası takdir etmiştir. Kur'an-ı Kerim'de zina suçu sabit olmuş bekâr kimseler için yüz sopa vurulacağı beyan edilirken, evli zinakârların taşlanacağı hükmü sünnetle sabittir. Tevrat zina iftirasında bulunan kimse için, kırbaçlama, para ve iftira attığı kadından hayatı boyunca boşanamama cezası verirken, Kur'an aynı suçun failine seksen kırbaç vurma cezası takdir etmiştir.

Keza Tevrat, cinsel sapıklıkta bulunan kimseleri taşlayarak, boğarak yahut yakarak ölüm cezasına çarptırırken, Kur'an-ı Kerim son derece çirkin ve iğrenç bir fiil olarak nitelediği bu suça belli bir ceza takdir etmeyip ahirete bırakmıştır. Ancak İslâm âlimleri bu suçun cezaya lâyık bir suç olduğunu ve durum ile şartlara göre ibret verici bir ceza ile cezalandırılması gerektiği görüşünü benimseyip bu fiili ta'zir suçu ve cezası kapsamında değerlendirmişlerdir.

Diğer yandan Tevrat, hırsızlığı suç kabul etmiş ve bu suçun failine, çalınan şeyin mahiyetine göre, çalınan malın dört-beş katının ödenmesinden hırsızın öldürülmesine kadar tavizsiz bir şekilde uygulanan çeşitli ağır cezalar takdir etmiştir. Kur'ân'ın hırsızlık suçuna öngördüğü ceza ise, hırsızın elinin kesilmesi cezasıdır. Ancak çalındığında el kesme cezası uygulanmayan bir çok durum vardır.

Yine Tevrat ve Kur'ân'ın ortak suç saydığı fiillerden bir diğeri de yalan şahitlikte bulunmak suçudur. Tevrat'a göre eğer mahkeme bir kimsenin yalancı olduğuna kanaat getirmişse, aleyhine şahitlik edilmek istenen kimseye kanunen verilmesi gereken ceza, yalancı şahide verilecektir". Kur'ân-ı Kerim'de ise bu fiil, Allah'ın haram kıldığı yasaklar cümlesinden olup bununla ilgili belirli bir ceza tayin edilmemiştir. Ahlakî açıdan son derece kötü bir davranış olduğuna ve uhrevî mesuliyetinin ağırlığına dikkat çekilmiştir.

Şirk koşan kimse Tevrat cümlelerine göre ölüm cezasına çarptırılırken, Kur'ân-ı Kerim'in şiddetle kınadığı ve mahkûm ettiği bu eylem için; Kur'ân'da dünyevî bir ceza takdiri yapılmamış, hesabı ahirete bırakılmıştır. Tevrat'ta Tanrı'ya söven kimsenin cezası ölümdür. Kur'ân'da ise Yüce Yaratıcı'ya karşı bahis konusu uygunsuz sözlerde bulunmak suç sayılıp yasaklanmış ancak belli bir ceza takdirinde bulunulmamıştır. İslâm âlimleri bunu ta'zir suçları ve cezası kapsamında değerlendimişlerdir.

Tevrat ve Kur'ân'ın suç kabul edip cezaî müeyyide açısından dikkat çekecek kadar farklılık arzeden bir diğer mesele de ana babaya itaatsizlik meselesidir. Tevrat bu suçun failini ölüm cezasına çarptırmıştır. Kur'ân ise cezayı ahirete bırakmıştır.

Görüldüğü üzere Tevrat, suç saydığı fiillerin failine Kur'an'a göre son derece daha katı ve daha sert kurallar ve uygulamalar ihtiva etmektedir. Anlaşılan o ki Kur'ân-ı Kerim, bunların bir çoğunu tashih etmiş, ıslah edilecek yanlarını ıslah ederek ve tamir gerektiren taraflarını kısmen de olsa gözden geçirerek yeniden tesis edip daha yumuşak ve daha hafif evrensel hükümlerle gelmiştir.

Üçüncü Bölüm
CEZANIN İNFAZ ŞEKİLLERİ

A. TEVRAT'TA CEZALANDIRMA

Tevrat, suçun sabit olmasıyla ölüm cezasına çarptırılan mahkûm için, failin sosyal statüsüne ve bununla birlikte işlemiş olduğu suçun derecesine bağlı olarak azalan şiddet sırasına göre cezalandırmada üç tip infaz şekli öngörmektedir: "Taşlama", "yakma" ve "kafasını kesme". Boğmak sûretiyle öldürme ise sadece Talmud'da bahsi geçen ve ceza vermede diğerlerine göre daha hafif kabul edilen diğer bir infaz şeklidir.[1285] İki ayrı suçtan farklı metotlarla olmak üzere iki ayrı ölüm cezasına çarptırılmış bir suçlu, bu ikisinden daha şiddetli olanı ile cezalandırılmıştır. Öte yandan haklarında birden fazla ceza takdir olunan iki suçlunun hangisine hangi ceza metodunun uygulanacağı konusunda mutabakata varılamaması halinde her iki mahkûmun da, takdir olunan cezalardan daha hafif olanı ile cezalandırılacağı belirtilmiştir.[1286] Sürgün ve kırbaçlama şeklindeki ceza şekilleri ise hataen adam öldürme suçu işleyen ve tapınağın kutsallığını bozup da aynı zamanda Torah'da emredilen bazı ayinsel kuralları ihlâl eden kişilere verilen ve ölüm cezası gerektirmeyen suçlar için takdir olunmuş ceza şekillerindendir.[1287]

1285 TB, *Sanhedrin*, 50a (335), 57b (391-392).

1286 Drapkin, Israel, *age*., s. 71.

1287 Abraham Cohen, *Everyman's Talmud*, New York, Schocken Books-1975, s., 315-316, 321; Drapkin, Israel, *age*., s. 76-77.

1. Taşlama (Recm)

*"Taşlama"(*recm) şeklindeki infaz yöntemi, Tevrat'ta en çok bahsi geçen ağır cezalandırma yöntemlerinden biridr. Otuz altı büyük suçtan on sekizi[1288] "taşlama" ile cezalandırılmıştır. Bütün bu durumlarda, mevcut suçu işlemiş suç ortakları aynı cezaya çarptırılırlar. İnsanlar tarafından taşlanma yöntemi, toplum hayatını tehdit eden yasak cinsel münasebetle ilgili suçlar için uygulanacak bir usul olmuştur. Mahkûm, infaz yerinden yaklaşık on cubit (1 cubit = 43-56 cm) uzaklığa geldiğinde gideceği dünyada kendine bir pay bahşedilmesi için itirafta bulunması istenir. Darağacının dört cubit yakınında memurlar mahkûmu, eğer erkekse iç çamaşırına kadar, kadınsa içinde kalan tek giysisine kadar soyarlar ve daha sonra infaz için hazırlanmış mekâna getirip infaz ederler. Bu şekilde infaz edilen suçluların -muhtemelen caydırıcı olması için- ölüm sonrası ceza olarak öldükten sonra asılmaları gerektiği de belirtilmiştir.[1289]

2. Yakma

"Yakma" şeklindeki infaz türü Tevrat'a göre ikinci derecede sert ve ağır bir ceza verme şeklidir. Yakın akraba ile cinsel ilişkinin dokuz farklı türü ve zinanın bir türü bu şekilde cezalandırılmıştır. Bir kadınla ve kızıyla cinsel ilişkiye girmeyi içeren yakın akraba ilişkisinin bir tipi ki, bu şahsın kayınvalidesi ve baldızı anlamında yorumlanmıştır. Burada bahsedilen özel bir zina ise din adamının evli olan kızının yasak ilişkisidir. Tevrat, "o (kadın) ateşle yanacaktır"[1290] ifadesiyle, infazın bu tipine vurgu yaparak işaret eder. Yakma hadisesi Yahudi âlimlerince şu şekilde tarif edilmiştir: Suçlu, kımıldamaması

[1288] Bu On sekiz suç, yasaklanmış veya sapık cinsel ilişkilerdir. Bunlar; zinanın üç tipi (evli olan papaz'ın kızı, evli kadınla birlikte olan adam ve sözlenmiş bakire ile birlikte olan adam –kendi rızası ile ya da zorla-), doğal olmayan cinsel ilişkilerin iki tipi (bir hayvanla beraber olan adam ve kadın), yakın akraba ile cinsel ilişki kurmanın on iki tipi (kendi annesiyle, üvey annesiyle, geliniyle, kızıyla, kızının kızıyla, oğlunun kızıyla, üvey kızıyla, üvey kızının kızıyla, üvey oğlunun kızıyla, kayınvalidesiyle, kayınvalidesinin annesiyle, kayınpederinin annesiyle beraber olan), ve iki erkek arasında doğal olmayan ilişkil (homoseksüellik) (Drapkin, Israel, *age*., s. 70).

[1289] Drapkin, Israel, *age*., s. 71-73; Abraham Cohen, *Everyman's Talmud*, New York, Schocken Books-1975, s., 318.

[1290] "Bir kâhinin kızı fahişelik yaparak kendini kirletirse, hem kendini hem de babasını rezil etmiş olur. Yakılmalıdır" (Levililer, 21: 9). Ayrıca bkz., Baruch A. Levine, *The JPS, Commentary*, Leviticus, 21: 9, s. 144; TB, *Sanhedrin*, 49b (333), 50a(333).

için önce gübrenin içine yerleştirilir. Bu yerleştirme şekli kızgın kurşunun vücudun başka bir yerine damlamaması içindir. Yumuşak kumaştan yapılmış bir eşarp içinde başka bir kaba kumaştan yapılmış ve burulmuş eşarp mahkûmun boynuna dolanır. (Çünkü kaba kumaş tek başına boynunu tırmalayabilir ve gereksiz ek bir acı oluşturabilir) Şahitlerden biri kumaşın bir ucunu çekerken diğeri de mahkûm ağzını açıncaya kadar aksi yönde diğer ucunu çeker. Bu esnada erimiş kurşun sıvısı ağzından içeri dökülür. Bu şekilde iç organlar yanar ve vücut bozulmadan infaz gerçekleşir.[1291]

3. Boynu Vurma

"Boynu vurma" şekli de Tevrat'ın takdir etmiş olduğu ceza infaz şekillerinden biridir. Ancak yöntemine ilişkin tartışmalar vardır. Bazı Amoraim'ler, Romalılar'ın yaptığı gibi, boynu vurmanın, kılıçla yapılacağı görüşündedirler. Bir kısım Talmudist'ler ise bunun farklı yapıldığını iddia etmişlerdir. Buna göre mahkûm başını bir bloğa koyar ve başı balta ile kesilir. Hiçbir durumda suçlu hançerle bıçaklanıp ya da kılıçla ikiye bölünüp öldürülmemiştir. Bu tür infaz şekilleri idamın gereksiz sert usûlü olarak düşünülmüştür.[1292]

4. Boğma

"Boğma" şeklindeki infaz ise Talmudik yasalara göre suçluyu en yumuşak yöntemle idam etme şekli olarak yorumlanmıştır.[1293] Az önce "yakma" sûretiyle idam etme şekli izah edilirken "yakma" ve aynı zamanda "boğma"nın birlikte gerçekleştirildiği ifade edilmiştir. Buna göre böylesi bir boğma şeklindeki infaz yönteminin denildiği gibi yumuşak ve hafif bir yötem olduğunu söylemek oldukça güç olsa gerek. Zira anlatılan boğma şekli bilinen idam etme şeklinden farklı olduğu anlaşılmaktadır.

5. Sürgün

Tevrat ve Talmud yasalarına göre, *"sürgün"* ile cezalandırılan tek suç, kasıt bulunmayan adam öldürme suçudur. Tanrı'nın, Kabil için, kardeşi

---

1291 Abraham Cohen, *age*., s., 319; Drapkin, Israel, *age*., s. 73-74.
1292 Drapkin, Israel, *age*., s., 74.
1293 TB, *Sanhedrin*, 49a (335); Drapkin, Israel, *age*., s., 74-75.

Habil'i öldürdüğünden dolayı "sürekli dolaşarak vakit geçiren bir hayat" hükmünü içeren cezalandırmanın bu şekli Kitab-ı Mukaddes'te birkaç defa bahsedilmiştir.[1294] Bu cezaya carptırılan suçlu, belirlenen altı sığınak şehirden birine sürgün edilir. Burada en kıdemli din adamının ölümüne kadar kalması gerekir. Sürgün cezasının mahkûmu başka tanrılara tapmaya zorlayabileceği endişesinden suçlunun ülke dışına sürgün edilmemesine hükmedilmiştir.[1295]

6. Kırbaçlama

Tevrat'ta bu ceza şu cümlelerle belirtilmiştir: "Eğer suçlu kişi kamçılanmayı hak ettiyse, yargıç onu yere yatırtacak ve önünde suçu oranında sayıyla kamçılatacak. Suçluya kırk kırbaçtan fazla vurulmamalı. Kırbaç sayısı kırkı aşarsa, kardeşiniz gözünüzde aşağılanabilir."[1296] Bilgeler kırbaçlama cezasına sebep olabilecek 168 suç[1297] saymışlardır.[1298] Cezanın uygulanışını şöyle tarif etmişlerdir: Suçlunun elleri iki taraftan kolonlara bağlanır ve darbelerin çıplak vücudun üzerine uygulanması için papaz yada mahkeme memuru adamın göğsünü açardı. Memur elinde dana derisinden iki kat kayışla adamın arkasında, taşın üzerinde ayakta dururdu. Kayış göbeğe ulaşacak kadar uzun ve bir elin eni kadar kalındır. Darbelerin üçte biri göğsün önüne, üçte ikisi de çıplak omuzların arkasına verilir. Mahkeme memuru kayışı çift eliyle kaldırır fakat tek eliyle tüm gücüyle indirir ve infazı gerçekleştirir.[1299]

1294 Tekvin, 4: 3-16.

1295 Drapkin, Israel, *age*., s., 77; Abraham Cohen, *Everyman's Talmud*, s., 315-316.

1296 Tesniye, 25: 3.

1297 Bu suçlar şunlardır: "Başkaları arasında, din adamlarının işlediği evlilikle ilgili üç tür günah; dört tür yasaklanan evlilik; yedi tip yakın akraba ile cinsel ilişki; yenmemesi gereken yiyeceklerle ilgili kuralların sekiz tip ihlâli; diğer yasaklarla ilgili yedi tür ihlâller; Levitical kanunlarının yirmi beş tür ihlâli; ve toprak ve Passover kutsal günü kanunlarının birkaç ihlâli gibi suçları içerir. Bu suçların arasında en ciddî olanı kişinin kız kardeşiyle, annesinin kız kardeşiyle, karısının kız kardeşiyle, ya da abisinin eşiyle cinsel ilişkiye girmesi; adet olarak temizlenmemiş kadınla cinsel ilişkiye girme; yüksek din adamının boşanmış olan dul ya da *halitzah* törenini yerine getirmiş bir kadınla evlenmesi, ve İsrailli birinin babası belli olmayan (gayri meşru ilişkiden olan) kadınla ya da Gibeon (Eski Filistin'de İsrail yakınında bir şehir) soyundan gelen biriyle evlenmesi; İsrailli birinin kızının, babası belli olmayan soydan gelen bir kimseyle yada Gibeon'lu biriyle evlenmesidir (Drapkin, Israel, *age*., s., 79-80).

1298 Drapkin, Israel, *age*., s., 79. Abraham Cohen, *Everyman's Talmud*, s., 321.

1299 Drapkin, Israel, *age*., s., 81.

7. Kısas

Kısas usûlü cezalandırma, Tevrat'ın değişik bölümlerinde sıkça tekrar edilen bir cezalandırma şeklidir. Tevrat'ta bu husus şu cümlelerle belirtilmiştir: "Ama başka bir zarar varsa, cana karşılık can, göze karşılık göz, dişe karşılık diş, ele karşılık el, ayağa karşılık ayak, yanığa karşılık yanık, yaraya karşılık yara, bereye karşılık bere ödenecektir."[1300] Bir diğer cümlede ise "Kırığa karşılık kırık, göze göz, dişe diş olmak üzere, ona ne yaptıysa kendisine de aynı şey yapılacaktır. Hayvan öldüren yerine bir hayvan verecek, adam öldüren öldürülecektir. Yerli yabancı herkes için tek bir yasanız olacak. Tanrınız Rab benim."[1301] Dolayısıyla cezayı hak edene "Acımayacaksınız: Cana can, göze göz, dişe diş, ele el, ayağa ayak"[1302] denilmiştir. Kutsal Kitab'a ait bu emirler biraz acımasızca görünebildiği için, talionic (kısasa kısas) ilkesi, kısas cezası için sabit bir limit belirleme prensibini benimsemiştir. O bakımdan kısasa kısas ilkesinin yerine limitsiz intikamın zararına eşit yasal ceza koymuştur. Talmud'da (Baba Kama: 84a), "göze göz ve cana can" cümlesinin yorumunda suçlunun gözü kör edilirken, "ruhu bedenden ayrılabilir" uyarısı yapılmıştır. Bu sebeple Amoraim'ler özellikle Kitab-ı Mukaddes'in harfi harfine yorumundan hoşnut değillerdir. Bedensel yara vakalarında, tazminatın daha insancıl olacağına dikkat çekmişlerdi."[1303]

B. KUR'ÂN-I KERİM'DE CEZALANDIRMA

Kur'ân-ı Kerim'e gelince, gerek Tevrat'ta gerekse Talmud'da ifade edildiği gibi çerçevesi belirlenmiş ve tarifi yapılmış bir infaz yöntemi yoktur. Ancak kasten adam öldürme suçuna ilişkin maktûl yakınlarının isteğine bağlı olarak kısas yapılacağı[1304], zinâ suçu işleyen bekar kimselere yüz sopa cezasının verileceği[1305] –evli zinâkar kimselerin recmedileceği sünnetle sabit

---

1300 Çıkış, 21: 23-25.
1301 Levililer, 24: 20-22.
1302 Tesniye, 19: 21.
1303 Drapkin, Israel, *age*., s., 81.
1304 Ey iman edenler! Öldürülen kimseler hakkında size kısas farz kılındı.Hür hür ile, köle köle ile, dişi dişi ile kısas olunur. Ama kim, maktûlün velisi tarafından affedilirse kısas düşer(Bakara, 178), Hem Tevrat'ta onlara şu hükmü de farz kıldık: Cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş karşılıktır. Hülâsa bütün yaralamalar birbirine kısas edilir. Fakat kim bu kısas hakkından feragat edip bağışlarsa bu, kendi günahları için kefaret olur(Mâide, 45).
1305 "İmdi, zina eden kadın ve erkeğin her birine yüz değnek vurun"(Nur, 2).

olmuştur- zina iftirasında bulunan kimseye seksen sopa vurulacağı[1306] ve hırsızlık suçu işleyenlerin el kesme cezasına çarptırılacağı[1307] –ki yine bu cezanın da verilebilmesi için sünnetle kayıt altına alınmış ve sabit olmuş belli bir miktar söz konusudur- âyet-i kerimelerde mutlak olarak beyan edilmiştir. Bu cezalar Kur'ân'da zikri geçen suçluya verilecek dünyevî cezalardır. Kur'ân'ın yasaklayıp da bu yasak fiili işleyen kimseleri tehdit ettiği bir başka cezalandırma şekli ve türü daha vardır ki o da uhrevî cezadır. Bu cezanın mahiyeti insan için meçhul olsa da ahirete inanan ve gaybe iman edenler için varlığı muhakkaktır. Belki en çetin olanı da budur.

1. Taşlama (Recm) Hususunda Kur'ân'ın Hükmü

Zina suçu sabit olmuş evli bir kimseye verilecek olan bu ceza yani "*taşlama*" (recm) cezası ve infaz şekli sünnetle ve Hz. Peygamber'in (s.a.s.) uygulamaları ile belirlenmiştir.[1308] Evli zinakâr taşlanırken, evli olmayan suçlunun cezası yüz kırbaç[1309] olarak takdir edilmiştir. Ancak bu iki ceza birleştirilmemiş ve ayrı ayrı tatbik edilmesi gerektiği Allah Resûlü'nün (s.a.s.) uygulamaları ve İslâm âlimlerinin içtihatları ile sabit olmuştur.[1310] "*Taşlama*" (recm) cezası meder (tuğla-kerpiç) ve avuca sığacak büyüklükte taşlarla vurmak sûretiyle uygulanır. Mahkûmun çektiği acının uzamaması için hafif taşlar, çabucak canı çıkıpta başkalarına ibret teşkil edici ceza olma yanının kaybolmaması için çok iri kayalar kullanılmaz.[1311]

2. Yakma Hususunda Kur'ân'ın Hükmü

Kur'ân-ı Kerim'de *yakmak* sûretiyle ceza verme şekli ve tarifi yoktur. Sünnet-i Sahiha'da ise böylesi bir cezalandırmanın Allah'a mahsus bir cezalandırma şekli olduğu belirtilmiş olup cezalandırılması gereken kim-

---

1306 İffetli kadınlara zina isnad edip de buna dair dört şahid getiremeyen herkese seksen değnek vurun ve bundan böyle, onların şahitliklerini artık ebediyyen kabul etmeyin. Çünkü bunlar gerçekten fâsıkların ta kendileridir (Nur, 4).

1307 "Hırsız erkek ile hırsız kadının irtikâb ettikleri suça bir karşılık ve Allah tarafından insanlara ibret verici bir ukubet olmak üzere ellerini kesiniz. Allah azîz ve hakîmdir (Mâide, 38).

1308 Buhari, *Ahkâm*, 21; Müslim, *Hudûd*, 16-25; Ebu Dâvud, *Hudûd*, 23, 24; Mevdûdî, *Tefhim*, Nur, 2, III, 488.

1309 Nur, 2.

1310 Mevdûdî, *Tefhim*, Nur, 2, III, 491-492.

1311 Zuhaylî, *Fıkhu'l-İslâmî*, VI, 62.

senin inanmayan biri olması halinde bile böyle bir usûlle ceza verme şekline müsaade edilmeyeceği beyan olunmuştur.[1312]

3. Boynu Vurma Hususunda Kur'ân'ın Hükmü

Boynu vurma sûretiyle cezalandırma şekli kasten adam öldürme suçu sabit olmuş bir suçlu için, maktûl yakınlarının *af* ve *diyet'e* razı olmamaları halinde *kısasın* uygulanmasında kullanılan bir cezalandırma şeklidir. Bu tür bir cezalandırma ancak kılıç ile yapılır. Öldürme suçu ister kılıç ve benzeri ile işlenmiş olsun, ister taş ve sopa gibi ağır bir aletle işlenmiş olsun isterse suda boğma, yakma , hapsetme ve bunların dışındaki bir cinayet sonucu gerçekleştirilmiş olsun, kısas hakkına sahip olanlar kılıç ile kısası uygularlar. İslâm'da *müsle* (insanın göz, kulak, parmak gibi organlarını kesme) yasaklanmıştır. İslâm âlimleri bu görüşlerini Hz. Peygamber (s.a.s.)'in "Ancak kıllıç ile kısas yapılır"[1313] hadisi ile delillendirmişlerdir.[1314]

4. Boğma Hususunda Kur'ân'ın Hükmü

Talmudik yasalarda ifade edildiği gibi gerek Kur'ân-ı Kerim'de gerekse sünnette bu şekilde bir cezalandırma usûl ve yöntemi bulunmamaktadır. Hz. Peygamber (s.a.s.), "Bu ümmette yere uzatma, soyma, boynuna ip bağlama, veya bukağı vurma gibi cezalar yoktur"[1315] beyanıyla boğma şeklindeki cezalandırma yöntemine açıklık getirmiştir.

5. Sürgün Hususunda Kur'ân'ın Hükmü

Bu ceza, bekâr zinakâr için takdir olunan bir cezadır. İslâm âlimleri buna Hz. Peygamber (s.a.s.)'den rivayet olunan " Hükümleri benden alıp öğreniniz. Bekâr bir erkek bekâr bir kadınla zina etmişse her birine yüzer değnek sopa ve bir sene sürgün cezası veriniz"[1316] hadisini delil göstermişlerdir.[1317]

1312 Buhari, *Cihad,* 149; Ebû Dâvûd, *Cihad*, 112.

1313 İbn Mâce, *Diyât*, 25.

1314 Zuhaylî, *Fıkhu'l-İslâmî*, VI, 283; Avdeh, II, 242-243.

1315 Taberânî, Süleyman b.Ahmed b. Eyyûb Ebû'l-Kâsım, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, thk., Hamdi b. Abdülmecîd es-Silefî, Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, Musul, 1404, IX, 340; Beyhakî, Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali b. Mûsâ Ebû Bekir, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, thk., Muhammed Abdulkadir Atâ, Mektebetü Dâri'l-Ba's, Mekke, 1414, VIII, 326. Ayrıca bkz. Zuhaylî, *Fıkhu'l-İslâmî*, VI, 62.

1316 İbn Mâce, *Hudud*, 7.

Ebû Hanife bunun had anlamında bir ceza olmadığını dolayısıyla devlet başkanının bir maslahat görmesi durumunda suçluyu sürgüne gönderebileceği görüşünü belirtmiştir.[1318] Tevrat'ta bu cezanın süresi başkâhin'in ölümüne dek sürerken burada bir sene ile kayıt altına alınmıştır.

6. Kırbaçlama Hususunda Kur'ân'ın Hükmü

Kur'ân-ı Kerim'de belirtildiği şekliyle kırbaçlama cezası, evli omayan bekâr bir kimse zina suçu işlediğinde[1319] ve bir kimsenin zina iftirasında bulunduğu sabit olduğunda[1320] verilecek olan ceza türüdür. Bu hüküm Kur'ân-ı Kerim'de "İmdi, zina eden kadın ve erkeğin her birine yüz değnek vurun"[1321] âyetiyle ve "İffetli kadınlara zina isnad edip de buna dair dört şahid getiremeyen herkese seksen değnek vurun ve bundan böyle, onların şahitliklerini artık ebediyyen kabul etmeyin. Çünkü bunlar gerçekten fâsıkların ta kendileridir"[1322] mealindeki âyetle sabit olmuştur. Kırbaçlamadaki ölçüye gelince "koltuğun açılmayacak şekilde" tatbik edilmesi, yüze, başa ve avret mahalline vurulmaması, sopanın budaksız ve boğumsuz olması, mahkûm kadınsa cezasının oturarak, erkekse ayakta uygulanması ve kadının tamamıyla giyinik olması gibi infazda uyulması gereken bir kısım prensiplere bağlı olarak belirlenmiştir.[1323] Ve son derece hem ahlâkî hem de insanî özelliklere bağlı kalınmıştır. Böylece İslâm dini ceza verirken bile insanları eğitmeyi ve onlara kin ve öç alma düşüncesinden öte hak ve adalet düşüncesini vermeyi hedeflemiştir. Huzur ve güven toplumunda hak ve adalet düşüncesi temel esaslardan birini oluşturmaktadır.

7. El Kesme Hususunda Kur'ân'ın Hükmü

El kesme cezasını gerektiecek hırsızlık suçu işlemiş kimseye verilecek olan ceza Kur'ân-ı Kerim'de, "hırsız erkek ile hırsız kadının irtikâb ettikleri suça bir karşılık ve Allah tarafından insanlara ibret verici bir ukubet

---

1317 Avdeh, I, 639-640.
1318 Zuhaylî, *Fıkhu'l-İslâmî*, VI, 39.
1319 Avdeh, I, 636.
1320 Avdeh, I, 645.
1321 Nur, 2.
1322 Nur, 4.
1323 Cessas, *Ahkâm*, III, 340-342.

olmak üzere ellerini kesiniz. Allah azîz ve hakîmdir" (mutlak galiptir, tam hüküm ve hikmet sahibidir)[1324] âyet-i kerimesiyle hükme bağlanmıştır. Ancak el kesme cezasının nasıl uygulanacağı sünnetle ve İslâm âlimlerinin içtihatlarıyla belirlenmiştir. Âlimlerin çoğunluğuna göre el'in kesileceği kısım bilekten itibarendir.[1325] Zira Hz. Peygamber (s.a.s.) hırsızın elinin bilek ekleminden kesilmesini emretmiştir.[1326] Ayrıca kesilen elin bir süre hırsızın boynuna ibret amaçlı asılı tutulacağı da belirtilmiştir.[1327] Şu kadar var ki Ebû Hanife hırsızın sağ elinin kesilmesini sol elinin sağlam olması şartına bağlamıştır. Şayet sol el kesik yahut baş parmak dışında el parmaklarının ikisi veya tamamı felç vb. bir hastalıktan ötürü yok hükmünde ise sağ el'in kesilmeyeceği görüşünü belirtmiştir.[1328]

C. DEĞERLENDİRME

Kur'an-ı Kerim ve Tevrat'ın, suçlulara öngördüğü cezaların infaz şekilleri mukayese edildiğinde uygulamadaki bazı hususların dikkate değer olduğu görülmüştür. Şöyle ki: Kırbaçlama cezasının infazında, her iki kitapta da birbirine benzer uygulamalar mevcuttur. Taşlama (recm) şeklindeki cezalandırma, Tevrat'ın zina suçu işleyen kimselere uyguladığı cezalardan biridir. İslâmiyette bu ceza şekli, evli zinakârlar için takdir olunan sünnetle sabit olmuş bir cezalandırma şeklidir. Sürgüne gönderme usûlü ceza infazı ise Tevrat'ta açıkça belirtilen ve hataen adam öldürme suçu sabit olmuş kimse için uygulanan bir cezalandırmadır. İslâmiyete gelince bu ceza şekli bekâr zinakâr için takdir edilmiş bir ceza olup yine sünnetle hükme bağlanmıştır. Boynu vurma tarzı ceza verme şekli ise her iki kitabın öngördüğü kısasın uygulanmasında başvurulan bir usûldür.

Buraya kadar zikrettiğimiz cezanın infaz şekillerine baktığımızda her iki kitaba göre de bir kısım benzerlikler müşahede edilmektedir. Aslında bu benzerlik bir bakıma kaynak birliğini de işaretlemektedir. Ancak Tevrat'ın öngördüğü bir kısım uygulamalar vardır ki, Kur'an-ı Kerim bunları tasvip

---

1324 Maide, 38.

1325 Cessas, *Ahkâm*, II, 525-526; Kurtubî, *Ahkâm*, Maide, 38, VI, 171; Zuhaylî, *Fıkhu'l-İslâmî*, VI, 99.

1326 Zeylaî, *Nasbu'r-Râye*, III, 270-271.

1327 Kurtubî, *Ahkâm*, Maide, 38, VI, 173; Zuhaylî, *Fıkhu'l-İslâmî*, VI, 99.

1328 Avdeh, II, 624.

etmemektedir. Bu ise Kur'an'ın müheymin olması yani diğer kitaplar üzerine emin bir nezaretçi ve şahit, kontrolcü ve hâkim olmak üzere gönderilmiş bir kitap olma hususiyetindendir. Bu itibarla diyebiliriz ki Kur'an, Tevrat'ın ıslah edilecek yanlarını ıslah ederek, tamir gerektiren taraflarını da kısmen de olsa revizyondan geçirerek yeni hükümlerle gelmiştir. Meselâ Tevrat, zina suçu işleyen Haham kızını *yakmak* sûretiyle cezalandırmayı takdir etmiştir. Kur'an'da böyle bir ceza şekli olmadığı gibi Hz. Peygamber (s.a.s.) bunu yasaklamış ve ateşle cezalandırmanın Cenab-ı Hakk'a mahsus bir cezalandırma olduğunu belirtmiştir. Keza Talmud yasalarına göre suçluyu en yumuşak cezalandırma şekli olarak tavsiye edilen *boğma* tarzının, infazdaki tarif ve tavsifine bakıldığında pek de öyle olmadığı anlaşılacaktır ki, Hz Peygamber (s.a.s.), bunu da yasaklamıştır.

Netice itibarıyla her iki kitabın da ceza infaz şekilleri birlikte değerlendirildiğinde, Tevrat'ta hem oldukça ayrıntı ve hem de ağır uygulamalar söz konusudur. Denebilir ki Tevrat'taki cezaların infazında, dünyevî ceza ön plâna çıkarken, Kur'an, hak ve adaleti tam temsilin yanında her hakkı hak sahibine teslimle birlikte, meselenin sürekli uhrevî boyutuna dikkat çekip zihinlerde hep onu canlı tutmuştur. Bundandır ki Kur'an, bazı suç kabul ettiği fiillere -anne-babaya itaatsizlik gibi- dünyevî ceza takdir etmeyip hesabı ahirete bırakmıştır.

SONUÇ

Bu çalışmada, beşer tarihinde önemli bir yer işgal eden iki semâvî dinin kitabı Tevrat ve Kur'ân'ın, suç ve ceza ilişkisi bakımından ihtiva etmiş oldukları hükümler, kendi kaynaklarından faydalanılararak mukayeseli olarak incelenmiştir. Bu çalışma sonunda zaman zaman üzerinde tartışılan söz konusu hükümler ve bu hükümleri muhtevî kitaplarla ilgili şu neticelere varılmıştır.

Tevrat ve Kur'ân tarihi bir arada incelenmekle her iki kitabın da herhangi bir müdaheleye maruz kalıp kalmadıklarını ve aslî hüviyetlerini koruyup korumadıklarını, tarihî ve ilmî araştırma usûllerince test etme imkânı doğmuştur. Tevrat'ın nüzul zamanı, vahyediliş süreci, kayda geçirilip çoğaltılması ve günümüze ulaşması sürecinin incelenmesinden, mevcut Tevrat'ın Hz. Musa'ya gelen vahiy kapsamında olamayacağı anlaşılmıştır. Spinoza'nın da dediği gibi "Kutsal Kitabın, olduğu gibi, bir insana gökten inen Tanrı mektubu olduğuna inanan kişi, hiç şüphesiz beni, Kutsal Ruh'a karşı günah işlemekle suçlayacaktır. Çünkü ben burada Tanrı kelâmının yanlışlarla dolu, birçok yerleri kesilmiş, değiştirilmiş ve birçok yerlerinde kendi kendisiyle çelişir hale gelmiş olduğunu ileri sürmekteyim. Ama eğer onlar da düşünecek olurlarsa hiç şüphesiz bağırmaktan vazgeçeceklerdir"[1329] değerlendirmesinden anlaşılacağı üzere en azından bugünkü Tevrat'ın mevcut muhteviyatıyla vahiy mahsulü olamayacağı ve Hz. Musa'ya verilen kitabın bu Tevrat olmadığı anlaşılmıştır. Zira Tevrat, hem bir bütün halinde ve hem de birden levhalarda yazılı olarak Hz. Musa'ya verilmiş-

[1329] Örs, s. 5.

tir. Bunun böyle olduğunu Kur'ân tasdik etmektedir. Kur'ân-ı Kerim'e gelince gerek nüzul zamanı gerek vahiy şekli ve vahiy süreci gerekse kayda geçirilip çoğaltılması ve günümüze ulaşması sürecinin incelenmesinden, Tevrat için bahis konusu olan hususların ve tenkitlerin Kur'ân-ı Kerim için söz konusu olamayacağı anlaşılmıştır. O, daha vahyedilmeye başladığı andan itibaren vahye muhatap Peygamber (s.a.s.) tarafından hem yazı hem de hafıza (ezber) ile çifte kayıt altına alınmış ve tek bir harfi bile değişmeden olduğu gibi günümüze kadar ulaşmıştır.

Öte yandan tarihi anlatıldığı şekliyle genel kabul görmüş olan Tevrat ve Kur'ân'ın, birlikte suç saydıkları fiillerin faillerine takdir etmiş oldukları cezalarla ilgili dikkat çekici bir kısım sonuçlara da ulaşılmıştır. Şunu hemen belirtelim ki Kur'ân-ı Kerim, bütün dinlerde aynı olan değişmez muhkem esaslarla gelmiştir. Diğer semâvî dinlerin semerelerini bünyesinde toplayan kıyamete kadar yürürlükte kalmak üzere gönderilmiş evrensel son İlâhî kitaptır. Bu bakımdan Kur'ân, diğer Peygamberlerin getirmiş oldukları değişmeyecek olan temel hükümlerini ve sağlam ilkelerini güçlendirerek ve genişleterek yeni baştan yürürlüğe koymuştur. Bu açıdan denebilir ki İslâm, bütün enbiyanın dinidir. Bu çerçeveden bakıldığında Tevrat'ın suç ve suç ortaklarına takdir etmiş olduğu cezalar ve bu cezaların uygulanış şekli ile Kur'ân-ı Kerim'in aynı suç ve suç ortaklarına vermiş olduğu cezalar ve tatbik keyfiyeti mukayese edildiğinde belirgin bir şekilde Tevrat hükümlerinin Kur'ân'a göre daha katı ve sert olduğu görülmüştür. Meselâ Tevrat, kasten adam öldürme suçuna mutlak sûrette ölüm cezası takdir ederken, Kur'ân-ı Kerim, aynı suçun cezasını tercih hakkı maktûl yakınlarına ait olmak üzere kısas, diyet ve af şeklinde üçlü bir taksimle hükme bağlamıştır. Zira Tevrat'ta af ve diyet bulunmamaktadır. Bu hüküm Kur'ân'ın Tevrat hükmünü kaldırıp yürürlüğe koyduğu yeni bir hükümdür. Ne kadar yumuşak ve hafif olduğu özellikle katil açısından değerlendirildiğinde daha kolay anlaşılmaktadır. Yine Tevrat, zina suçu ve suç ortaklarına öngörmüş olduğu ceza açısından Kur'ân'dan farklı ve daha katı hükümler ihtiva etmektedir. Nitekim Tevrat kanunlarına göre zina suçu, ancak evli veya bekar bir erkeğin, evli bir kadınla ilişkiye girmesiyle sabit olur. Kısacası, zina evli kadınla yapılan yasak ilişkidir. Zira Jeffrey H. Togay'ın belirttiğine göre kadın kocasının mülkü sayılır ve zina kocanın kadına karşı olan ayrıcalıklı haklarının ihlâlini içe-

rir; kocasının mülkü olarak kadının ona karşı böyle bir hakkı yoktur. Şu halde zina suçu sabit olan kadına Tevrat taşlama (recm) cezası vermektedir. Eğer bu kadın Haham kızı ise cezası hem taşlanmak hemde yakılmak sûretiyle infazdır. Kur'ân'ı Kerim'e gelince zinanın tarifi konusunda evli ya da bekâr ayırımı yoktur. Kur'ân, zina suçu işleyen bekâr için yüz sopa cezası tekdir etmiştir. Evli zinakârlar için takdir olunan ceza ise sünnetle sabit olmuştur. Bu cezâî hükümler içerisinde ne Kur'ân'da ne de sünnette yakmak sûretiyle bir cezalandırma şekli mevcut değildir. İslâm'da yakma yöntemiyle ceza verme yasaklanmıştır. O ancak Cenab-ı Hakk'a mahsus bir cezalandırmadır. Keza Tevrat'ta Rabb'e sövenin taşlanacağı, annesini ya da babasını döven yahut anasına veya babasına lânet eden kimsenin de kesinlikle öldürüleceği hükme bağlanmıştır. Buna mukabil Kur'ân, bu tür fiilleri günah saymış ve cezasını ahirete bırakmıştır. Yiyecek ve içeceklerle ilgili hükümlerden özellikle yasak yiyecekler Yahudiler için tamamen bir imtihan ve ceza olmuştur. Müslümanlar için helâl olan bir çok yiyecek Yahudiler için haram kılınmıştır. Bunu ihlâl etmenin cezası da hayli ağır olmuştur. "Yahudilere bütün tırnaklı hayvanları haram kıldık... Haddi aşmalarından ötürü onları bu şekilde cezalandırdık" (Enam, 146) âyeti ve "Hasılı o Yahudilerden taşan bir zulüm, insanları Allah yolundan menetmeleri, kendilerine yasaklanmış olmasına rağmen faizi almaları, halkın mallarını haksızlıkla yemeleri yüzündendir ki Biz, kendilerine daha önce helâl kılınan bazı temiz nimetleri haram kıldık ve içlerinden kâfir kalanlara can yakıcı azap hazırladık" (Nisa, 160-161) beyanı bu hususu teyit etmektedir. İçeçeklerle ilgili ise Tevrat Yahudi birinin denetiminde olmayan içkiyi yasaklamış ve içene ceza tatbik etmiştir. Kur'ân ise içkiyi tamamen yasaklamış olup bu yasağı ihlâl edene had vurulmasını hükme bağlamıştır.

Bu çalışmada dikkat çeken bir diğer husus da Tevrat ve Kur'ân'ın suçlulara takdir etmiş oldukları cezaların uygulanış keyfiyetidir. Tevrat ve Talmud (sözlü yasa) bu konuda oldukça ayrıntıya girmiştir. Faile uygulanacak her bir ceza için infaz yöntemi geliştirmiştir. Bunlar, taşlama (recm), yakma, kılçla vurma, boğma, sürgüne gönderme ve kırbaçlama gibi infaz şekilleridir. Özellikle yakma ve boğma yöntemine ilişkin yapılan tarifler çok dikkat çekicidir. Kur'ân'ı Kerim'de benzeri bir tarif yoktur. Üstelik yakma ve boğma şeklindeki infaz türleri de yasaklanmıştır.

Yukarıda belirtilen tüm bu hususlar, bir bütün olarak ele alındığında mevcut Tevrat içerisinde vahiy mahsulü cümlelerin mevcudiyetine rastlamakla birlikte, büyük çoğunluğu itibarıyla, Tevrat'ın tahrif edildiğine dair Kur'ân'ın beyanlarını teyit edici hususlar ağırlık kazanmaktadır. Mevcut haliyle Tevrat'ın suçlulara uyguladığı ceza ve cezalandırma şekillerinin, -bu cezanın günümüzde uygulanıp uygulanmadığı ayrı bir konu- Kur'ân'a göre çok daha katı ve şiddetli olduğu kanaati hasıl olmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA

KUR'ÂN-I KERÎM.

ABDU'L-HALİM, İbrahim Muhammed el-Murta'î, *el-Mesihiyyûn ve'l-Müslimûn fî Talmudi'l-Yahud*, Mektebetü Vehbe, Kahire, 1996.

ABDULBÂKİ, Muhammed Fuad, *el-Mu'cemu'l-Müfehres li Elfazi'l-Kur'âni'l-Kerim,* el-Mektebetü'l-İslâmiyye, İstanbul, 1982.

ACAR, İsmail, *İslâm Hukukunda Zina Suçu ve Cezası Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme*, D.E.Ü., Sos.Bil. Ens., İzmir, 1999.

ADAM, Baki, *Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat,* Seba Yayınları, Ankara, 1997.

AHMED İBN HANBEL, *el-Kavlu'l-Müsedded fi'-Zebbi an Müsnedi'l-İmâmi Ahmed,* tk. Abdullah Muhammed Dervîş, Dâru'l-Fikir, 1991.

ALALU, Suzan, ARDİTİ, Klara, ASAYAS, Eda, BASMACI, Teri, ENDER, Fani, HELEVA, Beki, MAYA, Dalya, PARDO, Ninet, YANAR-OCAK, Sara, Yahudilikte Kavram ve Değerler, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., İstanbul, 2001.

ALEXANDER, Philip S., *Textual Sources for the Study of Judaism*, Manchester: Manchester University Press, 1984.

el-ÂLÛSÎ, Ebu'l-Fadl Şihâbu'd-Dîn es-Seyyid Mahmûd Şükrî el-Âlûsî el-Bağdâdî, *Rûhu'l-Meânî fî tefsîri'l-Kur'âni'l-Azîm ve's-Sebi'l-Mesânî*, Beyrût, 1987.

ATAY, Hüseyin, *Kur'ân'a Göre Araştırmalar*, Ankara, 1997.

ATEŞ, Süleyman, *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri*, Yeni Ufuklar Neş., İstanbul, 1990.

el-ATÎBÎ, Inâd Necir, *"el-Cerîme fi'l-Yahûdiyye ve'l-Mesîhiyye ve'l-İslâm"* Tunus Cumhuriyeti, Zeytûniye Üniversitesi, Doktora Çalışması, Tunus, 1996.

AVDEH, Abdulkadir, *et-Teşrîu'l-Cinâiyyu'l-İslâmî*, Müesesetü'r-Risâle, Beyrût, 1996.

AVRAM, Galanti, *Üç Sâmi Kanun Koyucu*, yay. Haz. Eyyup Tanrıverdi, Ankâ yayınları, İstanbul, 2002.

AYDIN, Mehmet, "*Faraklit*" md., *DİA*

el-AYNÎ, Muhammed İbn Ahmed, *el-Binâye fî Şerhi'l-Hidâye*, Dâru'l-Fikir, Beyrût, 1990.

BAKTIR, Mustafa, "*içki*" md., *DİA*.

el-BÂR, Muhammed Ali*, Ebâtılü't-Tevrât ve'l-Ahdi'l-Kadîm*, Dâru'l-Kalem, Dımeşk, 1990.

BARDAKOĞLU, Ali, "*Hırsızlık*" md., *DİA*

BARUCH, A Levine, *The JPS* (*Jewish Publication Society*) *Torah Commentary*, Philadelphia, New York, Jerusalem-1989.

BASELEL, Yusuf, *Yahudilik Ansiklopedisi*, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., İstanbul, 2001.

BEWAVÎ, Ebû Muhammed el-Hüseyn İbn Mesud, *Meâlimu't-Tenzîl (Tefsîru'l-Beğavî),* Dâr-u Taybe, Riyad, 1193.

BEHÛTÎ, Mansûr İbn Yûnus İbn İdris, *Keşşâfü'l-Kınâ an Metni'l-İknâ*', Beyrût, ts.

BEYZÂVÎ, Ebû Saîd Abdullah İbn Ömer İbn Muhammed, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, Beyrût, ts.

el-BEYHAKÎ, Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali b. Mûsâ Ebû Bekir, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, thk., Muhammed Abdulkâdir Atâ, Mektebetü Dâri'l-Ba's, Mekke, 1414.

BİLMEN, Ömer Nasuhi, *Hukukı İslâmiyye ve Istılâhâtı Fıkhıyye Kamusu*, Bilmen Basım ve Yayınevi-İstanbul.

BUCAİLLE, Maurice, *Tevrat, İnciller, Kur'ân-Kerim ve Bilim*, (La Bible, le Coran, et la science), çev. Suat Yıldırım, İzmir, 1981.

el-BUHÂRÎ, Ebû Abdillah Muhammed İbn İsmâîl el-Buhârî el-Cûfî, *el-Câmiu'l-Us*, thk. Mustafa Dîb Boğâ, Beyrût, 1993.

C.M. PİLKİNGTON, *Judaism*, London: Cox-Wyman Ltd. 1995.

CERRAHOĞLU, İsmail, *Tefsir Usûlü*, T.D.V. yay., Ankara, 1993.

CESSÂS Ebû Bekir Ahmed İbn Ali er-Râzî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, thk. Abdusselam Muhammed Ali Şahin, Dâru'l- Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, ts.

_________, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, thk., Mustafa Sadık, Kahire, Beyrût, ts.

CEVÂLİKÎ, Ebû Mansur, *el-Muarrab mine'l-Kelâmi'l-A'cemî alâ Jurûfi'l-Mu'cem*, Beyrût, 1990.

COHN, Haim Hermann, "*adultery*" md., *Encyclopedia of Judaica*.

"*forgery*" md., *Encyclopedia of Judaica*.

CORRIGAN, John - Frederick M. Deny - Carlos M. N. Eire-Martin S. Jaffee, *Jews Christians Muslims (A Comparative Introduction to Monotheistic Religions)* By rentice Hall, New Jersey, 1998.

CÜRCÂNÎ, Ali İbn Muhammed İbn Ali es-Seyyid ez-Zeyn Ebî'l-Hasen, *et-Ta'rîfât,* Beyrût, 1987.

ÇELEBİ, Ahmed*, Mukâranetü'l-Edyân el-Yahûdiyye*, Mektebetü'n-Nahdati'l-Mısrıyye, 1996.

ed-DÂRİMÎ, Ebû Muhammed Abdullah İbn Abdurrahmân İbn Behrâm, *Sünenü'd-Dârimî,* thk., Mustafa Dîb Boğâ, Dâru'l-Kalem, Dımeşk, 1991.

DEMİRCİ, Muhsin, *Tefsir Usûlü ve Tarihi*, MÜ. İlahiyat Fakültesi Vakfı yay., İstanbul, 1998.

ed-DERVİŞ, Muhyiddin, *İ'râbu'l-Kur'âni'l-Kerîm*, El-Yemâme-Dâru İbn Kesîr, Beyrût, 1992.

ed-DİHLEVÎ, Şâh Veliyyullah, *el-Fevzu'l-Kebîr fî Usûli't-Tefsîr*, çev. Mehmet Sofuoğlu, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1980.

Huccetullâhi'l-Bâliğa, Kahire, 1936.

DRAPKİN, Israel, M.D., *Crime and Punishment in the Ancient World*, copyright, by Lexington Books, D.C. Heath and Company/Lexington, Massachusetts/Toronto, 1989.

DRAZ, Muhammed A., *Kur'ân'ın Anlaşılmasına Doğru*, Çev. Salih Akdemir, Mim yayınları, 1983.

En Mühim Mesaj Kur'ân, Çev., Suat Yıldırım, Işık yay. İzmir, 1994.

el-EB, Ay. Bi. Brinaytos, *Fadhu'd-Talmûd*, Nşr. Zühtü el-Fatih, Daru'n-Nefais, Beyrût, 1985.

EBÛ DÂVUD, Süleyman İbn el-Eş'as*, Sünenü Ebî Dâvud*, İstanbul, 1992.

EBÛ HAYYÂN, Muhammed İbn Yûsuf el-Endelûsî el- Wırnâtî, *el-Bahru'l-Muhît fi't-Tefsîr*, I-XI, Beyrût, 1992.

EBÛ ÎSÂ, Muhammed İbn Îsâ İbn Sevre, *el-Câmiu's-Sahîh,* Beyrût, ts.

EBÛ ZEHRÂ, Muhammed, *İslâm Hukuku Metodolojisi*, çev. Abdulkadir Şener, Fecr Yay. Ankara, 1986.

EBÛ'L-BEKÂ, Eyyûb İbn Mûsâ el- Hüseynî el-Kefevî, *el-Külliyât Mu'cemu fi'l-Mustalahâti ve'l-Furûkı'l-Luğaviyyeti*, Müessesetu'r-Risâle, Beyrût, 1993.

EBÛ'L-HÜSEYN, Müslim İbn el-Haccâc el-Kuşeyrî, *el-Müsnedu's-Sahih*, İstanbul, 1955.

EBÛ'L-LEYS, Muhammed İbn Ahmed es-Semerkandî, *Tefsîru's-Semerkandî (Bahru'l-Ulûm)* Dâru'l-Fikir, Beyrut, 1996.

EKİN, Yunus, *Kur'ân'a Göre İnançsızlık*, Işık yay. İzmir–2001.

ENCYCLOPEDİA JUDAİCA Keterpress Enterpreses, I-XVIII vol. Jerusalem, 1996.

ESED, Muhammed, Kur'ân Mesajı Meal-Tefsir, İşaret yayınları, İstanbul, 1999.

el-EZHERÎ, Ebû Mansûr Muhammed İbn Ahmed, *Tehzîbu'l-luğa,* Kahire, 1967.

F.E. PETERS, Judaism Christainity and Islâm, Volume II, Princeton, 1990.

FAZLUR RAHMAN, *İslâm Geleneğinde Sağlık ve Tıb*, çev. Bülent Baloğlu-Adil Çiftçi, Ankara 1997.

FISHMAN, Isidore, *Introduction to Judaism*, London: The Sharon Press, 1959.

FÎRUZABÂDÎ, Mecdü'd-Dîn Muhammed İbn Yâkûb, *Besâiru zevî't-Temyîz fî letâifi Kitâbi'l-Azîz*, thk. Abdu'l-Alîm et-Tahâvî, Mektebetü'l-İlmiyye, Beyrût, ts.

FUDAYLÂT, Cebr Mahmûd, *Sukûtu'l-Ukûbât fi'l-Fıkhi'l-İslâmî*, (thk. *Ahmed* Halîfe), Dâru'l-Ammâr, Amman, 1987.

GÜLEN, M. Fethullah, *İnsanlığın İftihar Tablosu, Sonsuz Nur*, Nil Yayınları, İzmir-1997.

el-WARBÎ, Javle, *"Ukûbetü Cerîmeti'z-Zina fi'l-Edyâni's-Semâviye"* Tunus Cumhuriyeti, Zeytûniye Üniversitesi, Yüksek Lisans Çalışması, Tunus, 1990.

WAZZÂLÎ, Ebû Hamid Muhammed İbn Muhammed, *el-Mustasfâ,* I-II, Bulak 1904.

el-HÂKİM, Ebû Abdillah en-Nisâbûrî, *el-Müstedrek Alâ's-Sahîhayn*, Dâru'l-Meârif, Beyrût, ts.

el-HAMEVÎ, Yâkût, *Mu'cemu'l-Buldân,* thk. Ferît Abdülazîz el-Cündî, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût, 1990.

HAMİDULLAH, Muhammed, *İslâm Peygamberi,* çev. Salih Tuğ, İrfan yay., İstanbul, 1990.

Kur'ân-ı Kerim Tarihi, Çev. Salih Tuğ, MÜ. İlahiyat Fakültesi Vakfi yay. İstanbul, 2000.

Mecmuatu'l-Vesâiki's-Siyâsiyye li'l-Ahdi'n-Nebiyyi ve'l-hilâfeti'r-Râşide, Dâru'n-Nefâis, Beyrût, 1987.

HARMAN, Ömer Faruk, Metin, Muhteva ve Kaynak Açısından Yahudi Kutsal Kitapları, İstanbul, 1988. (basılmamış doçentlik çalışması)

"Ahd-i Atîk" md. *DİA*, İstanbul, 1998.

HAVVÂ, Saîd, *el-Esâs fi't-Tefsîr*, Dâru's-Selâm, 1989.

HÂZİN, Alâu'd-Dîn Ali İbn Muhammed İbn İbrâhîm el-Bağdâdî eş-Şehîr bi'l-hâzin, *Lübâbu't-Te'vîl fî Meâni't-Tenzîl*, Mısır, 1985.

el-HEYSEMÎ, Hâfiz Nureddîn Ali İbn Ebî Bekr, *Mecmeu'z-Zevâid ve Menbeu'l- Fevâid*, thk. Abdullah Muhammed Dervîş, Dâru'l- Fikir, Beyrût, 1994.

HIRSCHLER Gertrude (Trumath Tzvi) *The Pentateuch*, Samson Raphael Hirsh, (ed.): Ephraim Oratz, Almanca aslından çeviren Gertrude Hirschler, New York, 1986.

HIRSH, Samson Raphael, *The Pentateuch*, (İbranice'den Almancaya çeviri) Samson Raphael Hirsh tercüme ve tefsiri; İngilizce çeviri, Isaac Levy, III. baskı Londra–1967.

el-HİNDÎ, Abdullah, *Vakâiu'l- Münâzara elletî Cerat Beyne'ş-Şeyh Rahmetullah el-Hindî ve'l-Kıssîs Fonder el-İngilîzî*, Dârul-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1996.

el-HİNDÎ, Rahmetullâh İbn Halilirrahmân, el-Osmânî, el-Kîrenâvî, *İzhâru'l-Hak,* thk., Dr. Muhammed Ahmed Muhammed Abdulkâdir Halil Melkâvî, Dâru'l- Hadis, Kahire, 1994.

İBN ÂŞÛR, Muhammed Tâhir, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, Müessesetü't- Târîh, Beyrût, 2000.

İBN FÂRİS, Ebû'l-Hüseyn Ahmed İbn Fâris İbn Zekeriyyâ, *Mu'cemu Makâyîsi'l-Luğa*, tk. Abdü's-Selâm Muhammed Hârûn, Dâru'l-Cîl, Beyrût, ts.

İBN HACER, el-Askalânî, *Fethu'l-Bârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî,* thk., Muhammed Fuad Abdu'l-Bâkî-Abdulazîz İbn Abdullah İbn Bâz, Dâru'l-Kütübi'l- İlmiyye, Beyrût, 1989.

İBN HAZM, Ebû Muhammed Ali İbn Ahmed İbn Saîd ez-Zâhirî, *el-Muhallâ*, I-XI, Kahire ts.

İBN KAYYİM EL-CEVZİYYE, Muhammed İbn Ebî Bekr, *ed-Dâu ve'd-Devâ*, Beyrût, 1989.

Hidâyetu'l-hayârâ fî Ecvibeti'l-Yahûd ve'n-Nasârâ, Dâru'l-Kalem, Dımeşk, 1996.

İBN KESÎR, Ebû'l-Fidâ İsmâîl İbn Kesîr, *el- Bidâye ve'n-Nihâye,* (th. Dr. Ahmet Ebu Mulhim-Dr. Ali Necip Atavî- el-Üstâz Fuad es-Seyyid- el-Üstâz Mehdî Nâsuruddin- el-Üstâz Ali Abdu's-Sâtir), Dâru'l-Kütübi'l- İlmiyye, Beyrût, 1988.

Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm, I-VIII, Kahraman Yayınları, İstanbul, 1992.

İBN KUDÂME, Ebû Muhammed Abdullâh İbn Ahmed İbn Muhammed İbn Kudâme el-Makdîsî, *el-Kâfî fi'l-Fıkh alâ Mezhebi'l-İmâmi'l-Mübeccel Ahmed İbn Hanbel*, I-XII, Beyrût, 1985.

Ravdatü'n-Nâzır ve Cennetü'l-Munâzır, I-II, Riyad, ts.

el-Muğnî, I-IX, Mektebetü'r-Riyad, Riyad, 1981.

İBN MÂCE, el-Hâfiz Ebî Abdillâh Muhammed İbn Yezîd el-Kazvînî, *Sünen-ü İbn Mâce*, thk. Muhammed Fuâd Abdu'l-Bâkî, Dâru'l- Fikir, ts.

İBN MANSÛR, Cemâlüddîn Muhammed İbn Mükerrem, *Lisânu'l-Arab,* I-XV, Beyrût, 1990.

İBN TEYMİYE, el-Harrânî, Ebû'l-Abbâs Takıyyu'd-Dîn Ahmed İbn Abdulhalîm, *el-Cevâbu's-Sahîh limen Beddele Dîne'l-Mesîh*, thk., Ali İbn Hasan İbn Nâsır ve Arkadaşları, Dâru'l-Âsıme, Riyad, 1999.

İBN TÛLÛN, Muhammed ed-Dımeşkî, *İ'lâmu's-Sâilîn an Kütübi Seyyidi'l-Murselîn*, thk., Mahmûd Arnavud-Abdulkadir Arnavud, Müessetü'r-Risale, Beyrût, 1987.

İBNU'L-ESÎR, Mecdüddîn el-Mübârek İbn Muhammed el-Cezerî, *en-Nihâye fî Ğarîbi'l-Hadîsi ve'l-Eser*, thk. Mahmûd Muhammed et-Tanâhî, Dâru'l-Fikir, Beyrût, 1979.

İBNÜ'L-HÜMÂM, Kemaleddîn Muhammed b. Abdi'l-Vâhid es-Sivâsî, *Şerhu Fethu'l-Kadîr li'l-Âcizi'l-Fakîr*, I-IX, Beyrût, ts.

el-İSBEHÂNÎ, Hüseyn İbn Muhammed, *el-Müfredât fî Ğarîbi'l-Kur'ân,* Kahraman yay. İstanbul-1986.

İSLÂM HÂN, Zafer, *et-Talmud Târîhuhû ve Teâlîmuhû*, Beyrût, Dâru'n-Nefâis, 1985.
İZMİRLİ, İsmail Hakkı, *Maâni'l- ur'ân*, İstanbul, 1927.
Usûl-i Fıkh Dersleri, İstanbul, 1915.
İZZEDDİN, İbnu'l-Esîr, Ebû'l-Hasen Ali b. Muhammed el-Cezerî, *Üsdü'l-Ğâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*, Dâru'l- Fikir, Beyrût, 1989.
J. JOMİER, *Tevrat, İncil ve Kur'ân*, çev. Sakıb Yıldız, Hareket Yayınları, 1974.
JACOBS, Luis, *A Jewish Theology*, New York, 1973.
JEWISH IDEAS And CONCEPTS, New York, 1977.
JIC (The JEWISH IDEAS And CONCEPTS), *Pirke Aboth*, (İngilizce'ye çev: J.H. Hertz), U.S.A 1945.
KARÂFÎ, Şihâbü'd-Dîn Ahmed İbn İdris el-Mâlikî, *el-Ecvibetü'l-Fâhira ani'l-Esileti'l-Fâcira*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût, 1986.
KÂSÂNÎ, Alâüddîn Ebû Bekir İbn Mesûd, *Bedâiu's-Sanâi' fî Tertibi'ş-Şerâi'*, Dâru'l-Fikir, Beyrût, 1996.
KEHHÂLE Ömer Rıza, *El-Alfâzu'l-Muarraba ve'l-Mevsûatu'l-Vâridâtu fi's-Senavâti'l-Aşer-Râbia*, Dımaşk, 1972.
KESKİN, Yusuf Ziya, Recm Cezası (Âyet ve Hadis Tahlilleri), Beyan Yay. İstanbul, 2001.
el-KEVSERÎ, Muhammed Zâhid, *Makâlâtu'l-Kevserî*, el-Mektebetü'l-Ezheriyye li't-Türâs, Kahire, 1994.
KİTAB-I MUKADDES, (Eski ve Yeni Ahit), Kitabı Mukaddes Şirketi, İstanbul, 1995.
el-KİTÂBU'L-MUKADDES (Kitâbu'l-Ahdi'l-Kadîm ve'l-Ahdi'l-Cedîd), Dâru'l-Kütübi'l-Mukaddes, Mısır–2001.
KLEIN, Ernest, *A Comprehensive Etymological Dictionary of the Hebrew Language*, Israel-1987.
KRAMER, Martin, *The Jewish Discovery of Islâm Studies of Honor of Bernard Lewis*, Edited By Martin Kramer, Tel Aviv, 1999.
KURTUBÎ, Ebû Abdillah Muhammed İbn Ahmed el-Ensârî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrût, 1995.
KUTLUAY, Yaşar, İslâm ve Yahudi Mezhepleri, A.Ü. İlahiyat Fakültesi Yay., Ankara, 1965.
KUTUB, Seyyid, *Fî Zılâli'l-Kur'ân*, Dâru'ş-Şurûk, 1987.
LECKER, Michael, *Jews and Arabs in Pre-and Early Islamic Arabia* WBC Book, Great Britain, 1998.
İSLÂM ANSİKLOPEDİSİ, (*L' Encyclopedia de l' İslâm*) M.E. Basımevi, İstanbul, 1977.
MAWRİBÎ, Samuel İbn Yahyâ İbn Abbâs, *Bezlu'l-Mechûd fî İfhâmi'l-Yahûd*, (*Yahudiliği Anlamak*) çev. Osman Cilacı, İnsan Yay., İstanbul, 1995.

MAIMONIDES, Moses, *The Code of Maimonides*, (İbranice'den İngilizce'ye çeviren Hyman Klein) Book Eleven, The Book of Torts, Editor, Julian Obermann, Yale University Press, Amerika, 1954.

MAIMONIDES, Moshe Ben, *Commentary on the Mishnah Tractate Sanhedrin*, İngilizceye çev: Freed Rosner, New York, 1981.

MALİK İBN ENES, *el-Muvatta'*, thk. Muhammed Fuad Abdulbâkî, Dâru'l-Hadîs, Kâhire, ts.

MENNÂU'L-KATTÂN, *Mebâhis fî Ulûmi'l-Kur'ân*, Mektebetü'l-Meârif, Riyad, 1992.

MEVDÛDÎ, Ebû'l-A'lâ, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, çev. Dr. Ahmed Asrar, Bengisu yay. İstanbul, 1997.

MİLGROM, Jacob, *The JPS (Jewish Publication Society) Commentary*, Philadelphia, New York, Jerusalem-1991.

MİRZÂ, Burhânuddîn Şehâbuddîn, *Reddü'l-Hilâf fî Fasli'l-İhtilâf*, çev. İsmail Ferid, Sönmez neşriyat, İstanbul, 1970.

MURTEZÂ, Ahmed İbn Yahyâ, *Kitâbu'l-Bahri'l-Zehhâr*, I-V, San'a, 1988.

el-MÜBÂREKFÛRÎ, Muhammed Abdurrahîm İbn Abdurrahîm, *Tuhfetu'l-Ahvezî bi-Şerhi Câmii't-Tirmîhî*, thk: Abduvahhâb Abdullatîf, Dâru'l-Fikir ts.

MÜCÂHİD, Ebû'l-Haccâc Mücâhid İbn Cebr, *Tefsîru İmâm Mücâhid İbn Cebr*, thk. Muhammed Abdusselâm, Kahire, 1989.

MÜNCİD *(fî'l-Luğa),* Dâru'l-Meşrık, Beyrût, 1973.

el-MÜTTAKÎ, Ali İbn Hüsâmu'd-Dîn el-Hindî, *Kenzu'l-Ummâl fî's-Süneni'l- ahvâli ve'l-Ef'âl*, Müessesetü'r- Risâle, Beyrût, 1993.

NASRULLAH, Yusuf, *el-Kenzu'l-Merdûd fî Kavâid't-Talmûd,* thk. Mustafâ Ahmed ez-Zerkâ-Dr. Hasan Zâzâ, Dâru'l-Kalem, Dımeşk, 1999.

en-NESÂÎ, Ebû Abdirrahmân Ahmed İbn Şuayb, *Sünenü'n-Nesâî*, Bişerhi'l-Hâfız Celâluddîn es-Suyûtî ve Hâşiyeti'l-İmâm es-Sindî, thk, Abdulfettâh Ebû Gudde, Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye-Beyrût, 1988.

NEUSNER, Jacob,-TAMARA, Sonn, *Comparing Religions Trought Law Judaism and Islâm*, By Routletge, New York, 1999.

NİCHOLES de LANGE, *Judaism*, Oxford University Press, Gr. Britain, 1986.

NURSÎ, Said, *İşârâtu'l- İ'caz*, İstanbul, 1986.

ÖRS, Hayrullah, *Musa ve Yahudilik*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1999.

PAÇACI, Mehmet, *Kur'ân'da ve Kitab-ı Mukaddes'te Ahiret inancı*, Nûn Yayıncılık, İstanbul, 1994.

RABINOWICZ, Harry, "*Dietary Laws*", *Encyclopedia of Judaica*.

RABINOWITZ, Louis Isaac, *"Idolatry", Encyclopedia of Judaica.*

er-RÂFİ', Mustafa Sâdık, *İ'câzu'l-Kur'ân*, Dâru'l-Fikri'l- Arabî, ts.

RASHİ, *Pentateuch With Targum Onkelos*, Haphtaroth and Rashi's Commentary, Rev. M. Rosenbaum ve Dr. A. M. Silbermann'in çeviri ve dipnot ilavesi ile (A. Blanchi ve L. Joseph'in yardımlarıyla), Hebrew Publishing Company, New York, ts.

er-RÂZÎ, Fahruddîn, *Tefsîru'l-Kebîr, (Mefâtîhu'l-Wayb)*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrût, 1995.

er-REBİ', Yahya Muhammed Ali, *el-Kitâbu'l-Mukaddese Beyne's-Sıhhati ve't-Tahrîf*, Dâru'l-Vefa, 1994.

REYB, Süheyl, *et-Tevrât Beyne'l-Veseniyye ve't-Tevhîd*, Daru'n-Nefâis, Beyrût, 1985.

RIZÂ, Reşîd, (M. Abduh), *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Hakîm* (*Tefsîru'l-Menâr),* thrc., İbrâhîm Şemseddîn, Beyrût, 1999.

SÂBÛNÎ, Muhammed Ali, *Ravâiu'l-Beyân Tefsîru Âyâti'l-Ahkâm mine'l-Kur'ân*, Dâru'l-Kalem, 1990.

SALİH, Subhî, *Mebâhis fî Ulûmi'l-Kur'ân,* Dâru'l-İlmi li'l-Melâyîn, Beyrût, 1996.

es-SAMARRÂÎ, *Fî't-Ta'rîb ve'l-Muarrab*, Beyrût, 1985.

SAMSON, *The Pentateuch*, (Ibranice'den Almancaya ceviri) Samson Raphael Hirs tercüme ve tefsiri; İngilizce çeviri, Issac Levy, III. baskı Londra 1967, I-V; (Trumath Tzvi) The Pentateuch, Samson Raphael Hirs çevirisi ve yorumundan alıntılarla, editör: Ephraim Oratz, Almanca aslından çeviren Gertrude Hirschler, New York-1986.

SARNA, Nahum M., *The JPS (Jewish Publication Society) Commentary*, , New York, Jerusalem-1991.

es-SERAHSÎ, Şemsü'l-Eimme Ebû Bekir Muhammed İbn Ahmed, *el-Mebsût,* I-XXX, Beyrût, ts.

Usûlü's-Serahsî, I-II, thk. Ebû'l-Vefâ Afgânî, Beyrût, ts.

SHAHAK, Israel, *Jewish History, Jewish Religion (Yahudi Tarihi Yahudi Dini),* çev., Ahmet Emin Dağ, Anka Yayınları, İstanbul, 2002.

es-SİCİSTÂNÎ, Ebû Bekr Abdullâh İbn Süleymân, *Kitâbu'l-Mesâhif*, thk., Muhibbuddîn Abdussübhân Vâiz, Katar, 1995.

es-SUYÛTÎ, Celalu'd-Dîn Abdurrahmân, *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, thk. Dr. Mustafâ Dîb Boğâ, Dâru İbn Kesîr, Dımeşk, 1993.

STRACK, Herman L. *Introduction to the Talmud and Midrash,* New York, 1983.

ŞABAN, Zekiyüddin, *Usûlü'l-Fıkıh (İslâm Hukuk İlminin Esasları)*, çev. İbrahim Kâfi Dönmez, T.D.V. yay. Ankara, 1990.

eş-ŞÂFİÎ, Muhammed İbn İdris, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût, 1991.

el-Ümm, Beyrût, ts.

er-Risâle, çev. Abdulkadir Şener-İbrahim Çalışkan, Ankara, 1996.

eş-ŞARKÂVÎ, Muhammed Abdullâh, *el-Kenzu'l-Marsûd fî Fâdâih't-Talmûd,* Dâru'l Dâru'l- Fikri'l- Arabî, Kahire, 2001.

eş-ŞÂTIBÎ, Ebû İshak İbrâhîm İbn Mûsâ İbn Muhammed, *el-Muvâfakât fî Usûli'ş-Şerîa (İslâmî İlimler Metodolojisi)*, çev. Mehmet Erdoğan, İz yayıncılık, İstanbul, 1990.

ŞEKERCİ, Osman, *İslâm Ceza Hukukunda Ta'zir Suçları ve Cezaları,* Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, 1996.

eş-ŞEVKÂNÎ, Muhammed İbn Ali İbn Muhammed, *Fethu'l-Kâdîr el-Câmiu' Beyne Fenneyi'r-Rivâyeti ve'd-Dirâyeti min İlmi't-Tefsîr*, I-V, Kahire, 1993.

Neylu'l-Evtâr min Ehâdîsi Seyyidi'l-Ahyâr Şerhu Munteka'l-A1bâr, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût ts.

ŞİMŞEK, Sait, *Kur'ân'ın Anlaşılmasında İki Mesele*, İstanbul, 1991.

TABATABÂÎ, Muhammed Hüseyin et-Tabatabâî, *el- Mizân fî Tefsîri'l-Kur'ân*, Beyrût, 1997.

et-TABERÂNÎ, Süleyman b. Ahmed b. Eyyûb Ebû'l-Kâsım, *el-Mu'cemu'l- Kebîr*, thk., Hamdi b. Abdülmecîd es-Silefî, Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, Musul, 1404.

et-TABERÎ, Ebû Cafer, Muhammed İbn Cerîr, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, Beyrût, 1992.

Tarihu't-Taberî, I-XI, Beyrût, ts.

et-TAHAVÎ, Ebû Ca'fer Ahmed İbn Muhammed İbn Sellâme İbn Abdulmelik İbn Seleme el-Ezdî, *Şerhu Maâni'l-Âsâr*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût, 1987.

et-TERCÜMAN, Ebû Muhammed Abdullah, (Anselmo Turmedo), *Tuhfetu'l-Erib fi'r-Reddi alâ Ehli's-Salîb,* Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, Beyrût, 1988.

THE BABYLONIAN TALMUD, London, ts.

THE ENCYLOPEDIA OF RELGION, Macmillian Publishing, I-XVI vol., New York, 1987.

THE FIVE BOOKS OF MOSES, A New Translation With Introductions, Commentary, And Notes By Everett Fox, New York, 1997.

THE INTERPRETERS BIBLE, I-XII, New York, 1953.

THE SONCINA CHUMASH, *The Five Books of Moses*, With Haphtarath Hebrew text and English Translation With an Exposition Based on the Classıcal Jewish Commentaries, Edited by The Rev. Dr. A. Cohen Hındhead, Surrey, The Soncina Press-1947.

TOGAY, Jeffrey H., "*Adultery*," *Encyclopaedia of Judaica*, Vol. II, col. 313. Also, see Judith Plastow, Standing Again at Sinai; Judaism from a Feminist Perspective (New York: Harper & Row Publishers, 1990).

TOGAY, Jeffrey H., *The JPS Commentary*, Jerusalem-1996.

TÜMER, Günay – KÜÇÜK, Abdurrahman, Dinler Tarihi, Ocak Yayınları, Ankara, 1988.

ULUTÜRK, Veli, *"Kur'ân'ın Muhafazası ve Yakılma Hadisesi"*, *Yeni Ümit Der.* I, say. 6, 1989, s. 47–50; I, say.7, 1990, s. 47–50; I, say.8, 1990, s. 26–29; II, say. 9, 1990.

Kur'ân'da Ehli Kitab, İnsan yay. İstanbul, 1996.

URI RUBIN, *Between the Bible and the Qur'an*, The Darwin Press, Princeton, 1999.

VÂFÎ, Ali Abdu'l-Vahid, *el-Esfâru'l-Mu0addese fi'l-Edyâni's-Sâbika li'l-İslâm*, Dâr-u Nahdati Mısır, Kahire, 2001.

WILBERFORCE, Robert Isaac, *The Five Empires an Outline of Ancient History,* London-1847.

WİGODER, Geoffery *The Encyclopaedia of Judaism*, (Editor in Chief of Encyclopaedia of Judaica), The Jerusalem Publishing Hause, Belgium, 1989.

YAZIR, Elmalılı Muhammed Hamdi, Hak Dîni Kur'ân Dili, Eser Neşriyat, İstanbul, 1982.

YILDIRIM, Suat, *Kur'ân'da Ulûhiyet*, Kayıhan yay., İstanbul, 1997.

Kur'ân-ı Hakîm ve açıklamalı Meali.

Kur'ân-ı Kerim ve Kur'ân İlimlerine Giriş, Ensar Neşriyat, İstanbul, 1985.

ez-ZAĞABİ, Fethi Muhammed, *Teessürü'l-Yahûdiyye bi'l-Edyâni'l-Veseniyye*, Tanta, Dâru'l-Beşir, 1994.

ez-ZEBÎDÎ, Ebû Feyz es-Seyyid Muhammed Murtazâ el-Hüseynî el-Vâsıtî, *Tâcu'l-Arûs Min Cevâhiri'l-Kâmûs*, thk., Ali Şeyrî, Dâru'l-Fikir, 1994.

ez-ZEBÎDÎ, Muhammed İbn Muhammed el-Hüseynî, *İthâfu's-Sâdeti'l-Müttakîn bi-Şerhi İhyâi Ulûmi'd-Dîn*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût, 1989.

ez-ZEMAHŞERÎ, Ebu'l-Kâsım Cârullah Muhammed İbn Ömer, *Tefsîru'l-Keşşâf an Hakâiki Ğavâmidi't-Tenzîl ve Uyûni'l-Ahâvîli fî vücûhi't-Te'vîl*, Beyrût, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1995.

ez-ZERKEŞÎ, Bedrü'd-Dîn Muhammed İbn Abdillâh, *el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, thk., Muhammed Ebû'l-Fadl İbrahim, Beyrût, 1988.

ez-ZEYLAÎ, Cemalûddîn Ebû Muhammed Abdullah İbn Yûsuf el-Hanefî, *Nasbu'r-Râye li-Ehâdîsi'l-Hidâye*, Dâru'l-Hadis, Kahire, ts.

ez-ZİRİKLİ, Hayruddîn ez-Zirikli, *el-A'lâm*, Beyrût, 1986.

ez-ZUHAYLÎ, Vehbe, *et-Tefsîru'l-Münîr fi'l-Kaîde ve'ş-Şerîa ve'l-Menhec*, Dâru'l-Fikri'l-Muâsır, Beyrût, 1991.

el-Fıhhu'l- İslâmî ve Edilletuhû, Dâru'l-Fikir, Dımaşk, 1989.

ez-ZÜRKÂNÎ, Muhammed Abdu'l-Azîm, *Menâhilu'l-İrfân fî Ulûmi'l-Kur'ân,* Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût, 1988.